TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

SÂKÎNÂMELERDE ŞARAP

Gülnevil AŞCI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA/ 2014

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

SÂKÎNÂMELERDE ŞARAP

Gülnevil AŞCI

Danışman: Prof. Dr. H. Dilek BATİSLAM

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA/ 2014

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne;

Bu çalışma, jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. H. Dilek BATİSLAM
(Danışman)

Üye: Prof. Dr. İ. Çetin DERDİYOK

Üye: Doç. Dr. Nuran ÖZTÜRK

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

……/……/2014

Prof. Dr. Yıldırım Beyazıt ÖNAL
Enstitü Müdürü

NOT: Bu tezde kullanılan ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ÖZET

SÂKÎNÂMELERDE ŞARAP

Gülnevil AŞCI

Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Danışman: Prof. Dr. H. Dilek BATİSLAM
Temmuz 2014, 208 sayfa

Eski kültürde, insanların bir araya gelip beraberce yiyip içtikleri, sohbet ettikleri eğlence meclislerinin (bezmlerin) yeri büyüktür. Sosyal hayatın içinde yer alan bu eğlenceler divan şairleri tarafından şiirlerde ya da başka edebî eserlerde anlatılmış hatta sadece eğlence meclislerini konu edinen eserler yazılmıştır.

İçki, eğlence meclisi ve meclisle ilgili unsurların sâkîye seslenmelerle anlatıldığı eserlere sâkînâme denir. Arap ve Fars edebiyatında da örnekleri görülen sâkînâmeler, Türk edebiyatındaki ilk örneğini XIV. yüzyılda vermiştir. XX. yüzyıla kadar da sâkînâme yazma geleneği edebiyatımızda varlığını sürdürmüştür. Yüzyıllar boyunca çok sayıda sâkînâme yazılmış olması sâkînâmelerin divan edebiyatındaki yerinin ve öneminin kanıtıdır.

Çalışmamızda divan edebiyatında önemli bir yer tutan sâkînâmelerde, şarabın hangi özellikleriyle ve nasıl ele alındığını ortaya koymaya gayret ettik. Bu amaçla Arap, Fars ve Türk edebiyatlarındaki sâkînâmeler; şarabın tanımı; şarabın tarihteki ve dinlerdeki yeri; şarap ve şarap anlamına gelen diğer kelimeler; divan edebiyatında şaraba yüklenen anlamlar; şarabın icadıyla ilgili anlatılar; şarap ve bezm geleneği hakkında bilgi verdik. Şarapla ilgili olarak kaynaklardan derlediğimiz çeşitli bilgileri sâkînâme metinlerinden seçtiğimiz örnek beyitlerle somutlaştırmaya çalıştık. Sâkînâmelerden ve kaynaklardan bulunan bilgilerden yola çıkarak elde ettiğimiz bulguları çalışmamızın sonunda değerlendirdik. Ayrıca tezimizde şarap terimleriyle ilgili bir sözlük de hazırladık.

Sonuç olarak, "Sâkînâmelerde Şarap" başlıklı tezimizde şarabın sâkînâmelerde yer alma biçimini, özelliklerini, şarap çeşitlerini, şarap içme kurallarını, şarap içilen mekânları, şarabın gerçek ve tasavvufi anlamını, şarapla ilgili benzetmeleri, şarap yerine

kullanılan diğer kelimeleri sâkînâme metinleri esas olmak üzere başka kaynaklardan da yararlanarak ortaya koymaya çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Sâkînâme, şarap, mey, mül, dârû.

ABSTRACT

WINE IN SÂKÎNÂMES

Gülnevil AŞCI

Master Thesis, Turkish Language and Literature Department
Supervisor: Prof. Dr. H. Dilek BATİSLAM
July 2014, 208 pages

Bezms; namely the amusement councils where people come together, wine and dine, and chat to each other had an important place in the old culture. Amusements that take part in the social life had been mentioned in poems or other literary works by Divan poets, and even such works that dealt with such amusement councils had been written.

The works in which amusement councils and related elements are expressed through addresses to Sâkî are called Sâkînâme. Sâkînâmes, examples of which were seen also in Arabic and Persian literatures, had given their first example in Turkish literature in the fourteenth century. Tradition of sâkînâme-writing had continued its existence in our literature until the twentieth century. Large number of the sâkînâmes written for centuries is the evidence of their place and importance in Divan literature.

In our study, we tried to set forth with what particulars and how wine had been dealt with in sâkînâmes that took an important place in Divan literature. For this purpose; we provided information on the sâkînâmes in Arabic, Persian and Turkish literatures; description of the wine; place of the wine in history and religions; wine and the other words standing for wine; meanings attributed to the wine in Divan literature; narrations on invention of the wine; and the wine and bezm tradition. We tried to concretize various information on wine we compiled from sources, through the sample couplets we selected from the sâkînâme texts. At the end of our study, we evaluated the findings we obtained from the information which were gathered from sâkînâmes and other sources. We also prepared a glossary of the wine terms in our thesis.

In conclusion; we tried to set forth in our thesis titled “Wine in Sâkînâmes” the partaking manner and features of the wine in sâkînâmes, wine types, wine-drinking rules, wine-drinking places, real and sufistic meaning of the wine, similes about wine,

and other words used instead of wine based on the sâkînâme texts and also by making use of other sources.

Key Words: Sâkînâme, wine, mey, mül, dârû.

ÖN SÖZ

Divan edebiyatı, varlığını çok uzun yıllar sürdürmüş ve kendine has bir sanat anlayışı oluşturmuştur. Bu edebiyatın ortaya koyduğu eserler de içinde bulunduğu kültürden beslenmiştir. Günlük dilde kullanılan birçok kelime, edebî gelenek içinde daha farklı anlamlarla yer almıştır. Şarap da divan edebiyatının söz ve anlam dünyası içinde kendine ait bir kullanım alanı bulmuştur.

Divan şiirinin anlaşılmasında ve anlam dünyasının tespitinde şiirde sıkça geçen kavramların kullanım özelliklerinin ortaya konulması önemlidir. Bu düşünceden yola çıkarak divan şiirinin söz varlığında geniş yer tutan şarabın -özellikle en sık söz konusu edildiği- sâkînâmelerde nasıl yer aldığını araştırmaya karar verdik. Daha sonra "Sâkînâmelerde Şarap" isimli tez çalışmamıza başladık. Yaptığımız çalışmada sâkînâme; Arap, Fars ve Türk edebiyatlarındaki sâkînâmeler; şarabın tanımı; şarabın tarihteki ve dinlerdeki yeri; şarap ve şarap anlamına gelen diğer kelimeler; divan edebiyatında şaraba yüklenen anlamlar; şarabın icadıyla ilgili anlatılar; şarap ve bezm geleneği; şarabın sâkînâmelerdeki yeri hakkında bilgi vermeye çalıştık. Kaynaklardan derlediğimiz bilgileri, Mehmet Arslan'ın "Sâkî-nâmeler" isimli eserinde yer alan ve mesnevi nazım şekliyle yazılmış olan yirmi iki sâkînâme metninden örnekler vererek destekledik.

Çalışmamız "Giriş", "Sâkînâmelerde Şarap", "Sonuç" ve "Şarap Terimleri Sözlüğü" olmak üzere dört ana bölümden oluşmaktadır.

"Giriş" bölümünde; yaptığımız çalışmanın adı, konusu, amacı, kapsamı ve çalışmayı yaparken kullandığımız araştırma yöntemleri; sâkînâmeler, şarap, şarabın divan şiirindeki kullanımları ve tezimizde yararlandığımız sâkînâme metinleri hakkında ayrıntılı olarak bilgi verdik.

"Sâkînâmelerde Şarap" isimli bölümde incelenen sâkînâmelerdeki şarabın icadıyla ilgili anlatıları, şarap anlamına gelen kelimeleri, şarapla ilgili benzetmeleri, şarabın vasıfları ve etkilerini, şarap içme adabı ve içilen mekânları inceledik.

"Sonuç" bölümünde ise çeşitli kaynaklardan derlenen ve sâkînâme metinlerinden elde edilen bulguları değerlendirilip yorumladık.

Tez çalışmamızda "Şarap Terimleri Sözlüğü" adını taşıyan bir sözlüğe de yer verdik.

Araştırmanın daha kullanışlı olabilmesi için tezimize "Eser ve Kişi Adları Dizini" de ekledik. Çalışmamızda kullanılan kelime ve kaynakça kısaltmalarını "Kısaltmalar", kaynakları "Kaynakça" bölümünde sıraladık.

Çalışmalarım sırasında bana yardımcı olan, tezin tamamlanma sürecinde eleştirileriyle beni yönlendiren kıymetli hocalarım Prof. Dr. İ. Çetin DERDİYOK ve Doç. Dr. Nuran ÖZTÜRK'e, ayrı bir emek ve ilgiyle bana yol gösteren danışmanım Prof. Dr. H. Dilek BATİSLAM'a teşekkür ederim. Ayrıca öğrenim hayatım boyunca benden ilgi ve desteğini esirgemeyen aileme de minnettarım.

Gülnevil AŞCI

Adana, 15 Haziran 2014

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET ……...……..…..iii
ABSTRACT ...……...……....v
ÖN SÖZ …….……...…….....vii
İÇİNDEKİLER ……..…….....ix
KISALTMALAR …….....….xii

BÖLÜM I
GİRİŞ

1.1. Çalışmayla İlgili Genel Bilgiler ……1
1.1.1. Konu ……..…1
1.1.2. Amaç ……...…...…...1
1.1.3. Kapsam ……...……...…2
1.1.4. Yöntem ……...……...2
1.2. Sâkînâme ve Sâkînâme Geleneği ……...……..……3
1.2.1. Sâkînâme Nedir? ……...…….……...3
1.2.2. Sâkînâmelerin Tarihî Gelişimi ……...……...6
1.2.2.1. Arap Edebiyatında Hamriyyâtlar ve Hamriyyât Yazarları ……...6
1.2.2.2. İran Edebiyatında Sâkînâmeler ve Sâkînâme Yazarları ……...8
1.2.2.3. Türk Edebiyatında Sâkînâmeler ve Sâkînâme Yazarları ……....11
1.3. Şaraba Genel Bir Bakış ……..…..19
1.3.1. Şarabın Tanımı ……19
1.3.2. Şarabın Yapılışı ……...19
1.3.3. Tarihte ve Farklı Dinlerde Şaraba Bakış ……..……...20
1.4. Şarabın Divan Şiiriyle İlişkisi ……..…27
1.4.1. Şarabın Divan Şiirindeki Anlamları ……...……27
1.4.1.1. Şarabın Gerçek Anlamı ……...27
1.4.1.2. Şarabın Tasavvufi Anlamı …….....27
1.4.2. Divan Şiirinde Şarap Yerine Kullanılan Kelimeler …….……...37
1.4.3. Divan Şiirinde Kullanılan Şarap Mazmunları ve Çeşitleri ……...….42
1.5. İncelenen Sâkînâme Metinlerinin Tanıtımı ……...……....……72

1.5.1. XVI. Yüzyıl Sâkînâmeleri ve Sâkînâme Yazarları …….……73
1.5.2. XVII. Yüzyıl Sâkînâmeleri ve Sâkînâme Yazarları ……74
1.5.3. XVIII. Yüzyıl Sâkînâmeleri ve Sâkînâme Yazarları ……..…….78
1.5.4. XIX. Yüzyıl Sâkînâmeleri ve Sâkînâme Yazarları ……...…..….80

BÖLÜM II
İNCELENEN SÂKÎNÂMELERDE ŞARAP

2.1. Sâkînâme Metinlerinde Yer Alan Şarapla İlgili Unsurlar …….....……82
2.1.1. Şarabın İcadıyla İlgili Hikâyeler ……....82
2.1.2. Sâkînâmelerde Şarap Anlamına Gelen Kelimeler ……...……86
2.1.2.1. Gerçek Anlamda Şarap Yerine Kullanılan Kelimeler ……86
2.1.2.2. Mecazi Anlamda Şarap Yerine Kullanılan Kelimeler ……97
2.1.3. Şarapla İlgili Benzetmeler ……..……...117
2.1.4. Sâkînâmelerde Şarabın Anlamları …….……120
2.1.4.1. Sâkînâmelerde Şarabın Gerçek Anlamı ……....120
2.1.4.2. Sâkînâmelerde Şarabın Tasavvufi Anlamı ……...…122
2.1.5. Sâkînâmelerde Şarabın Vasıfları ve Etkileri ……...……..125
2.1.5.1. Cesaret Vermek ……126
2.1.5.2. Rahatlık Vermek ……...126
2.1.5.3. Kederi, Hüznü Gidermek ……..127
2.1.5.4. İyileştirmek ……...129
2.1.5.5. Mutlu Etmek ……130
2.1.5.6. Anlayışı Arttırmak ……131
2.1.5.7. Kalbi Tazelemek ……...131
2.1.5.8. Kalbin Işığını Aydınlatmak ……..132
2.1.5.9. Sarhoşluk Vermek ……132
2.1.5.10. Arsızlık Vermek ……...…...133
2.1.5.11. Gözleri ve Yanakları Kızartmak ……..……...134
2.1.5.12. Kalbi Temizlemek ……..134
2.1.5.13. Konuşkan Yapmak ……..135
2.1.5.14. Uyku Vermek ……..135
2.1.5.15. Akıl Gözünü Aydınlatmak ……..135
2.1.5.16. Coşkunluk Vermek ……136

2.1.5.17. İnsanın Aklını Yitirmesine Sebep Olmak ……..……136
2.1.5.18. İnsanı Cömert Yapmak ……...137
2.1.5.19. Cana Kuvvet Vermek ……137
2.1.5.20. Kan Vermek ……...137
2.1.5.21. Gözleri Açmak ……138
2.1.5.22. Ölüleri Diriltmek ……..……..138
2.1.5.23. Cilve Yapmak ……138
2.1.5.24. İnsana Seçim Yapma Kabiliyetini Kaybettirmek ……...138
2.1.5.25. Ağız Suyunu Akıtmak ……139
2.1.5.26. Yüzü Aydınlatmak ……..139
2.1.5.27. Gözleri Aydınlatmak ……..139
2.1.5.28. Sonsuz Hayat Bahşetmek ……...139
2.1.6. Şarap İçme Adabı …….....141
2.1.7. Şarap İçilen Mekânlar ……...147

BÖLÜM III
SONUÇ

161

BÖLÜM IV
ŞARAP TERİMLERİ SÖZLÜĞÜ

166

KAYNAKÇA ……...……....197
ÖZ GEÇMİŞ ……..……..…..202
ESER VE KİŞİ ADLARI DİZİNİ ……...……...…….....203

KISALTMALAR

AB	: Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi.
age.	: Adı geçen eser.
Ar.	: Arapça.
b.	: Bin.
bk.	: Bakınız.
C	: Cilt.
çev.	: Çeviren.
doğ.	: Doğum tarihi.
ed.	: Edebiyat, editör.
Far.	: Farsça.
H	: Hicri.
haz.	: Hazırlayan.
Hz.	: Hazret, Hazreti.
M	: Miladi.
mec.	: Mecaz.
öl.	: Ölüm tarihi.
S	: Sayı.
s.	: Sayfa.
Sâk.	: Sâkînâme.
T.	: Türkçe.
tar.	: Tarih.
tard.	: Tardiyye.
TDEA	: Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi.
TS	: Türkçe Sözlük.
vb.	: Ve başkası, ve başkaları, ve benzeri, ve benzerleri, ve bunun gibi.
vs.	: Vesaire.

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Çalışmayla İlgili Genel Bilgiler

1.1.1. Konu

"Sâkînâmelerde[1] Şarap" adını taşıyan tez çalışmamızın konusu, şaraptır. Tezimizde sâkînâmelerde yer alan, şarabın değişik kullanım biçimleri, şarap çeşitleri, şarap anlamına gelen diğer kelimelerin örneklerle tespiti ve değerlendirilmesi yapılmıştır.

1.1.2. Amaç

Şarap, divan edebiyatının şiir dünyasında çok kullanılan bir ögedir. Şarabın divan şiirindeki kullanımları ve anlamları farklılık göstermektedir. Şarapla ilgili değişik örneklerin tespiti divan şiirinin kendine has düşünce yapısını, dünyasını ve şairlerin geleneksel bir malzeme olan şarabı nasıl ve hangi biçimlerde şiirlerinde kullandıklarını görmemizi sağlayacaktır.

Divan şiirinde şarabı konu alan gazellerin ve kasidelerin sayısı fazla olmasına rağmen, şarapla ilgili bu tespitlerin yapılabilmesi için yararlanabileceğimiz en önemli kaynaklar sâkînâmelerdir. Çünkü, şarap sâkînâmelerin temel konusudur. Bahsettiğimiz bu nedenden dolayı şarapla ilgili yaptığımız araştırmada sâkînâmeleri inceledik. Ancak, bunların da -müstakil eser niteliğindeki- mesnevi nazım şekliyle yazılmış olanlarını çalışmamıza dâhil ettik.

Tezimizde farklı yüzyıllara ait sâkînâme metinlerini inceleyerek bu eserlerde kullanılan şarabı ve şarap anlamdaki diğer kelimeleri, şarap mazmunlarını, şaraba verilen anlamları bulmaya, şarabın divan şiiri içindeki yerini tespit etmeye çalıştık.

Tez konumuzu "şarap" olarak seçmemizin sebebi, bu konuda ayrıntılı bir çalışma yapılmamış olmasıdır. Tez çalışmamız sayesinde hem hiç işlenmemiş bir konuyu ele alabileceğimizi hem de divan şiirinin önemli şiir ögelerinden biri olan şarabı, şairlerin nasıl işlediğini görebileceğimizi düşündük.

---

[1] Alıntı yaptığımız kaynaklarda "sâkînâme" imlasının farklı şekillerde olduğunu gördük. Fakat, biz çalışmamızda -tutarlı olmak açısından- tek şekilli yazılımı yani "sâkînâme"yi tercih ettik.

1.1.3. Kapsam

Çalışmamız, değişik yüzyıllara ait 22 sâkînâme metnini kapsamaktadır. Bu metinler ve yüzyıllara göre dağılımı şöyledir:

XVI. yüzyılda Revânî, Kalkandelenli Fakîrî ve Beyânî'nin sâkînâmeleri; XVII. yüzyılda Kafzâde Fâizî'nin, Azmîzâde Hâletî'nin, Selanikli Es'ad'ın, Şeyhî Mehmed Allâme Efendi'nin, Nev'izâde Atâyî'nin, Şeyhülislâm Yahyâ'nın, Riyâzî'nin, Sabûhî'nin, Şeyhülislâm Bahâyî'nin, Cem'î Mehmed'in, Tıflî'nin ve Nâzükî'nin sâkînâmeleri; XVIII. yüzyılda Suphizâde Feyzî'nin, Benlizâde İzzet'in, Aynî'nin sâkînâmeleri; XIX. yüzyılda Süleyman Rüşdî'nin, Süleyman Celaleddin'in, Hüznî'nin ve Aşkî'nin sâkînâmeleri.

Araştırmaya dâhil edilen bu sâkînâme metinlerinde şarap ve şarabın kullanımları değerlendirilmeye çalışılmıştır.

1.1.4. Yöntem

Çalışmamız giriş, inceleme ve sonuç olmak üzere üç ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde tezin konusu, amacı, kapsamı ve yöntemi hakkında genel bilgiler verildikten sonra sâkînâme; Arap, Fars ve Türk edebiyatlarındaki sâkînâmeler ve şarabın divan şiirindeki yeri ile ilgili bilgilere geçilmiştir. Bu bilgiler tezin asıl konusuna hazırlık niteliğindeki bilgilerdir.

İnceleme bölümünde, sâkînâme metinleri "şarap"la ilgili olarak ele alınmıştır. Şarapla ilgili unsurlar gelenek açısından da değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Sonuç bölümünde ise metinlerden elde edilen bilgilerin genel bir değerlendirmesi yapılmıştır. Ayrıca tezimizde şarap ve şarapla ilgili ögelerin ele alındığı bir sözlüğe de yer verilmiştir.

Yaptığımız tez çalışmasıyla ilgili en önemli kaynaklar Rıdvan Canım'ın "Türk Edebiyatında Sâkînâmeler ve İşretnâme" adlı eseri ile Mehmet Arslan'ın "Sâkî-nâmeler" isimli eseridir. Rıdvan Canım ile Mehmet Arslan'ın eserlerinde verilen bilgiler birbirinden farklıdır. Rıdvan Canım'ın eseri bu konuda yapılan ilk derli toplu çalışmadır. Mehmet Arslan'ın bahsettiğimiz eseri ise yine bu alanda yapılmış çalışmalar arasında en kapsamlı olanıdır. Bu nedenle, çalışmamızda her iki kaynaktan da yararlanılmıştır. Kaynaklardaki farklar ise metin içerisinde -yeri geldikçe- dipnotlarla gösterilmiştir.

Çalışmamızın "Türk Edebiyatında Sâkînâmeler ve Sâkînâme Yazarları" adını taşıyan bölümünde Mehmet Arslan'ın "Sâkî-nâmeler" isimli eserinin "Mesnevi Nazım Şekliyle Yazılan Sâkînâmeler, Terkib-i Bend Nazım Şekliyle Yazılan Sâkînâmeler, Tercî-i Bend Nazım Şekliyle Yazılan Sâkînâmeler, Kaside Nazım Şekliyle Yazılan Sâkînâmeler, Müsemmen Nazım Şekliyle Yazılan Sâkînâmeler, Müseddes Nazım Şekliyle Yazılan Sâkînâmeler, Muhammes Nazım Şekliyle Yazılan Sâkînâme, Müstezâd Şeklinde Sâkînâme, Dörtlüklerden Oluşan Sâkînâmeler, Müselles Şeklinde Sâkînâme" başlıklarındaki bilgilerden yararlanılmıştır.

Çalışmamızda, Mehmet Arslan'ın "Sâkî-nâmeler" isimli eserindeki 22 sâkînâme metni kullanılmıştır. Farklı yüzyıllara ait sâkînâme örnekleri incelenmiş, metinlerdeki şarap ve şarapla ilgili kullanımlar (şarap anlamına gelen kavramlar, şarapla ilgili benzetmeler, şarabın tasavvufi anlamı, şarabın vasıfları ve etkileri, şarap içme adabı ve içilen mekânlar) tespit edilmeye çalışılmıştır. Metinlerde şarabın olduğu beyitler taranmış ve bu yöntemle elde edilen bilgiler yüzyıllara göre tasnif edilip uygun başlıklar altında (şarabın icadıyla ilgili hikâyeler, şarapla ilgili benzetmeler vb. gibi) verilmiştir. İncelenen metinlerden elde edilen bulgular daha sonra değerlendirilmiştir. Böylelikle şiirlerden elde edilen bilgiler doğrultusunda "şarap"ın gelenekteki yeri tespit edilmeye çalışılmıştır.

1.2. Sâkînâme ve Sâkînâme Geleneği

1.2.1. Sâkînâme Nedir?

"Doğu edebiyatlarında içkili sohbet meclislerini ve bunlarla ilgili unsurları gerçek ve mecazi manasıyla anlatan manzume"lere sâkînâme denir (Canım ve Karaismailoğlu, 2009, s. 13).

> Sâkî aslında, Arapçadır. "es-Sakaa" ve "et-taskîye" te'diye vezninde olup "su aramak" ve "su içirmek" anlamında kullanılır. Bu anlamda "es-sâkî" de, aslında "su arayıcı" demek olur. Kamûs'un özetle yukarıdaki şekilde belirttiği sâkî sözünü Dr. M. Moin, *Ferheng-i Fârisî*'de "suyu veya şarabı başkasına sunan" biçiminde açıklar.
>
> (…)
>
> Nâme ise eskiden, genel anlamında mektup için kullanılırdı. Ayrıca yine kitap, sayfa hakkında da "nâme" kelimesi kullanılır ve bu konuyu belirten bir ismin sonuna gelirdi: *Gazânâme, Esrârnâme, Sindbâdnâme, Marzübânnâme, Ferhâdnâme* vs. gibi. Yine aynı "nâme" sözü belge, broşür, dergi ve benzeri evrak hakkında da kullanılır. Vekâletnâme, şehâdetnâme, icâzetnâme, kanunnâme gibi birleşik isimler daha çok resmî işlem terimleridir. Hükümdarların menkıbeleri yahut bir ölçüde, tarihlerini ve kahramanlıklarını

> terennüm eden mesnevilerin adları sonunda da bu "nâme" sözü kullanılmıştır: Şâhnâme, Hüdâynâme vb. (Karahan, 1980, s. 66).

Sâkînâme, Arapça "sâkî" ve Farsça "nâme" kelimelerinin birleşmesinden oluşmuştur (Canım ve Karaismailoğlu, 2009, s. 13). Sâkînâmeler sahbânâme ve işretnâme (işret kitabı) olarak da adlandırılır (Arslan, 2012, s. 17).

Bir edebî tür olan sâkînâmelerde sâkîden, içkiden, içki çeşitlerinden, işret meclisinin adabından ve unsurlarından, yemeklerden, musikiden vb.lerinden bahsedilir. Kısacası şarap ve etrafında teşekkül eden hayat tarzını anlatmak bu türdeki eserlerin asıl konusunu oluşturur (Canım, 1990, s. 433). Bu konuları işleyen şiirlere İran edebiyatı sanatçısı Nizâmî'den bu yana sâkînâme denilmeye başlandığı görülmektedir (Kortantamer, 2004, s. 190).

Bezm ve rezm eski toplum hayatının birbirine karşıt iki yönüdür. Özellikle hükümdarların hayatı ya sürekli savaşlarla geçer ya da barış zamanlarında çok sık kurdukları içki meclislerinde sürüp giderdi. Eski hikâyeler olan mesnevilerde ise bu meclisler uzun uzun anlatılmıştır (Levend, 1984b, s. 160; Canım, 2011, s. 207). Hükümdar hayatlarının farklı iki yönünün ortaya konulduğu "Bezm u Rezm" isimli eser bu konuda örnek verilebilecek önemli bir eserdir[2].

Bahsedilen bu toplantıların gözdesi olan sâkînin, aynı konuları işleyen sâkînâmelerde de ön planda olması normaldir. Bu tür eserlere sâkînâme adının verilmesi, herhalde sık sık sâkîye seslenilmiş olmasından ve sâkînin merkezde olmasındandır. Çünkü, en çok sâkîden şarap istenirken aynı anda dünyanın sebatsızlığı, ölümün hatırlanışı, öğütler, şaraba övgüler, kadeh ve sürahi tasvirleri gibi konular da anlatımda yer alır (Karahan, 1980, s. 67). Bu tür eserlerin işretnâme ve sahbânâme diye de adlandırılmasının sebebi eserlerde şarabın, bezmde yeme-içme ve eğlencenin anlatılmasından kaynaklanıyor olmalıdır. Sâkînâme adlandırılışında sâkînin, işretnâme ve sahbânâme adlandırılışında ise bezmin diğer unsurlarının (şarap, yeme-içme) ön planda olduğu görülmektedir.

Sâkînâmeler dünyanın varlığı, yaşadığımız hayatın gelip geçici olması, insanın dert ve kederlerinden kurtulmak için içkiye yönelmesi ve çareyi bunda bulması gibi konuların ele alınmasına izin veren türlerdir (Canım, 1998, s. 11).

---

[2] Detaylı bilgi için bk. Aziz b. Erdeşir-i Esterâbâdî, *Bezm u Rezm*, çev.: Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990.

Sâkînâmelerde şarabın yanı sıra gül, karanfil, sakız, tarçın gibi rakı çeşitlerinden; mırmırık, begnî gibi boza çeşitlerinden; kımız; beng-i bâde gibi farklı içki çeşitlerinden de bahsedilmektedir.

Esasen şarabı ve şarap meclisini anlatmaya yönelen bu türde, söylenmek istenenler iki farklı şekilde dile getirilebilmektedir. Şairlerin söylemek istediklerini rindâne bir üslupla söylediği örneklerin yanında tasavvufi nitelikte oluşturulmuş örnekler de vardır. Tasavvufi özelliklere sahip olan sâkînâmelerde şairin kullandığı meyhane, sâkî, şarap vb. kelimeler aslında bilinen anlamlarının dışında kullanılmaktadır. İçki meclisiyle, şarapla ilgili gibi görünen her kelime aslında bu tür sâkînâmelerde tasavvufi nitelikte yeni anlamlar kazanmaktadır. Böylece şarap "ilahî aşk", sâkî "mürşid-i kâmil", sarhoşluk "vecd hâli" gibi farklı anlamlara kavuşur (Canım, 1990, s. 433-434; Canım, 1998, s. 12; Canım ve Karaismailoğlu, 2009, s. 13).

Bu türde yazılan eserlerden folklorik malzemeler hakkında bilgi edinilebilir. Çünkü, bu eserlerde işret meclisi, işret meclisinin unsurları, musiki aletleri gibi farklı unsurlar doğal ortamının içinde verilmektedir ve bunlar tanıtıcı bilgilerdir. Bu türde bilgiler vermenin yanı sıra sâkînâmeler dönemin değer yargılarını, zevklerini; çağın, insanın dünyayı algılayışını da aktaran eserlerdir (Canım, 1990, s. 433; Canım ve Karaismailoğlu, 2009, s. 13).

Sâkînâmeler, İran ve Türk edebiyatında genellikle aruzun mütekarib bahrinde *Fe 'û lün/ Fe 'û lün/ Fe 'û lün/ Fe 'û lün*[3] ya da *Fe 'û lün/ Fe 'û lün/ Fe 'û lün/ Fe 'ûl* kalıbıyla yazılmıştır. Bunun yanında diğer bahirlerin kullanıldığı da görülmektedir (Karahan, 1980, s. 66; Canım, 1990, s. 434; Canım ve Karaismailoğlu, 2009, s. 13).

Sâkînâmeler müstakil olarak yazılabildiği gibi mesnevi türündeki eserlerin bir bölümü şeklinde veya divanlardaki terkîb-i bend, tercî'-i bend, kaside nazım şekilleriyle de yazılabilirler (Karahan, 1980, s. 66; Canım, 1990, s. 434; Canım ve Karaismailoğlu, 2009, s. 13; Canım, 2011, s. 208).

Genel anlamda sâkînâmeleri ikiye ayırmamız gerekmektedir:

> Birincisi mesnevi nazım şekliyle yazılmış ve belli bir plan dâhilinde içerisinde bölümler bulunan sâkînâmelerdir. Bu tür sâkînâmelerin beyit sayıları da göreceli olarak diğerlerinden fazladır. Bunların yapıları da birbirine benzemektedir, aşağı yukarı işlediği konular ve hatta konu başlıkları da aynıdır. "Mey, sâkî, nedîm, pîr-i mugân, meyhâne, sürâhî, kadeh, dürd (kadehin

[3] Tez çalışmamızda verdiğimiz bilgileri farklı kaynaklardan derleyerek oluşturduk. Bu nedenle, yaptığımız çalışmanın kendi içinde bir bütünlük oluşturmasını istediğimiz için vezinlerin verilişinde ortak bir yol izledik. Aruz kalıplarının verilişinde tırnak işareti (') yerine ayn harfini temsilen (') işaretini kullandık.

> dibindeki tortu), mutrib, gece, gündüz, şem‘ (mum), mevsimler, felekten şikâyet, kasemiyyât vb.” başlıkları altında işlenen konular hemen hemen bu tür bütün sâkînâmelerde yer almakta hatta araya konuya uygun hikâyeler de sıkıştırılmaktadır. Ancak bazılarında bunların hepsi işlendiği hâlde bazılarında bunların yalnızca bir kısmı ele alınmakta, şairin tasarrufuna veya eserin hacmine göre tercihler yapılmaktadır. İçerisinde bu tür bölümleri veya bunlardan çoğunu barındıran ve “klasik sâkînâme” diyebileceğimiz sâkînâmelerin müellifleri şunlardır: “Aynî, Nev‘î-zâde Atâyî, Riyâzî, Subhî-zâde Feyzî, Revânî, Azmî-zâde Hâletî, Beyânî”.
>
> İkinci grup sâkînâmeler ise mesnevi nazım şeklinin yanında “kaside, terkîb-i bend, tercî-i bend, müsemmen, müseddes, gazel” nazım şekilleriyle de yazılabilmektedir. Bu tür sâkînâmelerde birinci gruptaki sâkînâmelerde görülen bölümler yoktur. Bunlar daha çok sâkîye, pîr-i mugâna, mutribe hitaplar şeklinde yazılmakta, yer yer felekten şikâyet söz konusu edilmektedir. Ayrıca bu tür sâkînâmelerde şarabın övgüsü yapılmakta, nitelikleri de anlatılmaktadır. Kaside şeklinde yazılan bazı sâkînâmelerin sadece nesib kısımları sâkînâme özelliği taşımakta diğer kısımlar medhiye olabilmektedir ki bu tür sâkînâmelerin en tipik örneği Nergisî’nin Sâkînâmesi’dir (Arslan, 2012, s. 16).

Mehmet Arslan “Sâkî-nâmeler” isimli eserinde, yaptığı çalışmalar sırasında fark ettiği bir durumdan bahsetmektedir: Yapı Kredi Sermet Çifter Kütüphanesi, 474/ 4 nolu ve 59b-79b varakları arasında bulunan 20 varaklık bir eser kütüphane kayıtlarına “Revânî’nin İşretnâmesi” olarak geçmiştir. Oysa eser Revânî’ye değil Mevlânâ Fazlî’ye ait bir işretnâmedir. Tasavvufi nitelikte olduğu anlaşılan eserin içerisinde yer yer manzum parçalar olmasına rağmen eser mensur bir sâkînâme olması açısından önemlidir. Çünkü “İşretnâme” adıyla da olsa bu eser literatüre giren ilk mensur sâkînâmedir. Araştırmalara rağmen bu eserin başka bir nüshasına rastlanamamıştır, ayrıca eserin müellifi olarak gösterilen Fazlî’nin de hangi Fazlî olduğu tespit edilememiştir (Arslan, 2012, s. 282).

İslamiyet öncesinde Arap edebiyatında “hamriyyât” adıyla anılan ve şarabı konu alan şiirlerin önemli yeri varsa da sâkînâmelerin müstakil bir tür olarak ortaya çıkışı çok sonradan İran’da gerçekleşmiştir. Ancak bu şiirlerin sâkînâmelerin ortaya çıkmasına bir zemin hazırladığı da muhakkaktır (Canım, 1990, s. 434; Canım ve Karaismailoğlu, 2009, s. 13).

1.2.2. Sâkînâmelerin Tarihî Gelişimi

1.2.2.1. Arap Edebiyatında Hamriyyâtlar ve Hamriyyât Yazarları

Klasik Arap şiirinin İslamiyet’ten önce işlediği konular övgü, mersiye, hiciv, kadın ve aşk, özür ve af dilemek, tasvir ve şaraptır. Hicri II. yüzyıldan itibaren

divanlarda ayrı bir bölüm oluşturacak kadar çok şarap şiirinin yazıldığı görülmektedir (Canım, 1998, s. 22).

Arapların "hamriyyât" adını verdiği sarhoşluk ve içkiyle ilgili şarap şiirleriyle sâkînâmelerin arasında, menşe bakımından, bir yakınlık olduğu doğrudur. Ancak, aralarındaki zaman, çevre ve türlerin gelişimindeki farklar dolayısıyla bunları aynı kategoriye koymak da mümkün değildir (Karahan, 1980, s. 67). "Hamriyyât" olarak adlandırılan şarapla ilgili şiirlerle bizim edebiyatımızda görülen sâkînâmeler aynı hüviyete sahip değildir. Yine de bu şiirler sâkînâmelerin ortaya çıkması için zemin hazırlamışlardır (Canım, 1990, s. 434).

Hamriyyâtlar sâkînâmelere kaynaklık eder. Ancak sâkînâmeler hamriyyelerden anlam ve nitelik bakımından ayrılırlar. Hamriyyeler daha çok aşk konularını anlatırken sâkînâmeler felsefi, ahlaki, irfani öğütler içermektedir (Canım ve Karaismailoğlu, 2009, s. 14).

İslam dininin şarabın içilmesini yasaklamasından sonra bu tür şiirlerin yazılmasına uzun süre ara verilmiştir. Ancak, daha sonra Emeviler devrinde "hamriyyât" şiirleri yeniden canlılık kazanmıştır. Özellikle de Abbasiler döneminde bu tür şiirler daha da fazla gelişme göstermiştir (Karahan, 1980, s. 67; Canım, 1990, s. 434).

Tarafa b. Abd El-Bakrî (öl. 560), Antere b. Şeddâd (öl. VI. yüzyıl sonları), Adî b. Zeyd (öl. 604), A'şâ El-Ekber (öl. 629), Lebîd b. Rabia (öl. 661), Ebû Mihcan (VII. yüzyıl), Ahtal (öl. 714), II. Velid (öl. 742), Müslim b. El-Vâlid (öl. 803), Muhammed b. Abdullah (öl. 811), Ebû Nüvâs (doğ. 756-öl. 813), İbnü'l-Mu'tez (doğ. 861-öl. 908), Muhammed Es-Siirdî (doğ. 1222-öl. 1254), İbnü'l-Fâred (öl. 1235), Mutî b. Ayas (öl. ?) ve Yezîd b. Abdülmelik (öl. ?) şarap konulu şiirler yazan Arap şairleridir[4] (Karahan, 1980, s. 67; Canım, 1998, s. 22-24; Arslan, 2012, s. 18-19).

Şemseddin Muhammed Nâvecî/ Şemseddin Muhammed Hasan En-Nâvecî (doğ. 1386-öl. 1455)'nin "şarap tasvirinde birbiriyle yarışa girenler" anlamına gelen Halbatu'l-Kumeyt (1421) isimli eseri 25 fasıl ve 1 hâtimeden oluşur. Şemseddin Muhammed Nâvecî, bu eserinde Arap edebiyatında IX. yüzyıldan itibaren yazılmış olan şarap konulu şiirleri bir araya getirmiştir. Şair şarabın isimlerinden başlayarak

[4] Şairlerin adlarının, doğum ve ölüm tarihlerinin, eserleri ile ilgili bilgilerin yararlandığımız kaynaklarda farklılıklar gösterdiğini gördük. Çalışmamızda, bu bilgilerin hepsini derleme yolunu seçtik. Bilgilerle ilgili olarak şu kaynaklardan yararlandık: Abdülkadir Karahan, "Sâkînâme" maddesi, *Türk Ansiklopedisi*, C 28, Millî Eğitim Basımevi, Ankara, 1980, s. 66-68; Rıdvan Canım, *Türk Edebiyatında Sâkînâmeler ve İşretnâme*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1998; Mehmet Arslan, *Osmanlı Edebiyat-Tarih-Kültür Araştırmaları-1 Sâkî-nâmeler*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2012.

kullanılışına, faydalarına, adabına geçmekte; meclislerde okunacak şiirlere yer vermekte, sâkînin vasıflarını anlatmakta; çiçeklere, kokulara, fıskiye ve havuzlara kadar detaylara inerek konu ile ilgili her ayrıntıya değinmektedir. Eserde şarapla ilgili çeşitli bilgiler verildikten sonra tövbe edilir ve şarabın kötülüğü anlatılır. Eser, kendisinden sonra yazılan eserlere zemin hazırlamıştır (Karahan, 1980, s. 67; Canım, 1998, s. 24-25; Arslan, 2012, s. 18-19).

Gelişmiş, bağımsız birer mesnevi hâlini alan sâkînâmelere doğru gidişte şairin Halbatu'l-Kumeyt adlı eseri başlangıç noktası teşkil etmektedir. Nâvecî'nin eseri kendi zamanına kadarki en kapsamlı eser olduğundan, Türk şairleri dâhil olmak üzere, kendisinden sonra gelenler de eserinden yararlanmışlardır (Canım, 1990, s. 435; Kortantamer, 2004, s. 192-193; Canım, 2011, s. 213).

1.2.2.2. İran Edebiyatında Sâkînâmeler ve Sâkînâme Yazarları[5]

Arap edebiyatında olduğu gibi İran edebiyatında da içkinin ve içki meclisinin şiirlere konu edildiği görülmektedir. Ancak, İslamiyet'in kabulüyle birlikte Acemler, şarabın yasak olması sebebiyle bir süre şarapla ilgili şiirler yazmamışlardır. Daha sonra Gazne saraylarında yaşayan şairlerin katkılarıyla aşk ve şarabı işleyen gazeller tekrar yazılmaya başlanmıştır. İranlılar bu şekilde gazelin gelişmesini sağlamış, gazelleri aşk ve şarap şiiri hâline getirmişlerdir (Karahan, 1980, s. 67; Canım, 1990, s. 435; Canım, 1998, s. 25-26).

Şarapla ilgili şiirleri hicri IV. yüzyıl şairi Dakîkî'ye kadar götürmek mümkündür. Bu şiirler sâkînâme adını taşımamaktadır ve şekil, muhteva yönünden de sâkînâmelere benzememektedirler (Canım, 1990, s. 435; Canım, 1998, s. 26).

Molla Abdünnebî Fahrü'z-zamânî-i Kazvînî "Meyhâne" adlı tezkiresinde İran edebiyatında sâkînâmesi olan 46 şair ve onların sâkînâme metinleri hakkında bilgi vermiştir. Molla Abdünnebî sâkînâme türünde örnek veren ilk kişinin Nizâmî-i Gencevî, ikinci kişinin de Emir Hüsrev-i Dehlevî olduğunu söyler. Ancak bu iki şairin sâkînâmeleri müstakil eser niteliğinde değildir. Abdünnebî, Selmân-ı Sâvecî'nin ve Hâfız-ı Şirâzî'nin müstakil sâkînâme yazan ilk şairler olduğunu belirtir (Canım, 1990, s. 435; Canım, 1998, s. 26; Canım ve Karaismailoğlu, 2009, s. 14; Canım, 2011, s. 213).

[5] Tez çalışmamızın ana konusu Arap ve İran edebiyatındaki sâkînâmeler olmadığından bu bölümde, İran edebiyatında sâkînâme yazan şairlerin hepsine yer vermedik. İran edebiyatında yazılan sâkînâmelerle ilgili daha detaylı bilgi için bk. Adnan Karaismailoğlu, *İran Edebiyatında Sâkînâmeler*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 1991.

Fars edebiyatında işlenen konulardan biri olan aşk, tasavvufun bu edebiyata V./ XI. yüzyılda ulaşması ile maddi özelliğinin yanında manevi özellik de kazanmaya başlar. Zamanla sâkînâmelerin tasavvufi nitelikler barındıran örneklerinin olduğu da görülmektedir (Canım, 1990, s. 435; Karaismailoğlu, 1992, s. 3; Canım, 1998, s. 27).

Gerçek sâkînâmeler ilk defa Nizâmî-i Gencevî'nin İskendernâme adlı eserinde görülür. İskendernâme'nin Şerefnâme adlı birinci kitabında "Sâkînâme" başlığını taşıyan ikişer beyitten oluşan bölümler ilk sâkînâme örneği olarak kabul edilmektedir. İkinci kitabın adı İkbâlnâme'dir ve bu kitapta da "Muganninâme" başlığı altında ikişer beyitle muganniye seslenilir. Böylelikle Şerefnâme'de 98, İkbâlnâme'de 48 beyit verilmiştir. Tabii ki bu şekliyle müstakil bir sâkînâmeden bahsetmek mümkün değildir (Canım, 1998, s. 27; Kortantamer, 2004, s. 191). Ancak, Nizâmî'nin bu beyitleri Fahreddin Es'ad-i Gürgânî'nin sadece iki beyti elde kalan bir mesnevisini örnek alarak yazdığı düşünülmektedir (Canım ve Karaismailoğlu, 2009, s. 14).

Sâkînâmelerdeki sâkîye sesleniş daha çok Nizâmî'den sonra görülmektedir. Emir Hüsrev-i Dehlevî, Hâcû-yi Kirmânî, Selmân-ı Sâvecî, Hâce Şemseddin, Hâfız-ı Şirâzî bu dönemin önemli sâkînâme yazarlarındandır (Canım, 1998, s. 28).

Selmân-ı Sâvecî, İran edebiyatının müstakil sâkînâme yazan ilk şairidir. Sâkînâme, Selmân-ı Sâvecî'nin Divanı'nın "Tevhid" başlığı altında yer alır ve 177 beyittir. Şiirde dinî-tasavvufi duygu ve düşünceler -baştan sona- sâkînâme tarzında anlatılır; bu yüzden şiir bağımsız tasavvufi sâkînâmelerin ilki sayılabilir (Canım, 1998, s. 28; Kortantamer, 2004, s. 191; Arslan, 2012, s. 20).

İlk müstakil sâkînâmelerden biri de Hâfız'ın 58 beyitlik mesnevi nazım şekliyle yazılmış sâkînâmesidir. Eserin 147 veya 149 beyit olduğunu söyleyen kaynaklar da vardır (Karahan, 1980, s. 67; Canım, 1998, s. 29; Kortantamer, 2004, s. 191-192; Arslan, 2012, s. 20). Bu sâkînâme Hâfız Divanı'nın içerisinde bulunur. Eser, aslında tam anlamıyla sâkînâme boyutuna ulaşamamıştır. Ama, yine de manzume kendinden sonra gelecek sâkînâmeler için örnek niteliğindedir. Mesnevide Hâfız'ın müzikten, müzik aletlerinden, şaraptan, meyhaneden vb.lerinden söz ederken her zamanki gibi dünyevi ve tasavvufi âlemin nerede başlayıp nerede bittiği kestirilemeyen üslubu görülür (Canım, 1998, s. 29; Kortantamer, 2004, s. 191-192).

İlk müstakil sâkînâme yazarının Selmân-ı Sâvecî olmadığını, Hâfız-ı Şîrâzî'nin müstakil sâkînâme diye kabul edilen mesnevisinin de bu adla anılmaması gerektiğini söyleyen kaynak da vardır. X. (XVI.) yüzyılın başlarından itibaren bu tür, olgunlaşmış şekliyle daha çok müstakil manzumeler şeklinde yazılmaya başlanmıştır. Dolayısıyla

Ümmîdî-i Râzî ilk müstakil sâkînâme yazarı olarak kabul edilmelidir (Karaismailoğlu, 1992, s. 6; Canım ve Karaismailoğlu, 2009, s. 14; Arslan, 2012, s. 20).

Hâfız'dan sonra, sâkînâmeler Fars edebiyatında yaygın türler hâline gelmiştir. Tasavvufi anlamda hamr ıstılahları bulunan müstakil tasavvufi mesnevilerin de yazıldığı görülmektedir. İran edebiyatında sâkînâme türünün VI. yüzyıldan X. yüzyıla kadar gösterdiği gelişme böyledir (Canım, 1998, s. 29).

X. yüzyıldan sonra sâkînâme türünde manzume yazmak çok yaygınlaşmıştır. Sâkînâmelerde işlenen fikirler aynıdır. Ancak, bu sâkînâmelerin bazılarında öncekilerden farklı olarak bir övgüyle sona erme söz konusudur. Bu övgülerin imamlara, padişahlara, devlet büyüklerine yapıldığı örnekler vardır. Pertevî-i Şîrâzî, Destgayb-ı Şîrâzî, Muhammed Bâkır, Hâfız-ı Şîrâzî, Şeref-i Cihân, Kâsım-ı Gunâbâdî ve diğer birçok şairin sâkînâmesi bu türden örneklerdir (Karaismailoğlu, 1992, s. 9; Canım, 1998, s. 29-30; Canım ve Karaismailoğlu, 2009, s. 15).

Zamanla bazı sâkînâmelerin ayrıntıya önem verdiği görülmektedir. Nev'î-i Habûşânî (350 beyit kadar), Sencer-i Kâşî (500 beyti aşkın) ve Zuhûrî (4500 beyte ulaşmış)'nin sâkînâmelerinde ayrıntılara yer verildiği için manzumelerin beyit sayıları da fazladır. Nev'î, tevhid ve meyhanenin ilk pîrine övgüyle başladığı sâkînâmesinde sazın tarifi, şarabın tanıtılması, sâkîye hitap, baharın tarifi, zamandan şikâyet vb. gibi konulara yer verir (Canım, 1998, s. 30).

İran edebiyatında tespit edilen 200 civarındaki sâkînâmeden nazım şekli bilinenlerin yüzde doksanı mesnevi tarzında, mütekarib bahrinde ve *Fe 'û lün/ Fe 'û lün/ Fe 'û lün/ Fe 'ûl* veznindedir. Geri kalanın büyük çoğunluğu ise tercî'-i bend ve terkîb-i bend şeklinde olup hezec bahrindedir (Karaismailoğlu, 1992, s. 8; Canım ve Karaismailoğlu, 2009, s. 15). Sûfî olan Fahreddin Irâkî'nin tercî'-i bend şeklinde yazılmış sâkînâmesi vardır. Irâkî'nin bu sâkînâmesi alışılagelmiş sâkînâmelerden farklıdır. Vahşî-i Bafkî'nin tercî'-i bendi ve Nazîrî-i Nişâburî'nin, Hekim Şifâyî'nin, Hekim Rüknâ Mesih'in terkîb-i bendleri bu tarz sâkînâmelere örnektir. Bunlar işledikleri konular ve mütekarib kalıplarla yazılmış olmaları sebebiyle mesnevi nazım şekline sahip sâkînâmelerle aynıdır. Ancak, bu örneklerde mesnevi nazım şekliyle yazılanlardaki derinlik bulunmamaktadır. Yine de Nazîrî'nin bu tarzda yazılmış sâkînâmesi diğer sâkînâmeler arasında önemli bir yere sahiptir (Canım, 1998, s. 29-30).

Özellikle Safeviler döneminde, daha önce yazılmış sâkînâmeleri toplama ve sefîne (tezkire) meydana getirme çalışmalarının yapıldığı görülmektedir. Mîr İsa

Himmethan'ın sâkînâmelerden oluşan "Hum-kede" isimli bir tezkiresi vardır. Bu eserde 120'ye yakın sâkînâme bir araya getirilmiştir (Canım, 1998, s. 31).

Yine bu türdeki tezkirelerin önemli örneklerinden biri de Molla Abdünnebî Fahrü'z-zamânî-i Kazvînî'nin "Meyhâne" isimli tezkiresidir. Eserde, Molla Abdünnebî Fahrü'z-zamânî-i Kazvînî kendi zamanına kadar yaşamış, sâkînâme yazmış şairlerin biyografilerine ve onların sâkînâmelerinden örneklere yer vermiştir. Bu şekilde yazılmış tezkireler, sâkînâmelerin İran esaslı olduğunu kanıtlar niteliktedir (Karahan, 1980, s. 67; Canım, 1998, s. 31).

İran edebiyatında, ayrı bir kitap şeklinde oluşturulmuş sâkînâmelerin sayısı pek fazla değildir. Ancak, hem mesnevilerde hem de divanlarda, sâkînâme adı altında ya da isim verilmeden bu karakterde yazılmış manzum parçaları sık sık görmek mümkündür (Karahan, 1980, s. 67).

İran edebiyatında Nizâmî ile başlayıp Selmân ve Hâfız'la gelişen bu türde yazılan eserlerin hiçbirisinin, Zuhûrî'ye kadar, Revânî'nin İşretnâmesi'nin seviyesine ulaştığı söylenemez. Üstelik Zuhûrî, İran şiirinde neredeyse hiç tanınmamaktadır ve şair eserini Revânî'den çok sonra vermiştir (Kortantamer, 2004, s. 198).

Çağdaş Fars şiirinde de Hûşeng-i İbtihâc, Radî-i Âzerhaşî ve Nevzer Pereng'in sâkînâme yazdığı görülmektedir (Canım ve Karaismailoğlu, 2009, s. 15).

1.2.2.3. Türk Edebiyatında Sâkînâmeler ve Sâkînâme Yazarları[6]

Türk edebiyatındaki sâkînâmeler ya divanların içinde ya da mesnevilerin arasında yer alır. Bunların dışında (özellikle XVII. yüzyılda kaleme alınanlar) sâkînâmelerin başlı başına müstakil birer mesnevi olduğu örnekler de az değildir. Türk edebiyatında bu türün ilk örneğini Anadolu sahası dışında görüyoruz. Hârizmî (XIV. yüzyıl)'nin Mahabbetnâme adlı eserinin bölüm sonlarında ikişer beyitle sâkîye seslenilmektedir (Canım, 1998, s. 42).

Türk edebiyatında sâkînâme türünde eser veren sanatçılar ve eserlerinin özellikleri aşağıda verilmiştir[7]:

---

[6] Çalışmamızda, incelediğimiz sâkînâme metinleri hakkında detaylı bilgiyi "İncelenen Sâkînâme Metinlerinin Tanıtımı" başlığı altında verdiğimiz için -tekrara düşmemek adına- bu başlık altında onlardan bahsedilmemiştir.

[7] Şairlerin doğum ve ölüm tarihlerinin, eserleri ile ilgili bilgilerin yararlandığımız kaynaklarda farklılıklar gösterdiğini gördük. Çalışmamızda, bu bilgilerin hepsini derleme yolunu seçtik. Bilgilerin verilmesinde temel aldığımız kaynaklar şunlardır: Rıdvan Canım, *Türk Edebiyatında Sâkînâmeler ve İşretnâme*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1998; Mehmet Arslan, *Osmanlı Edebiyat-Tarih-Kültür Araştırmaları-1 Sâkî-nâmeler*,

Hârizmî (XIV. yüzyıl)'nin Sâkînâmesi müstakil değildir ve Mahabbetnâme adındaki eserin bölüm sonlarında dağınık bir şekilde yer alan beyitlerden ibarettir. Bunlar bölüm sonlarında yer alan ikişer beyitten oluşmaktadır ve beyitlerde sâkîye seslenilmektedir. Sâkînâmesi, bu özellikleriyle Nizâmî'nin İskendernâmesi'ndeki sâkîyle ilgili söyleyişleri hatırlatır. Hatta bölüm sonlarında verilen ikişer beyitten birisi ilk dokuz nâmede aynıdır (Canım, 1990, s. 435; Canım, 1998, s. 42-51; Kortantamer, 2004, s. 192; Canım ve Karaismailoğlu, 2009, s. 13; Canım, 2011, s. 214).

Anadolu sahasında, Ahmed-i Dâ'î (öl. 1421'den sonra/ XV. yüzyıl)'nin tercî'-i bend nazım şekliyle yazdığı bir manzumesi vardır. Bu manzume Emir Süleyman için yazılmıştır. Her bendi yedişer beyitlik yedi bentten[8] meydana gelen bu manzume, içki ile ilgili kavramları ve motifleri bir araya getirmesi sebebiyle bir sâkînâme niteliğindedir (Canım, 1990, s. 435; Canım, 1998, s. 42-52; Kortantamer, 2004, s. 192; Canım ve Karaismailoğlu, 2009, s. 13; Canım, 2011, s. 214). Şair bu şiirinde sâkîye ve mutribe seslenerek mey; meyin etkileri, çeşitli tanımlamaları; içki meclisi; zahid; ayş, işret; şâhid; vuslat; içki zamanı; gül bahçesi; bahar; âşık, maşuk; halvet; buse; zamanın geçiciliği; içkiye sığınıp safa, zevk ve rahatı arayış; kadeh; sürahi; yârin elinden içmek; ağaçlar; su kenarı; ehl-i dil; humar; zamanı içkiyle değerlendirme gibi içki kavram ve motiflerini kısa kısa değinmelerle; canlı, rahat, güzel bir söyleyişle ele alır. Bağlantı beyitlerinden şiirin Emir Süleyman için yazıldığı anlaşılmaktadır. Emir Süleyman'ın övgüsünün yapıldığı son üç bent de tamamen içki motifleriyle işlenmiştir. Bahsettiğimiz şiirin seviyesi, şiirdeki konunun işleniş biçimi Türk edebiyatında daha önce de bu türde yazılmış eserler olabileceğini düşündürmektedir (Kortantamer, 2004, s. 192).

Yukarıda bahsettiğimiz manzumenin dışında şairin Mehmed Çelebi için yazdığı 54 beyitlik bir kasidesinin 30 beyitlik nesib bölümü de sâkînâme özelliği taşımaktadır (Arslan, 2012, s. 540-541).

Dede Ömer Rûşenî (doğ. 1417-öl. 1487), Alî Şîr Nevâyî (doğ. 1441-öl. 1501) ve Çâkerî (XV. yüzyıl) de XV. yüzyılda sâkînâme yazan isimlerdendir.

Fuzûlî (doğ. 1495-öl. 1556)'nin Heft-Câm isimli Farsça sâkînâmesinin dışında Türkçe Divanı'nda yer alan bir tercî'-i bendi de sâkînâme tarzında yazılmış beyitlerden

---

Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2012. Ancak, bu kaynakların dışında konuyla ilgili olan diğer makale ve eserlerden de yararlandık. Yararlanılan kaynaklar ve bu kaynaklardaki farklılıklar yeri geldikçe dipnotlarla gösterilecektir.

[8] Mehmet Arslan, *Osmanlı Edebiyat-Tarih-Kültür Araştırmaları-1 Sâkî-nâmeler*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2012, s. 519-520'de manzume, şairin "Çengnâme" adlı eserinden bir bölüm şeklinde verilmiştir. Tercî'-i bend nazım şekliyle yazılmış manzume 7 bentten oluşmaktadır ve toplam 56 beyittir. Aruzun *Me fâ 'î lün/ Me fâ 'î lün/ Fa 'û lün* kalıbıyla yazılan şiirin her bendi, vasıta beyitleri de dâhil olmak üzere, 8 beyitten oluşmaktadır.

oluşmaktadır. Bu tercî‘-i bend 5 bentten meydana gelir. Bentler, bağlantı beyitleri dışında, beşer beyitliktir (Karahan, 1980, s. 68; Canım, 1998, s. 44; Kortantamer, 2004, s. 194; Canım, 2011, s. 215).

Şair, Beng ü Bâde ve Leylâ vü Mecnûn isimli eserlerinde de sâkînâme tarzında beyitlere yer vermiştir. Bu tarz beyitler Leylâ vü Mecnûn'da[9] toplam 49'dur. Beyitler "Sâkînâme" ve "Bu Sâkî-i Bezme Bâde İçün Hitabdur" başlıkları altında bulunmaktadır. Ayrıca aynı eserin başka yerlerinde de şair, söze sâkîye seslenen beyitlerle başlamaktadır (Canım, 1998, s. 44; Kortantamer, 2004, s. 194; Canım ve Karaismailoğlu, 2009, s. 13; Canım, 2011, s. 215; Arslan, 2012, s. 602-603).

Beng ü Bâde'nin ilk beyitlerinden itibaren tevhid, münâcât ve na‘t kısımlarında bile sâkînâme özellikleri görülmektedir. Bu durum Şah İsmail övgüsünün başından itibaren sâkîye seslenmelerle sürdürülür. Daha sonra "arak"ın söze karışmasının ardından gelen kısımlarda da ara ara sâkînâme motifleri görülür. Tevhid, münâcât ve na‘t bölümlerinde yer alan motiflerin Revânî'de olduğu gibi tasavvufi anlamda ele alınması dikkat çekicidir. Beng ü Bâde bir sâkînâme olmamasına rağmen özellikle baştaki, sayıları 97'yi bulan beyitlerde sâkînâme özellikleri görülmektedir. Arslan, eseri "Mesnevi Nazım Şekliyle Yazılan Sâkînâmeler" başlığı altında vermektedir (Canım, 1998, s. 44; Kortantamer, 2004, s. 194; Canım ve Karaismailoğlu, 2009, s. 13; Canım, 2011, s. 215; Arslan, 2012, s. 354-370).

Cinânî (öl. 1595)'nin Cilâü'l-Kulûb adlı ahlaki nitelikli eserindeki beyitler dikkat çekicidir. Eser, 20 babdan oluşur ve her babda ahlaki bir konudan bahsedilir. Şair, her babda sözünü bitirince "Sâkînâme-i Meclis" adı altında sâkîye dair üç beyit söyler. Böyle yazılan beyitlerin toplam sayısı 60'tır. Eser Sultan Murad b. Selim adına yazılmıştır. *Fa ‘û lün/ Fa ‘û lün/ Fa ‘û lün/ Fa ‘ûl* vezninde yazılan bu beyitler tam bir sâkînâme özelliği taşımaz. Eserin tam bir sâkînâme özelliği göstermediğini söyleyen Rıdvan Canım'ın aksine bir kaynakta Cilâü'l-Kulûb'un müstakil eser vasfı taşıdığı da belirtilmektedir. Ancak yine de bu kaynakta da asıl sâkînâmenin bölüm sonlarına eklenen üçer beyit olduğu söylenmektedir (Karahan, 1980, s. 68; Canım, 1990, s. 435; Canım, 1998, s. 44-58; Canım, 2011, s. 215). Ancak eserin 119 beyitten oluşan 13. bölümü şarabın kötülüklerinin anlatıldığı bir sâkînâme mahiyetindedir (Arslan, 2012, s. 413-417).

[9] Arslan, age., s. 602-603'te bu eser "İçerisinde Sâkînâme Muhtevalı Bölümler Bulunan Bazı Eserler" başlığı altında verilmektedir.

Hayretî (öl. 1534), İşretî Mustafa (öl. 1566), Fevrî (öl. 1571), Taşlıcalı Yahyâ (öl. 1582), Gelibolulu Mustafa Alî (doğ. 1541-öl. 1600) ve Sa'dî (XVI. yüzyıl) XVI. yüzyılda sâkînâme yazmış diğer şairlerdir.

Nef'î (doğ. 1572-öl. 1634/ 1635)'nin biri Farsça, diğeri Türkçe olmak üzere iki tane sâkînâmesi vardır ve bu iki sâkînâme de terkîb-i bend nazım şekliyle yazılmıştır. Türkçe sâkînâme her bendi 8 beyit olan 5 bentten oluşur[10]. Türkçe sâkînâme "Sahbânâme" adını taşır. Bu sâkînâmenin yazılmasında aruzun *Fâ 'i lâ tün/ Fâ 'i lâ tün/ Fâ 'i lâ tün/ Fâ 'i lün* kalıbı kullanılmıştır (Çeneli, 1972, s. 429; Canım, 1990, s. 436; Akkuş, 1993, s. 261; Canım, 1998, s. 63; Canım ve Karaismailoğlu, 2009, s. 14; Canım, 2011, s. 216-217; Arslan, 2012, s. 498-499).

Fehîm-i Kadîm (doğ. 1627-öl. 1647/ 1648)'in Sâkînâmesi kaside nazım şekliyle yazılmıştır ve küçük bir sâkînâmedir. Eser 101 beyit olup aruzun *Fe 'i lâ tün/ Me fâ 'i lün/ Fe 'i lün* kalıbıyla yazılmıştır (Karahan, 1980, s. 68; Canım, 1990, s. 436; Üzgör, 1991, s. 198-213; Canım, 1998, s. 47; Canım ve Karaismailoğlu, 2009, s. 14; Canım, 2011, s. 217; Arslan, 2012, s. 533-536).

Edirneli Ali (öl. 1648)'nin Sâkînâmesi terkîb-i bend nazım şekliyle yazılmıştır. Bahsettiğimiz sâkînâme Ali'nin Divanı'nın içindedir (Canım, 1990, s. 436; Canım, 1998, s. 70; Canım ve Karaismailoğlu, 2009, s. 14; Canım, 2011, s. 217).

Cem'î Mehmed (öl. 1659)'in iki sâkînâmesi vardır. Tezimizde incelemediğimiz sâkînâme 30 beyittir ve tercî'-i bend nazım şekliyle yazılmıştır. Vasıta beyti de dâhil olmak üzere 5 bentlik bu manzumenin her bendinde 6 beyit vardır. Sâkînâme aruzun, *Fe 'i lâ tün/ Me fâ 'i lün/ Fe 'i lün* vezniyle yazılmıştır (Arslan, 2012, s. 529-530).

Kâşif (doğ. 1666)'in Sâkînâmesi, Divanı'nda yer almaktadır. Eser terkîb-i bend nazım şekliyle ve aruzun *Mef 'û lü/ Me fâ 'i lün/ Fa 'û lün* kalıbıyla yazılmıştır. Manzume 7 bentten oluşur, her bentte 8 beyit vardır. Şiir toplam 56 beyittir. Kâşif'in eseri beyit sayısı yönünden, terkîb-i bend nazım şekliyle yazılmış sâkînâmelerin birçoğundan daha hacimlidir. Klasik sâkînâme örneklerinin özelliklerine sahip olan eser, içerik yönünden diğer örneklerle büyük ölçüde benzerlik gösterir. Sâkînâmenin birinci ve ikinci bendinde sevilene seslenilir, onun özellikleri sıralanır. Üçüncü, dördüncü ve beşinci bentlerde ağırlıklı olarak sâkînin güzellik unsurları ve karakter yapısından söz edilir. Altıncı bentte âşığın özellikleri anlatılır. Yedinci bentte Tanrı'ya

[10] *Nef'î Divânı*, haz.: Metin Akkuş, Akçağ Yayınları, Ankara, 1993, s. 261-264'te; Arslan, age., s. 498-499'da eser ilk dört bendi 8 beyit, beşinci bendi 7 beyitten oluşan 39 beyitlik bir terkîb-i bend olarak verilmiştir.

hitap edilir ve Tanrı'dan gönül sakinliği vermesi istenir. Bu son bölümde şarap da mecazi bir kavram olarak kullanılmaktadır. Sevilene, sâkîye, âşığa ve aşka dair şöyleyişleri içinde barındıran manzumenin son bölümünde Tanrı'ya hitap edilerek esere tasavvufi ve mecazi bir anlam da kazandırılmış olur (Büyükyıldırım, 2009, s. 769-770).

Rüşdî (öl. 1693/ 1694)'nin Sâkînâmesi, mesnevi nazım şekliyle yazılmıştır ve 263 beyittir. Manzume yazılırken aruzun *Fa 'û lün/ Fa 'û lün/ Fa 'û lün/ Fa 'ûl* kalıbı kullanılmıştır (Karahan, 1980, s. 68; Canım, 1990, s. 436; Canım, 1998, s. 74; Canım ve Karaismailoğlu, 2009, s. 14; Canım, 2011, s. 218).

Kelîm Eyyûbî (öl. 1687/ 1699)'nin Sâkînâmesi terkîb-i bend nazım şekliyle ve aruzun *Fâ 'i lâ tün/ Fâ 'i lâ tün/ Fâ 'i lâ tün/ Fâ 'i lün* kalıbıyla yazılmıştır. Sâkînâme yedi bentten[11] oluşur (Karahan, 1980, s. 68; Canım, 1990, s. 436; Canım, 1998, s. 73; Canım ve Karaismailoğlu, 2009, s. 14; Canım, 2011, s. 218; Arslan, 2012, s. 480-482).

XVII. yüzyılda sâkînâme yazan diğer şairler şunlardır: Bağdatlı Zihnî (öl. 1614)[12], Feyzî-i Kefevî (öl. 1616), Nergisî (doğ. ?-öl. 1635), Fevzî (doğ. 1638-öl. 1679), Na'îm (öl. 1694)[13], Hâletî-i Gülşenî (XVII. yüzyıl), Yârî (XVII. yüzyıl).

Şeyhî Mehmed Efendi (öl. 1732)'nin Sâkînâmesi, mesnevi nazım şekliyle yazılmıştır. Tasavvufi özellikler gösteren sâkînâme 111 beyittir. Sâkînâmenin içinde bir de gazel bulunmaktadır. Sâkînâmede şair önce sâkîyi över, sonra kâinatın sâkî için süslendiğini belirterek sâkîden yardım ister. Sâkînin sunduğu ilahî aşk şarabından içmeyenlerin ikiyüzlü olduğunu söyleyen şair, sâkîden tekrar tekrar mey isteyerek eserini bitirir (Canım, 1990, s. 436; Canım, 1998, s. 48-74; Canım ve Karaismailoğlu, 2009, s. 14; Canım, 2011, s. 218).

Suphizâde Feyzî (öl. 1739/ 1740)'nin Mir'ât-ı Alemnümâ, Safânâme ve Aşknâme isimli sâkînâme tarzında kaleme alınmış üç eseri vardır. Suphizâde Feyzî, adı geçen üç mesnevisinde de büyük ölçüde Atâyî'nin Sâkînâmesi'ni taklit etmektedir. Aşknâme'de[14] bir tevhid, bir na't, bir mi'râciye, bir münâcât, sebeb-i telif, "Sıfat" başlığı altında on dört kısım ve hâtime vardır (Canım, 1998, s. 75-76).

---

[11] Arslan, age., s. 480-482'de eserin toplam 57 beyitlik 6 bentten meydana geldiği ifade edilmektedir. İlk 4 bendin -vasıta beyitleri de dâhil olmak üzere- 11 beyitten meydana geldiği, beşinci bendin 8, altıncı bendin 5 beyitten oluştuğu belirtilmektedir.

[12] Detaylı bilgi için bk. Beyhan Kesik ve Şermin Baka, "Bağdatlı Zihnî'nin Sâkî-nâmesi", *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic,* Volume 8/ 4, Spring, 2013, s. 957-968.

[13] Detaylı bilgi için bk. Kaplan Üstüner, "Na'îm'in Sâkînâmesi", *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Prof. Dr. Âmil Çelebioğlu Armağanı, Volume 8/ 1, Winter, 2013, s. 2719-2786.

[14] Arslan, age., s. 589-596'da bu eser "İçerisinde Sâkînâme Muhtevalı Bölümler Bulunan Bazı Eserler" başlığı altında 230 beyitlik bir bölüm olarak verilmiştir.

Beliğ (öl. 1760/ 1761)'in Sâkînâmesi tercî'-i bend[15] nazım şekliyle yazılmıştır. Manzume beşer beyitlik 13 bentten oluşmaktadır yani toplam 65 beyittir[16]. Eser aruzun *Mef 'û lü/ Fâ 'i lâ tü/ Me fâ 'î lü/ Fâ 'i lün* kalıbıyla yazılmıştır (Karahan, 1980, s. 68; Canım, 1990, s. 436; Canım, 1998, s. 48-77; Canım ve Karaismailoğlu, 2009, s. 14; Canım, 2011, s. 218; Arslan, 2012, s. 477-479).

Kelâmî (öl. 1783)'nin terkîb-i bend nazım şekliyle yazılan sâkînâmesi 7 benttir ve eserin her bendinde 6 beyit vardır. Aruzun *Mef 'û lü/ Fâ 'i lâ tü/ Me fâ 'î lü/ Fâ 'i lün* kalıbıyla yazılmıştır ve toplam 42 beyittir (Arslan, 2012, s. 489-490).

Şeyh Gâlib (öl. 1799)'in eseri tercî'-i bend[17] nazım şekliyle yazılmıştır. Sâkînâme yazılırken aruzun *Mef 'û lü/ Fâ 'i lâ tü/ Me fâ 'î lü/ Fâ 'i lün* kalıbı kullanılmıştır. 6 bentten meydana gelen manzumenin, vasıta beyitleri de dâhil olmak üzere, her bendinde 4 beyit vardır. Yani eser toplam 24 beyittir (Karahan, 1980, s. 68; Canım, 1990, s. 436; Kalkışım, 1994, s. 177-178; Canım, 1998, s. 78; Canım ve Karaismailoğlu, 2009, s. 14; Canım, 2011, s. 219; Arslan, 2012, s. 511).

Aynî (doğ. 1766-öl. 1837)'nin iki sâkînâmesi bulunmaktadır. Aynî'nin tezimizde incelemediğimiz sâkînâmesi tasavvufi niteliktedir (Canım, 1990, s. 436; Kortantamer, 2004, s. 197).

Selanikli Âkif (öl. 1827)'in müsemmen nazım şekliyle yazılan sâkînâmesi 12 benttir. Eser aruzun *Mef 'û lü/ Fâ 'i lâ tü/ Me fâ 'î lü/ Fâ 'i lün* kalıbıyla yazılmıştır (Arslan, 2012, s. 551-552).

Keçecizâde İzzet Molla (doğ. 1785-öl. 1829)'nın Sâkînâmesi kaside nazım şekliyle ve aruzun *Fâ 'i lâtün/ Fâ 'i lâ tün/ Fâ 'i lâ tün/ Fâ 'i lün* kalıbıyla yazılmıştır. Kaside 54 beyittir (Canım, 1990, s. 436; Canım, 1998, s. 82; Canım ve Karaismailoğlu, 2009, s. 14; Canım, 2011, s. 219; Arslan, 2012, s. 542-543).

Dâniş Mehmed Bey (öl. 1829/ 1830)'in tasavvufi nitelikte olan sâkînâmesi, tercî'-i bend[18] nazım şekliyle yazılmıştır. Dört bentlik eserde aruzun *Fa 'û lün/ Fa 'û lün/ Fa 'û lün/ Fa 'ûl* kalıbı kullanılmıştır. Eserin her bendi 10 beyitten oluşmaktadır yani eser toplam 40 beyittir (Canım, 1990, s. 436; Canım, 1998, s. 82; Canım, 2011, s. 219; Arslan, 2012, s. 491-492).

---

[15] Canım, age., s. 76'da; Arslan, age., s. 477-479'da eserin terkîb-i bend nazım şekliyle yazıldığı söylenmektedir.
[16] Canım, 1990, age., s. 436'da eserin 64 beyit olduğu belirtilmektedir.
[17] Arslan, age., s. 511'de eserin terkîb-i bend nazım şekliyle yazıldığı belirtilmiştir.
[18] Arslan, age., s. 491-492'de eserin terkîb-i bend nazım şekliyle yazıldığı belirtilmiştir.

XIX. yüzyıl sanatçısı olan Hasan Dâniş Bey (doğ. 1833)'in Sâkînâmesi yedişer beyitten oluşan 5 bentlik bir tercî'-i benddir. Eser aruzun *Me fâ 'i lün/ Fe 'i lâ tün/ Me fâ 'i lün/ Fe 'i lün* kalıbıyla yazılmıştır. Sâkînâme tasavvufi niteliktedir. Manzume elest meclisine telmihle başlamaktadır. Şiirin bütününe hakim olan duygu, bu boş dünyaya gelmiş olmaktan duyulan pişmanlık ve dünyanın vermiş olduğu bütün acılardan kurtulma isteğidir. Dünyanın kararsızlığı ve sürekli değişmesi insanı meye yöneltmiştir. Dünyadan alınacak her türlü zevk ve neşe gelip geçicidir. Bütün bu acılardan kurtulmak isteyen şair, Allah'a yalvarır ve ölmek ister. Çünkü ölüm onun için gerçek kurtuluştur (Gürgendereli, 2002, s. 337-338).

Hamîd (öl. 1843)'in Sâkînâmesi muhammes nazım şekliyle ve aruzun *Fâ 'i lâ tün/ Fâ 'i lâ tün/ Fâ 'i lâ tün/ Fâ 'i lün* kalıbıyla yazılmıştır. Toplam 8 benttir. (Arslan, 2012, s. 559).

Sermed Mehmed (doğ. 1794-öl. 1847)'in Sâkînâmesi 5 benttir ve her bentte 7 beyit vardır. Aruzun *Fâ 'i lâ tün/ Fâ 'i lâ tün/ Fâ 'i lâ tün/ Fâ 'i lün* kalıbıyla ve terkîb-i bend nazım şekliyle yazılan manzume 35 beyittir (Arslan, 2012, s. 500-501).

XIX. yüzyılda, sâkînâme türünde eser veren diğer şairler: Ferrî (doğ. 1757-öl. 1806), Hoca Neş'et (doğ. 1735-öl. 1807), Tayyar Mahmud Paşa (öl. 1808)[19], Hanyalı Nûrî (doğ. 1767-öl. 1815)[20], Şâkir Efendi (öl. 1836), Selanikli Hâmî (öl. 1842), Nâfi (Arab Tâhir Efendi-zâde) (öl. 1850), Nûrî (Diyarbakırlı Osman Nuri Paşa) (doğ. 1803-öl. 1856), Bayburtlu Zihnî (doğ. 1797-öl. 1859), Hemdem Çelebi (öl. 1859), Ziver Paşa (doğ. 1793-öl. 1860), Türâbî Ali (öl. 1868), Ziya Paşa (doğ. 1829-öl. 1880), Abdî (öl. 1884), İstanbullu Lebîb (öl. 1884), Hamza Nigârî (öl. 1886), Seyyid Nigârî (doğ. 1805-öl. 1886), Nâmık Kemal (doğ. 1840-öl. 1888), Kâzım Mûsâ Paşa (doğ. 1821-öl. 1890), Harputlu Hayri (doğ. 1860-öl. 1910), Âşık Dertli (XIX. yüzyıl), Dilsûz (XIX. yüzyıl), Mehmed (Sağır Ahmed Beyzâde) (XIX. yüzyıl), Sa'îd Efendi (İzmir Müftîsi-zâde) (XIX. yüzyıl).

Memduh Paşa (doğ. 1839-öl. 1925)'nın üç sâkînâmesi vardır. Bunlardan biri terkîb-i bend nazım şekliyle ve aruzun *Me fâ 'î lün/ Me fâ 'î lün/ Fa 'û lün* kalıbıyla yazılmıştır. Sâkînâme toplam 5 benttir. Manzumenin her bendi 9 beyitten oluşmaktadır (Canım, 1990, s. 437; Canım, 1998, s. 89; Canım, 2011, s. 220; Arslan, 2012, s. 485-486).

---

[19] Detaylı bilgi için bk. Muhittin Eliaçık, "Tayyar Mahmud Paşa-yı Samsunî'nin Sâkînâmesi", *Samsun Sempozyumu (13-16 Ekim 2011)*, Samsun, 2011.

[20] Detaylı bilgi için bk. Abdullah Aydın, "Hanyalı Nûrî Osman'ın Sâkî-nâmesi", *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 1, C 1, S 1, Bahar, Bingöl, 2011, s. 167-191.

Memduh Paşa'nın mesnevi nazım şekliyle ve aruzun *Mef 'û lü/ Me fâ 'i lün/ Fa 'û lün* kalıbıyla yazılmış sâkînâmesi 45 beyitten oluşmaktadır. Sâkîden gamı def eden sebûyu doldurmasını isteyen şair, ondan mey ister. Daha sonra söz güle gelir. Bunlar da anlatılınca şair, kaleme seslenir ve onun özelliklerini anlatır. Son olarak şair, sözü elest meclisine getirir ve o mecliste sunulan şarabın sarhoşu olduğunu anlatarak sözünü bitirir (Arslan, 2012, s. 455-456).

Yukarıda bahsettiğimiz sâkînâmelerin dışında, Memduh Paşa'nın kaside nazım şekliyle, aruzun *Fâ 'i lâ tün/ Fâ 'i lâ tün/ Fâ 'i lâ tün/ Fâ 'i lün* kalıbında yazılmış 36 beyitlik bir sâkînâmesi daha vardır (Arslan, 2012, s. 546-547).

XX. yüzyıl sanatçısı olan Abdülahad Nuri (öl. 1927) ve Muhammed Lutfî (doğ. 1868-öl. 1956) de sâkînâme yazan isimlerdendir.

Bütün bu şairlerin dışında, Mesîhî[21] (?) isimli bir şairin de sâkînâme türünde eser verdiği görülmektedir.

Görüldüğü gibi sâkînâme türünün Türk edebiyatındaki en gelişmiş ilk örneği, mesnevi nazım şekliyle yazılmış müstakil bir eser olan Edirneli Revânî'nin İşretnâmesi'dir (Canım, 1998, s. 44).

XVII. yüzyılda sâkînâmeler müstakil eser hâlini almış ve sâkînâme yazmak yaygınlaşmıştır. XVIII. yüzyılda, bir önceki yüzyıla göre sâkînâme sayısında bir azalma görülür. XIX. yüzyılda ise sâkînâmelerde yine önemli bir artış görülür. Genellikle terkîb-i bend ve tercî'-i bend nazım şekliyle yazılmış olan sâkînâmeler önceki yüzyıllarda yazılmış (XVII. ve XVIII. yüzyılda) örneklerden şekil ve muhteva yönünden farklılık göstermektedir. XX. yüzyılda ise, bu türde yazılan örnek sayısı oldukça azdır (Canım, 1998, s. 44-51).

XVII, XVIII, XIX. yüzyıllar bu türün altın çağlarıdır ve bu yüzyıllarda İran edebiyatının örneklerini geride bırakacak örnekler verilmiştir (Canım, 1998, s. 50-51).

XIV. yüzyılda bir, XV. yüzyılda dört, XVI. yüzyılda on iki, XVII. yüzyılda yirmi yedi, XVIII. yüzyılda dokuz, XIX. yüzyılda otuz dört, XX. yüzyılda üç şair sâkînâme türünde eserler vermiştir[22].

Türk şairler arasında Farsça sâkînâme yazan isimler şunlardır: Fuzûlî, Kabûlî İbrâhim, Nef'î, Tıybî, Sükkerî, Nevres-i Kadîm, Şirvanlı Fâtih, Abdülahad Nuri.

---

[21] Detaylı bilgi için bk. Mine Mengi, "İşret-nâme-i Mesîhî Üzerine", *Erdem Dergisi*, C 6, S 17, Mayıs, 1990, s. 419-436.

[22] Mesîhî'nin İşretnâmesi'nin hangi Mesîhî'ye ait olduğu kesin olarak bilinmediği için şairin eseri bu yüzyıl sınıflamasının içine dâhil edilememiştir.

Türk edebiyatında tasavvufi özellikte sâkînâme yazmış olan şairler: Fuzûlî (Heft-Câm), Azmîzâde Hâletî, Şeyhülislâm Yahyâ, Şeyhülislâm Bahâyî, Nâzükî, Hanyalı Nûrî, Hamza Nigârî Efendi, Şeyhî Mehmed Efendi, Şeyhî Mehmed Allâme Efendi, Tıflî, Aşkî, Sükkerî, Hasan Dâniş Bey, Dâniş Mehmed Bey, Nevres-i Kadîm, Selanikli Es‘ad, Aynî (sâkînâmelerinden bir tanesi).

1.3. Şaraba Genel Bir Bakış

1.3.1. Şarabın Tanımı

Arapça bir isim olan ve “şurb” kökünden gelen şarabın tanımı şu şekildedir: “Üzüm veya başka meyve sularını türlü yöntemlerle mayalandırarak elde edilen alkollü içki, mey.” (TDEA, 1998, s. 105; TS, 2005, s. 1849). Diğer kaynaklarda ise şarabın tanımı şöyle yapılmıştır: “İçilecek şey, şarap, içki, içecek, şurup, meşrubat, mey, bâde, meşrûb; üzümden yapılan ma‘rûf müskir meşrûb, hamr, sahbâ; tahammür etmiş, içeni sarhoş eden üzüm suyu.” (Wensinck, 1979, s. 343; Onay, 2000, s. 415; Uludağ, S., 2001, s. 323; Pala, 2002, s. 433; Devellioğlu, 2004, s. 978; Şemseddin Sâmi, 2004, s. 772; Cebecioğlu, 2009, s. 594; Kanar, 2010, s. 949).

1.3.2. Şarabın Yapılışı

Taze üzüm suyunun mayalanmış hâli olan şarabın ana malzemeleri su, şeker ve etil alkoldür. Şarap sadece üzümden yapılmaz; başka meyve, sebze, kokulu bitki veya çiçeklerden de şarap yapılır. Ancak üzüm dışındaki ürünlerden yapılan şaraplar yapıldıkları maddenin adıyla (elma, vişne şarabı vb.) anılırlar.

Şarabın tipine bağlı olarak ona özgün tat, koku ve renk veren dört yüzden fazla bileşik bulunmaktadır. Renklerine göre kırmızı, beyaz ve pembe (roze) olarak sınıflandırılabilen şaraplar; sek, dömi-sek (yarı tatlı) veya tatlı olmak üzere farklı çeşitlere de sahiptir. Ayrıca şaraplar sofra şarabı, köpüklü şarap ve sert şarap olarak da sınıflandırılabilir.

Şarabın tipine göre üretim aşaması farklılık gösterse de genel olarak şarap şu şekilde yapılır: İlk önce üzümler ezilerek suyu çıkarılır. Üzüm suyunun içine kükürtdioksit karıştırılır ve üzüm suyu mayalanması için büyük fıçılara konur. Üzüm suyunun içindeki şekerin alkol ve karbondioksite dönüşmesiyle üzüm suyu mayalanmış olur. Mayalanma işlemi bittiğinde şarap, tortularından ve maya artıklarından arındırılır.

Şarap şişelere ve fıçılara doldurulduğunda da şarabın içindeki tepkimeler devam etmektedir. Böylelikle şarabın kokusu ve tadı belirginleşmektedir (AB, 2004, s. 270-271).

1.3.3. Tarihte ve Farklı Dinlerde Şaraba Bakış

Tarımın keşfedilmesinden sonra, seri üretimi kolay olan üzüm çok fazla yetiştirilmiştir ve bu gelişmenin sonucu olarak da şarap en çok üretilen içki olmuştur. Şarap bir içki olmasının yanı sıra dinî ritüellerde de sıkça kullanıldığı için dinler tarihinde önemli bir yere sahiptir (Bozkurt, Demirci, Baktır ve Tosun, 2000, s. 456).

Özellikle Şamanik dinlerde -sarhoş edici özelliği olması dolayısıyla- içki kutsal bir araç olarak görülmüştür. Çünkü, içki Şaman'ın kendinden geçip öteki âlemle bağlantı kurmasını sağlar (Bozkurt vd., 2000, s. 456-457).

Eski Yunan'da, şarap genellikle suyla karıştırılarak içilirdi. Şaraba su katılmadığında insanların taşkın davranışlar göstereceği düşünülürdü. Romalılar, Kuzey Afrika, İspanya, Galya, Britanya ve Illyria gibi iklimin uygun olduğu yerlerde üzüm yetiştirirdi (AB, 2004, s. 270).

Anadolu'da, İslamiyet'ten önce 2000'lerin sonlarından beri şarap üretildiği bilinmektedir. Urartu kent kalıntılarında geniş şarap mahzenleri bulunmuştur. Hititler özel törenlerinde Tanrılara şarap sunarlardı (AB, 2004, s. 271). Zincirli, Karatepe, Kargamış gibi geç döneme ait Hitit örnekleriyle erken döneme ait kabartmalarda ve çivi yazılı metinlerde içki sahneleri tasvir edilmektedir. Trakya ve Anadolu'da bir din oluşturan -kültü Yunanistan'a dayanan- tanrı Dionysos bitki, bereket tanrısıdır ve şarabın koruyucusudur. Tanrı Dionysos için yapılan ritüellerde vecde girmek için şarap içilir ve ritüeller sarhoş bir şekilde gerçekleştirilirdi (Bozkurt vd., 2000, s. 457).

Eski Türk kültüründe içkinin önemli bir yeri vardır. Eski Türklerin sığır, şölen, yuğ gibi törenlerinde içkiye yer verilirdi. İçki içme şeklinde yapılan and içme, takdis ve dua törenleri vardır. İçki içme eski Türk kültüründe hem dinî hem de sembolik bir özellik taşımaktadır (Yağcı, 2002, s. 96). Türkler, şaraba "süci, bor, çağır" gibi adlar vermiştir. Türkler içki kültürüne sahip olduğu için onların içkiyle ilgili çeşitli kelimeleri de kullandıkları görülmektedir (Bozkurt vd., 2000, s. 456). Orhun Yazıtları'nda, Uygur metinlerinde, Kaşgarlı Mahmud'un Divânü Lugati't-Türk, Yusuf Has Hâcib'in Kutadgu Bilig, Alî Şîr Nevâyî'nin Muhâkemetü'l-Lugateyn adlı eserlerinde ve Dede Korkut hikâyelerinde bile içkiden ve içki terimlerinden bahsedilmektedir (Yağcı, 2002, s. 96-

97). Bunlar içki geleneğinin Türklerde eski dönemlere dayandığının kanıtıdır. Ancak, Türklerin IX. yüzyıla kadar üzümden yapılan şarabı bilmedikleri sanılmaktadır (Mengi, 1985, s. 20).

Anadolu Selçuklular döneminde şarap üretimi fazla gelişme gösterememiştir ve Osmanlılar döneminde de birkaç kez yasaklanmıştır (AB, 2004, s. 271).

Hindistan'da bir mantar türünden elde edilen ve "soma" diye adlandırılan içki Vedalarda kutsallaştırılmıştır. Soma hem ritüellerde kullanılır hem de din adamları tarafından içilir. Hatta Rigveda'ya göre körlerin gözünün açılmasını ve sakatların yürümesini sağlamaktadır. Hinduizm'de şarap ve diğer içkilerin kullanılması sadece din adamları için yasaklanmıştır. Alkollü içecekler konusunda aşağı kasttakilere hiçbir sınırlandırma getirilmemiştir. Ancak, yine de Hindu metinleri sarhoşluğu hoş karşılamamaktadır.

Budizm'de ise sarhoş edici içki içmemek beş temel emirden biridir. Jainizm ve Sih dininde de içki içmek yasaktır.

Hinduzim'de "soma" olarak adlandırılan içkinin aynısına Zerdüştilikte "haoma" adı verilir. Sarhoş olmayacak kadar şarap içmek Zerdüştiliğin hikmet literatürü eserlerinden olan Mēnōg ī xrad'da öğütlenmektedir. Bu eserde, bahsedilen şartlara uyularak içilen şarabın erkeği ailesine bağlayacağı, onu daha zeki ve güçlü yapacağı; hatta duyularını güçlendireceği söylenmektedir. Yine aynı eserde sarhoş olacak derecede içki içmenin insanı şehvet düşkünü, hasta, güçsüz vb.leri yapacağı da belirtilmektedir. Zerdüştiliğin içkiye bu şekilde ılımlı bakması günümüze kadar sürmüştür (Bozkurt vd., 2000, s. 457).

Şarabın tarihi Eski Ahit'in yazıldığı dönemlere kadar inmektedir. Tekvin Kitabı'nda Nuh'un şarap içip sarhoş olduğundan bahsedilmektedir (AB, 2004, s. 270). Eski Ahit'te bu durum tufandan sonra olarak anlatılmaktadır. Tufandan sonra ağzında zeytin yaprağıyla dönen güvercinle birlikte başlayan yeni yaşamda bir çiftçi olan Nuh'un ilk bağı diktiği ve şarap içip sarhoş olduğu anlatılmaktadır (Harmancı, 2011, s. 60).

Ahd-i Atîk'te içki ile ilgili atıflar olmasına rağmen konuyla ilgili esas düzenlemeler Talmud'da yapılmıştır. Fakat pek çok Yahudi ritüelinde içkinin yer alması bu dinde içkinin sınırlandırıldığını, ama yasaklanmadığını göstermektedir.

Ahd-i Atîk'te içkilerden bahsedilmektedir. Yine de içkiye karşı bir tavır alınıp içki tamamıyla yasaklanmamıştır. Ahd-i Atîk'ten anlaşıldığı kadarıyla sarhoşluk putperest

kültürün parçası olarak düşünüldüğü için aşırı içki içmek hiçbir zaman iyi karşılanmamıştır.

Talmud'da içkiyle ilgili şer'i hükümlere yer verilmiştir. Burada sarhoş olmayacak kadar içki içmenin sakıncalı olmadığı söylense de hâkimlerin mahkeme kararı vermeden önce içki içmemeleri ya da hurma yememeleri, insanların sarhoşken ibadet etmemeleri söylenir. Talmud'a göre sarhoşluğun ölçüsü insanın kendisini bir krala uygun şekilde takdim edemeyecek kadar kendinde olup olmamasıdır (Bozkurt vd., 2000, s. 457).

Şabat'ta şarabın kutsanarak içilmesi (kidduş), Ahd-i Atîk ve Talmud'da içkiye karşı hoşgörülü bir tavır takınılması Yahudilikte içki kültürünün varlığını sürdürmesine katkıda bulunmuştur. Bugün hâlâ Yahudilikte Şabat'ta, Purim, Pesah ve Roşha-şabat'ta sarhoş olmayacak kadar şarap içmek bir gelenektir (Bozkurt vd., 2000, s. 458).

Hristiyanlarda, bazı gruplar dışında, içki içme âdeti oldukça yaygındır. Hristiyanlıkta içki içilmemesine dair şer'i bir hüküm yoktur. Ancak, sarhoş olunacak kadar içmemek gerektiği söylenir. Ahd-i Cedid'den elde edilen bilgilere göre Hz. İsa'nın ve ilk Hristiyanların Yahudi geleneklerinin izin verdiği kadar şarap içtikleri anlaşılmaktadır.

Hristiyanlığın daha sonraki dönemlerinde, şarap içme geleneği Yahudilikten gelen agape (kardeşlik yemeği) ve Evharistiya (şarap ekmek ayini) şeklinde dinî törenlerde varlığını sürdürür (Bozkurt vd., 2000, s. 458). Orta Çağ'da ise şarap üretiminin ve niteliğinin gerilediği görülmektedir. Hristiyanların komünyon ayinlerinde şarap önemli bir yere sahip olduğu için üzüm bağlarının denetimi kilisenin eline geçmiştir (AB, 2004, s. 270). Hristiyanların itikadınca kiliselerde papazın verdiği şarap İsa'nın kanı, ekmek de etidir. Verilen ekmek yenilip şarap da içildiğinde İsa'ya temessül edilmiş olur. Şarabın ayinde zorunlu olması sebebiyle manastırlarda büyük şarap imalathaneleri kurulmuştur. Hristiyanların içindeki Mormonlar ve Kuakerler gibi gruplar ise içki içilmesine tamamen karşıdır (Bozkurt vd., 2000, s. 458).

Musevilikte ve Hristiyanlıkta içki içme vardır. Ancak her iki din de aşırı içki içilip sarhoş olunmasına ve sapkın davranışlar gösterilmesine taraftar değildir. Sonuç olarak şarabın en büyük etkisi olan sarhoşluk hiçbir dinde hoş karşılanmamıştır (Bozkurt vd., 2000, s. 455-458).

İslamiyet öncesinde, Araplarda içki tüketiminin oldukça yaygın olduğu görülmektedir. Bu nedenle şarap ve içki Arap şiirinde ve edebiyatında işlenen ana temalardan biridir. Çünkü Araplar içki üretimi, türleri ve meclisiyle ilgili zengin bir

kültüre sahiptir. İçki ile ilgili kültürün, eserlere yansıması da oldukça normaldir. Arap toplumunda içki, bu kadar yaygın olmasına rağmen içkinin zararlarından bahseden Arap edip ve düşünürleri de görmek mümkündür. İçkinin zararlarını bilen ve İslamiyet'ten önce yasak olmamasına rağmen içki içmeyen Araplar da vardır (Bozkurt vd., 2000, s. 458).

İlk başlarda, İslam dininde şarabın haram olduğuna dair bir hüküm yoktur:

"Hurma ağaçlarının meyvelerinden ve üzümden de hem sarhoş edici bir içki, hem de güzel bir rızık edinirsiniz. Akıllarını kullanan bir topluluk için şüphesiz bunda bir delil vardır." (Nahl 16/ 67).

Şarap aleyhindeki ilk vahiy Bakara suresindedir:

> Sana içkiyi ve kumarı soruyorlar. De ki: Bunlarda büyük bir günah ve insanlar için bazı faydalar vardır. Fakat günahları, faydalarından daha büyüktür. Bir de sana, neyi bağışlayacaklarını soruyorlar. Sen, "İhtiyacınızdan fazlasını bağışlayın" de. İşte Allah ayetlerini ve hükümlerini size böyle açıklıyor ki, düşünesiniz (Bakara 2/ 219).

Kur'an'da şarapla ilgili üçüncü, sarhoşlukla ilgili ilk ayet şudur:

> Ey îmân edenler! Sarhoş olduğunuz zaman ne söylediğinizi bilinceye kadar, cünüp olduğunuz zaman da, eğer yolcu değilseniz, gusledinceye kadar namaza yaklaşmayın. Eğer hasta veya yolcu olursanız, bir de abdest bozduğunuz veya hanımlarınızla münâsebette bulunduğunuz hâlde su bulamayacak olursanız, temiz bir toprakla teyemmüm edin, yüzünüzü ve ellerinizi onunla meshedin. Muhakkak ki Allah çok affedici ve çok bağışlayıcıdır (Nisâ 4/ 43).

Ancak bu ayet de içkinin yasaklandığı şeklinde anlaşılmamıştır ve içki içmeye devam edilmiştir (Wensinck, 1988, s. 196; Bozkurt vd., 2000, s. 458-459).

Üç ayetin ardından şarabı kesin olarak yasaklayan ayetler Mâide suresinde bulunmaktadır:

"Ey îmân edenler! İçki, kumar, putlar ve kısmet çekilen zarlar hep şeytanın işinden birer pisliktir; ondan kaçının ki kurtuluşa eresiniz.

Şüphesiz şeytan içki ve kumarla aranıza düşmanlık ve kin sokmak, sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık bunlardan vazgeçtiniz, değil mi?" (Mâide 5/ 90-91).

Hz. Muhammed'in hadislerinde de içkinin haram olduğu ve zararları anlatılmaktadır. İslamiyet diğer dinlerden farklı olarak şarabı kesin bir dille yasaklamış ve bu yönüyle onlardan ayrılmıştır. Ancak, Kur'an'da ve Hz. Muhammed'in hadislerinde şarap kesin bir şekilde yasaklanmış olmasına rağmen İslam topluluklarında bu yasağa uyulmamıştır (Bozkurt vd., 2000, s. 459; Bahadır, 2013b, s. 75).

İnsanların ve toplumun içki alışkanlığından kurtulabilmesi için içki yasağı tek başına yeterli olmayabileceğinden içki kullanımına dolaylı yoldan yol açabilen fiillerin de yasaklandığı ya da kınandığı (şarap üretene üzüm satmak vb.leri gibi) görülmektedir. Böyle düşünülmesine rağmen fıkıh kitaplarında zorunlu hâllerde çok sıkı davranıldığı söylenemez (Bozkurt vd., 2000, s. 460-461).

İslam medeniyeti adalet sistemini tesis ederken suçları üç kısma ayırmıştır. Birinci kısım suçlar, adam öldürmek veya yaralamak olarak tarif edilmektedir. İkinci kısım suçlar, Kur'an tarafından gösterilen ve Allah'a karşı işlenen suçları kapsamaktadır. Bunlar İslam'a ve topluma zarar veren yol kesme, zina, hırsızlık, zina iftirası, dinden dönme ve şarap içme olarak belirtilmiştir. Üçüncü kısım suçlar, taziren cezalandırılan yani cezanın devlet başkanı ya da hâkime bırakıldığı suçları kapsamaktadır. Şarap içmek Allah'a karşı işlenen suçlar kapsamına girmektedir. İslam hukukunda bazı suçlar için Kur'an'da belirtilmiş değişmez cezalara "hadd" denir. Hadd cezası suçlarının -ağır yaptırımları olduğu için- hâkim önünde ispatlanması, çok güç şartlara bağlanmıştır. Diğer suçlarda şikâyetçinin, devlet başkanı veya hâkimin affetme yetkisi varken "hadd" cezası gerektiren suçlarda affetme ya da şikâyet etme zorunluluğu söz konusu değildir. Şarap içmek Kur'an'da yasaklanmış olduğu hâlde zina veya zina iftirasında olduğu gibi işlenen suç için konulmuş bir ceza yoktur. Şarap içme cezası "hadd-i şürb" ya da "hadd-i sekr" olarak adlandırılmaktadır. Bu suçun cezası daha sonra icma ile kabul edilmiş ve özgür insanlar için seksen, köleler için kırk değnek olarak belirlenmiştir. Cezanın uygulanması ya da uygulanmaması için çeşitli şartların oluşması gerekmektedir. Bu şartlar şu şekilde sıralanabilir:

- Cezanın verilebilmesi için iki erkeğin tanıklık etmesi, şarap içen kişinin ikrarı ya da sarhoşluk hâlinin ispatı gerekir. Tanık yoksa ya da sarhoş, içki içtiğini ikrar etmezse kişinin sarhoş olup olmadığı ağzı koklanarak tespit edilir. Eğer sarhoşun ağzındaki şarap kokusu kaybolduysa hadd cezası uygulanamaz. Çünkü, suç zaman aşımına uğramış kabul edilir.
- Hâkim cezaya karar vermeden önce suçlunun şarabı isteyerek mi yoksa zorla mı, nerede ve ne zaman içtiğini öğrenmelidir. Çünkü şarap suçluya zorla içirilmiş olabilir, şarap içildikten sonra zaman aşımına girmiş olabilir ya da içki İslam ülkesi dışında içilmiş olabilir. Bu durumlarda da hadd cezası uygulanamaz.
- Şaraptan başka bir şey içerek sarhoş olanlar da aynı şekilde cezalandırılır.

- İslam ülkesine yeni yerleşmiş ya da yeni Müslüman olanlar şarap içmenin yasak olduğunu bilmediklerini söylerlerse ceza almazlar.
- Küçükler, deliler ve Müslüman olmayanlar hiçbir suretle içki içtikleri için cezalandırılamazlar.

Yukarıda sayılan durumlar oluşmuş ve kişinin sarhoş olduğu ispat edilmişse kişiye şu şekilde hadd cezası uygulanırdı: Hakkında ceza verilen suçlu erkekse iç çamaşırları dışındaki bütün elbiseleri çıkarılırdı ve ceza ayakta infaz edilirdi. Eğer suçlu kadınsa elbiseleri üzerinde olmak koşuluyla diz çökerdi ve ceza bu şekilde uygulanırdı. Kafa, yüz gibi kolay incinir yerler hariç vücudun her türlü yerine vurulurdu. Darbeler ne çok şiddetli ne de çok hafif olurdu. Eğer ceza, kırbaçla uygulanıyorsa kırbacın düğümsüz olması şartı vardı (Akbulut, 2003, s. 167-181).

Osmanlı İmparatorluğu döneminde şarap, Hristiyan ve Yahudi halk için İslami hukuk kurallarına uygun olarak serbest bırakılmıştır. Onların şarap üretmeleri, alıp satmaları, içmeleri serbesttir. Müslüman halk için ise şarap içmek ve satmak yasaktır. Müslümanlar için şarap mal olarak değerlendirilemez, çalınsa bile herhangi bir işlem uygulanamazdı. Çünkü, İslam dini şarabı yasaklamıştır. Osmanlı İmparatorluğu da İslam hukukuna uygun olarak yönetildiği için şarap yasağını uygulamakla yükümlüydü (Bahadır, 2013b, s. 79).

Şarap, Müslümanlara haram olmasına rağmen bazı Müslümanların gizlice şarap içtiği bilinmektedir. Osmanlı'da şarap içmenin cezası seksen değnektir. Bu ceza İslam hukukuna uygun olarak verilmekteydi. Ramazanda şarap içtiği tespit edilenlere ise daha büyük cezalar uygulanmaktaydı (Bahadır, 2013b, s. 80).

Ahmet Talât Onay ise içki yasağıyla ilgili şunları söylemektedir:

> Eski devirlerde hükümet vakit vakit meyhâneleri kapatır, işreti yasak ederdi. Bu yasak çok vakit ramazana şâmil tutulurdu. Halbuki ramazanda terâvîhten sonra şarap içenler olduğu gibi afyon, mâcun yutanlar, esrâr vesair keyif verici maddeler içenler de bulunurdu. Hatta sahur yemeğini müteâkib afyon veya esrâr yutarak yatan tiryâkîler vardı. Ramazanda içmeyen ayyâşların bayram namâzını müteakib hemen meyhâneye koştukları ve meyhânecilerin o sabah ilk gelecek müşteri için hazırladıkları şal, kumaş gibi hediyeleri aldıkları vâkidir (Onay, 2000, s. 418-419).

Şarap, dinen yasak olmasına rağmen diğer keyif verici unsurlarla birlikte kullanılmıştır ve bu durum Osmanlı döneminde zaman zaman içkinin yasaklanmasına sebep olmuştur. Osmanlı'da, Kanuni Sultan Süleyman ve IV. Murad'ın içkiye getirdiği yasaklar çok etkili olmuştur (TDEA, 1998, s. 105). Bahsettiğimiz iki padişahın dışında I. Ahmed ve II. Osman'ın getirdiği yasaklar da oldukça meşhurdur (Onay, 2000, s. 421).

Kanuni Sultan Süleyman, 1538 yılındaki fermanıyla İstanbul'a şarap getiren gemileri İstanbul'la Galata arasındaki limanda yaktırmış ve şarapla birlikte her türlü eğlenceyi yasaklamıştır. Meyhaneler kapatıldığı gibi bâtıni taifelerden kalenderler de sürülüp memleketten çıkarılmıştır. Kanuni bununla da yetinmeyip saray hazinesinde yer alan kıymetli sazları kırdırıp yaktırmış, birçok kıymetli sanat eseri olan kadeh ve sürahileri kırdırıp denize attırmıştır (Onay, 2000, s. 419). Bu şarap yasağından sonra 1567 ve 1583'te de şarap yasaklanmıştır (Bahadır, 2013b, s. 84).

Dönemin şairleri, yasağa uymayanların başına gelenleri şiirlerine konu etmişlerdir. Şairlerin şiirlerinden elde edilen bilgilere göre, yasağa uymayanlar ya limana ya da taş gemisine gönderilmişlerdir. Limana göndermek; "boğdurup denize attırmak" demekken taş gemisine göndermek ise; "suya yarı batırılıp hapishane yapılmış gemilere gönderilmek" demektir (Onay, 2000, s. 420).

Genel olarak bakıldığında "şarap-ceza" kavramı İslam'daki mevcut şarap yasağının bir sonucudur. Osmanlı İmparatorluğu döneminde şarap yasağı toplum içinde de kendine yer edinmiştir. İslam'ın ve yasağı uygulayanların toplum üzerindeki yaptırım gücü, caydırıcı etkisi kullanılarak şarap içilmesi engellenmeye çalışılmıştır. Bu toplumsal olaylar da şairlerin şiirlerine yansımıştır (Bahadır, 2013b, s. 97).

Kanuni Sultan Süleyman'ın şarap yasağı uygulanan yasağın İslami kurallar dışında daha farklı bir boyutunu gözler önüne sermektedir. Buradaki başlıca fark, uygulanan şarap yasağının sadece Müslümanları değil gayrimüslimleri de kapsamasıdır. Dinî yasak sadece Müslümanları kapsıyor gayrimüslimlere bir yasak getirmiyordu. Ancak padişahın yasağı şarap içmenin yanı sıra şarap üretmeyi ve şaraplık üzüm yetiştirmeyi bile kapsamaktaydı. Oysa bu durum İslami yasağın içeriğinde mevcut değildir. Padişahın uyguladığı şarap yasağı -İslami yasağın aksine- toplumdaki hemen her kesimi etkilemiştir. Şarabın ardından, eğlencenin ve müzik aletlerinin yasaklanması, şarap içenlerin farklı mükeyyiflere yönelmesi, kahvehanelere olan revacın artması, üzüm bağlarının sökülmesi gibi olaylar toplumda meydana gelen değişikliğin basit örnekleri niteliğindedir (Bahadır, 2013b, s. 97-98).

"Şarap" kavramının klasik şiirin ayrılmaz bir parçası olduğu düşünüldüğünde "şarap yasağı" ile ilgili konuların şiire girmesi de şaşırtıcı olmaz. "Şarap yasağı" sebebiyle toplumda meydana gelen değişiklikleri şairlerin eserlerinde, bu değişikliğe paralel bir şekilde görebilmek ise gerçekten önemlidir. Bu izlerin şiirlerde görülebilmesi klasik şiirin hayatla ne kadar iç içe olduğunu ortaya koymaktadır (Bahadır, 2013b, s. 98).

1.4. Şarabın Divan Şiiriyle İlişkisi

1.4.1. Şarabın Divan Şiirindeki Anlamları

Şarap, divan edebiyatında (tasavvufun, divan edebiyatının kaynaklarından olması sebebiyle) hem birincil anlamıyla hem de tasavvufi anlamıyla kullanılmıştır. Şarap kavramının gerçek anlamıyla tasavvufi anlamı arasında fark vardır.

1.4.1.1. Şarabın Gerçek Anlamı

Şarabın gerçek anlamı daha önce de bahsettiğimiz gibi "içki"dir. Divan şairleri, şiirlerinde şarabı "içki" anlamıyla çokça kullanmışlardır. Şarap, divan şiirinde çeşitli özellikleriyle benzetme konusu da olmuştur (TDEA, 1998, s. 105).

1.4.1.2. Şarabın Tasavvufi Anlamı

Şarabın tasavvufi anlam kazanma sürecinin daha iyi anlaşılabilmesi için Arap edebiyatına daha yakından bakmak gerekir. İslamiyet'in kabulünden sonra Arap edebiyatında içki şiirleri iki tarzda yazılmaya devam etmiştir. Biri gerçek anlamıyla şaraptan, içki meclislerinden bahseden şiirler; diğeri tasavvufi anlamıyla içkinin yer aldığı şiirlerdir. Ebû Nüvâs, Telafri, Safiyyüddin Hılli ve bu isimlerin takipçileri içkiyi gerçek anlamıyla konu edinen şiirler yazarken İbnü'l-Fârız, Telmisani, İbni Nübate gibi isimler ise içkiyi tasavvufi anlamda ele alan şiirler yazmışlardır (Saraç, 2000, s. 135-136).

İbnü'l-Fârız'ın ilahî aşkı anlatan manzumeleri, tasavvufi şiirin Arap edebiyatındaki en güzel örneklerinden kabul edilmektedir. İbnü'l-Fârız, şiirlerinde ilahî aşkı beşeri aşka ait gösterge ve sembollerle dile getirerek Arap edebiyatındaki tasavvufi sembolizmin temellerini atmıştır (Çaldak, 2010, s. 173).

İbnü'l-Fârız'ın özellikle "et-Tâiyye" ve "el-Hamriyye" adlı kasideleri çok meşhurdur. Bu kasidelerden "el-Kasidetü'l-mimiyye" adıyla da bilinen "el-Kasidetü'l-hamriyye"sinde şair, ilahî aşkın sembolü olarak kullandığı şarabı tasvir eder. Bu kaside

pek çok ünlü bilgin, şair ve mutasavvıf tarafından şerh edilmiştir ve bu şerhlerin içinde en dikkat çekeni Câmî'nin şerhidir[23] (Çaldak, 2010, s. 173).

Kaynaklardan öğrendiğimize göre sufilerin şiirde gerek şarapla gerekse sevgilinin yanağı, zülfü, beni vb.leri ile tanışmaları "semâ" meclislerinde olmuştur. Önceleri sadece Kur'an ve hadisin semâ edildiği (dinlendiği) bu meclislerde zamanla, özellikle H V. yüzyıldan itibaren, şiirler de okunmaya başlanmıştır. Mutasavvıflar içlerinde bulundukları hâlleri tarif etmekte zorlandıkları için ilk olarak önceden söylenilmiş Arapça şiirleri, sonra Farsça şiirleri dinlemeye ve dinledikleri gibi şiirler söylemeye başlamışlardır. Horasan sufileri tasavvuf dilinin oluşmasında Irak sufilerine göre daha büyük bir paya sahiptir (Saraç, 2000, s. 137).

H V./ M XI. yüzyıldan itibaren önce Horasan'da, ardından başka bölgelerde ortaya çıkan Farsça tasavvufi şiirler, biçim ya da kalıp bakımından bu dilin önceki şiirlerinden herhangi bir farklılık taşımıyorlardı. Sufi şairler, biçimsel bakımdan saray şairlerinin ve sufi olmayan şairlerin taklitçileri durumundaydılar; bu yüzden başkalarının kullandıkları kalıplardan yararlanmaktaydılar. Yani mutasavvıflar hem dubeyti ve rubai kalıbında hem de kaside ve mesnevi kalıbında şiirler yazmışlardır. Lafız ve söyleyiş bakımından ise tamamıyla taklit yoluna gitmeyip bir kısım lafız ve söyleyişleri kendi meramlarını anlatmak için seçmekteydiler. Şairler, kendi söylemek istediklerini tasavvufi ve dinî olmayan şiirde kullanılan neredeyse aynı lafız, tabir ve mazmunlarla dile getirmekteydiler. Bu yüzden mutasavvıflar tasavvufi şiirler yazarlarken lafız, tabir ve mazmun bakımından öteki şairlerin taklitçileri olmuşlardır (Pürcevâdî, 1998, s. 295-296).

Mana ehli şairlerin mutasavvıf olmayan şairleri taklit ederek şiirlerinde kullandıkları mazmunlar arasında aşk ve âşıklık mazmunu da vardır. Aşk kelimesinin, kelimenin eş anlamlılarının ve bu mazmunla bağlantısı olan kelimelerin sufiyane şiire girişleri tartışmalı bir şekilde olmuştur. Mutasavvıflar, sufi olmayan şairlerin kullandıkları aynı lafızlardan yararlanırlar. Ancak, onların bu lafızlardan anladıkları anlamlar, lafzın genelgeçer anlamından farklıdır. Başka bazı lafızlar konusunda da aynı şeyi yaparlar. Sufi şairler âşıkane şiirlerinde lafızlar bakımından diğer şairlerin takipçisi olsalar da anlam bakımından tamamen yaratıcı ve özgündürler (Pürcevâdî, 1998, s. 297).

---

[23] Detaylı bilgi için bk. Süleyman Çaldak, "Câmî'nin El-Kasidetü'l-Hamriyye Şerhi", *Adıyaman Üniversitesi Ulusal Eski Türk Edebiyatı Sempozyumu (15-16 Mayıs 2009)*, ed.: Süleyman Çaldak ve İbrahim Halil Tuğluk, Ankara, 2010, s. 173-182.

Tasavvuf dışı şiirden, tasavvuf şiirine giren kelimeler esas olarak iki grupta toplanabilir. Birinci grup; sevgilinin güzelliğinin anlatılmasında kullanılan ve onun vücut uzuvlarını kapsayan zülf, göz, kaş, yanak ve yüz gibi kelimelerdir. İkinci grup; sarhoşluk ve buna bağlı gereçlere ilişkin şarap, bâde, sâkî, kadeh, harâbât gibi kelimelerdir. Semâ meclislerde okunan şiirlerin ilk bölüğü âşıkane şiir ya da kasidelerden oluşmaktadır. Bahsedilen şiirlerdeki maşuk insandır ve şiirlerde onun kaşı, gözü, yüzü anlatılmaktadır. Yani birinci grup kelimelere bu şiirlerde yer verilmektedir. İşte asıl problem bu noktada ortaya çıkmaktadır. Çünkü, bu şiirlerdeki lafızların anlamları henüz tam olarak tasavvufi anlam kazanmamıştır ve tartışma konusu olmuştur (Pürcevâdî, 1998, s. 298-299).

Ali b. Osman Hucvîrî, âşıkane şiirlere karşıdır. Ona göre, birinci gruptaki kelimelerin geçtiği şiirlerin semâ meclislerinde okunması haramdır. Çünkü, bu beyitlerde bahsedilen aşk, insanın insana duyduğu aşktır ve göz, yüz, ben ve yanak kelimeleri de gerçek anlamlarıyla kullanılmaktadır. Hucvîrî'nin bahsettiği konu H V./ M XI. yüzyılın en çok tartışılan konularından biri olmuştur. Birinci gruptaki kelimelerle ilgilenen Hucvîrî, sarhoşluk hâlleri ve şarabın anlatıldığı beyitlerin, yani ikinci grupta yer alan kelimelerin geçtiği şiirlerin, okunup dinlenmesiyle ilgilenmemiştir. Çünkü, bu lafızların sufiler nezdindeki anlamları daha önceden tasavvufi boyut kazanmıştır (Pürcevâdî, 1998, s. 298-302).

Şarap, kadeh, sâkî, meyhane gerçek anlamlarını ancak H VI. yüzyılın sonlarından itibaren tamamıyla yeni anlamlarına bırakmıştır. Bu dönemden sonra sufiler tasavvuf kitaplarında bu kavramları daha rahat kullanmışlardır ve bu kullanıma da mazeretler aranmamıştır (Saraç, 2000, s. 137). Örneğin Yunus Emre, şiirlerinde aşk şarabı şeklindeki tamlamalara yer vermiştir. Şairin şarap kelimesini teşbîh ile kullanıp istiâre ile fazla kullanmaması kendisinin bu kavramı bütünüyle rahat bir şekilde anlatamadığını ve anlaşılamama, yanlış anlaşılma endişesi taşıdığını gösteriyor olabilir (Saraç, 2000, s. 142).

Kur'an'da, içki anlamında "hamr"ın yanında "şarab" kelimesi de bulunmaktadır. Şarabın Kur'an'daki kullanılışında mecazi bir anlam yoktur. Tasavvufun kurumsallaştığı ilk zamanlarda da şarap Kur'an'daki anlamından farklı bir şey ifade etmez yani şarabın mecaz bir anlamı yoktur (Saraç, 2000, s. 139).

İlk dönemlerde hamr ve şarap kavramlarının mecazi anlamlarına rastlamak mümkün değildir. Ancak, tasavvuf literatüründe ilk dönemden itibaren özel bir anlama sahip olan "sekr" kavramına rastlamaktadır. "Sarhoşluk" anlamına gelen sekr ile içki

(hamr, şarap) kelimelerinin anlam etkileşimi ve ilişkisi içkinin mecazi anlam kazanmasına neden olmuştur. Burada tasavvuf dilinin oluşmaya başladığına dair ipuçları görülmektedir. Hakiki anlamıyla şarap, hakiki anlamıyla sekre yani sarhoşluğa yol açar (Saraç, 2000, s. 139).

Şarap ve eş anlamlılarının aksine tasavvufta baştan beri var olan "sekr", mutasavvıflar tarafından tam anlamıyla bâtıni bir boyut taşıyan başka bir anlama sahiptir. Bu bâtıni anlam da tasavvuftaki temel kavramlardan olan "muhabbet" kavramına dayanmaktadır (Pürcevâdî, 1998, s. 304).

Muhabbet, bir insanın (ya da kimi zaman bir hayvanın) başka bir insana (ya da hayvana) karşı hissettiği duygu konusunda kullanılan bir kavramdır. Kur'an'da bu kelime yaratılanla yaratıcı arasındaki bağı ifade eder. Sufiler için de muhabbet, insanın Allah'a olan sevgisi ya da Allah'ın kullarına gösterdiği özel lütuf ve inayet anlamını taşımaktadır (Pürcevâdî, 1998, s. 305).

Aşk kelimesi Kur'an ve hadislerde geçmemektedir; ancak aşk kelimesinin ifade ettiği anlam her zaman Kur'an'da ve hadislerde vardır. Bu anlam ilk zamanlarda "muhabbet" kelimesiyle ifade edilmektedir (Saraç, 2000, s. 136). Normal dilde muhabbet kelimesiyle aşağı yukarı eş anlamlı olan ve H II./ M VIII. yüzyıldan H III./ M IX. yüzyıllara değin özellikle erkeğin kadına ya da kadının erkeğe karşı sevgisi için kullanılan aşk kelimesi de sonradan tasavvufta muhabbetle aynı anlamı kazanmıştır. Hatta aşk bazen yaratıcıya olan şiddetli, aşırı sevgi anlamını ifade etmektedir (Pürcevâdî, 1998, s. 305). Ancak, mutasavvıflar bu muhabbet/ sevgi yerine aşk/ aşırı sevgiyi yaygın olarak tercih etmişlerdir (Saraç, 2000, s. 136).

Mutasavvıflar, işte bu anlamdan yararlanarak "sekr"i ve bu yolla da "şarap, bâde, mey" vs. kelimeleri tanımlamışlardır. Onlara göre sekrin anlamı "insanın yaratıcıya karşı duyduğu sevginin etkisiyle ortaya çıkan özel bir hâl"dir. İster tasavvufi ister tasavvuf dışı anlamıyla olsun sevgi ya da aşkın, kimi mutasavvıfların eskiden beri şarap, bâde içme mertebe ve aşamalarına benzettikleri birtakım mertebe ve dereceleri bulunmaktadır. Bâdeyi içmenin ilk aşaması bâdeyi tatmaktır. Ondan sonra bâde kadehlerinin birbiri ardınca içilmesi gelmektedir. Ardı ardına içilen kadehlerin sonunda kişi tamamen sarhoş olup kendinden geçer. Sufiler, aynı tabirleri muhabbetin mertebelerini ve muhibbin hâllerini anlatmak için de kullanmışlardır. İlk aşamaya "zevk (tatma)", sonraki aşamaya "şurb (içme)", son aşamaya ise "sekr (kendinden geçme)" adını vermişlerdir. Mutasavvıflara göre "sekr", insanın Allah'a olan sevgisinin galebe çalmasından kaynaklanan bir hâldir. Bu sarhoşluk yani sekr muhibbin tamamen

kendinden geçtiği ve ayırt etme yetisinin yok olduğu bir yere varabilir. Bu kendinden geçme hâline mutasavvıflar "fenâ" demektedirler (Pürcevâdî, 1998, s. 305-306).

Dilde, bir ilgi dolayısıyla bir kelimenin anlamı diğer bir kelimeye aktarılabilir. İçki kelimesi ile ilahî aşk/ muhabbet kelimesi arasında da böyle bir ilişki vardır. İki kelime arasındaki ilgi benzerliktir (Saraç, 2000, s. 140). Câmî de "el-Kasidetü'l-hamriyye" şerhinde aşk ve şarabın benzerliğinden bahsedip bu benzerlikleri şöyle sıralar:

- Şarap ne kadar gizlense de bir vesile ile kendini açığa vurur.
- Şarabın belli bir şekli yoktur, bulunduğu kabın şeklini alır.
- Şarap, içenin bütün azalarına sirayet eder, onu etkisi altına alır.
- Şarap, içeni -cimri de olsa- cömert ve fedakâr yapar.
- Şarap içen, -korkak da olsa- cesur ve gözü pek olur.
- Şarap, içene alçak gönüllülük ve içtenlik kazandırır.
- Şarap içenin saklısı gizlisi kalmaz, bütün sırlarını ifşa eder.
- Şarap aklı etkisizleştirip, içeni irade ve benliğinden soyutlar.
- Şarap bağımlılık yapar, içen bir daha ondan vazgeçmez.
- Şarap içen utanma duygusunu yitirir, çevrenin baskısından kurtulur (Çaldak, 2010, s. 178).

"Şarap" ve "hamr" kelimelerinin tasavvuftaki anlamı, görüldüğü gibi "sekr" kelimesinin tasavvufi anlamı yoluyla ortaya çıkmıştır. Şarap kelimesi Kur'an'da da geçmektedir. Kur'an'da şaraptan, Allah'ın cennette müminlere vereceği nimetlerden biri olarak bahsedilmektedir. Ancak bu dünyada sülûk ehlinin sekr hâline girmesine neden olacak şey cennet şarabı değildir. Tasavvuf tarihinin ilk döneminde ve tasavvuf dilinin şekillenmekte olduğu H III./ M IX. yüzyılda cennet şarabı ve rahîk gerçek anlamlar taşımaktadır. Tabii ki cennet şarabıyla dünya şarabı arasında da fark vardır. Yine de cennet şarabı da şaraptır ve bu kelime hâlâ gerçek anlamını ifade etmektedir. Ancak, sekre yol açan şarap ve hamr başkadır. Bu kelimelerin anlamları gerçekten mecazidir. Sekr, sevginin galebe çalmasıyla ortaya çıkan bir hâlken zahiri sarhoşluk, şarap içmekten kaynaklanan bir durumdur. Mutasavvıfların bu sevgiyi şarap ve hamra teşbîh etmeleri normaldir. Sevgiyle şarabın birbirine benzeme yönü her ikisinin de kendinden geçmeye ve ayırt etme gücünü yitirmeye neden olmasıdır. "Muhabbet şarabı" tamlamasında tamlayan muhabbet "benzeyen", tamlanan şarap ise "kendisine benzetilen"dir (Pürcevâdî, 1998, s. 309).

Muhabbetin şaraba benzetilmesi, şarabın tasavvufi anlamının oluşmasında ilk aşamadır. Bu aşamada şarapla şarabın eş anlamlıları hamr ve râh gibi kelimeler henüz tasavvufi bir anlam kazanmamıştır. Bu teşbîhte şarap hâlâ gerçek anlamını taşımaktadır.

Sonraki yüzyıllarda Farsça şiir yazan şairlerin -özellikle de mutasavvıf şairlerin- şiirlerinde şarap, hamr, bâde ve mey kelimelerinin anlamında bir değişiklik ortaya çıkar. Bu tür teşbîhlerde tamlayan hafzedilir ve geçen zamanla birlikte teşbîh istiâreye yaklaşır. Ardından da bu tür lafızların tümü, maşuğun vücut uzuvlarını anlatan lafızlar (zülf, göz, kaş vb.leri) gibi mecazi anlam kazanırlar ve istiâreye dönüşürler. Bununla birlikte şairler yine de "muhabbet şarabı", "aşk bâdesi", "muhabbet meyi" gibi teşbîhlerde şarap, bâde ve meyin gerçek anlamını korurlar. Bu yüzden şairler başka şeyleri de şaraba teşbîh edebilirler (şevk şarabı, yokluk şarabı gibi). Şarap, şarabın eş anlamlıları ve şarapla aynı aileden gelen kelimeler (kadeh, sâgar vb.leri) gerçek anlamlarını yitirmiş olsalardı şairlerin bu tür teşbîhleri de terk etmesi gerekirdi (Pürcevâdî, 1998, s. 309-310).

Şarabın ve eş anlamlılarının mecazi, tasavvufi anlamlarının ortaya çıkışı H III./ M IX. yüzyılın başlarında gerçekleşmiştir. "Muhabbet şarabı" teşbîhinde şarap hâlâ gerçek anlamını korumaktadır (Pürcevâdî, 1998, s. 310).

Şurb Arapçada ister su, ister süt, ister alkollü içki olsun genel olarak "sıvıların içilmesi" anlamına gelmektedir. Kur'an'da da şarap kelimesi bu genel anlamı taşımaktadır. Şarap kelimesi ilk yüzyıllarda içecek her türlü sıvıya karşılık kullanılmaktadır. Hatta Kur'an'da da şarabın "su" anlamına geldiği görülmektedir. Yaklaşık H V./ M XI. yüzyıldan itibaren fıkıhçılar ve diğer yazarlar bu kelimeyi daha çok "sarhoşluk verici sıvı" anlamında kullanmaya başlamışlardır (Pürcevâdî, 1998, s. 312).

Sonuç olarak şarap kelimesi mutasavvıfların eski eserlerinde (klasik dönemde yani H II./ M VIII. yüzyıldan H IV./ M X. yüzyıla kadarki dönemde) "sarhoş edici haram sıvı" anlamına gelmeyip daha çok "su" anlamına gelmektedir. Bunun yanı sıra şarap kelimesi aynı zamanda "sarhoş edici haram içecek" anlamında da kullanılmaktadır. Mutasavvıflar, kelimenin bu anlamını kastettikleri zaman genellikle karineden yararlanmışlardır. Karine olarak kullanılan kavram "sekr"dir (Pürcevâdî, 1998, s. 312). Mutasavvıflar, kendi tasavvufi hâllerini şarap içmekten kaynaklanan sarhoşluğa benzeteceklerinde "râh", "hamr" ve "müdâm" gibi özel lafızlardan yararlanmaktaydılar. Anlamı "genel içecek, su" olan şarap kelimesi İran şiirine girince kelimenin anlamı sarhoş edici sıvıyla sınırlanır ve şarap Arapçadaki "râh", "hamr", "müdâm" ile Farsçadaki "mey", "bâde" kelimeleriyle eş anlamlı olur. Yapılan teşbîh istiâreye dönüşüp kelimeler mecazi anlam kazandığında karinelerin de rolü gittikçe azalır ve yok olur (Pürcevâdî, 1998, s. 313-314).

Şarabın aşka teşbîhinde asıl amaç ilahî aşktır. Bunun nedeni bu tür teşbîhlerin "sekr (sarhoşluk)" kavramı aracılığıyla ortaya çıkmış olması ve "sekr" kavramının da "ilahî aşkın galip gelmesi" anlamını taşımasıdır (Pürcevâdî, 1998, s. 368).

Böylece aşk ile içki arasında benzerlik kurulur, muhabbet/ aşk içkiye benzetilir ve teşbîh yapılır. İçki nasıl sarhoşluk verirse ilahî aşk/ muhabbet de aynı şekilde sekre yol açar. Yani bu yönleriyle iki unsur birbirine benzer. "Mey-i aşk" gibi benzetmeye dayanan tamlamalarda içki kendi hakiki/ temel anlamını korumaktadır. Ama tamlamadaki muhabbet/ aşk bu benzetme ile tahayyülde değil, zihnî planda değişime uğramış ve farklı bir anlamda algılanmaya başlanmıştır. Benzeyenin yani aşkın kaldırılmasıyla da içkinin anlamı farklılaşır. Teşbîhten istiâreye geçiş yani sevgi/ aşk/ muhabbet kelimesinin temel anlamı dışında farklı bir anlamı ifade etmesi,

- aşkın içkiye benzetilmesi,
- bu benzetmenin sıkça kullanılması,
- sıkça kullanımın sonucunda muhabbetle şarabın belli bir anlam bağlamında birbirlerinin eş anlamlısı gibi olmaları,
- benzetilenin söylenmeyerek yerini benzetildiği unsur olan içkiye bırakmasıyla süreç tamamlanır. Böylece, artık içki sufi idrakinde gerçek/ ilk anlamını bütünüyle kaybeder ve yerini mecazi anlama bırakır (Saraç, 2000, s. 140-141). Yunus Emre'nin şiirleri ve Ahmed Yesevî'nin Divan-ı Hikmet eseri üzerinde yapılan çalışmalar[24] tasavvufi metinlerdeki içki ile ilgili kelimelerin başlangıçta "aşk şarabı, muhabbet bâdesi" örneklerindeki gibi teşbîh-i beliğ olarak aşk anlamında; sonradan istiâre düzeyinde yalnız şarap, bâde, hamr olarak kullanıldığını doğrular nitelikte sonuçlar ortaya koymuştur (Saraç, 2000, s. 146-147; Yoldaş, 2010, s. 653). Aynı durum XVII. yüzyıl şairi Şeyhülislâm Yahyâ'nın Divanı'ndaki örneklerde de görülmektedir. Yahyâ'nın şiirlerinde de şaraba en çok benzetilen kavramın aşk olduğu tespit edilmiştir[25] (Yoldaş, 2009, s. 151).

Peki, mutasavvıflar bütün bunları neden sembolik bir dille anlatmayı tercih etmişlerdir? Bu sorunun cevabını Câmî yine "el-Kasidetü'l-hamriyye" şerhinde şöyle anlatır:

---

[24] Detaylı bilgi için bk. M. A. Yekta Saraç, "Tasavvuf Edebiyatında İçki Kavramına Giriş ve Yunus Emre Örneği", *İlmî Araştırmalar Dil, Edebiyat, Tarih İncelemeleri*, S 10, İstanbul, 2000, s. 135-154; Kâzım Yoldaş, "Divan-ı Hikmet'te İçki Kavramı", *Adıyaman Üniversitesi Ulusal Eski Türk Edebiyatı Sempozyumu (15-16 Mayıs 2009)*, ed.: Süleyman Çaldak ve İbrahim Halil Tuğluk, Ankara, 2010, s. 645-653.

[25] Detaylı bilgi için bk. Kâzım Yoldaş, "Şeyhülislâm Yahyâ Dîvânı'nda Aşk Şarabı", *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S 22, Konya, 2009, s. 139-152.

- Algılanır olmayan; yani bilinç dışı, metafizik, tabiatüstü alana ait kavramların ifadesinde sembollere ihtiyaç duyulur. Bu durum, tasvir edilmesi imkânsız olan ruhi ve manevi (aşkın) hâlleri somut kavramlarla tasvir etme zorunluluğuna işaret eder:

  "İnsan zihni, mahsûsâttan (duyularla algılanabilen) makûlâta (akılla algılanabilen), cüziyyattan (tikeller) külliyâta (tümeller) ulaşmak suretiyle bilgi edinmeye alışmıştır. İşte zihnin bu işleyiş tarzından dolayı, manalar (soyut), suret (somut) formunda sunulursa daha rahat kavranabilir."

- Manevi âlemdeki hâllerin somutlaştırılarak takdim edilmesi, dilin iletişim aracı olma özelliğinin bir gereğidir:

  "Suret libası olmaksızın manalar ifade edilirse ancak mana ehli ondan istifade edebilir, suret libası içinde sunulursa istifade genel olur."

- Bütün mistik gruplarda korunması gereken, kendine özgü bir mahremiyet alanı bulunmaktadır. Bu durum bize, bütün bâtıni gruplarda görülen gizemli bir dil kullanma zorunluluğunu hatırlatmaktadır:

  "Herkes hakikat sırlarına mahrem, tarikat ehlinin hâllerine vakıf değildir. İşte o sırları saklamak ve o hâlleri gizlemek için, suret ehlinin mecazi maksatları için başvurdukları göstergeler istiâre olarak kullanılır. Böylece o manalar yabancılardan korunmuş olur."

- Sembolik dilin kışkırtıcılık ve çekiciliğine işaret eden Câmî, gizemli bir dilin, sufiler üzerinde, açık ve anlaşılır bir dilden daha etkili olduğunu ifade eder:

  "Muhabbet erbabının zevk ve vecdlerinin, marifet ehlinin bilgi ve sırlarının sembolik bir dil ile ifade edilmesi, sarih dil ile ifade edilmesinden daha etkilidir. Bundan dolayı, sufilerden birçoğu sevgilinin zülüf ve beninden, naz ve cilvesinden bahseden veya mey ve meyhâneden, bâde ve peymaneden söz eden şiirlerinden daha çok etkilenirler." (Çaldak, 2010, s. 178-179).

  Burada bir başka problem daha ortaya çıkmaktadır. Bu da yeni anlamın "ne" olduğudur. Diğer bir ifade ile lafız mana ilişkisi itibarıyla bu yeni anlamın "hakikat" mi "mecaz" mı olduğu problemidir. Şarabın bu anlamının mecazi olduğu hususu dile getirilmekle birlikte lafzın bu mana ile ilişkisinin izafi olduğu gözden kaçmamalıdır. Bu yeni anlam "sözü kullanan" ve "sözün kullanıldığı bağlam" itibarıyla hakikat olarak nitelenebileceği gibi mecaz olarak da nitelenebilir. Biz bu lafzın ilahî aşk manasını mecaz olarak nitelerken aslında dil açısından mecaz olduğunu ifade etmekteyiz. Buna mukabil bu lafza yeni bir mana verenler açısından bu yeni anlam hakikat, sarhoşluk veren içki anlamı ise mecazdır. Diğer bir ifade ile tasavvufa mensup belli bir zümre ve topluluk için içki/ şerâb/ mey/ hamr kelimelerinin -mecazi değil!- temel anlamı ilahî aşktır (Saraç, 2000, s. 141).

Aynı şarap gibi içki meclisi, meclisin ögeleri vb.leri de tasavvufta farklı anlamlarda kullanılmaktadır (Canım, 1998, s. 12). Buradaki meyhane "tekke"; şarap "ilahî aşk"; pîr, kimi zaman Allah "sâkî"; âşık "Allah'ın güzelliğine vurgun"; maşuk "Tanrı"; kadeh ve sürahi "âşığın kalbi"dir (Karahan, 1980, s. 66; Levend, 1984b, s. 161; TDEA, 1990, s. 432; Canım, 1990, s. 433-434; Canım ve Karaismailoğlu, 2009, s. 13).

Şarap ile benzeştirilen aşk, önce Allah'ın kendini görmek ve göstermek isteğiyle varlığa vücut vermesinde ortaya çıkar. Allah'ın bu isteğinin insan şeklinde tezahür edişi

sürecinin başlangıcında elest meclisi vardır. Varlığın oluşmasında temel bir faktör olan aşk, Allah'tan kopan ve bu yüzden tekrar onunla bir olmak isteyen insan için çıktığı bu yolda vazgeçilmez bir vasıtadır. İşte aşkın bütün hâllerini en güzel şekilde anlatan kelime şaraptır. Bu yüzden şairler ve sufiler meyhaneye benzetilen elest meclisinde Allah'ın bir sâkî gibi aşk (hitap) şarabını sunduğunu, bu şarabla mest olan kulların da sarhoş bir hâlde dünyaya gelmiş olduğunu kabul ederler. İşte bu aşk, ezelî aşktır. Mutasavvıflara göre bu gurbet dünyasında bir an olsun onun şarabından ayrı düşmemek, onun aşkının sarhoşu olarak ona doğru bir yol tutmak gerekmektedir (Doğan, 2008, s. 68-69).

Tasavvufta aşk ve sevginin anlamına ilişkin bir başka boyut da evrensel aşktır. Bahsettiğimiz aşk sadece insanın değil; bütün varlıkların, âlemin yaratıcısına karşı duydukları aşktır (Pürcevâdî, 1998, s. 391). Evrensel aşkın tasavvuf şiirine tam anlamıyla girmesiyle birlikte aşk bütün varlıklarla ilişkili duruma gelir (Pürcevâdî, 1998, s. 407). Evrensel aşk kavramı da ezelî aşk kavramı gibi tasavvufta aşkın anlamının genişlemesine neden olmuştur. Anlam genişlemesine bağlı olarak da bâde ve şarabın tasavvufi ve mecazi anlamı da başka bir boyut kazanmıştır[26] (Pürcevâdî, 1998, s. 391).

Divan edebiyatında şairlerin, şarabın gerçek anlamını mı tasavvufi anlamını mı kastettiği çoğu zaman belli değildir. Ancak, Bektaşilerin şarabı tasavvufi anlamının dışında gerçek anlamıyla kullandığı da görülmektedir (Pakalın, 1971, s. 145; Canım, 2001, s. 310; Pala, 2002, s. 62). Tasavvuf ehlinin, şiirlerinde şarabın her iki anlamına da yer vermesi dikkat çekicidir.

Şarabın tasavvufi anlamının kastedildiği örnekler, hem mutasavvıf olan tasavvuf edebiyatı sanatçılarının hem de divan edebiyatı sanatçılarının şiirlerinde görülmektedir. Dinî-tasavvufi edebiyatın temsilcileri zaten mutasavvıftır ve bu kimlikleriyle şiir yazarlar. Divan edebiyatı sanatçısının ise tasavvuf bilgisine sahip olması gerekmektedir. Çünkü, divan edebiyatının kaynaklarından biri de tasavvuftur. İçinde bulunduğu edebiyatın geleneğini iyi bir şekilde özümsemiş sanatçının, şiirlerinde gelenekteki unsurlara yer vermesi çok doğaldır.

"İlahî aşk" anlamına gelen şarap kelimesinin yanı sıra bu kavramı karşılamak için bâde, mey vb.leri gibi kelimeler de kullanılmıştır (Levend, 1984a, s. 323). Tasavvufi anlamdaki şarapla ilgili bazı terkipler ve onların anlamları aşağıda verilmiştir:

---

[26] Konu ile ilgili detaylı bilgi için bk. Nasrullah Pürcevâdî, *Can Esintisi İslâm'da Şiir Metafiziği*, çev.: Hicabi Kırlangıç, İnsan Yayınları, İstanbul, 1998.

- **Bâde [şarap, içki]:** 1. Sülûkun başlangıcındaki zayıf aşk; avamda da bulunan aşk. 2. İlahî inayet, ilahî aşk (Uludağ, S., 2001, s. 64; Cebecioğlu, 2009, s. 76).
- **Bâde-i çû nâr [ateş gibi bâde, içki]:** İlahi ve kutsal nefes (Uludağ, S., 2001, s. 64; Cebecioğlu, 2009, s. 77).
- **Bâde-i elest [elest şarabı]:** Elest toplantısında sunulan bâde (Cebecioğlu, 2009, s. 77).
- **Bâde-i irfân:** Marifet şarabı (Cebecioğlu, 2009, s. 77).
- **Bâde-fürûş [bâde satan, hammâr, meyhaneci]:** Tasavvuf edebiyatında "mürşit, pir" demektir. Divan şairleri ile Bektaşiler bunu her iki anlamda da kullanmışlardır. Bektaşi geleneğinde, kıyamet günü kevserin sâkîsinin Hz. Ali olacağını bildiren bir hadise dayandırılarak Hz. Ali hammâr, bâde-fürûş, mey-fürûş sıfatlarıyla tavsif olunmuştur (Pakalın, 1971, s. 145; Uludağ, S., 2001, s. 64; Cebecioğlu, 2009, s. 77).
- **Câm:** Âşığın kalbi (Pala, 2002, s. 454).
- **Dolu:** Manevi feyz (Mengi, 1985, s. 109).
- **Ehl-i harâbât [meyhane sakinleri]:** Dervişler (Pala, 2002, s. 455).
- **Hammâr:** Yol gösteren, mürşit (Mengi, 1985, s. 110).
- **Harâbât [meyhane]:** Âşığın kalbi veya tekke (Pala, 2002, s. 454).
- **Hum-hâne, kadeh, kâse:** Âşığın kalbi (Mengi, 1985, s. 111; Pala, 2002, s. 454).
- **Meclis-i işret [eğlence meclisi]:** Allah ile olan yakınlığın devamı (Pala, 2002, s. 454).
- **Mey [bâde, şarap]:** Kuvvetli aşk ve bu aşkın verdiği şevk, coşku. Bu hâlde kemal ehli amellerini aksatmaz (Uludağ, S., 2001, s. 245; Cebecioğlu, 2009, s. 433).
- **Meygede, meyhâne [meyhane]:** 1. Dostların sohbet meclisi, tekke. 2. Kulun aşk ve şevkle Allah'a münâcât mahalli; kâmil mürşidin kalbi. 3. Lâhût; âlem (Uludağ, S., 2001, s. 246).
- **Sâkî [içki sunan]:** Doğru yolu gösteren şeyh (Pala, 2002, s. 454).
- **Şarâb [meşrubat, içki, mey, bâde]:** İki türlü şarap vardır. Biri maddi, dünyevi, alkol ihtiva eden, içilmesi haram olan içkidir. Bu, insanı içince sarhoş eder. Diğer şarap ise aşk şarabıdır. Allah'ı sevmekten kaynaklanan zevkin sonucu olarak ortaya çıkan bir tür mestlik, melankoli hâlidir. Sufiler bu yüzden içmeden sarhoş olanlar şeklinde tanımlanır. Marifet, içmeden mana sarhoşu olmaktadır. Şarap, sahibini kınanmayı gerektirecek hâl ve hareketlerin içine sokan coşkun aşk hâlleridir. Bu durum sülûkun sonuna gelen kemal ehline mahsustur. Tasavvufta şarap; aşkı, muhabbeti, şevki ve vecdi temsil eder. Şarap gibi aşk da insanı kendinden geçirir, insanın aklını ve mantığını

kullanmasına engel olur. Her iki sarhoşta da ortak bazı özellikler vardır. Her ikisi için de dış dünyanın bir anlamı yoktur. Âşıkla ayyaşın dış görünüşleri de birçok yönden birbirine benzemektedir (Uludağ, S., 2001, s. 323; Cebecioğlu, 2009, s. 594).

- **Şarâb-ı 'aşk:** Coşkun aşk (Uludağ, S., 2010, s. 269).
- **Şarâb-ı elest, şarâb-ı ezelî:** Kadim tecelli (Uludağ, S., 2010, s. 269).
- **Şarâb-ı hâm [çiğ şarap]:** Maddi ve dünyevi zevkle karışık hayat (Uludağ, S., 2001, s. 323; Cebecioğlu, 2009, s. 594).
- **Şarâb-ı ilahî, şarâb-ı ledün, şarâb-ı vahdet:** İlahî aşk (TDEA, 1998, s. 105).
- **Şarâb-ı lâ-yezâlî:** Tecelli mertebeleri (Uludağ, S., 2010, s. 269).
- **Şarâb-ı puhte [yıllanmış ve tam kıvamına gelmiş şarap]:** Her çeşit kayıttan kurtulmuş saf ve soyut zevk (Uludağ, S., 2001, s. 323; Cebecioğlu, 2009, s. 594).
- **Şarâb-ı tahûr:** Hem temiz hem de temizleyici şarap, cennet şarabı. Tasavvufi anlamda kullanılır (Levend, 1984a, s. 332; TDEA, 1998, s. 106).
- **Şarâb-ı tevhid:** Allah'ın zatında mahvolup her türlü maddi bağlardan kurtulma (Uludağ, S., 2001, s. 323; Cebecioğlu, 2009, s. 594; Uludağ, S., 2010, s. 269).
- **Şarâbhane:** Melekût âlemi, kâmil ârifin iç dünyası (Cebecioğlu, 2009, s. 594; Uludağ, S., 2010, s. 269).
- **Zevk:** Tasavvufta manevi haz anlamına gelir (Mengi, 1985, s. 120).

1.4.2. Divan Şiirinde Şarap Yerine Kullanılan Kelimeler

Divan edebiyatında, şarabın Türkçedeki, Arapçadaki ve Farsçadaki karşılıkları bir arada kullanılmıştır. Bu başlık altında yer alması gereken kelimelerden bazıları -şarabın yapıldığı malzeme ve yapılış biçimi yönünden farklılıklar göstermesi sebebiyle- "Divan Şiirinde Kullanılan Şarap Mazmunları ve Çeşitleri" başlığı altında bir şarap çeşidi olarak verilmiştir. Divan edebiyatındaki şarapla eş anlamlı kelimeler şunlardır:

- **Ân:** Şarap (Arslan, 2003, s. 77; Arslan, 2012, s. 32).
- **Bâd:** Mutlak üzümden yapılan şarap; üzümden yapılan şarap; şarap (Levend, 1984a, s. 324; Canım, 1998, s. 16; Arslan, 2003, s. 78; Devellioğlu, 2004, s. 61; Arslan, 2012, s. 33).
- **Bâde:** Mutlak üzümden yapılan şarap; üzümden yapılan şarap; şarap; içki; mutlak içki; kadeh (Pakalın, 1971, s. 144; Levend, 1984a, s. 324; Mengi, 1985, s. 104; Canım, 1998, s. 16; Kut, 1999, s. 621; Onay, 2000, s. 111; Canım, 2001, s. 310; Pala, 2002, s.

62; Yağcı, 2002, s. 101; Arslan, 2003, s. 78; Devellioğlu, 2004, s. 62; Arslan, 2012, s. 33).

- **Badya:** İçine şarap konulan büyük kap; şarap (Yağcı, 2002, s. 101; Arslan, 2003, s. 79; Arslan, 2012, s. 33).
- **Bâz:** Şarap (Arslan, 2012, s. 33).
- **Begmaz, begmâz, bekmâz, bekmez, bigmâz, bikmâz, pekmez:** Pekmez; şarap; (mec.) kadeh; şarap meclisi; şarap içme (Levend, 1984a, s. 325; Mengi, 1985, s. 106; Canım, 1998, s. 16; Canım, 2001, s. 310; Yağcı, 2002, s. 101; Arslan, 2003, s. 80; Devellioğlu, 2004, s. 103; Kanar, 2010, s. 305; Arslan, 2012, s. 33).
- **Belbele, bülbüle:** Emzikli su kabı, sürahi; şarap kabı; içki bardağı; şarap; kadeh (Mengi, 1985, s. 105; Onay, 2000, s. 131; Arslan, 2003, s. 81; Devellioğlu, 2004, s. 116; Arslan, 2012, s. 34).
- **Besyâ:** Şarap (Arslan, 2003, s. 80; Arslan, 2012, s. 33).
- **Bor:** Şarap (Yağcı, 2002, s. 101).
- **Câdiyyâ:** Şarap (Arslan, 2012, s. 34).
- **Cebîl:** Şarap (Arslan, 2012, s. 35).
- **Cels:** Şarap (Arslan, 2012, s. 35).
- **Cur‘a, cür‘a:** Yudum, içim; su, şarap gibi şeylerin içildikten sonra kadeh dibinde kalan cüzi artığı; şarap kadehindeki şarabın son damlası; tortu (Levend, 1984a, s. 333; Mengi, 1985, s. 108; Canım, 1998, s. 19; Onay, 2000, s. 142; Pala, 2002, s. 104; Yağcı, 2002, s. 101; Arslan, 2003, s. 84; Devellioğlu, 2004, s. 148; Arslan, 2012, s. 35).
- **Çağır, çakır:** Şarap; içki (Mengi, 1985, s. 108; Kut, 1999, s. 621; Onay, 2000, s. 110; Canım, 2001, s. 310; Yağcı, 2002, s. 101; Arslan, 2003, s. 84; Arslan, 2012, s. 35).
- **Dem:** İçki; şarap. Bektaşilerce “rakı” veya “şarap” demektir. Dem çekmekle alakalı olarak kullanılır (Levend, 1984a, s. 326; Mengi, 1985, s. 108; Canım, 1998, s. 16; Kut, 1999, s. 621; Onay, 2000, s. 330; Pala, 2002, s. 62; Yağcı, 2002, s. 101; Arslan, 2003, s. 84; Devellioğlu, 2004, s. 173; Arslan, 2012, s. 36).
- **Dürd, dürde, dürdî:** Tortu, çöküntü; şarabın dibindeki tortu (Levend, 1984a, s. 327; Mengi, 1985, s. 109; Canım, 1998, s. 16; Onay, 2000, s. 179; Pala, 2002, s. 62; Yağcı, 2002, s. 102; Arslan, 2003, s. 85; Devellioğlu, 2004, s. 194; Arslan, 2012, s. 36).
- **Evnû:** Şarap (Arslan, 2003, s. 87; Arslan, 2012, s. 37).
- **Ferkaf:** Şarap (Arslan, 2012, s. 37).
- **Feyhec:** Şarap (Arslan, 2012, s. 37).

- **Gabûk:** Akşam vakti içilen şarap. Sabûhun zıt anlamlısıdır (Arslan, 2003, s. 87; Arslan, 2012, s. 37).
- **Gareb:** Şarap (Arslan, 2012, s. 37).
- **Gasân:** Şarap (Arslan, 2012, s. 37).
- **Habûk:** Akşamüzeri içilen şarap (Mengi, 1985, s. 110; Yağcı, 2002, s. 102; Arslan, 2003, s. 88; Devellioğlu, 2004, s. 304; Arslan, 2012, s. 38).
- **Halle:** Şarap (Arslan, 2012, s. 38).
- **Hamr:** Şarap; sarhoş edici her türlü içki (Levend, 1984a, s. 327; Mengi, 1985, s. 110; Canım, 1998, s. 16; Kut, 1999, s. 621; Canım, 2001, s. 310; Pala, 2002, s. 62; Yağcı, 2002, s. 102; Arslan, 2003, s. 89; Devellioğlu, 2004, s. 322; Arslan, 2012, s. 38).
- **Handerîs:** Şarap; yıllanmış şarap (Yağcı, 2002, s. 102; Arslan, 2003, s. 89; Devellioğlu, 2004, s. 324; Arslan, 2012, s. 38).
- **Hâniye:** Şarap (Mengi, 1985, s. 110; Arslan, 2003, s. 89; Devellioğlu, 2004, s. 326; Arslan, 2012, s. 38).
- **Hurdâziyy:** Şarap (Arslan, 2012, s. 39).
- **İsfend, isfent:** Saf ve kaliteli şarap; şarap (Arslan, 2003, s. 91; Devellioğlu, 2004, s. 450; Arslan, 2012, s. 39).
- **Karkaf:** Sıradan şarap anlamına geldiği gibi, içene titreme veren, kemiklerde hafif bir sızlama yaratan şarap anlamına da gelir (Arslan, 2003, s. 93; Arslan, 2012, s. 40).
- **Kelfâ:** Şarap (Arslan, 2012, s. 40).
- **Kenderîş:** Yıllanmış şarap; içen kişinin aklını başından alıp sakalını yolduran şarap (Arslan, 2003, s. 93; Arslan, 2012, s. 40).
- **Kındîd:** Misk, anber, kâfur; şeker; şarap; tatlı şarap (Arslan, 2003, s. 94; Arslan, 2012, s. 40).
- **Kındîr:** Şarap (Arslan, 2012, s. 40).
- **Kümeyt:** Siyaha çalan kırmızı şarap; kırmızı şarap; koyu renkli şarap; rengi kırmızı-siyah olan şarap. Yelesi ve kuyruğu siyah doru ata da kümeyt denmektedir. Şairler bu kelime ile daima tevriye yaparlar (Levend, 1984a, s. 327-328; Mengi, 1985, s. 112; Canım, 1998, s. 17; TDEA, 1998, s. 106; Kut, 1999, s. 621; Canım, 2001, s. 310; Pala, 2002, s. 62; Yağcı, 2002, s. 102; Arslan, 2003, s. 94; Devellioğlu, 2004, s. 534; Arslan, 2012, s. 41).
- **Lây:** Tortu; şarap tortusu; kadehin dibindeki çöküntü. Telve veya tortuyu su ile karıştırıp içerler veya öylece yerlermiş (Levend, 1984a, s. 328; Mengi, 1985, s. 113;

Canım, 1998, s. 17; Onay, 2000, s. 180; Pala, 2002, s. 62; Yağcı, 2002, s. 102; Arslan, 2003, s. 95; Devellioğlu, 2004, s. 543; Arslan, 2012, s. 41).

- **Meşmûle:** Şarap (Levend, 1984a, s. 332; Mengi, 1985, s. 114; Canım, 1998, s. 17; Yağcı, 2002, s. 102; Arslan, 2003, s. 96; Devellioğlu, 2004, s. 631; Arslan, 2012, s. 35).
- **Mey:** Üzüm şarabı; şarap; içki; (mec.) kadeh. Son zamanlarda "rakı"ya da mey denilmiştir. Mey kalite açısından puhte, hâm, sırf ve âbdâr (sulu) olarak geçer (Levend, 1984a, s. 328; Mengi, 1985, s. 114; Canım, 1998, s. 15; Kut, 1999, s. 621; Onay, 2000, s. 325; Pala, 2002, s. 326; Yağcı, 2002, s. 102; Arslan, 2003, s. 96; Devellioğlu, 2004, s. 637; Arslan, 2012, s. 42).
- **Mukalkal:** Şarap (Mengi, 1985, s. 114; Devellioğlu, 2004, s. 677).
- **Mu'rak:** Şarap (Arslan, 2012, s. 42).
- **Mustâr:** Çok sert ve keskin şarap; Rumcada ekşimiş şarap anlamına geldiği gibi, Suriye lehçesinde ilk çıkan üzümden taze sıkılan şarap anlamına da gelir (Arslan, 2003, s. 98; Devellioğlu, 2004, s. 689; Arslan, 2012, s. 42).
- **Müdâm, müdâme:** Cevherî şarap; şarap; uzun süre fıçıda kalan yıllanmış şarap (Levend, 1984a, s. 329; Mengi, 1985, s. 115; Canım, 1998, s. 17; Kut, 1999, s. 621; Onay, 2000, s. 338; Pala, 2002, s. 62; Yağcı, 2002, s. 103; Arslan, 2003, s. 98; Devellioğlu, 2004, s. 706; Arslan, 2012, s. 43).
- **Mül:** Şarap (Levend, 1984a, s. 329; Mengi, 1985, s. 115; Canım, 1998, s. 17; TDEA, 1998, s. 106; Kut, 1999, s. 621; Canım, 2001, s. 310; Pala, 2002, s. 62; Yağcı, 2002, s. 103; Arslan, 2003, s. 99; Devellioğlu, 2004, s. 718; Arslan, 2012, s. 43).
- **Müselles:** "Üçte biri kalıncaya kadar kaynatılıp damıtılmış şarap; üç kere tasfiye olunarak çekilmiş bir cins şarap; taze şaraba bazı otlar karıştırılarak üç kere tasfiye olunup çekilen şarap" anlamındadır. Eskiler, üçte ikisi buharlaştırıldıktan sonra kalan şarabı helal sayarlardı. Müselles içilmesi haram sayılmaz. Müsellese selâse de denmektedir (Levend, 1984a, s. 329; Mengi, 1985, s. 115; Canım, 1998, s. 17; TDEA, 1998, s. 106; Kut, 1999, s. 621; Onay, 2000, s. 339; Pala, 2002, s. 62; Yağcı, 2002, s. 103; Arslan, 2003, s. 99; Devellioğlu, 2004, s. 739; Arslan, 2012, s. 43).
- **Mütra'a:** Şarap; kadeh (Arslan, 2003, s. 99; Arslan, 2012, s. 43).
- **Nûşîne:** Tatlı şarap (Mengi, 1985, s. 115; Arslan, 2003, s. 100; Devellioğlu, 2004, s. 846; Arslan, 2012, s. 43).
- **Pâkend:** Şarap (Mengi, 1985, s. 116).

- **Râh:** Şarap; insana rahatlık veren güzel kokulu şarap (Levend, 1984a, s. 329; Mengi, 1985, s. 116; Canım, 1998, s. 17; TDEA, 1998, s. 106; Kut, 1999, s. 621; Onay, 2000, s. 371; Yağcı, 2002, s. 103; Arslan, 2003, s. 101; Devellioğlu, 2004, s. 872; Arslan, 2012, s. 44).
- **Rahîk, ruhâk:** Halis şarap; şarap; duru ve temiz şarap; [kızıl renkli] duru ve temiz şarap; yıllanmış iyi şarap (Levend, 1984a, s. 330; Mengi, 1985, s. 116; Canım, 1998, s. 17; TDEA, 1998, s. 106; Kut, 1999, s. 621; Onay, 2000, s. 372; Pala, 2002, s. 62; Yağcı, 2002, s. 103; Arslan, 2003, s. 101; Devellioğlu, 2004, s. 873; Arslan, 2012, s. 44).
- **Râzıkıyye:** Şarap (Arslan, 2012, s. 44).
- **Reyâh:** Şarap (Arslan, 2012, s. 44).
- **Sabûh:** Geceden artıp kalan ve mahmurluk sökmek, neşe tazelemek için sabahleyin içilen şarap; mahmurluk bozan içki (Levend, 1984a, s. 330; Mengi, 1985, s. 117; Canım, 1998, s. 17; TDEA, 1998, s. 106; Kut, 1999, s. 621; Onay, 2000, s. 385-386; Canım, 2001, s. 310; Yağcı, 2002, s. 103; Arslan, 2003, s. 102; Devellioğlu, 2004, s. 905; Arslan, 2012, s. 45).
- **Sabûhî:** Geceden artıp kalan ve mahmurluk sökmek, neşe tazelemek için sabahleyin içilen şarap; mahmurluk söken ayyaş; sabah içkisiyle ilgili (Onay, 2000, s. 385-386; Arslan, 2003, s. 102; Devellioğlu, 2004, s. 905; Arslan, 2012, s. 45).
- **Sahbâ:** Kırmızı şarap; şarap; beyaz üzümden yapılan şarap; rengi kırmızıya çalan sarı renkli şarap; rengi beyaza çalan şarap; siyah renkli şarap (Levend, 1984a, s. 330; Mengi, 1985, s. 117; Canım, 1998, s. 17; TDEA, 1998, s. 106; Kut, 1999, s. 621; Onay, 2000, s. 389; Pala, 2002, s. 62; Yağcı, 2002, s. 103; Arslan, 2003, s. 103; Devellioğlu, 2004, s. 911; Arslan, 2012, s. 45).
- **Sarhad:** Şarap (Arslan, 2012, s. 45).
- **Seker:** Şarap (Arslan, 2012, s. 45).
- **Sîgî:** Şarap (Arslan, 2012, s. 45).
- **Sorma, surma, sürme:** Şarap; bira (Yağcı, 2002, s. 103).
- **Süci, sücü, süçi, süçig:** Şarap; içki içme (Mengi, 1985, s. 117; Kut, 1999, s. 621; Onay, 2000, s. 415; Canım, 2001, s. 310; Yağcı, 2002, s. 103; Arslan, 2003, s. 104; Arslan, 2012, s. 46).
- **Sülâf, sülâfe:** Üzümden çekilmiş çok halis şarap; şarap; henüz sıkılmamış üzüm ve hurmadan akan şıra; şarabın oluşmuş ilk hâli, taze şarap (Levend, 1984a, s. 332; Mengi,

1985, s. 117; Canım, 1998, s. 17; Yağcı, 2002, s. 103; Arslan, 2003, s. 105; Devellioğlu, 2004, s. 969; Arslan, 2012, s. 46).

- **'Ukâr:** Kırmızı şarap; şarap; yıllanmış, yıllarca fıçıda beklemiş şarap (Levend, 1984a, s. 332; Mengi, 1985, s. 120; Kut, 1999, s. 621; Pala, 2002, s. 62; Yağcı, 2002, s. 103; Arslan, 2003, s. 108; Devellioğlu, 2004, s. 1118; Arslan, 2012, s. 47).
- **Unûşe:** Şarap (Mengi, 1985, s. 120; Devellioğlu, 2004, s. 1122).
- **Zencebîl:** Şarap (Mengi, 1985, s. 120; Devellioğlu, 2004, s. 1178).

Şarapla birlikte kullanılan diğer kelimelerin sayısı da oldukça fazladır. Örneklerde görüldüğü gibi şarap içildiği zamana göre bile farklı adlar almaktadır.

Şarap anlamına gelen Arapça ve Farsça kelimelerin sayısı çoktur. Ama bunların yanında şarap anlamına gelen Türkçe kelimeler de vardır. Verdiğimiz örneklerde "şarap" anlamına gelen Arapça kelimelerin sayısının daha fazla olduğu görülmektedir. İçki kültürüne sahip olan Arapların, şarabı ifade etmek için kullandığı kelime sayısının fazla olması doğaldır.

1.4.3. Divan Şiirinde Kullanılan Şarap Mazmunları ve Çeşitleri

Şiir, kelimelerle inşa edilen bir yapı gibidir. Günlük konuşma dilinde kullandığımız kelimelerin, şiir dünyasında yeni çağrışım alanları oluşturacak şekilde sıradan anlamlarından uzaklaştığı görülmektedir. Şiir dünyasında, kelimelerin farklı çağrışım alanları oluşturması ve anlam genişlemesine uğraması edebî sanatlar yardımıyla olur.

Divan şiirinde, kelimeler sadece sözlüklerdeki birincil anlamlarıyla kullanılmamışlardır. Divan şairleri sözcüklere birtakım edebî sanatlardan yararlanarak farklı anlamlar yüklemişler ve şiirlerinde yer vermişlerdir. Şiir dünyasında, özellikle benzetmelerden yararlanarak, şarabın yerine kullanılan ve şarabı karşılayan değişik kelimeler ve tamlamalar da vardır.

Şarap; divan edebiyatında daha çok rengiyle, lezzetiyle, sarhoş etmesiyle ve bir eğlence aracı olmasıyla ele alınmıştır. Bu özellikleriyle de teşbîhlere konu olmuştur. Şarap; divan edebiyatında sevgilinin dudağı, yanağı, âşığın gözyaşları, naz, gurur ve aşk gibi kavramlar için benzetme unsuru olarak kullanılmaktadır. Şiirlerde geçen şarabın rengi çoğunlukla kırmızıdır. Sarı (mey-i asfar) ve beyaz şarap divan şiirinde az kullanılmıştır. Rengi itibarıyla şarap kan ve la'li hatırlatır. Mey dilber, sevgili, maye-i

cünûn, gevher-i cân, devâ yani her şeydir. Her türlü hassa meyde mevcuttur (Levend, 1984a, s. 315; Canım, 1998, s. 15; TDEA, 1998, s. 105; Pala, 2002, s. 62).

Bâde, divan edebiyatında en çok kullanılan içeceklerden biridir. Bazen câm, sâgar, ayak, kadeh, piyâle, ratl gibi unsurlarla da mecâz-ı mürsel yoluyla bâdeden bahsedilir. Divan edebiyatı gazellerinde bâdeden bahsetmek bir gelenek hâline gelmiştir (Pala, 2002, s. 62).

Divan şairleri, sarhoşluk veren maddeleri murat ettiklerinde -gerek aralarındaki farkı gözeterek gerek gözetmeyerek- şarap anlamına gelen birçok kelime kullanmışlardır (Pakalın, 1971, s. 144; Levend, 1984a, s. 323). Bu nedenle divan edebiyatı örneklerinde birçok şarap çeşidinden ve mazmunundan bahsedilmektedir. Bu şarap çeşitleri ve mazmunları şunlardır:

- **Âb-ı ahmer [kırmızı su]:** Şarap; kırmızı şarap (Yağcı, 2002, s. 100; Arslan, 2003, s. 74; Devellioğlu, 2004, s. 1; Arslan, 2012, s. 31).
- **Âb-ı ‘aşk:** Şarap (Bahadır, 2013a, s. 31).
- **Âb-ı âteş-gûn [ateş renkli, kırmızı su]:** (mec.) Kırmızı şarap (Arslan, 2012, s. 31).
- **Âb-ı âteş-havâss [ateş özellikleri taşıyan su]:** (mec.) Şarap (Arslan, 2012, s. 31).
- **Âb-ı âteşîn [ateşli su; ateş renkli, kırmızı su]:** Şarap; kırmızı şarap (Yağcı, 2002, s. 100; Arslan, 2003, s. 74; Devellioğlu, 2004, s. 1; Arslan, 2012, s. 31).
- **Âb-ı âteş-mizâc [ateş mizaçlı su]:** Şarap; kırmızı şarap (Onay, 2000, s. 55; Yağcı, 2002, s. 100; Arslan, 2003, s. 74; Devellioğlu, 2004, s. 1; Arslan, 2012, s. 31).
- **Âb-ı âteş-nâk [ateşli su]:** Şarap; kırmızı şarap (Yağcı, 2002, s. 100; Arslan, 2003, s. 74; Devellioğlu, 2004, s. 1; Arslan, 2012, s. 31).
- **Âb-ı âteş-nümâ, âb-ı âteş-nümây, âb-ı âteş-nümûn [ateş gösteren su]:** Şarap; kırmızı şarap (Onay, 2000, s. 55; Yağcı, 2002, s. 100; Arslan, 2003, s. 74; Devellioğlu, 2004, s. 1; Arslan, 2012, s. 31).
- **Âb-ı âteş-pâre [ateş gösteren su; ateş parçası gibi su]:** Kırmızı şarap; kırmızı ve keskin şarap (Onay, 2000, s. 55; Yağcı, 2002, s. 100; Arslan, 2003, s. 74; Devellioğlu, 2004, s. 1; Arslan, 2012, s. 31).
- **Âb-ı âteş-reng [ateş renkli su]:** Kırmızı şarap (Onay, 2000, s. 55; Yağcı, 2002, s. 100; Arslan, 2003, s. 74; Devellioğlu, 2004, s. 1; Arslan, 2012, s. 31).
- **Âb-ı âteş-sâ:** Kırmızı şarap (Arslan, 2012, s. 31).

• **Âb-ı âteş-zây [ateş doğurucu, ateş doğuran su]:** Şarap; kırmızı şarap (Onay, 2000, s. 55; Yağcı, 2002, s. 100; Arslan, 2003, s. 74; Devellioğlu, 2004, s. 1; Arslan, 2012, s. 31).

• **Âb-ı âteş-zede [ateş vurmuş su]:** Şarap; kırmızı şarap (Yağcı, 2002, s. 100; Arslan, 2003, s. 74; Devellioğlu, 2004, s. 1; Arslan, 2012, s. 31).

• **Âb-ı âzer, âb-ı âzer-âsâ, âb-ı âzer-sâ [ateş; ateş suyu; ateş gibi su]:** Şarap; kırmızı şarap (Onay, 2000, s. 55; Yağcı, 2002, s. 100; Arslan, 2003, s. 75; Devellioğlu, 2004, s. 1; Arslan, 2012, s. 31).

• **Âb-ı cân-perver:** Şarap (Canım, 1998, s. 15; Arslan, 2003, s. 75; Arslan, 2012, s. 31).

• **Âb-ı Cem:** Şarap (Bahadır, 2013a, s. 31).

• **Âb-ı dîde-i câm [bardağın, kadehin gözyaşı]:** Şarap (Mengi, 1985, s. 102; Yağcı, 2002, s. 100; Arslan, 2003, s. 75; Devellioğlu, 2004, s. 1; Arslan, 2012, s. 31).

• **Âb-ı dürd:** Şarap (Bahadır, 2013a, s. 31).

• **Âb-ı engûr, âb-ı engür:** Üzüm suyu; üzümden çekilen şarap veya rakı; şarap; şıra (Levend, 1984a, s. 323; Mengi, 1985, s. 102; Canım, 1998, s. 16; TDEA, 1998, s. 106; Kut, 1999, s. 621; Onay, 2000, s. 55; Canım, 2001, s. 310; Pala, 2002, s. 62; Yağcı, 2002, s. 100; Arslan, 2003, s. 75; Devellioğlu, 2004, s. 1; Arslan, 2012, s. 31).

• **Âb-ı ergavânî, âb-ı ergevânî, âb-ı erguvânî [erguvan rengindeki su]:** Şarap; kırmızı şarap (Mengi, 1985, s. 102; Onay, 2000, s. 55; Yağcı, 2002, s. 100; Arslan, 2003, s. 75; Devellioğlu, 2004, s. 1; Arslan, 2012, s. 31).

• **Âb-ı güşâde [açılmış su]:** Sulandırılmış şarap, kötü şarap; beyaz şarap veya rakı; kötü ve az sarhoş eden şarap (Mengi, 1985, s. 102; Arslan, 2003, s. 75; Devellioğlu, 2004, s. 1; Arslan, 2012, s. 31).

• **Âb-ı harâbât [harabelerin, meyhanelerin suyu; meyhanede içilen su]:** Şarap; üzüm şarabı (Mengi, 1985, s. 102; Yağcı, 2002, s. 100; Arslan, 2003, s. 75; Devellioğlu, 2004, s. 1; Arslan, 2012, s. 31).

• **Âb-ı harâm [yasak su]:** Şarap (Mengi, 1985, s. 102; Arslan, 2003, s. 75; Devellioğlu, 2004, s. 1; Arslan, 2012, s. 31).

• **Âb-ı hayât, âb-ı hayvân:** Şaraptan kinayedir (Canım, 1998, s. 16; Arslan, 2003, s. 75; Arslan, 2012, s. 31).

• **Âb-ı ‘ineb:** Şarap (Bahadır, 2013a, s. 31).

• **Âb-ı işret [işret suyu]:** Şarap (Mengi, 1985, s. 102; Yağcı, 2002, s. 100; Arslan, 2003, s. 75; Devellioğlu, 2004, s. 1; Arslan, 2012, s. 31).

- **Âb-ı lâle-gûn, âb-ı la‘lî [la‘l renkli su]:** Şarap; kırmızı şarap (Mengi, 1985, s. 102; Canım, 1998, s. 16; Yağcı, 2002, s. 100; Arslan, 2003, s. 75; Devellioğlu, 2004, s. 1; Arslan, 2012, s. 31).
- **Âb-ı Meryem [Meryem çeşmesi; Meryem’in suyu]:** Şarap; üzüm şarabı; şıra (Mengi, 1985, s. 102; Yağcı, 2002, s. 100; Arslan, 2003, s. 75; Devellioğlu, 2004, s. 2; Arslan, 2012, s. 31).
- **Âb-ı mesîhâ:** Şarap. Kaynaklarda tam karşılığına rastlanmayan bu terkip Hristiyanlıkta şarabın Hz. İsa’nın kanı olarak addedilmesi ve içilebilmesinden dolayı şarap anlamında kullanılmıştır (Bahadır, 2013a, s. 41).
- **Âb-ı mey:** Şarap (Bahadır, 2013a, s. 31).
- **Âb-ı mey-gûn [şarap renkli su]:** Şarap (Mengi, 1985, s. 102; Yağcı, 2002, s. 100; Arslan, 2003, s. 75; Devellioğlu, 2004, s. 2; Arslan, 2012, s. 31).
- **Âb-ı nâb [saf su]:** Halis, saf şarap; şarap (Arslan, 2003, s. 75; Devellioğlu, 2004, s. 2; Arslan, 2012, s. 31).
- **Âb-ı nâfî’ [faydalı su]:** Şarap; üzüm şarabı (Mengi, 1985, s. 102; Yağcı, 2002, s. 100; Arslan, 2003, s. 75; Devellioğlu, 2004, s. 2; Arslan, 2012, s. 31).
- **Âb-ı nâr [ateşin suyu]:** Şarap; kırmızı şarap (Mengi, 1985, s. 102; Yağcı, 2002, s. 100; Arslan, 2003, s. 75; Devellioğlu, 2004, s. 2; Arslan, 2012, s. 31).
- **Âb-ı nârdân [yabani nar suyu]:** Kırmızı şarap (Mengi, 1985, s. 102; Yağcı, 2002, s. 100; Arslan, 2003, s. 75; Devellioğlu, 2004, s. 2; Arslan, 2012, s. 31).
- **Âb-ı rengîn [renkli su]:** Şarap (Mengi, 1985, s. 102; Canım, 1998, s. 16; Yağcı, 2002, s. 100; Arslan, 2003, s. 75; Devellioğlu, 2004, s. 2; Arslan, 2012, s. 31).
- **Âb-ı revân:** Şarap (Bahadır, 2013a, s. 31).
- **Âb-ı rez, âb-ı rezân [üzüm suyu; asma kütüğünün suyu]:** Şarap (Mengi, 1985, s. 102; Yağcı, 2002, s. 100; Arslan, 2003, s. 76; Devellioğlu, 2004, s. 2; Arslan, 2012, s. 31).
- **Âb-ı safâ:** Şarap (Bahadır, 2013a, s. 31).
- **Âb-ı sâfî:** Katıksız, saf şarap (Bahadır, 2013a, s. 36).
- **Âb-ı siyâh, âb-ı siyeh [siyah su]:** Şarap; üzüm şarabı (Mengi, 1985, s. 102; Yağcı, 2002, s. 100; Arslan, 2003, s. 76; Devellioğlu, 2004, s. 2; Arslan, 2012, s. 31).
- **Âb-ı surh, âb-ı sürh [kırmızı su]:** Şarap (Mengi, 1985, s. 102; Yağcı, 2002, s. 100; Arslan, 2003, s. 76; Devellioğlu, 2004, s. 2; Arslan, 2012, s. 31).

- **Âb-ı şakâyık [şakayık suyu]:** Şarap (Mengi, 1985, s. 102; Yağcı, 2002, s. 100; Arslan, 2003, s. 76; Devellioğlu, 2004, s. 2; Arslan, 2012, s. 31).
- **Âb-ı şengerfî [al renkli su]:** Şarap; kırmızı şarap (Yağcı, 2002, s. 100; Arslan, 2003, s. 76; Devellioğlu, 2004, s. 2; Arslan, 2012, s. 31).
- **Âb-ı tarab:** Şarap (Mengi, 1985, s. 102; Yağcı, 2002, s. 100; Arslan, 2003, s. 76; Devellioğlu, 2004, s. 2; Arslan, 2012, s. 31).
- **Âb-ı telh [acı su]:** Şarap (Mengi, 1985, s. 102; Yağcı, 2002, s. 100; Arslan, 2003, s. 76; Devellioğlu, 2004, s. 2; Arslan, 2012, s. 31).
- **Âb-ı ter:** Şarap (Bahadır, 2013a, s. 31).
- **Âb-ı tereb:** Üzüm şarabı (Arslan, 2003, s. 76; Arslan, 2012, s. 31).
- **Âb-ı unkûd [salkım suyu]:** (mec.) Şarap (Arslan, 2012, s. 31).
- **Âb-ı yâkût [yakut gibi su]:** Kırmızı şarap (Mengi, 1985, s. 102; Yağcı, 2002, s. 100; Arslan, 2003, s. 76; Devellioğlu, 2004, s. 2; Arslan, 2012, s. 31).
- **Âb-ı zehre [safra suyu]:** Şarap (Mengi, 1985, s. 102; Yağcı, 2002, s. 100; Arslan, 2003, s. 76; Devellioğlu, 2004, s. 2; Arslan, 2012, s. 31).
- **Âb-ı zer [altın suyu]:** Altın renkli şarap (Mengi, 1985, s. 103; Yağcı, 2002, s. 100; Arslan, 2003, s. 76; Devellioğlu, 2004, s. 2; Arslan, 2012, s. 31).
- **Âb-ı zülâl:** Şarap; kadeh (Arslan, 2003, s. 76; Devellioğlu, 2004, s. 2; Arslan, 2012, s. 31).
- **Âb-gîne:** Şişe, sürahi; kadeh; şarap (Levend, 1984a, s. 336; Mengi, 1985, s. 103; Canım, 1998, s. 18; Kut, 1999, s. 619; Onay, 2000, s. 61; Pala, 2002, s. 13; Yağcı, 2002, s. 100; Arslan, 2003, s. 76; Devellioğlu, 2004, s. 4; Arslan, 2012, s. 32).
- **Âb-küşâde:** Hafif şarap (Yağcı, 2002, s. 100).
- **Acı bâdem:** Şaraptan kinayedir (Arslan, 2003, s. 76; Arslan, 2012, s. 32).
- **‘Acûz:** İçki; şarap (Arslan, 2003, s. 76; Arslan, 2012, s. 32).
- **‘Acûz-ı dehrin hemşiresi [yaşlı ve hilekâr dünyanın kız kardeşi]:** (mec.) Şarap (Arslan, 2003, s. 76; Arslan, 2012, s. 32).
- **Âf-tâb:** Şarap; kadeh (Mengi, 1985, s. 103; Canım, 1998, s. 16; Devellioğlu, 2004, s. 12; Arslan, 2012, s. 32).
- **Akîk:** (mec.) Şarap (Canım, 1998, s. 15; Arslan, 2012, s. 32).
- **Altın:** Şaraptan kinayedir (Canım, 1998, s. 16; Arslan, 2012, s. 32).
- **‘Anberiyye:** Anberden elde edilen bir çeşit şarap, likör; (mec.) rakı (Levend, 1984a, s. 333; Arslan, 2003, s. 77; Devellioğlu, 2004, s. 33; Arslan, 2012, s. 32).

- **Arak:** İçine şeker konularak içilen şarap (Arslan, 2012, s. 32).
- **Ârık:** Su katılmış şarap (Arslan, 2012, s. 32).
- **‘Asîr:** Usâre yani bir maddenin sıkılmış hâli; şırası veya yağı alınmak için sıkılan şey; üzümün sıkılmışı; içki; şarap (Levend, 1984a, s. 323; Mengi, 1985, s. 103; Canım, 1998, s. 16; Canım, 2001, s. 310; Pala, 2002, s. 62; Yağcı, 2002, s. 101; Arslan, 2003, s. 77; Devellioğlu, 2004, s. 44; Arslan, 2012, s. 32).
- **Âteş:** (mec.) Şarap (Canım, 1998, s. 15; Arslan, 2012, s. 32).
- **Âteş-i bî-bâd:** Şarap (Arslan, 2003, s. 77; Devellioğlu, 2004, s. 49; Arslan, 2012, s. 32).
- **Âteş-i bî-dûd, âteş-i bî-duhân, dumansız âteş:** Kırmızı şarap; şarap (Canım, 1998, s. 15; Arslan, 2003, s. 77; Devellioğlu, 2004, s. 49; Arslan, 2012, s. 32).
- **Âteş-i bî-zebâne:** Şaraptan kinayedir (Arslan, 2003, s. 77; Devellioğlu, 2004, s. 49; Arslan, 2012, s. 32).
- **Âteş-i câm-ı zîbekî:** Gümüş veya billur kadehte içilen şarap (Arslan, 2003, s. 77; Devellioğlu, 2004, s. 49; Arslan, 2012, s. 32).
- **Âteş-i gam-güdâz:** Şarap (Canım, 1998, s. 16; Arslan, 2003, s. 77; Arslan, 2012, s. 32).
- **Âteş-i pür-âb [su dolu ateş]:** Üzüm şarabı; şarapla dolu kadeh; içine şarap doldurulmuş yaldızlı kadeh (Arslan, 2003, s. 77; Devellioğlu, 2004, s. 50; Arslan, 2012, s. 32).
- **Âteş-i rez:** Üzüm şarabı (Arslan, 2003, s. 77; Arslan, 2012, s. 32).
- **Âteş-i serd:** Kırmızı şarap; şarap (Arslan, 2003, s. 78; Devellioğlu, 2004, s. 50; Arslan, 2012, s. 32).
- **Âteş-i seyyâl, âteş-i seyyâle [akıcı ateş; su gibi akan ateş]:** Kırmızı şarap; şarap (Levend, 1984a, s. 324; Mengi, 1985, s. 103; Canım, 1998, s. 16; TDEA, 1998, s. 106; Kut, 1999, s. 621; Onay, 2000, s. 95; Canım, 2001, s. 310; Pala, 2002, s. 62; Yağcı, 2002, s. 101; Arslan, 2003, s. 78; Devellioğlu, 2004, s. 50; Arslan, 2012, s. 32).
- **Âteş-i şecer:** Taze şarap (Arslan, 2003, s. 78; Arslan, 2012, s. 32).
- **Âteş-i tâk:** Şarap (Arslan, 2003, s. 78; Devellioğlu, 2004, s. 50; Arslan, 2012, s. 32).
- **Âteş-i ter:** Kırmızı şarap (Onay, 2000, s. 95; Arslan, 2003, s. 78; Devellioğlu, 2004, s. 50; Arslan, 2012, s. 32).
- **Âteş-i tevbe-sûz:** Şarap (Arslan, 2003, s. 78; Devellioğlu, 2004, s. 50; Arslan, 2012, s. 32).

- **Âteş-fâm, âteş-gûn:** Kırmızı şarap (Arslan, 2012, s. 32).
- **Âteşîn-âb:** Kırmızı şarap (Arslan, 2012, s. 32).
- **Âteşîn-devâc:** Şarap (Arslan, 2003, s. 78; Arslan, 2012, s. 32).
- **Atîku sinîn:** Yıllanmış, eski şarap (Arslan, 2003, s. 78; Arslan, 2012, s. 32).
- **Âvîje, âvîze, evîje, evîze:** Halis şarap; saf şarap; temiz şarap; üzüm şarabı (Levend, 1984a, s. 327; Mengi, 1985, s. 109; Canım, 1998, s. 16; TDEA, 1998, s. 106; Kut, 1999, s. 621; Canım, 2001, s. 310; Pala, 2002, s. 62; Yağcı, 2002, s. 102; Arslan, 2003, s. 87; Devellioğlu, 2004, s. 54; Arslan, 2012, s. 37).
- **Avşıla şarâbı:** Adı Evliya Çelebi'de geçen bir şarap cinsidir (Arslan, 2012, s. 32).
- **Âyîne-i âlem:** Şaraptan kinayedir (Arslan, 2003, s. 78; Arslan, 2012, s. 32).
- **Azrâ:** Taze şaraptan kinayedir (Arslan, 2003, s. 78; Arslan, 2012, s. 33).
- **Bâde-i ahmer, bâde-i hamrâ:** Kırmızı şarap (Pakalın, 1971, s. 145; Mengi, 1985, s. 104; Yağcı, 2002, s. 101; Arslan, 2003, s. 79; Devellioğlu, 2004, s. 62; Arslan, 2012, s. 33; Bahadır, 2013a, s. 48).
- **Bâde-i âteşîn-nümâ:** Kırmızı şarap (Arslan, 2003, s. 78; Arslan, 2012, s. 33).
- **Bâde-i cüvân:** Taze şarap (Arslan, 2003, s. 79; Devellioğlu, 2004, s. 62; Arslan, 2012, s. 33).
- **Bâde-i Dergamî:** Ana vatanı Semerkant civarındaki Dergam nahiyesi olan saf ve tatlı şarap (Arslan, 2012, s. 33).
- **Bâde-i engûr:** Şarap (Onay, 2000, s. 55; Arslan, 2003, s. 79; Arslan, 2012, s. 33).
- **Bâde-i ergavân [erguvan şarabı]:** Erguvan renkli şarap, kırmızı şarap (Mengi, 1985, s. 104; Arslan, 2012, s. 33).
- **Bâde-i gül, bâde-i gül-fâm, bâde-i gül-gûn, bâde-i gül-reng, bâde-i gül-renk:** Kırmızı şarap; gül şarabı; gül renkli (kırmızı) şarap (Pakalın, 1971, s. 145; Levend, 1984a, s. 324; Mengi, 1985, s. 104; Canım, 1998, s. 16; TDEA, 1998, s. 106; Canım, 2001, s. 310; Yağcı, 2002, s. 101; Arslan, 2003, s. 79; Devellioğlu, 2004, s. 62; Arslan, 2012, s. 33).
- **Bâde-i hum:** Şarap (Bahadır, 2013a, s. 34).
- **Bâde-i la'l-fâm, bâde-i la'l-gûn, bâde-i la'l-perver:** Şarap; kırmızı şarap (Arslan, 2003, s. 79; Arslan, 2012, s. 33; Bahadır, 2013a, s. 51).
- **Bâde-i lâle-fâm, bâde-i lâle-reng:** Lale renginde olan şarap, kırmızı şarap (Mengi, 1985, s. 104; Bahadır, 2013a, s. 35).

- **Bâde-i mest, bâde-i mestâne:** Keskin şarap (Pakalın, 1971, s. 145; Levend, 1984a, s. 325; Canım, 1998, s. 16; TDEA, 1998, s. 106; Kut, 1999, s. 621; Canım, 2001, s. 310; Yağcı, 2002, s. 101; Arslan, 2003, s. 79; Devellioğlu, 2004, s. 62; Arslan, 2012, s. 33).
- **Bâde-i musaffâ:** Süzülme işleminden geçirilmiş ve içinde çok az tortu olan şaraptır (Bahadır, 2013a, s. 35).
- **Bâde-i nâb:** Halis şarap; duru şarap; saf şarap (Pakalın, 1971, s. 145; Levend, 1984a, s. 324; Mengi, 1985, s. 104; Canım, 1998, s. 16; Canım, 2001, s. 310; Yağcı, 2002, s. 101; Arslan, 2003, s. 79; Devellioğlu, 2004, s. 62; Arslan, 2012, s. 33).
- **Bâde-i nûşîn:** İçimi kolay ve hoş şarap (Pakalın, 1971, s. 145; Levend, 1984a, s. 325; Canım, 1998, s. 16; TDEA, 1998, s. 106; Kut, 1999, s. 621; Canım, 2001, s. 310; Yağcı, 2002, s. 101; Arslan, 2003, s. 79; Devellioğlu, 2004, s. 62; Arslan, 2012, s. 33).
- **Bâde-i pîr:** Eski, yıllanmış şarap (Arslan, 2003, s. 79; Devellioğlu, 2004, s. 62; Arslan, 2012, s. 33).
- **Bâde-i sad-sâle:** Yüz senelik şarap; eski şarap. Bu şarap eski olduğu için değerli bir şaraptır (Pakalın, 1971, s. 145; Levend, 1984a, s. 325; Mengi, 1985, s. 104; Canım, 1998, s. 16; TDEA, 1998, s. 106; Canım, 2001, s. 310; Yağcı, 2002, s. 101; Arslan, 2003, s. 79; Devellioğlu, 2004, s. 62; Arslan, 2012, s. 33).
- **Bâde-i sâf:** Katıksız, duru şarap (Mengi, 1985, s. 104).
- **Bâde-i sâfî-sıfat:** İyi nitelikli, duru şarap (Mengi, 1985, s. 104).
- **Bâde-i sahbâ:** Kırmızı renkli şarap (Arslan, 2003, s. 79; Arslan, 2012, s. 33).
- **Bâde-i sehil-i havas:** Kolay hassalı şarap (Pakalın, 1971, s. 145).
- **Bâde-i süheyl-havâs:** Bir cins şarap (Levend, 1984a, s. 325; Mengi, 1985, s. 105).
- **Bâde-i ter:** Taze şarap (Bahadır, 2013a, s. 63).
- **Bâde-i yek-sâle:** Bir yıllık şarap (Arslan, 2012, s. 33).
- **Bâkî şarap:** Eğlenceler geceden sabaha kadar sürdüğünde, sabaha karşı kalan (artık) şarap (Bahadır, 2013a, s. 38).
- **Bedahş-ı muzâb:** Şarap (Mengi, 1985, s. 105; Onay, 2000, s. 119).
- **Bedevîne şarâbı:** Adı Evliya Çelebi'de geçen bir şarap cinsidir (Arslan, 2012, s. 33).
- **Benefşe şarâbı, benevşî, menekşe şarabı:** Menekşe şarabı (Kut, 1999, s. 621; Onay, 2000, s. 418; Arslan, 2003, s. 80; Arslan, 2012, s. 33).
- **Bevl-i şeytân [şeytanın idrarı]:** (mec.) Şarap (Arslan, 2012, s. 33).
- **Bîcâde-i müzâb [erimiş yakut]:** Kırmızı şarap (Devellioğlu, 2004, s. 99; Arslan, 2012, s. 34).

- **Bikr:** Şarap; taze, keskin şarap; henüz küpünün ağzı açılmamış şarap (Levend, 1984a, s. 325; Canım, 1998, s. 16; TDEA, 1998, s. 106; Kut, 1999, s. 621; Canım, 2001, s. 310; Yağcı, 2002, s. 101; Arslan, 2003, s. 81; Arslan, 2012, s. 34).
- **Bikr-i meşşâta-i hazân:** Henüz içilmeye başlanmamış şarap; henüz küpünün ağzı açılmamış şarap; şarap (Levend, 1984a, s. 325; Canım, 1998, s. 16; TDEA, 1998, s. 106; Kut, 1999, s. 621; Yağcı, 2002, s. 101; Arslan, 2003, s. 81; Arslan, 2012, s. 34).
- **Bikr-i pûşîde-rûy:** Henüz küpünün ağzı açılmamış şarap; henüz içilmeye başlanmamış şarap (Levend, 1984a, s. 325; Mengi, 1985, s. 106; Canım, 1998, s. 16; TDEA, 1998, s. 106; Kut, 1999, s. 621; Canım, 2001, s. 310; Yağcı, 2002, s. 101; Arslan, 2003, s. 81; Arslan, 2012, s. 34).
- **Bint-i 'ineb, bintü'l-'ineb [üzümün kızı]:** Şarap; üzümden çekilmiş rakı veya şarap; içki. Şairler tamlamadaki "bint (kız)"le kelime oyunları yaparlar (Levend, 1984a, s. 325; Mengi, 1985, s. 106; Canım, 1998, s. 16; TDEA, 1998, s. 106; Kut, 1999, s. 621; Onay, 2000, s. 125; Pala, 2002, s. 83; Yağcı, 2002, s. 101; Arslan, 2003, s. 81; Devellioğlu, 2004, s. 108; Arslan, 2012, s. 34).
- **Bint-i kerm, bintü'l-kerm, ibnetü'l-kürûm, ibnü'l-kerm:** Şaraptan kinayedir (Arslan, 2003, s. 81; Arslan, 2012, s. 34).
- **Bintü'l-meserret [sevincin kızı]:** Şaraptan kinayedir (Arslan, 2003, s. 81; Arslan, 2012, s. 34).
- **Bordo:** Bir içki türü, şarap cinsidir (Levend, 1984a, s. 333; Yağcı, 2002, s. 101; Arslan, 2003, s. 81; Arslan, 2012, s. 34).
- **Boza, bûzâ, bûze:** Boza; arpa, darı, mısır, buğday gibi tahılların hamurunun ekşitilmesiyle yapılan koyuca, tatlı ya da mayhoş içecek; pirinç ve darı unundan yapılan şarap; darıdan yapılan mayalı içki. Pirinçten ve ekmek içinden yapılıp şeker karıştırılanı biraz sarhoş eder. Bu özelliğinden dolayı keyif verici olarak kullanılır (Levend, 1984a, s. 325; Mengi, 1985, s. 106; Canım, 1998, s. 16; Onay, 2000, s. 126; Pala, 2002, s. 62; Yağcı, 2002, s. 101; Arslan, 2003, s. 81; Öztekin, 2006, s. 200; Kanar, 2010, s. 314; Arslan, 2012, s. 34).
- **Bozven şarâbı:** Adı Evliya Çelebi'de geçen bir şarap cinsidir (Arslan, 2012, s. 34).
- **Bülbülî:** Emzikli su kabı; şarap; içki; küçük kadeh (Levend, 1984a, s. 332; Mengi, 1985, s. 106; Yağcı, 2002, s. 101; Arslan, 2003, s. 81; Devellioğlu, 2004, s. 116; Arslan, 2012, s. 34).

- **Câm:** Sırça, cam; bardak, kadeh, şişe ve toprak cinsinden şarap kadehi; şarap, içki (Levend, 1984a, s. 337; Mengi, 1985, s. 106; Onay, 2000, s. 134; Pala, 2002, s. 92; Yağcı, 2002, s. 101; Arslan, 2003, s. 81; Devellioğlu, 2004, s. 123; Arslan, 2012, s. 34).
- **Câm-ı Cem:** Cem (Cemşid)'in kadehi; Cem'in şarap içtiği, yedi muhtelif madenden yapılmış sihirli kadeh; şarap (Levend, 1984a, s. 337; Canım, 1998, s. 18; Onay, 2000, s. 134; Pala, 2002, s. 93; Yağcı, 2002, s. 101; Arslan, 2003, s. 82; Devellioğlu, 2004, s. 123; Arslan, 2012, s. 34).
- **Câm-ı gül-fâm:** Kadeh; gül renkli kadeh; kırmızı şarap dolu kadeh; kırmızı şarap (Levend, 1984a, s. 338; Mengi, 1985, s. 107; Onay, 2000, s. 135; Yağcı, 2002, s. 101; Arslan, 2003, s. 82; Devellioğlu, 2004, s. 123; Arslan, 2012, s. 34).
- **Câm-ı hoş-güvâr:** Lezzetli, tatlı, içimi hoş şarap (Mengi, 1985, s. 107).
- **Câm-ı mey-i ergavân:** Erguvan rengindeki kadeh; kırmızı şarap (Mengi, 1985, s. 107).
- **Câm-ı musaffâ:** Parlak kadeh; kadeh; süzülmüş şarap (Levend, 1984a, s. 337; Mengi, 1985, s. 107; Onay, 2000, s. 135; Yağcı, 2002, s. 101; Arslan, 2003, s. 82; Devellioğlu, 2004, s. 123; Arslan, 2012, s. 34).
- **Câm-ı zerrîn:** Kadeh; altın kadeh; altın renkli kadeh; beyaz şarap (Levend, 1984a, s. 338; Mengi, 1985, s. 107; Onay, 2000, s. 135; Yağcı, 2002, s. 101; Arslan, 2003, s. 83; Devellioğlu, 2004, s. 123; Arslan, 2012, s. 35).
- **Cân:** (mec.) Şarap (Canım, 1998, s. 15; Arslan, 2012, s. 35).
- **Cân-ı âlem:** Şarap (Canım, 1998, s. 15; Arslan, 2003, s. 83; Arslan, 2012, s. 35).
- **Cân-bahş, cân-fezâ:** Şarap (Canım, 1998, s. 15; Arslan, 2003, s. 83; Arslan, 2012, s. 35).
- **Cân-firûz:** (mec.) Şarap (Canım, 1998, s. 15; Arslan, 2012, s. 35).
- **Câniye:** Şarap (Arslan, 2012, s. 35).
- **Cân-nüvâz:** Şarap (Canım, 1998, s. 15; Arslan, 2003, s. 83; Arslan, 2012, s. 35).
- **Cevher:** (mec.) Şarap (Canım, 1998, s. 16; Arslan, 2012, s. 35).
- **Cevher-i pâk:** Dürd (Arslan, 2003, s. 83; Arslan, 2012, s. 35).
- **Cevherî şarâb:** "Müdâm" yani has şarap (Yağcı, 2002, s. 101).
- **Ci'a:** Arpa şarabı (Arslan, 2012, s. 35).
- **Cihân murdârı:** (mec.) Şarap (Arslan, 2012, s. 35).
- **Cilâ:** (mec.) Şarap (Canım, 1998, s. 15; Arslan, 2012, s. 35).

- **Ciryâl:** Kırmızı boya; altının kırmızılığı; su katılmadık şarap; saf şarap (Mengi, 1985, s. 108; Devellioğlu, 2004, s. 144; Arslan, 2012, s. 35).
- **Ciryâle:** Saf şarap (Mengi, 1985, s. 108; Devellioğlu, 2004, s. 144; Arslan, 2012, s. 35).
- **Cumhurî şarâb:** Üç senelik şarap. Müselles anlamına da gelir (Onay, 2000, s. 417; Arslan, 2003, s. 84; Arslan, 2012, s. 35).
- **Çerâğ:** Fitilli mum veya kandil; kadeh; şarap (Pala, 2002, s. 110; Devellioğlu, 2004, s. 155; Arslan, 2012, s. 35).
- **Çeşm-i horos, çeşm-i hurûs [horoz gözü]:** Kırmızı şarap (Arslan, 2003, s. 84; Devellioğlu, 2004, s. 156; Arslan, 2012, s. 35).
- **Çeşm-i Horosân:** Erguvan renkli şarap (Arslan, 2012, s. 35).
- **Dârû:** İlaç; (mec.) şarap (Canım, 1998, s. 16; Arslan, 2003, s. 84; Devellioğlu, 2004, s. 166; Arslan, 2012, s. 35).
- **Dârû-yı dil:** (mec.) Şarap (Arslan, 2012, s. 35).
- **Dâzî:** Aynı adla anılan bir bitkiden yapılan güzel kokulu şarap (Arslan, 2003, s. 84; Arslan, 2012, s. 35).
- **Def-i gam:** (mec.) Şarap (Canım, 1998, s. 16; Arslan, 2012, s. 35).
- **Delîl:** (mec.) Şarap (Canım, 1998, s. 16; Arslan, 2012, s. 35).
- **Demü'z-zıkk [şarap tulumunun kanı]:** Şaraptan kinayedir (Arslan, 2003, s. 85; Arslan, 2012, s. 36).
- **Dermân-ı gulû:** (mec.) Şarap (Arslan, 2012, s. 36).
- **Devâ':** (mec.) Şarap; tortu (Levend, 1984a, s. 315; Canım, 1998, s. 16; Arslan, 2003, s. 85; Arslan, 2012, s. 36).
- **Devâ'-yı cân:** (mec.) Şarap (Arslan, 2012, s. 36).
- **Devâ'-yı derûn:** Dürd (Arslan, 2003, s. 85; Arslan, 2012, s. 36).
- **Dırahşân:** (mec.) Şarap (Canım, 1998, s. 16; Arslan, 2012, s. 36).
- **Dîde-i horos, dîde-i horoz, dîde-i horûs, dîde-i hurûs [horoz gözü]:** Kırmızı şarap; şarap (Levend, 1984a, s. 326; Mengi, 1985, s. 109; Canım, 1998, s. 16; TDEA, 1998, s. 106; Kut, 1999, s. 621; Onay, 2000, s. 249; Canım, 2001, s. 310; Pala, 2002, s. 127; Yağcı, 2002, s. 102; Arslan, 2003, s. 85; Devellioğlu, 2004, s. 184; Arslan, 2012, s. 36).
- **Dilber:** Şaraptan kinayedir (Canım, 1998, s. 16; Arslan, 2012, s. 36).
- **Dil-nüvâz:** (mec.) Şarap (Canım, 1998, s. 16; Arslan, 2012, s. 36).

- **Diryâka:** Rehavet veren, kemikleri hemen gevşeten şarap (Arslan, 2003, s. 85; Arslan, 2012, s. 36).
- **Dolu, tolu:** İçki; içki ile doldurulmuş kadeh; tasavvufta manevi feyz; kadeh, büyük kadeh; şarap (Mengi, 1985, s. 119; Yağcı, 2002, s. 102; Arslan, 2003, s. 85; Arslan, 2012, s. 36; Bahadır, 2013a, s. 63).
- **Duht-ı 'ineb, duhter-i 'ineb [üzümün kızı]:** Şarap (Levend, 1984a, s. 326; Mengi, 1985, s. 109; Yağcı, 2002, s. 102; Arslan, 2003, s. 85; Arslan, 2012, s. 36).
- **Duht-i rez, duhter-i res, duhter-i rez, rez duhteri [asma kızı; üzümün kızı]:** Şarap (Levend, 1984a, s. 326; Mengi, 1985, s. 109; Canım, 1998, s. 16; TDEA, 1998, s. 106; Kut, 1999, s. 621; Onay, 2000, s. 177; Pala, 2002, s. 135; Yağcı, 2002, s. 102; Arslan, 2003, s. 85; Devellioğlu, 2004, s. 191; Arslan, 2012, s. 36).
- **Duhter-i âftâb [güneşin kızı]:** (mec.) Şarap (Devellioğlu, 2004, s. 191).
- **Duhter-i Cemşîd, duhter-i gül-'izâr, duhter-i gül-'izâr-ı engûr:** Şarap (Levend, 1984a, s. 326; Canım, 1998, s. 16; Onay, 2000, s. 177; Arslan, 2003, s. 85; Arslan, 2012, s. 36).
- **Duhter-i hum [küp kızı]:** (mec.) Şarap (Devellioğlu, 2004, s. 191).
- **Duhter-i pâk-zâd [temiz yaratılışlı kız]:** (mec.) Şarap (Arslan, 2012, s. 36).
- **Ebu'l-gıyâs:** (mec.) Şarap (Arslan, 2012, s. 36).
- **Efsûn:** (mec.) Şarap (Canım, 1998, s. 16; Arslan, 2012, s. 36).
- **Engûr:** Üzüm. Mecâz-ı mürsel yoluyla şarap yerine de kullanılır (Pala, 2002, s. 149; Arslan, 2003, s. 86; Devellioğlu, 2004, s. 224; Arslan, 2012, s. 36).
- **Erdek şarabı:** Bir şarap çeşididir. Erdek, üzüm bağları ve şarabıyla meşhur bir yerdir (Arslan, 2003, s. 86; Öztekin, 2006, s. 198; Arslan, 2012, s. 36).
- **Ergavân şarâbı, erguvân şarâbı:** Kırmızı renkli erguvan çiçeğinden yapılan, içene ferahlık verdiğine inanılan bir çeşit şaraptır. Şerbeti de sarhoşu ayıltır, mahmurluğu giderirmiş (Onay, 2000, s. 194; Arslan, 2003, s. 86; Öztekin, 2006, s. 197; Arslan, 2012, s. 36).
- **Fadîh:** Üzüm şırası; ham hurmadan yapılan şarap (Arslan, 2003, s. 87; Arslan, 2012, s. 37).
- **Felâtûn-ı hum-nîşîn [küpte oturan Eflatun]:** Şaraptan kinayedir (Arslan, 2012, s. 37).
- **Ferah-fezâ:** (mec.) Şarap (Canım, 1998, s. 16; Arslan, 2012, s. 37).
- **Feyz:** Şaraptan kinayedir (Canım, 1998, s. 16; Arslan, 2012, s. 37).

- **Feyz-i câvid, feyz-i neş'e:** Şarap (Canım, 1998, s. 16; Arslan, 2003, s. 87; Arslan, 2012, s. 37).
- **Fışfış şarâbı:** Adı Evliya Çelebi'de geçen bir şarap cinsidir (Arslan, 2012, s. 37).
- **Gassâle:** Sabahları içilen şarap; eski hekimlerin sabah içilmesini tavsiye ettikleri üç kadeh şarap. Divan şiirinde selâse-i gassâle şeklinde kullanımı yaygındır. Eskilere göre üç kadeh içki insanın çekingenliğinden sıyrılmasına yardımcı olduğu için içki içme geleneğinde makbul sayılır (Mengi, 1985, s. 109-110).
- **Gevher:** Tortu (Canım, 1998, s. 16).
- **Gevher-i cân:** Şarap (Levend, 1984a, s. 315; Canım, 1998, s. 15; Arslan, 2003, s. 88; Arslan, 2012, s. 37).
- **Gevher-i pâk-i nâ-yâb:** Cur'a (Arslan, 2003, s. 88; Arslan, 2012, s. 37).
- **Güher:** Şarap; kadeh (Canım, 1998, s. 15; Arslan, 2012, s. 37).
- **Gül:** Şarap; (mec.) ayaksız kadeh (Canım, 1998, s. 16; Pala, 2002, s. 183; Arslan, 2012, s. 37).
- **Gül-i neşât, gül-i neş'e, gül-i nişât:** Üzüm şarabı; şarap (Levend, 1984a, s. 332; Canım, 1998, s. 17; Yağcı, 2002, s. 102; Arslan, 2003, s. 88; Arslan, 2012, s. 38).
- **Gül şarâbı:** Gülden yapılan şarap, likör (Onay, 2000, s. 418; Arslan, 2003, s. 88; Arslan, 2012, s. 37).
- **Gül-âb:** (mec.) Şarap (Canım, 1998, s. 16; Arslan, 2012, s. 37).
- **Gül-efsûn:** Büyülü, sihirli şarap (Arslan, 2012, s. 37).
- **Gül-fâm:** Gül kokulu şarap (Canım, 1998, s. 16; Arslan, 2003, s. 88; Arslan, 2012, s. 37).
- **Gül-gûn:** Kadeh; mey (Canım, 1998, s. 16; Arslan, 2012, s. 37).
- **Gül-gûn kümeyt:** Kırmızı şarap (Mengi, 1985, s. 110; Arslan, 2003, s. 88; Devellioğlu, 2004, s. 298; Arslan, 2012, s. 37).
- **Gül-gûn şarap:** Kırmızı şarap (Bahadır, 2013a, s. 33).
- **Hafîfü'r-rûh:** Hoşsohbet; şarap (Arslan, 2003, s. 88; Devellioğlu, 2004, s. 311; Arslan, 2012, s. 38).
- **Hâk-pây-ı kadeh:** Dürd (Arslan, 2003, s. 88; Arslan, 2012, s. 38).
- **Hâm:** Şarabın köpük atmamış hâli (Arslan, 2012, s. 38).
- **Hamîr:** Tortu (Canım, 1998, s. 16; Arslan, 2012, s. 38).
- **Hamr-ı humret-nümâ-yı safâ:** Şarap (Arslan, 2003, s. 89; Arslan, 2012, s. 38).

- **Hâne-harâb [ev yıkan]:** (mec.) Şarap (Arslan, 2003, s. 89; Devellioğlu, 2004, s. 325; Arslan, 2012, s. 38).
- **Harâmî-zâde:** (mec.) Şarap (Arslan, 2003, s. 89; Arslan, 2012, s. 38).
- **Hâtûn-ı Cem:** Şarap; şarap küpü (Arslan, 2003, s. 89; Arslan, 2012, s. 38).
- **Havz-ı kevser:** (mec.) Şarap (Canım, 1998, s. 16; Arslan, 2012, s. 38).
- **Hayât-ı câvidânî:** Şaraptan kinayedir (Canım, 1998, s. 16; Arslan, 2012, s. 38).
- **Hemel şarâbı:** Adı Evliya Çelebi'de geçen bir şarap cinsidir (Arslan, 2012, s. 38).
- **Hoş-güvâr:** (mec.) Şarap (Canım, 1998, s. 16; Arslan, 2012, s. 38).
- **Humeyyâ:** Şarabın şiddeti ve istilası; çabuk sarhoş eden keskin şarap; şarabın verdiği sersemlik (Levend, 1984a, s. 334; Canım, 1998, s. 19; Yağcı, 2002, s. 102; Arslan, 2003, s. 90; Arslan, 2012, s. 39).
- **Hummâz şarabı:** Sözcük olarak Arapçadan dilimize giren hummâz, botanikte kuzukulağı bitkisini işaret etmektedir. Kuzukulağı ise, kırmızımtırak gövdeli, çiçekleri pembe renkli, yaprakları ok biçiminde bir bitkidir. Yaprakları ekşi lezzetleri nedeniyle, salata hâlinde sebze olarak yenir. Hummâz şarabı da, kaynaklardan elde edilen bilgiye göre kuzukulağı bitkisinden yapılan bir çeşit şaraptır (Devellioğlu, 2004, s. 381; Öztekin, 2006, s. 199; Arslan, 2012, s. 39).
- **Hûn:** (mec.) Şarap (Canım, 1998, s. 16; Arslan, 2012, s. 39).
- **Hûn-ı bat, hûn-ı batt:** Şarap; kırmızı şarap (Onay, 2000, s. 249; Arslan, 2003, s. 90; Arslan, 2012, s. 39).
- **Hûn-ı bed:** (mec.) Şarap (Arslan, 2003, s. 90; Devellioğlu, 2004, s. 382; Arslan, 2012, s. 39).
- **Hûn-ı câm:** Şarap; kırmızı şarap (Onay, 2000, s. 249; Arslan, 2003, s. 90; Devellioğlu, 2004, s. 382; Arslan, 2012, s. 39).
- **Hûn-ı cân:** Kırmızı şarap (Yağcı, 2002, s. 102).
- **Hûn-ı Cem:** Şarap (Onay, 2000, s. 249; Arslan, 2003, s. 90; Devellioğlu, 2004, s. 382; Arslan, 2012, s. 39).
- **Hûn-ı hâm:** Üzüm şarabı (Arslan, 2003, s. 90; Devellioğlu, 2004, s. 382; Arslan, 2012, s. 39).
- **Hûn-ı horos, hûn-ı horûs [horoz kanı]:** Şarap (Onay, 2000, s. 249; Arslan, 2003, s. 91; Arslan, 2012, s. 39).
- **Hûn-ı hum:** Şaraptan kinayedir (Arslan, 2003, s. 91; Arslan, 2012, s. 39).

• **Hûn-ı kebûter [güvercin kanı]:** Şarap; kırmızı şarap (Levend, 1984a, s. 327; Mengi, 1985, s. 111; Canım, 1998, s. 16; TDEA, 1998, s. 106; Kut, 1999, s. 621; Onay, 2000, s. 249; Canım, 2001, s. 310; Pala, 2002, s. 62; Yağcı, 2002, s. 102; Arslan, 2003, s. 91; Devellioğlu, 2004, s. 382; Arslan, 2012, s. 39).

• **Hûn-ı rez [üzüm kanı]:** Şarap; üzümden yapılan şarap (Levend, 1984a, s. 332; Mengi, 1985, s. 111; Canım, 1998, s. 17; Onay, 2000, s. 249; Yağcı, 2002, s. 102; Arslan, 2003, s. 91; Devellioğlu, 2004, s. 382; Arslan, 2012, s. 39).

• **Hûn-ı siyâvuş, hûn-ı siyâvuşân [tan yerinin kırmızılığı]:** Şarap; kırmızı şarap; üzüm şarabı (Arslan, 2003, s. 91; Devellioğlu, 2004, s. 382; Arslan, 2012, s. 39).

• **Hûn-ı şîşe, hûn-ı tâk:** Şarap (Arslan, 2003, s. 91; Devellioğlu, 2004, s. 382; Arslan, 2012, s. 39).

• **Hûn-ı tezerv:** (mec.) Şarap (Arslan, 2012, s. 39).

• **Hurma şarâbı:** Hurmadan çekilen şarap (Arslan, 2003, s. 91; Arslan, 2012, s. 39).

• **Hurşîd:** Şaraptan kinayedir (Canım, 1998, s. 16; Arslan, 2012, s. 39).

• **Hurşîd-i subh:** Şaraptan kinayedir (Arslan, 2003, s. 91; Arslan, 2012, s. 39).

• **Hurtûm:** Çabucak sarhoşluk veren şarap; ezilmeden önce üzümden akan ilk şıra (Arslan, 2003, s. 91; Arslan, 2012, s. 39).

• **Islama şarâbı:** Adı Evliya Çelebi'de geçen bir şarap cinsidir (Arslan, 2012, s. 39).

• **İksîr:** İçki; tortu; (mec.) şarap (Canım, 1998, s. 16; Yağcı, 2002, s. 102; Arslan, 2012, s. 39).

• **İksîr-i cân, iksîr-i hayât:** Şaraptan kinayedir (Arslan, 2003, s. 91; Arslan, 2012, s. 39).

• **İlaç:** (mec.) Şarap (Canım, 1998, s. 16; Arslan, 2012, s. 39).

• **İnce şerâb:** Akışkanlığı fazla olan şarap (Mengi, 1985, s. 111).

• **'İneb:** Üzüm. Mecâz-ı mürsel yoluyla şarap yerine de kullanılır (Pala, 2002, s. 245; Devellioğlu, 2004, s. 436).

• **İpsime şarâbı:** Adı Evliya Çelebi'de geçen bir şarap cinsidir (Arslan, 2012, s. 39).

• **İsî suyu:** Kaynaklarda tam karşılığına rastlanmayan bu terkip Hristiyanlıkta şarabın Hz. İsa'nın kanı olarak addedilmesi ve içilebilmesinden dolayı "şarap" anlamında kullanılmıştır (Kut, 1999, s. 621; Bahadır, 2013a, s. 41).

• **İsm:** Günah; şarap (Levend, 1984a, s. 327; Canım, 1998, s. 17; Kut, 1999, s. 621; Yağcı, 2002, s. 102; Arslan, 2003, s. 91; Devellioğlu, 2004, s. 452; Arslan, 2012, s. 39).

- **Kahve:** Kahve; şarap; içeni başka bir şey yiyip içmekten alıkoyan şarap (Levend, 1984a, s. 344; Mengi, 1985, s. 112; Onay, 2000, s. 274; Arslan, 2003, s. 92; Devellioğlu, 2004, s. 482; Arslan, 2012, s. 40).
- **Kan:** Şaraptan kinayedir (Canım, 1998, s. 16; Arslan, 2012, s. 40).
- **Kandîd:** Şeker kamışından elde edilen şarap; şeker kamışından yapılmış şıra; rom (Levend, 1984a, s. 327; Canım, 1998, s. 17; Kut, 1999, s. 621; Pala, 2002, s. 62; Yağcı, 2002, s. 102; Canım, 2001, s. 310; Arslan, 2003, s. 92; Arslan, 2012, s. 40).
- **Karpuz şarâbı:** Adı Evliya Çelebi'de geçen bir şarap cinsidir (Arslan, 2012, s. 40).
- **Kehrübâyî şarâb:** Sarı renkli şarap (Arslan, 2012, s. 40).
- **Kevser:** Tatlı ve temiz, saf şarap (Canım, 1998, s. 16; Onay, 2000, s. 291; Arslan, 2012, s. 40).
- **Kızıl süci:** Kırmızı şarap (Mengi, 1985, s. 112).
- **Kızıldeli:** Şarap. Bektaşiler kırmızı şaraba kızıldeli derler (Onay, 2000, s. 82; Arslan, 2003, s. 94; Arslan, 2012, s. 40).
- **Kimyâ-yı sa'âdet, kimyâ-yı sürûr:** Şarap (Canım, 1998, s. 16; Arslan, 2003, s. 94; Arslan, 2012, s. 40).
- **Kimyâ-ger:** Şarap (Canım, 1998, s. 16; Arslan, 2003, s. 94; Arslan, 2012, s. 40).
- **Koknâr şarâbı:** Adı Evliya Çelebi'de geçen bir şarap cinsidir (Arslan, 2012, s. 40).
- **Komandariye, komandariyye, kumandarya:** Bir içki türü; bir şarap cinsi (Levend, 1984a, s. 333; Yağcı, 2002, s. 102; Arslan, 2003, s. 94; Arslan, 2012, s. 40).
- **Köhne şarâb:** Eskimiş, yıllanmış şarap (Arslan, 2012, s. 40).
- **Kuhl:** Şaraptan kinayedir (Canım, 1998, s. 16; Arslan, 2012, s. 40).
- **Kuşgözü şarap:** İnce ve berrak akan sular; berrak, duru şarap (Öztekin, 2006, s. 198; Arslan, 2012, s. 40).
- **Kümeyt-i bâde:** Siyaha çalan kırmızı şarap; kırmızı şarap (Bahadır, 2013a, s. 37).
- **Kümeyt-i neşât:** Siyaha çalan kırmızı şarap; şarap. Yelesi ve kuyruğu siyah olan doru ata da kümeyt denildiğinden kelime çoğu zaman tevriyeli olarak kullanılmıştır (Levend, 1984a, s. 328; Canım, 1998, s. 17; Arslan, 2003, s. 94; Arslan, 2012, s. 41).
- **La'l:** Şarap; kadeh (Canım, 1998, s. 15; Arslan, 2003, s. 94; Arslan, 2012, s. 41).
- **La'l-i kabâ:** Şarap (Arslan, 2012, s. 41).
- **La'l-i musaffâ:** Süzülme işleminden geçirilmiş ve içinde çok az tortu olan şaraptır (Bahadır, 2013a, s. 35).

- **La‘l-i müzâb:** Şarap (Mengi, 1985, s. 112; Canım, 1998, s. 15; Arslan, 2003, s. 94; Devellioğlu, 2004, s. 541; Arslan, 2012, s. 41).
- **La‘l-i nâb:** Su katılmamış şarap; saf şarap (Mengi, 1985, s. 112; Arslan, 2003, s. 94; Arslan, 2012, s. 41).
- **La‘l-i rengîn:** Şarap (Arslan, 2003, s. 95; Arslan, 2012, s. 41).
- **La‘l-i revân, la‘l-i seyyâl [akan la‘l]:** Kırmızı şarap; şarap (Mengi, 1985, s. 112; Arslan, 2003, s. 95; Devellioğlu, 2004, s. 541; Arslan, 2012, s. 41).
- **La‘l-i rummânî:** Nar kırmızısı şarap; (mec.) şarap (Onay, 2000, s. 311; Arslan, 2003, s. 95; Arslan, 2012, s. 41).
- **La‘l-i süfte:** Kırmızı şarap (Arslan, 2003, s. 95; Arslan, 2012, s. 41).
- **Lâle:** Şarap; (mec.) ayaklı kadeh; kadeh (Canım, 1998, s. 16; Pala, 2002, s. 296; Arslan, 2012, s. 41).
- **Letâfet-nümâ:** Cur‘a (Arslan, 2003, s. 95; Arslan, 2012, s. 41).
- **Leymûn şarâbı, limon şarabı:** Limondan yapılan şarap; limondan yapılan likör (Onay, 2000, s. 418; Arslan, 2003, s. 95; Arslan, 2012, s. 41).
- **Mâ-yı ‘ineb:** Üzüm suyu; (mec.) şarap (Arslan, 2003, s. 95; Arslan, 2012, s. 41).
- **Mâ-yı tahûr:** Hem temiz hem de temizleyici şarap; şer‘an içilmesine cevaz verilen, müsaade edilen içilecek (Bahadır, 2013a, s. 60).
- **Mâ’ü’l-‘ineb:** Üzüm suyu; şarap (Mengi, 1985, s. 113).
- **Mavûze şarâbı:** Adı Evliya Çelebi’de geçen bir şarap cinsidir (Arslan, 2012, s. 41).
- **Mâye-i cünûn:** (mec.) Şarap (Levend, 1984a, s. 315; Canım, 1998, s. 16; Arslan, 2003, s. 95; Arslan, 2012, s. 41).
- **Mâye-dâr:** Tortu (Canım, 1998, s. 16; Arslan, 2012, s. 41).
- **Mâziyye:** Şarap (Arslan, 2012, s. 41).
- **Mel‘ûn [lanetlenmiş]:** (mec.) Şarap (Arslan, 2012, s. 41).
- **Merhaba şarabı:** Şarap ve kadeh anlamlarına gelmektedir (Bahadır, 2013a, s. 44-45). Merhaba aslında “Hoş geldin, safalar getirdin, merhaba!” anlamında bir ilgi ve hitap edatı iken daha sonra meyhaneye yeni gelen kişilere, “Hoş geldin!” makamında sunulan şarap kadehini ifade etmeye (merhaba kadehi) başlamış ve bu yaygın uygulama daha sonra “merhaba” sözcüğünde “Hoş geldin!” anlamı ile tevriyeli olarak kullanılan bir istiâre kalıbı oluşturmuştur (Doğan, 2008, s. 69).
- **Merhem:** Tortu; (mec.) şarap (Canım, 1998, s. 16; Arslan, 2003, s. 96; Arslan, 2012, s. 41).

- **Merhem-i zahm-ı gam:** Dürd (Arslan, 2003, s. 96; Arslan, 2012, s. 41).
- **Merhem-i zahm-rîş-i derûn:** Dürd (Arslan, 2003, s. 96; Arslan, 2012, s. 41).
- **Mesih suyu:** İmam suyu; papaz suyu; şarap (Mengi, 1985, s. 113; Arslan, 2012, s. 41).
- **Mevc-i serâb:** Şaraptan kinayedir (Arslan, 2003, s. 96; Arslan, 2012, s. 42).
- **Mey-i ahmer, mey-i al:** Kırmızı şarap (Bahadır, 2013a, s. 48).
- **Mey-i asfar, mey-i asfer:** Sarı renkli şarap (Canım, 1998, s. 17; Kut, 1999, s. 621; Arslan, 2003, s. 97; Arslan, 2012, s. 42).
- **Mey-i âteşîn:** Kırmızı şarap (Arslan, 2003, s. 97; Arslan, 2012, s. 42).
- **Mey-i atîk:** Yıllanmış şarap (Arslan, 2003, s. 97; Arslan, 2012, s. 42).
- **Mey-i bâkî:** Eğlenceler geceden sabaha kadar sürdüğünde, sabaha karşı kalan (artık) şarap (Bahadır, 2013a, s. 38).
- **Mey-i bî-gış:** Halis, saf şarap (Arslan, 2003, s. 97; Devellioğlu, 2004, s. 637; Arslan, 2012, s. 42).
- **Mey-i dûşîne:** Bir gece önce içilmiş şarap (Mengi, 1985, s. 114).
- **Mey-i engûr:** Üzümden yapılan şarap (Bahadır, 2013a, s. 50).
- **Mey-i engübîn:** Bal şarabı (Arslan, 2003, s. 97; Arslan, 2012, s. 42).
- **Mey-i ergavân:** Kırmızı şarap (Mengi, 1985, s. 114).
- **Mey-i gül-fâm, mey-i gül-gûn, mey-i gül-renk [gül renkli şarap]:** Kırmızı şarap (Mengi, 1985, s. 114; Arslan, 2003, s. 97; Devellioğlu, 2004, s. 637; Arslan, 2012, s. 42; Bahadır, 2013a, s. 33).
- **Mey-i hamrâ, mey-i sürh:** Kırmızı şarap (Levend, 1984a, s. 329; Mengi, 1985, s. 114; Canım, 1998, s. 17; TDEA, 1998, s. 106; Kut, 1999, s. 621; Yağcı, 2002, s. 102; Arslan, 2003, s. 97; Devellioğlu, 2004, s. 637; Arslan, 2012, s. 42; Bahadır, 2013a, s. 48).
- **Mey-i hoş-güvâr:** Lezzetli, tatlı şarap (Mengi, 1985, s. 114; Arslan, 2003, s. 97; Devellioğlu, 2004, s. 637; Arslan, 2012, s. 42).
- **Mey-i köhne:** Yıllanmış şarap (Kut, 1999, s. 621; Arslan, 2003, s. 97; Arslan, 2012, s. 42).
- **Mey-i kübrâ:** Su katılmamış, halis şarap (Mengi, 1985, s. 114).
- **Mey-i la'l, mey-i la'l-gûn:** Kırmızı şarap (Arslan, 2003, s. 97; Arslan, 2012, s. 42; Bahadır, 2013a, s. 51).
- **Mey-i mür:** Acı şarap (Bahadır, 2013a, s. 61).

- **Mey-i nâb:** Halis şarap; saf şarap; su katılmamış şarap (Mengi, 1985, s. 114; Yağcı, 2002, s. 102; Arslan, 2003, s. 97; Devellioğlu, 2004, s. 637; Arslan, 2012, s. 42).
- **Mey-i râhat:** Şarap (Bahadır, 2013a, s. 54).
- **Mey-i revâk, mey-i rivâk:** Saf şarap; halis şarap; süzülmüş şarap (Levend, 1984a, s. 329; Canım, 1998, s. 17; TDEA, 1998, s. 106; Kut, 1999, s. 621; Yağcı, 2002, s. 102; Arslan, 2003, s. 97; Devellioğlu, 2004, s. 637; Arslan, 2012, s. 42).
- **Mey-i sâf:** Cur'a (Arslan, 2003, s. 97; Arslan, 2012, s. 42).
- **Mey-i sâf-ı mürevvak:** Saf, süzülmüş, durulmuş şarap (Arslan, 2003, s. 97; Arslan, 2012, s. 42).
- **Mey-i sâfî:** Su katılmamış, halis şarap (Mengi, 1985, s. 114; Kut, 1999, s. 621).
- **Mey-i sâgar:** Şarap (Arslan, 2003, s. 97; Arslan, 2012, s. 42).
- **Mey-i sahbâ:** Kırmızı şarap (Bahadır, 2013a, s. 55).
- **Mey-i sâl-horde:** Yıllanmış şarap (Arslan, 2012, s. 42).
- **Mey-i sûfî-efgen:** Sufiyi yere seren şarap (Arslan, 2012, s. 42).
- **Mey-i sûsen:** Susam şarabı (Arslan, 2003, s. 97; Arslan, 2012, s. 42).
- **Mey-i şi'râ-feş:** Kırmızı şaraptan kinayedir (Arslan, 2003, s. 97; Arslan, 2012, s. 42).
- **Mey-i yâkût-reng [yakut renkli şarap]:** Kırmızı şarap (Arslan, 2003, s. 98; Devellioğlu, 2004, s. 637; Arslan, 2012, s. 42).
- **Mıztâr, mistâr:** Eski, yıllanmış şarap (Arslan, 2012, s. 42).
- **Miftâh:** (mec.) Şarap (Canım, 1998, s. 16; Arslan, 2012, s. 42).
- **Miftâhü'l-esrâr:** Şarap (Canım, 1998, s. 16; Arslan, 2003, s. 98; Arslan, 2012, s. 42).
- **Mihr:** Şaraptan kinayedir (Canım, 1998, s. 16; Arslan, 2012, s. 42).
- **Mihr-i tâb:** Şaraptan kinayedir (Canım, 1998, s. 16; Arslan, 2012, s. 42).
- **Misket şarâbı:** Güzel kokulu misket üzümünden yapılan şarap (Levend, 1984a, s. 331; Canım, 1998, s. 17; Kut, 1999, s. 621; Yağcı, 2002, s. 103; Arslan, 2003, s. 98; Arslan, 2012, s. 42).
- **Mûg-beçenin dâderi [meyhaneci çırağının kardeşi]:** (mec.) Şarap (Arslan, 2003, s. 98; Arslan, 2012, s. 42).
- **Musa'ad:** Kaynatılmış şarap; kaynatılarak arıtılmış şarap (Mengi, 1985, s. 115; Devellioğlu, 2004, s. 677).
- **Muşa'şa'a:** Şarap; su katılmış şarap (Arslan, 2003, s. 98; Arslan, 2012, s. 43).
- **Mülevven gül-âb:** Şarap (Canım, 1998, s. 16; Arslan, 2003, s. 99; Arslan, 2012, s. 43).

- **Mümsik şarap:** Misket üzümünden yapılan şarap (Arslan, 2012, s. 43).
- **Mürr-i sâfî:** (mec.) Şarap (Arslan, 2012, s. 43).
- **Müstebâ:** Su katılmamış saf şarap (Arslan, 2012, s. 43).
- **Nâcûd:** Büyük kadeh; şarap kadehi; iyi şarap, fıçıdan çıkarılan ilk şarap (Mengi, 1985, s. 115; Yağcı, 2002, s. 103; Arslan, 2003, s. 99; Devellioğlu, 2004, s. 794; Arslan, 2012, s. 43).
- **Nâkis:** Ekşi şarap (Ahterî Mustafa Efendi, 2009, s. 724).
- **Nâr:** Şaraptan kinayedir (Canım, 1998, s. 16; Arslan, 2012, s. 43).
- **Nâr-ı mecûsî:** Şaraptan kinayedir (Arslan, 2003, s. 99; Arslan, 2012, s. 43).
- **Nârdenk şarâbı:** Adı Evliya Çelebi'de geçen bir şarap cinsidir. Nar, erik, kızılcık, elma gibi bazı meyvelerden çıkarılan ekşi pekmeze de bu ad verilir. Nârdek şerbeti olarak da bilinir, tadı ekşi bir şerbettir (Devellioğlu, 2004, s. 806; Arslan, 2012, s. 43).
- **Nebîd, nebîz:** Hurma veya arpadan yapılan bir çeşit içki; şarap; hurma, kuru üzüm, bal, buğday vs.den yapılan içeceklere verilen genel ad olduğu gibi, bunlardan yapılan şaraba da denir (Levend, 1984a, s. 329; Mengi, 1985, s. 115; Canım, 1998, s. 17; TDEA, 1998, s. 106; Kut, 1999, s. 621; Pala, 2002, s. 62; Yağcı, 2002, s. 103; Arslan, 2003, s. 99; Devellioğlu, 2004, s. 814; Öztekin, 2006, s. 196; Arslan, 2012, s. 43).
- **Neşât-âver [sevinç getiren], neşât-bahş [sevinç, neşe bağışlayan], neşât-efzâ [sevinç arttıran], neşât-engîz [sevinç uyandıran]:** (mec.) Şarap (Arslan, 2003, s. 99; Devellioğlu, 2004, s. 824; Arslan, 2012, s. 43).
- **Nev-bâde:** Taze şarap (Mengi, 1985, s. 115; Devellioğlu, 2004, s. 828).
- **Nîlûfer şarabı:** Bu şarap tedavi amacıyla kullanılırmış. Çiçek çıkaranlara nîlûfer şarabı verirlermiş (Onay, 2000, s. 438).
- **Nûhî şarâb:** Yıllanmış şarap (Arslan, 2003, s. 100; Arslan, 2012, s. 43).
- **Nûr:** (mec.) Şarap (Canım, 1998, s. 15; Arslan, 2012, s. 43).
- **Nûr-ı çeşm:** (mec.) Şarap (Arslan, 2012, s. 43).
- **Nûr-âverî:** Cur'a (Arslan, 2003, s. 100; Arslan, 2012, s. 43).
- **Nûş-dârû:** Panzehir; (mec.) şarap (Mengi, 1985, s. 115; Arslan, 2003, s. 100; Devellioğlu, 2004, s. 845; Arslan, 2012, s. 43).
- **Pâd-zehr, panzehir:** Panzehir; şarap (Canım, 1998, s. 16; Arslan, 2003, s. 100; Devellioğlu, 2004, s. 852; Arslan, 2012, s. 43).
- **Papaskarası, papazkarası:** Papazkarası adlı üzüm cinsinden yapılan bir tür kırmızı şaraptır. Bu şarap, güzel kokuludur. Aynı üzümden çekilen rakıya da bu isim verilmiştir

(Mengi, 1985, s. 116; Onay, 2000, s. 360; Arslan, 2003, s. 100; Öztekin, 2006, s. 199; Arslan, 2012, s. 43).

- **Pîr-i dihkan:** (mec.) Yıllanmış şarap (Devellioğlu, 2004, s. 865).
- **Pîr-i mugânın duhteri [meyhanecinin kızı]:** (mec.) Şarap (Arslan, 2003, s. 101; Arslan, 2012, s. 44).
- **Pîr-i sâl-hurde, pîr-i sâl-hürde:** (mec.) Eski, yıllanmış şarap (Arslan, 2003, s. 101; Devellioğlu, 2004, s. 866; Arslan, 2012, s. 44).
- **Puhte:** Pişmiş ve kaynaması tam olmuş şarap (Arslan, 2012, s. 44).
- **Puhte şarap:** Olmuş, olgunlaşmış, eskimiş şarap (Bahadır, 2013a, s. 59).
- **Pür-cûş:** Şaraptan kinayedir (Canım, 1998, s. 16; Arslan, 2012, s. 44).
- **Pürüz:** Cur'a, yudum (Yağcı, 2002, s. 103).
- **Râf:** Şarap (Arslan, 2012, s. 44).
- **Râh-ı müdâm:** Şarap (Arslan, 2012, s. 44).
- **Râh-ı reyhân:** Fesleğenle kokulandırılmış şarap (Mengi, 1985, s. 116).
- **Râhat:** Şarap (Arslan, 2003, s. 101; Arslan, 2012, s. 44).
- **Râhat-dih [rahatlık veren]:** (mec.) Şarap (Arslan, 2003, s. 101; Arslan, 2012, s. 44).
- **Rahşân:** (mec.) Şarap (Arslan, 2012, s. 44).
- **Rakı şarâbı:** Adı Evliya Çelebi'de geçen bir şarap cinsidir (Arslan, 2012, s. 44).
- **Rasâtûn, resâtûn:** Üzüm ve baldan elde edilen bir şarap türü; keskin şarap (Arslan, 2003, s. 101; Arslan, 2012, s. 44).
- **Râvek-i hum:** Saf şarap (Arslan, 2012, s. 44).
- **Râzıkî:** Razakî üzümü; beyaz üzümden (razakî) yapılan şarap (Arslan, 2003, s. 101; Devellioğlu, 2004, s. 880; Arslan, 2012, s. 44).
- **Revgan-ı mey:** Şarap (Arslan, 2003, s. 102; Arslan, 2012, s. 44).
- **Reyhânî:** Kokulu bir şarap cinsidir (Kut, 1999, s. 621; Arslan, 2012, s. 44).
- **Reyne:** Şarap (Arslan, 2012, s. 44).
- **Rîzân:** Dökülen, akan şarap (Arslan, 2003, s. 102; Arslan, 2012, s. 44).
- **Rom, rûm:** Rom; bir çeşit içki; keskin şarap. Bu kelime tevriyeli olarak kullanılır (Levend, 1984a, s. 333; Onay, 2000, s. 382; Pala, 2002, s. 393; Yağcı, 2002, s. 103; Arslan, 2003, s. 102; Arslan, 2012, s. 44).
- **Rûh:** Muhtelif çiçeklerden çekilen, derecesi yüksek rakı; iksir; gül, menekşe, nane gibi çiçeklerden çekilmiş içki, şarap. Kelime genellikle tevriyeli olarak kullanılır

(Levend, 1984a, s. 330; Mengi, 1985, s. 116; Canım, 1998, s. 17; Onay, 2000, s. 418; Yağcı, 2002, s. 103; Arslan, 2003, s. 102; Arslan, 2012, s. 44).

- **Rûh-ı revân:** Şarap (Arslan, 2003, s. 102; Arslan, 2012, s. 44).
- **Rûh-ı sânî:** Şarap; rakı (Canım, 1998, s. 16; Onay, 2000, s. 381; Arslan, 2003, s. 102; Arslan, 2012, s. 44).
- **Rummân şarâbı:** Adı Evliya Çelebi'de geçen bir şarap cinsidir (Arslan, 2012, s. 44).
- **Rûşen:** Şarap; kadeh (Canım, 1998, s. 16; Arslan, 2012, s. 44).
- **Rüsûb, rüsûbü'l-hamr:** Tortu, çöküntü; şarap tortusu (Mengi, 1985, s. 116-117; Devellioğlu, 2004, s. 901).
- **Sâf:** Şarap; şarabın üstü, yüzü (Canım, 1998, s. 16; Arslan, 2012, s. 45).
- **Sâfiyetü'l-edîm:** Rengi kan kırmızısına çalan şarap (Arslan, 2003, s. 102; Arslan, 2012, s. 45).
- **Sâgar:** Kadeh; içki bardağı; süzülmüş şarap (Levend, 1984a, s. 341; Mengi, 1985, s. 117; Kut, 1999, s. 619; Onay, 2000, s. 389; Pala, 2002, s. 399; Yağcı, 2002, s. 103; Arslan, 2003, s. 103; Devellioğlu, 2004, s. 910; Arslan, 2012, s. 45).
- **Sahbâ-yı âteşîn:** Kırmızı şarap (Arslan, 2003, s. 103; Arslan, 2012, s. 45).
- **Sahbâ-yı gül-gûn:** Gül renkli, kırmızı şarap (Arslan, 2003, s. 103; Arslan, 2012, s. 45).
- **Sahbâ-yı hamrâ:** Kırmızı renkli şarap (Arslan, 2003, s. 103; Arslan, 2012, s. 45).
- **Sakız şarabı:** Sakız Adası üzüm bağları ve şarabıyla meşhurdur (Öztekin, 2006, s. 198; Arslan, 2012, s. 45).
- **Salsâl, selsâl:** İçimi kolay şarap; hafif şarap (Levend, 1984a, s. 330; Canım, 1998, s. 17; TDEA, 1998, s. 106; Kut, 1999, s. 621; Pala, 2002, s. 62; Yağcı, 2002, s. 103; Arslan, 2003, s. 103; Arslan, 2012, s. 45).
- **Sekr:** Sarhoş olmak; sarhoşluk; şarap (Levend, 1984a, s. 330; Canım, 1998, s. 17; Yağcı, 2002, s. 103; Arslan, 2003, s. 103; Devellioğlu, 2004, s. 931; Arslan, 2012, s. 45).
- **Selâse:** Müselles şarap (Onay, 2000, s. 339; Arslan, 2003, s. 103; Arslan, 2012, s. 45).
- **Semm-i Bâbilî [Babil zehri]:** Şarap (Devellioğlu, 2004, s. 936; Arslan, 2012, s. 45).
- **Ser-çeşme:** Şarap (Canım, 1998, s. 16; Arslan, 2003, s. 104; Arslan, 2012, s. 45).
- **Sevîk:** Şarap (Arslan, 2012, s. 45).

- **Sırf:** Su katılmamış halis şarap; şarap içmek (Levend, 1984a, s. 331; Canım, 1998, s. 17; TDEA, 1998, s. 106; Kut, 1999, s. 621; Canım, 2001, s. 310; Pala, 2002, s. 62; Yağcı, 2002, s. 103; Arslan, 2003, s. 104; Arslan, 2012, s. 45).
- **Sibâ:** Şarap (Arslan, 2012, s. 45).
- **Sorkut:** Cur'a, yudum (Yağcı, 2002, s. 103).
- **Süfl:** Çöküntü, tortu (Mengi, 1985, s. 117; Devellioğlu, 2004, s. 967).
- **Süfl-i şerâb:** Şarap tortusu (Mengi, 1985, s. 117; Devellioğlu, 2004, s. 967).
- **Şâh-dârû:** Şarap (Mengi, 1985, s. 118; Onay, 2000, s. 412; Arslan, 2003, s. 105; Devellioğlu, 2004, s. 975; Arslan, 2012, s. 46).
- **Şampanya, şanpanya:** Bir şarap cinsi, köpüklü şarap (Levend, 1984a, s. 333; Yağcı, 2002, s. 103; Arslan, 2003, s. 105; Arslan, 2012, s. 46).
- **Şarâb-ı bî-gaş, şarâb-ı bî-gış, şerâb-ı bî-gaş:** Hilesiz ve katıksız şarap (Levend, 1984a, s. 331; Mengi, 1985, s. 118; Canım, 1998, s. 17; Kut, 1999, s. 621; Yağcı, 2002, s. 103; Arslan, 2003, s. 105; Devellioğlu, 2004, s. 978; Arslan, 2012, s. 46; Bahadır, 2013a, s. 59).
- **Şarâb-ı cül, şerâb-ı cül:** Gül şarabı (Levend, 1984a, s. 331; Canım, 1998, s. 17; Kut, 1999, s. 621; Canım, 2001, s. 310; Yağcı, 2002, s. 103; Arslan, 2003, s. 105; Arslan, 2012, s. 46).
- **Şarâb-ı çekîde:** Daha çok rakı yapımında kullanılan damıtma metodunun şarap için de uygulandığını gösteren bir şarap çeşididir (Bahadır, 2013a, s. 59).
- **Şarâb-ı engûr, şarâb-ı engür:** Üzüm şarabı (Arslan, 2003, s. 105; Devellioğlu, 2004, s. 978; Arslan, 2012, s. 46).
- **Şarâb-ı ergavân, şarâb-ı ergavânî, şarâb-ı erguvân, şarâb-ı erguvânî, şarâb-ı ergavân-reng, şarâb-ı erguvân-renk, şerâb-ı ergavânî:** Erguvan rengindeki, kırmızı şarap (Levend, 1984a, s. 332; Onay, 2000, s. 418; Arslan, 2003, s. 105; Devellioğlu, 2004, s. 228; Arslan, 2012, s. 46; Bahadır, 2013a, s. 60).
- **Şarâb-ı gül-fâm, şarâb-ı gül-renk, şerâb-ı gül-fâm:** Kırmızı şarap (Levend, 1984a, s. 332; Bahadır, 2013a, s. 33).
- **Şarâb-ı hânegî:** Evde yapılan şarap (Arslan, 2012, s. 46).
- **Şarâb-ı hoş-güvâr:** Hoş içimli, lezzetli şarap; tatlı ve sindirimi kolay şarap; baş ağrısı vermeyen şarap (Mengi, 1985, s. 118; Arslan, 2003, s. 105; Arslan, 2012, s. 46).
- **Şarâb-ı köhne:** Eskimiş, yıllanmış şarap. Şarap ne kadar küpte kalırsa ve eskirse o kadar sertleşir (Onay, 2000, s. 417; Arslan, 2003, s. 105; Arslan, 2012, s. 46).

• **Şarâb-ı la‘l, şarâb-ı la‘l-fâm, şarâb-ı la‘l-gûn, şarâb-ı lâle-gûn:** Kırmızı şarap (Mengi, 1985, s. 118; Arslan, 2003, s. 105; Devellioğlu, 2004, s. 978; Arslan, 2012, s. 46).

• **Şarâb-ı musaffâ:** Saf şarap (Arslan, 2003, s. 105; Arslan, 2012, s. 46).

• **Şarâb-ı mürevvak, şerâb-ı mürevvak:** Süzülmüş şarap; halis şarap; saf şarap (Levend, 1984a, s. 331; Canım, 1998, s. 17; Kut, 1999, s. 621; Canım, 2001, s. 310; Yağcı, 2002, s. 103; Arslan, 2003, s. 105; Arslan, 2012, s. 46).

• **Şarâb-ı nâb, şerâb-ı nâb:** Halis şarap; katkısız şarap (Levend, 1984a, s. 331; Mengi, 1985, s. 118; Canım, 1998, s. 17; Kut, 1999, s. 621; Yağcı, 2002, s. 103; Arslan, 2003, s. 106; Devellioğlu, 2004, s. 978; Arslan, 2012, s. 46).

• **Şarâb-ı Nûhî, şerâb-ı Nûhî:** Bin senelik eski şarap; yıllanmış şarap (Levend, 1984a, s. 331; Mengi, 1985, s. 118; Canım, 1998, s. 17; Kut, 1999, s. 621; Canım, 2001, s. 310-311; Yağcı, 2002, s. 103; Arslan, 2003, s. 106; Devellioğlu, 2004, s. 978; Arslan, 2012, s. 46).

• **Şarâb-ı portakal:** Portakal şarabı (Arslan, 2003, s. 106; Arslan, 2012, s. 46).

• **Şarâb-ı rummânî, şarâb-ı rümmânî, şerâb-ı rummânî:** Nar renginde kırmızı şarap (Levend, 1984a, s. 332; Mengi, 1985, s. 118; Canım, 1998, s. 17; TDEA, 1998, s. 106; Kut, 1999, s. 621; Canım, 2001, s. 310; Yağcı, 2002, s. 103; Arslan, 2003, s. 106; Devellioğlu, 2004, s. 978).

• **Şarâb-ı sabûh:** Geceden kalan içki mahmurluğunu gidermek amacıyla sabah vakti içilen şarap (Mengi, 1985, s. 118).

• **Şarâb-ı sâfî:** Katkısız, saf şarap (Bahadır, 2013a, s. 36).

• **Şarâb-ı sırf:** Katıksız şarap (Mengi, 1985, s. 118).

• **Şarâb-ı sûsen:** Sûsen şarabı (Arslan, 2012, s. 46).

• **Şarâb-ı şi‘râ-feş:** Kırmızı şarap (Arslan, 2012, s. 46).

• **Şarâb-ı tahûr, şerâb-ı tahûr:** Hem temiz hem de temizleyici şarap; şer‘an içilmesine cevaz verilen, müsaade edilen içilecek; cennet şarabı. Tasavvufi anlamda da kullanılır (Levend, 1984a, s. 332; Mengi, 1985, s. 118; Canım, 1998, s. 17; TDEA, 1998, s. 106; Yağcı, 2002, s. 103; Arslan, 2003, s. 106; Devellioğlu, 2004, s. 978; Arslan, 2012, s. 46).

• **Şarâb-ı telh:** Acı şarap (Bahadır, 2013a, s. 61).

• **Şarâb-ı tîz:** Keskin şarap (Arslan, 2003, s. 106; Arslan, 2012, s. 46).

- **Şarâb-ı Yehûd:** Yahudiler şarabı gizlice içtiği için gizli içilen şaraba şarâb-ı Yehûd denir (TDEA, 1998, s. 106).
- **Şehd-âbe:** Bal şerbeti; (mec.) şarap (Arslan, 2003, s. 106; Devellioğlu, 2004, s. 984; Arslan, 2012, s. 46).
- **Şem‘:** Mum; şarap (Canım, 1998, s. 16; Arslan, 2003, s. 106; Arslan, 2012, s. 46).
- **Şem‘a-i bî-duhân:** Cur‘a (Arslan, 2003, s. 106; Arslan, 2012, s. 46).
- **Şemûl:** Soğuk şarap. Kokusuyla insanın her tarafını kapladığı için bu isimle anılan şarap türüdür. Şimal rüzgârı gibi serin bir esinti verdiği için bu şekilde adlandırıldığı da söylenir (Arslan, 2003, s. 106; Arslan, 2012, s. 46).
- **Şemûs:** Çok keskin şarap (Arslan, 2012, s. 46).
- **Şerbet:** Sözlüklerde “içilecek tatlı şey” anlamına gelen kelime divan edebiyatında “şarap” yerine kullanılmıştır (Bahadır, 2013a, s. 62).
- **Şifâ:** (mec.) Şarap (Canım, 1998, s. 16; Arslan, 2012, s. 47).
- **Şîre:** Şıra; şarap; boza ile haşiş suyundan yapılmış şarap; küçük kadeh (Levend, 1984a, s. 332; Canım, 1998, s. 17; Kut, 1999, s. 621; Onay, 2000, s. 55; Yağcı, 2002, s. 103; Arslan, 2003, s. 107; Devellioğlu, 2004, s. 1000; Arslan, 2012, s. 47).
- **Şîre-i engûr:** Üzüm suyu; şarap. Üzüm suyu, sıkıldıktan yedi gün sonra şıra adını alır ve az da olsa sarhoşluk verir (Mengi, 1985, s. 118; Onay, 2000, s. 55; Arslan, 2003, s. 107; Devellioğlu, 2004, s. 1000; Arslan, 2012, s. 47).
- **Şu‘le-i cevvâl, şu‘le-i cevvâle:** Kırmızı şarap; şarap (Levend, 1984a, s. 324; Kut, 1999, s. 621; Arslan, 2003, s. 107; Arslan, 2012, s. 47).
- **Şu‘le-fürûz:** Şaraptan kinayedir (Arslan, 2003, s. 107; Arslan, 2012, s. 47).
- **Şürb-i Yahûd, şürb-i Yehûd:** Yahudi’nin şarap içmesi, gizli şarap içmek. Güya Yahudiler şarabı severler, ama onu gizli içerlermiş. Böylece Hristiyanların şarap içme âdetine uymamış olurlarmış. Terkipler “yasak günlerinde gizli şarap içmek” anlamına da gelmektedir. Şairler özellikle içki yasağının olduğu dönemlerde, gizli mahzenlerde şarap içme âdetini bu şekilde ifade ederler. İslam’a göre şarabın küllisi haram iken Hristiyanlık ve Musevilikte çok içip sarhoş olmak haramdır. Yahudilerin şarabı az içmesinin sebebi bu olsa gerektir (Levend, 1984a, s. 335; Mengi, 1985, s. 119; Canım, 1998, s. 20; Onay, 2000, s. 430; Pala, 2002, s. 447; Yağcı, 2002, s. 103; Arslan, 2003, s. 107; Devellioğlu, 2004, s. 1005; Arslan, 2012, s. 47).
- **Tâb, tâb-nâk:** Şaraptan kinayedir (Canım, 1998, s. 16; Arslan, 2012, s. 47).
- **Tahûr:** (mec.) Şarap (Canım, 1998, s. 15; Arslan, 2012, s. 47).

- **Talle:** Tatlı şarap (Arslan, 2012, s. 47).
- **Tâmûr:** Şarap (Arslan, 2012, s. 47).
- **Taze şarap:** Yeni yapılmış, yeni sıkılmış şarap (Bahadır, 2013a, s. 63).
- **Tefâğ:** Kırmızı şarap (Arslan, 2012, s. 47).
- **Telh-âbe [acı su]:** (mec.) Şarap (Arslan, 2003, s. 107; Devellioğlu, 2004, s. 1070; Arslan, 2012, s. 47).
- **Tılâ':** Meyve suyu ve şıranın üçte ikisinin buharlaşıncaya kadar kaynatılmasıyla elde edilen şarap; şarap (Mengi, 1985, s. 119; Onay, 2000, s. 123; Arslan, 2003, s. 107; Arslan, 2012, s. 47).
- **Tib':** Şarap (Arslan, 2012, s. 47).
- **Tiryâk-i a'zam:** Şaraptan kinayedir (Arslan, 2003, s. 108; Arslan, 2012, s. 47).
- **Tiryâka:** Şarap (Arslan, 2003, s. 108; Arslan, 2012, s. 47).
- **Tohm-ı işret-nümâ:** Cur'a (Arslan, 2003, s. 108; Arslan, 2012, s. 47).
- **Turnagözü şarap:** Özel olarak turnagözü şarabı adında bir içki türüne rastlanmadığını, "ince ve berrak akan sular"[27] için bu tabirin kullanıldığını söyleyen kaynakların aksine bu şarabın anlamını "berrak, duru şarap" olarak veren kaynaklar da vardır (Arslan, 2003, s. 108; Arslan, 2012, s. 47).
- **Tut şarâbı:** Adı Evliya Çelebi'de geçen bir şarap cinsidir (Arslan, 2012, s. 47).
- **Tûtiyâ:** Şaraptan kinayedir (Canım, 1998, s. 16; Arslan, 2012, s. 47).
- **Ubûk:** Akşamdan içilen şarap (Arslan, 2012, s. 47).
- **Uhdü'l-meserret, uhtü'l-meserret [sevincin kız kardeşi]:** İçki; (mec.) şarap (Levend, 1984a, s. 332; Canım, 1998, s. 17; Yağcı, 2002, s. 103; Arslan, 2003, s. 108; Arslan, 2012, s. 47).
- **Unnâb şarabı:** Kırmızı, güzel kokulu bir dağ yemişi olan unnâbdan yapılan şarap. Unnâb şarabı pek makbuldür (Onay, 2000, s. 418; Arslan, 2003, s. 108; Arslan, 2012, s. 47).
- **Ümm-i fücûr [sefihlik, günahkârlık anası]:** (mec.) Şarap (Arslan, 2012, s. 47).
- **Ümmü'd-dehr [zamane anası]:** İçki; şarap (Levend, 1984a, s. 332; Mengi, 1985, s. 120; Canım, 1998, s. 17; Kut, 1999, s. 621; Yağcı, 2002, s. 103; Arslan, 2003, s. 108; Arslan, 2012, s. 47).
- **Ümmü'l-fesâd [fesadın anası]:** (mec.) Şarap (Arslan, 2012, s. 47).

---

[27] Detaylı bilgi için bk. Ahmet Talât Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, haz.: Cemal Kurnaz, Akçağ Yayınları, Ankara, 2000, s. 444; Özge Öztekin, *XVIII. Yüzyıl Divan Şiirinde Toplumsal Hayatın İzleri: Divanlardan Yansıyan Görüntüler*, Ürün Yayınları, Ankara, 2006, s. 198.

- **Ümmü'l-habâis [kötülüklerin anası]:** İçki; şarap. "İçki, kötülüklerin anasıdır." anlamındaki hadisten kinayedir (Levend, 1984a, s. 333; Mengi, 1985, s. 120; Canım, 1998, s. 17; Kut, 1999, s. 621; Pala, 2002, s. 62; Yağcı, 2002, s. 103; Arslan, 2003, s. 108; Develliođlu, 2004, s. 1127; Arslan, 2012, s. 48).
- **Ümmü'l-kerm:** Şarap (Arslan, 2012, s. 48).
- **Ümmü'l-Leylâ:** Şarap (Arslan, 2012, s. 48).
- **Üzüm suyu:** Şarap (Arslan, 2003, s. 108; Arslan, 2012, s. 48).
- **Veşnâb, vişnâb:** Saf, halis, kırmızı renkli şarap (Levend, 1984a, s. 333; Arslan, 2003, s. 108; Arslan, 2012, s. 48).
- **Vîn:** Siyah üzüm şarabı (Arslan, 2012, s. 48).
- **Yâkût:** Şaraptan kinayedir (Canım, 1998, s. 16; Arslan, 2012, s. 48).
- **Yâkût-ı ahmer, yâkût-ı hamrâ, yâkûtetü'l-hamrâ [kırmızı yakut]:** (mec.) Şarap (Mengi, 1985, s. 120; Kut, 1999, s. 621; Arslan, 2003, s. 109; Develliođlu, 2004, s. 1155; Arslan, 2012, s. 48).
- **Yâkût-ı müzâb [erimiş yakut]:** Kırmızı şarap (Mengi, 1985, s. 120; Develliođlu, 2004, s. 1156; Arslan, 2012, s. 48).
- **Yâkût-ı revân [akan yakut; yürüyen yakut]:** Kırmızı şarap (Mengi, 1985, s. 120; Develliođlu, 2004, s. 1156; Arslan, 2012, s. 48).
- **Yâkût-ı seyyâl, yâkût-ı seyyâle, yâkûtetü's-seyyâle [akan yakut]:** (mec.) Şarap; kırmızı şarap (Arslan, 2003, s. 109; Arslan, 2012, s. 48).
- **Zarî':** Duru şarap (Arslan, 2012, s. 48).
- **Zebîb:** Kuru üzümden çekilen rakı, şarap (Levend, 1984a, s. 333; Canım, 1998, s. 17; Yağcı, 2002, s. 103; Arslan, 2003, s. 109; Arslan, 2012, s. 48).
- **Zehr-âbe [zehir gibi acı su, zehirli su]:** (mec.) Şarap (Arslan, 2003, s. 109; Develliođlu, 2004, s. 1175; Arslan, 2012, s. 48).
- **Zer:** Şaraptan kinayedir (Canım, 1998, s. 16; Arslan, 2012, s. 48).
- **Zer-âb:** Beyaz şarap (Mengi, 1985, s. 120; Develliođlu, 2004, s. 1180; Arslan, 2012, s. 48).
- **Zercûn:** Şarap (Arslan, 2012, s. 48).
- **Zerecûn, zer-gûn:** Altın renginde şarap; üzüm bağı; asma çubuğu (Arslan, 2003, s. 109; Arslan, 2012, s. 48).
- **Zerkâ:** Şarap (Arslan, 2003, s. 109; Arslan, 2012, s. 48).
- **Zukk:** Şarap (Arslan, 2012, s. 48).

Meyle ilgili diğer mazmunlar da şunlardır: sevgili, erguvân, fürûg, mazmun, keşf-i râz, şeb-çerâğ, şarâb-ı ‘aşk (Canım, 1998, s. 15-16).

Aziz b. Erdeşir-i Esterâbâdî’nin “Bezm u Rezm” isimli eserindeki bezm tasvirlerinde de bahsettiğimiz mazmunlar ve benzetmelerden yararlanılmıştır. Eserde şarap “la‘le, dolunayın etrafında dönen güneşe” benzetilmiş, şarabın şeffaf renginden dem vurulmuştur. Yine şarabın suyla karıştırılınca rengini kaybetmesi hüsn-i ta‘lîl sanatı kullanılarak utanmaya bağlanmıştır (Aziz b. Erdeşir-i Esterâbâdî, 1990, s. 98-99). Bunların yanı sıra şaraptan erguvan, gül renkli oluşu yönüyle de bahsedilmiştir. Şarap, “Yıkanmadan temizlenmiş, güneş görmeden berraklaşmış, aydınlık fakat ateş değil, ruh fakat bedeni yok.” diye tasvir edilmiştir. Şarap dolusu kadeh ise bulut üzerinde parlayan güneşe, karanlıklar içinde yüzünü göstermiş bir aya benzetilmektedir (Aziz b. Erdeşir-i Esterâbâdî, 1990, s. 349-350). Şarapla sâkînin yanağı arasında renk ilişkisi kurulmuştur. Gözyaşları şaraba benzetilmiştir (Aziz b. Erdeşir-i Esterâbâdî, 1990, s. 377-378). Eserde yıllanmış şaraptan ve sarı şaraptan da söz açılmıştır. Hatta sarı şarap kadehleri, karanlık gecede papazın mihrabında parlayan kandillere benzetilmiştir (Aziz b. Erdeşir-i Esterâbâdî, 1990, s. 394-395). Lale de erguvan renkli şaraba benzetilerek doğadaki unsurlarla şarap arasında özellikle renge dayalı bir ilgi kurulmuştur (Aziz b. Erdeşir-i Esterâbâdî, 1990, s. 98-99).

Örneklerden de anlaşılacağı gibi soyut ve somut birçok kelimeyle şarap arasında bir ilgi vardır. Bu ilgi kurulurken özellikle benzetme ögelerinden faydalanılmıştır. Şarapla rûh, günah, cân, efsun vb.leri gibi soyut benzetmeler yapılsa da somut benzetmelerin sayısı daha fazladır. Şarap; rengi, sarhoş etme özelliği, insana rahatlık vermesi, eskiliği, değerliliği vb.leriyle farklı ögelere benzetilmiştir. Su, ateş gibi anâsır-ı erba‘a ögeleri; yâkût, la‘l gibi kıymetli taşlar; dârû, merhem gibi şifa veren ilaçlar; esrarı açan, çözen anahtar ve hatta kevser bu benzetme unsurlarındandır.

Su ve üzümün kızı kullanımlarıyla (âb-ı telh, duht-ı rez vb.) yapılan tamlamalarda mecaz yoluyla şaraptan bahsedilmektedir. Ümmü’l-habâis, duhter-i rez, bintü’l-‘ineb ve duhter-i ‘ineb içki mazmunu olarak çok fazla kullanılmıştır (Mengi, 1985, s. 87).

Kötülüklerin anası olmak, ev yıkmak gibi aslında şarap içmenin kötülüğünü ve şarabın yasak olmasını çağrıştıran benzetmeler de vardır. Bu kullanımlarda şarabın kişileştirildiği görülmektedir.

Şarapla ilgili örneklerde Nuh peygamberin adının geçmesi dikkat çekicidir. Mitik miraslardan ve dinlerden beslenen divan edebiyatında Nuh oldukça zengin hayallere aracılık etmiştir. İslam kültürü ile şekillenen divan şiirinde Nuh-şarap ilgisine dayanan

ifade ve ibarelere rastlanmaktadır. Şarap, Nuh, zevrak, uzun yaşam ve tufan arasında bir anlam ilişkisi kurulmuştur. Her ne kadar İslam dininde böyle bir şeyden bahsedilmese de Eski Ahit'te şarabın icadı tufandan sonraya dayandırılmaktadır. Burada şarabın tufandan sonra Nuh peygamber tarafından yapıldığı anlatılmaktadır. Şaraptan bahsedilirken Nuh'tan bahsedilmesi de bu nedenledir.

Nuh peygamber büyük tufandan, inşa ettiği gemi sayesinde kurtulmuştur. Nuh peygamberin gemisinin olması ve tufandan sonra şarabı bulması arasında bir bağlantı kurulmuştur. Kadeh kelimesi için zevrak yani kayığın kullanılır olması Nuh peygamberin gemisiyle alakalıdır.

Kur'an'da Nuh peygamberin çok uzun bir ömür sürdüğü de anlatılmaktadır. Eski şaraptan bahsedilirken uzun yıllar boyunca yaşamış Nuh peygamberin adının anılması şarap ve Nuh peygamber arasında kurulan anlam ilgisinin eseridir (Harmancı, 2011, s. 60-66).

Örneklerin bazılarında câm, sâgar, âb-gîne gibi şarabın içine konulduğu kaplarla mecâz-ı mürsel ve kinaye yoluyla şarabın kendisi anlatılmak istenmektedir. Özellikle verdiğimiz mazmunlardan câm ile ilgili olanlarında mecâz-ı mürsel yoluyla şarap ifade edilmektedir. Câm, sâgar vb.lerinin gerçek anlamı içki kadehi iken bu kelimelerin mecazi anlamı içkidir.

Şarap çeşitleri de benzetmeler gibi fazladır. Şaraplar renkleri, yapılış şekilleri, eskilikleri ve yapıldıkları malzemeye göre farklı adlar almaktadır. Menekşe, gül, erguvan gibi çiçeklerin şaraplarının yanında limon, portakal, hurma gibi meyvelerin ve hummâz gibi çeşitleri bitkilerin şaraplarından da bahsedilmektedir.

Şarabın divan şiirinde en fazla aşk, muhabbet ve sevdayı anlatmak için kullanıldığı bir gerçektir. Bu durum halk, tekke şiiri hatta bütün köklü dillerin edebiyatları için de geçerlidir (Doğan, 2008, s. 67). Aşkla şarap arasındaki anlam ilişkisini daha önceki bölümlerde anlattığımız için burada bu konu üzerinde durmayacağız.

> Tasavvufi düşünce tarafından kuvvetli bir şekilde beslenen ve temel dünya görüşünün asıl çizgilerini tasavvuftan alan klasik şiirimizde işte bu etki sebebi ile sevgilinin dudağı, bir taraftan rengiyle şaraba benzetilirken, güzel ve insanı kendinden geçirici ifadelerin çıktığı kaynak olması itibarıyla sözün (kelâm); diğer taraftan da, küçüklüğü ve şekli bakımından da noktaya benzetilerek bu unsurlar arasında bulunan zengin çağrışımlardan yararlanılmak sureti ile de mutlak birliğin (vahdet-i vücut) sembolü olarak kullanılmıştır. Görüldüğü gibi, dudağın, tevhidin ve sözün ortak paydası aşktır. Aşkın ise en çok kullanılan benzetileni bilindiği gibi şaraptır. Böylelikle dudak, tevhit ve söz unsurlarını çok güçlü bir felsefi arka planda bütünleştiren, birbiri ile neredeyse

> aynileştiren asıl unsur aşk olmaktadır. Âşıklar sevgilinin dudağından aşkın şarabından içer, böylelikle tek mutlak sevgili olan Tanrı ile bir olduklarının (tevhit) idrakine erer ve bu aşkın kendilerinde oluşturduğu coşku ile bülbül gibi şakımaya veya papağan gibi mucizevi sözler söylemeye başlarlar (Doğan, 2008, s. 75).

Divan şiirinde, insan ömrünün şaraba benzetildiği örnekler vardır. Bu benzetmenin sebepleri hayatın da insanın ağzında şarap gibi bazen acı, bazen tatlı bir etki bırakması; şarabın verdiği sarhoşluk gibi hayatın da gelip geçici olması ve zamanın sürahiden kadehe boşaltılan şarap gibi akıp gitmesidir.

Şarap hayat anlamında kullanıldığı gibi tam tersi olarak ölüm anlamında da kullanılmıştır. Ölüm, ölüm hâlinin de şarap gibi insana sarhoşluk vermesi (sekerât-ı mevt), ölümden sonra âdeta şarap içmiş gibi insanın önünde mutluluk (cennet) yahut mutsuzluklarla dolu bir hayatın (cehennem) başlaması; her ikisinin de insanı yerlere sermesi ve cansız bir hâle getirmesi sebebiyle şaraba benzetilir.

Vahdet, gözyaşı, gaflet, gurur, naz, gamze, işve ve şevk de şaraba benzetilmiştir. Vahdet, gaflet, gurur, naz, gamze, işve ve şevk şarabın kendinden geçirme, sarhoş etme özellikleriyle benzeştiği için şarapla bağlantılı olarak düşünülmüştür. Gözyaşı ise rengi itibarıyla şaraba benzetilmektedir (Doğan, 2008, s. 78-92).

Şiirle şarap arasında kurulan bağlantı da unutulmamalıdır.

> Şarabın şiir ile ilgili, metafor (mecaz) unsuru olarak kullanılması, oldukça gelişmiş ve taazzuv etmiş (sistemleşmiş) bir anlayışın eseridir. Sanatın en yüksek tecellilerinden birisi olan şiirin, sanatkârın gönül dünyasında ortaya çıkışı, aşk ve ilham şarabının varlığına sıkı sıkıya bağlı bulunmaktadır. Çünkü, bir defa "aşk olmadan meşk olmamaktadır"; ikinci olarak da, şiir, şairin gönül dünyasında felek sakisinin sunduğu ilham şarabının etkisi ile ortaya çıkarak, okuyanları ve dinleyenleri şarap içmiş gibi kendinden geçirmektedir. Şair bu yaklaşım içerisinde, kendisini bazen, içinde ilham ve şiir şarabı bulunan bir şarap küpüne; bazen de bütün dünyayı mest edecek şiir ve uzdillilik (belâgat ve fesahat) şarabının alındığı sanat ve edebiyat meyhanesine benzetmektedir (Doğan, 2008, s. 93).

Divan edebiyatı şairleri içki, şarap ile ilgili terimleri gerçek ya da mecaz anlamlarıyla kullanmışlardır. Şiirde şarap terimlerine yer vermenin bir gelenek hâline gelmiş olması da bunda önemli rol oynamıştır.

Şarapla ilgili terimler bir kültür ve medeniyet değişimini göstermektedir. Divan şairlerinin şiirlerinde Türkçenin eski dönemlerinde kullanılan "süci" gibi bazı içki terimlerine yer verdikleri örnekler vardır. Bunun yanı sıra "bor" gibi bazı kelimeler unutulmuştur. Ayrıca XVIII. yüzyıldan itibaren medeniyetler arası alışverişlerin bir

örneği olarak Avrupa dillerinden rom, şampanya gibi bazı içki adları şiir diline girmiştir.

Divan şiirinde kullanılan içki terimlerinin çokluğu ve ayrıntılı oluşu edebiyatımızda bu kavram çerçevesinde zengin bir edebiyat dili oluştuğunu kanıtlar (Yağcı, 2002, s. 99-100).

Divan şairleri şiirlerinde içkiyle ilgili çeşitli tabirlere de yer vermişlerdir. Bunlardan bazıları şunlardır: "içkiyle ıslanma", "eteklerim içkiyle dolu", "içkiyle beni yıka", "mahzenin olsam", "içki benim elbisem olsun", "gönül şişesini doldur", "şarapla boğulma (gark-ı mey) sevinci", "şarapta boğulmakta iken (gark-ı şarap) şarap istiyor", "rakıda boğulurken (gark-ı rakı) hem şarap istiyor hem öpüş", "şarap selinde boğulmak", "şarap ırmağında yüzücülük". Günümüz şairlerinin de bu tabirleri hatırlatan kullanımları vardır: "rakı şişesinde balık olsam" gibi (Cöntürk, 2012, s. 644-648).

İçki ve içkiyle ilgili kavramların şiir dilinde çok kullanılması, özellikle şarabın sâkînâmelerde uzun uzadıya anlatılması ve diğer keyif verici maddelerden üstün tutulması rastlantı değildir. Bu durum, toplumda içkinin yerinin, içkiye duyulan özlemin; hatta içkiye karşı dinin takındığı olumsuz tutuma yani içki yasağına gösterilen tepkinin ifadesi olmalıdır (Mengi, 1985, s. 79-80).

1.5. İncelenen Sâkînâme Metinlerinin Tanıtımı

Tez çalışmamıza konu olan şarap, sâkînâme metinlerinde yer alan en önemli unsurdur. Bu sebeple çalışmamızı oluştururken sâkînâme metinlerinden yararlanılmıştır. Çalışmamızda mesnevi nazım şekliyle yazılan ve müstakil eser niteliği taşıyan metinler esas alınmıştır. Tezimizde yüzyıl sıralamasına uygun olarak şu şairlerin sâkînâmelerine yer verilmiştir: Revânî, Kalkandelenli Fakîrî, Beyânî, Kafzâde Fâizî, Azmîzâde Hâletî, Selanikli Es'ad, Şeyhî Mehmed Allâme Efendi, Nev'izâde Atâyî, Şeyhülislâm Yahyâ, Riyâzî, Sabûhî, Şeyhülislâm Bahâyî, Cem'î Mehmed, Tıflî, Nâzükî, Suphizâde Feyzî, Benlizâde İzzet, Aynî, Süleyman Rüşdî, Süleyman Celaleddin, Hüznî, Aşkî. Yani çalışmamızda toplam 22 tane sâkînâme metni[28] incelenmiştir. Mesnevi tarzında yazılmış başka sâkînâme metinleri de olmasına rağmen bunlar müstakil sâkînâme özelliği taşımamaları, divan edebiyatı sanatçılarına ait olmamaları, Doğu Türkçesiyle

[28] Sâkînâmeler hakkında yapılan en kapsamlı ve metin içerikli çalışma Arslan, age. olduğundan tezimizin metin kısımlarında bu eserden yararlandık. Bu nedenle çalışmamıza dâhil ettiğimiz 22 sâkînâme metninin tanıtılmasında (vezin, beyit sayısı vb.) ve daha sonraki bölümlerde verilen örnek beyitlerde bu esere bağlı kalınmıştır.

veya Farsça yazılmış olmaları sebepleriyle tezimizde kullanılan metinlerin arasına dâhil edilmemiştir.

1.5.1. XVI. Yüzyıl Sâkînâmeleri ve Sâkînâme Yazarları

Revânî (doğ. 1475-öl. 1524): Şairin mesnevisinin vezni *Me fâ ‘î lün/ Me fâ ‘î lün/ Fa ‘û lün*’dür. Sâkînâmede bu kalıp dışında farklı aruz kalıplarından da yararlanılmıştır. Eserde *Me fâ ‘i lün/ Fe ‘i lâ tün/ Me fâ ‘i lün/ Fe ‘i lün* kalıbıyla yazılmış bir kaside vardır. Ayrıca *Fe ‘i lâ tün/ Me fâ ‘i lün/ Fe ‘i lün, Fe ‘i lâ tün/ Fe ‘i lâ tün/ Fe ‘i lâ tün/ Fe ‘i lün, Fâ ‘i lâ tün/ Fâ ‘i lâ tün/ Fâ ‘i lâ tün/ Fâ ‘i lün, Me fâ ‘î lün/ Me fâ ‘î lün/ Me fâ ‘î lün/ Me fâ ‘î lün* kalıpları da bölüm sonlarında yer alan ikişer beyitlik kıt‘a bölümlerinde kullanılmıştır. Eser 698 beyitten oluşmaktadır (Arslan, 2012, s. 282-307).

Eser konusu itibarıyla Allah, peygamber ve padişah Yavuz Sultan Selim’e övgüden sonra, işret meclislerinde kimlerin ne şekilde hareket edeceklerini anlatan manzum bir işret adabı kitabıdır. Eser, Doğu kültürünün eğlence meclislerini ayrıntılı bir şekilde anlatırken aynı zamanda şaraba, şarapla ve içki meclisiyle ilgili unsurlara da yer verir.

İlahî aşkın işlendiği münâcât, tevhid bölümleriyle başlayan sâkînâme na‘tla devam eder. Bundan sonra eserin yazılış sebebini açıklayan şair, esere padişah övgüsüyle devam eder. Bu bölümler bittikten sonra asıl konuya girilir ve şarabın bulunuşuna dair rivayetler nakledilir. Şair, içki meclislerinin adabını anlatmaya başlar ve söze şaraptan girer. Şarabı şarap kadehi, sürahi, mum, yemekler, musiki aletleri takip eder. İçki meclisinin özelliklerinden, kurallarından ve unsurlarından bahseden Revânî mevsimlerden söz ettikten sonra sözü yazdıklarının tasavvufi manasına getirir ve daha sonra da hâtime bölümünde tövbe ederek eseri bitirir (Canım, 1998, s. 120-127).

Kalkandelenli Fakîrî (XV. Yüzyıl/ XVI. Yüzyıl): Tasavvufi remizler taşıyan bu sâkînâme aruzun *Fa ‘û lün/ Fa ‘û lün/ Fa ‘û lün/ Fa ‘ûl* kalıbıyla yazılmıştır ve 106 beyittir. Eser, 7 bölümden oluşmaktadır. Sâkîye seslenişle başlayan eser, 6 beyitlik bir hikâye kısmından sonra sâkîye hitap bölümüyle devam eder. Şair, sâkîye seslenir ve baharın geldiğini söyleyerek ondan şarap ister. Dünyanın kötülüğünden bahseden şair, şikâyetlerini de dile getirdikten sonra muganniye seslenir. Sözünü tamamlayan Fakîrî, “Hatm-i Sâkînâme” bölümüyle sâkînâmesini sonlandırır (Arslan, 2012, s. 430-433).

Beyânî (öl. 1597/ XVII. Yüzyıl): Eser, aruzun *Fa ‘û lün/ Fa ‘û lün/ Fa ‘û lün/ Fa ‘ûl* kalıbıyla yazılmıştır ve 298 beyittir. Şairin sâkînâmesi 19 bölümden oluşmaktadır. Eser tevhid bölümüyle başlar; na‘t, mi‘râc, ashâbla ilgili bölümlerle devam eder. Daha sonra

söz, mecazi ve gerçek şaraba gelir böylelikle asıl konuya girilir. Bu bölümden sonra konu meyhaneye ve bezm-i eleste gelir. Bezm-i elestin vasıfları, bezm-i elest kadehinin vasıfları, aşk bâdesinin dürdi ve sâkî ile ilgili bölümlerden sonra heves ehline nasihat eden şair eserini bir münâcâtla bitirir (Arslan, 2012, s. 371-381).

1.5.2. XVII. Yüzyıl Sâkînâmeleri ve Sâkînâme Yazarları

Kafzâde Fâizî (öl. 1622): Sâkînâme aruzun *Mef ʻû lü/ Me fâ ʻi lün/ Fa ʻû lün* kalıbıyla yazılmıştır ve 168 beyittir. Şairin eseri, sâkîye seslenişle başlar ve sâkîye seslenişlerle de devam eder. Eserde şair önce şaraptan sonra da kadehten bahseder. Bezm ögeleriyle ilgili benzetmelerin yer aldığı sâkînâmede, şair çeşitli isteklerde bulunmaktadır (Arslan, 2012, s. 401-406).

Azmîzâde Hâletî (öl. 1630/ 1631): Eser, aruzun *Fa ʻû lün/ Fa ʻû lün/ Fa ʻû lün/ Fa ʻûl* kalıbıyla yazılmıştır ve 522 beyittir (Arslan, 2012, s. 318-336). Tasavvufi aşkı işleyen eser 1 tevhid, 15 makale ve bir hâtimeden oluşmaktadır. Tevhid klasik tevhid muhtevasından farklı olarak bir münâcâtı andırmaktadır. Bu bölümde şair, Allah'tan kendisini vahdetin saf şarabıyla neşelendirmesini istemektedir. İlk makalede şair, sâkîye hitap ederek ondan başta aşk şarabı olmak üzere çeşitli isteklerde bulunur, sâkiye kendi hâlini anlatır ve şarabın vasıflarından bahseder. İkinci makalede sâkî ve onun ayrılmaz parçaları olan şarap, kadeh, sürahi anlatılmaktadır. Bunlar övülmüş ve vasıfları dile getirilmiştir. Üçüncü makalede sâkîden yardım istenilmektedir ve onun anlayışıyla ondan birtakım isteklerde bulunulmaktadır. Dördüncü makalede bir meclisin olmazsa olmazlarından muganni ve mutribin özelliklerinden söz edilmektedir. Eserin beşinci makalesinde pîr-i mugânın, altıncı makalesinde harâbâtın, yedinci makalesinde şâhidin, sekizinci makalesinde meclis adabı ve rindlerin, dokuzuncu makalesinde zahidin vasıflarından bahsedilmektedir. Onuncu makalede bahar mevsiminin özelliklerinden ve bu mevsimde duyulan mutluluktan söz eden şair on birinci makalede sabahın; on ikinci makalede şarap, kış ve işretin vasıflarından söz etmektedir. On üçüncü makale rindlerin gece işretleri üzerinedir, gece içki meclisi kurmanın tam vaktidir. Son iki makale de feleğe, dünyaya ve dünyanın fâniliğine dairdir. Hâtime bölümünde ise dua eden şair Allah'tan aşk şarabını ister ve aşk sarhoşu olarak şöhret bulmayı diler (Kaya, 2000, s. 65-73).

Selanikli Es'ad (öl. 1633): Şairin eseri, aruzun *Fe ʻi lâ tün/ Me fâ ʻi lün/ Fe ʻi lün* kalıbıyla yazılmıştır ve 114 beyitten oluşmaktadır. Şairin tasavvufi niteliklere sahip olan sâkînâmesi ilk iki beyitten itibaren şairin şarap istemesiyle başlar. Daha sonraki

beyitlerde de şairin isteklerinin devam ettiği görülmektedir. Selanikli Es‘ad şaraptan, meyhaneden, içip mutlu olmaktan ve meyhanenin toprağı olmaktan bahsetmektedir. Daha sonraki beyitlerde de sâkîye seslenen şairin yine ondan şarap istemesi söz konusudur. Şair, eserin son beyitlerinde ise şarap ve şarapla ilgili unsurlara dair çeşitli benzetmelere yer vermektedir (Canım, 1990, s. 436; Canım, 1998, s. 62; Canım, 2011, s. 216; Arslan, 2012, s. 418-421).

Şeyhî Mehmed Allâme Efendi (öl. 1633/ 1634/ 1635): Manzume, aruzun *Fa ‘û lün/ Fa ‘û lün/ Fa ‘û lün/ Fa ‘ûl* kalıbıyla yazılmıştır ve 111 beyittir. Tasavvufi tarzda yazılmış olan eser şairin, marifet kadehi sarhoşuna seslenmesiyle başlamaktadır. Bahçeden, bahçedeki çiçeklerden vb. unsurlardan yararlanılarak çeşitli benzetmelerle bunlar ve içki meclisi arasında bağ kurulmuştur. Meyin vasıflarından ve bunun yanı sıra içki meclisinin diğer unsurlarından da yeri geldikçe bahsedilmektedir. Şair meyden söz ederek manzumeyi bitirmektedir (Canım, 1990, s. 436; Canım, 1998, s. 62; Canım, 2011, s. 216; Arslan, 2012, s. 426-429).

Nev‘izâde Atâyî (doğ. 1583-öl. 1635): Alemnümâ adıyla bilinen eser, aruzun *Fa ‘û lün/ Fa ‘û lün/ Fa ‘û lün/ Fa ‘ûl* kalıbıyla yazılmıştır. Eserin içinde yer alan 12 tane rubai de aynı vezinle yazılmıştır. Sâkînâmenin 738-742. beyitleri arasında *Me fâ ‘î lün/ Me fâ ‘î lün/ Me fâ ‘î lün/ Me fâ ‘î lün* kalıbıyla yazılmış, şairin babası Nev‘î Efendi’nin bir gazeline de yer verildiği görülmektedir. Eser 1590 beyittir.

Sâkînâme 1617 yılında kaleme alınmıştır. Eser yazıldığında Sultan III. Osman’a ithaf edilmiştir. Sâkînâme 41 küçük bahse ayrılmıştır. Bu sâkînâme, tasavvufi motifler içerse de dünyevi yanı ağır basan bir sâkînâmedir. Alemnümâ yazarının da belirttiği gibi bütünüyle bir sanat eseri olarak düşünülmüştür. Atâyî’nin amacı eski mesnevi konularından daha farklı bir konu işleyen güzel ve başarılı bir mesnevi ortaya koymaktır.

Şair asıl konuya girmeden önce münâcât, tevhid, na‘t, mi‘râciye, padişah övgüsü ve kitabın yazılma sebebi gibi giriş niteliğindeki bölümlere yer vermiştir. İstanbul ile ilgili tasvirlerin bulunması esere daha da fazla değer verilmesini sağlar (Çeneli, 1972, s. 115; Karahan, 1980, s. 68; Özkırımlı, 1982, s. 1012; Canım, 1990, s. 436; Canım, 1998, s. 64-65; Kortantamer, 2004, s. 196; Canım ve Karaismailoğlu, 2009, s. 14; Kuzubaş, 2009, s. 112-209; Canım, 2011, s. 217; Arslan, 2012, s. 158-212).

Şairin sâkînâmesi bir tevhidle başlamaktadır. Bu bölüme Allah’ın adıyla başlayan şair, daha ilk beyitlerden itibaren içki meclisini hayallerinin, duygularının ve düşüncelerinin anlatım aracı olarak kullanır. Tevhidin özeti niteliğindeki rubaiden sonra

bu bölümü bitirir ve münâcâta geçer. Münâcâtta Allah'a bir rindin ağzından seslenen şair, nükteli ve şakacı söyleyişlerde bulunur. Na'ت ise övgü sözleriyle başlayıp duayla sona ermektedir. Bu bölümlerde de şairin içki ve içki meclisi motiflerini anlatım aracı olarak kullandığı görülmektedir. Mi'râc bölümü bu gecenin tasviriyle başlar; bu bölümde içki ve içki meclisine ait hayallerin, motiflerin kullanılmadığı görülmektedir. Söz hükümdara gelir ve daha sonra da Hotin kuşatmasından bahsedilir. Kuşatmayla ilgili bilgi verildikten sonra savaşın bittiği ve içme zamanının geldiği hatırlatılır.

Bu bölümlerin ardından şair sâkînâmesini yazış sebebini anlatır, zamandan şikâyet eder. Boğaz'ın, Rumeli ve Anadolu Hisarları'nın anlatıldığı bölüm şairin babasının konuyla ilgili yazdığı bir gazelin verilmesiyle bitirilir. Nev'izâde Atâyî'nin sâkîye seslendiği kısımdan sonra içki ve içki meclisiyle ilgili (mey, asma, şarap küpü, kadeh, sürahi, pîr-i mugân, meyhâne, muganni, sazlar, gece, mum) unsurların sıfatları ardı ardına sıralanır. Sonraki bölümlerde de şair sâkîye seslenerek mey ister. Zahidle özdeşleştirilen afyon ve kahve tiryakilerinin kınandığı da görülmektedir. Eserde dört mevsimin tasvirleri de yapılır. Mevsimler hakkında konuştuktan sonra şair, zamanın geçiciliğinden yakınıp sözü aşk ve gönle getirir. Hâtime ve temeddüh, kasemiyyât bölümlerinden sonra ise dua ederek manzumesini bitiren şair Allah'tan günahlarını affetmesini ister (Kortantamer, 1997, s. 135-142).

Şeyhülislâm Yahyâ (doğ. 1561-öl. 1643/ 1644): Bu sâkînâme, aruzun *Fa 'û lün/ Fa 'û lün/ Fa 'û lün/ Fa 'ûl* kalıbıyla yazılmıştır ve 77 beyitten oluşmaktadır (Arslan, 2012, s. 443-445). Sâkînâme tasavvufi özelliktedir. Şair ilahî aşk şarabının niteliklerini, meyhaneyi, şarap küpünü, kadehi ve sâkîyi ayrıntılı bir şekilde anlatmaktadır. Mesnevinin ilk mısrasında "şarâb-ı elest" terkibini kullanan şair, elest meclisini hatırlatmaktadır. Şeyhülislâm Yahyâ, söze önce aşk şarabının sunulduğu meyhaneyi tasvir etmekle başlar. Sâkîye seslenişle devam eden manzumede sâkîden aşk şarabı istenir. Her seferinde şarabın farklı özellikleri anlatılır. Daha sonra sâkîye seslenen şair, yine ondan şarap ister ve bu sefer de dönemin olumsuzluklarını eleştirmeye başlar. Şair, bu bölümün ardından yine sâkîye seslenip şarap ister. Son olarak şarkıcı ve çalgıcıya seslenen Şeyhülislâm Yahyâ, sâkînâmesinin saz eşliğinde okunmasını söyler.

Evrendeki varlıkları kişileştiren şair, okuyucuya aşk şarabıyla kendinden geçmiş bir dünya sunar. Gökyüzündeki güneş, ay ve yıldızlar; yeryüzündeki gül, lale, nergis, sümbül ve menekşe yani her şey o aşk şarabının sarhoşudur. Şair telmih yaparak Hz. Süleyman'ın mührü, Cem'in kadehi, İskender, Hz. Musa ve Tur Dağı, Hz.

Muhammed'in hatemi ve Suheyb'le aşk şarabı arasında bağlantı kurar (Yoldaş, 2009, s. 141-144).

Riyâzî (öl. 1644): Eser yazılırken aruzun *Mef 'û lü/ Me fâ 'i lün/ Fa 'û lün* kalıbı kullanılmıştır. Manzumenin içinde yer alan 13 rubai de aynı vezin kalıbıyla yazılmıştır. Sâkînâme 1062 beyittir.

Sâkînâme tevhid ve na'tla başlar. Bu sâkînâme Revânî ve Zuhûrî'nin sâkînâmelerinden izler taşımaktadır. Oldukça sade bir dille yazılan manzumede bu iki bölümü şu bölümler takip eder: ibtidâ-yı sâkînâme, sıfat-ı dürdî, sıfat-ı sâkî ve mutrib, sıfat-ı sâz, sıfat-ı bezm, sıfat-ı şeb-i işret, sıfat-ı ıyş, sıfat-ı mey, sıfat-ı humar, sıfat-ı humyâze, sıfat-ı katre, sıfat-ı dil, sıfat-ı 'aşk, sıfat-ı bahar, sıfat-ı rutûbet, sıfat-ı câm, baharda tövbe, sıfat-ı fenâ-yı dehr, zaman-ı bî-vefâ, der sıfat-ı şebân, sıfat-ı sâkî, sıfat-ı temmuz, sıfat-ı hazan, hâtime. Sâkînâme metni aralara serpiştirilmiş rubai ve kıt'alarla zenginleştirilmiştir. Riyâzî eserinde o günlerdeki içki yasağından da bahseder (Karahan, 1980, s. 68; Canım, 1990, s. 436; Canım, 1998, s. 47-67; Kortantamer, 2004, s. 196; Canım ve Karaismailoğlu, 2009, s. 14; Canım, 2011, s. 217; Arslan, 2012, s. 213-251).

Sabûhî (doğ. 1584-öl. 1647): Manzume, aruzun *Mef 'û lü/ Me fâ 'i lün/ Fa 'û lün* kalıbıyla yazılmıştır ve 113 beyittir. Sâkînâme bir hamdla başlamaktadır. Meyden söz etmeye başlayan şair, daha sonra baharın geldiğini söyler ve baharla ilgili tasvirlerde bulunur. Bunu yaparken de gül ve bülbülden yararlanır. Çemendeki çiçekleri kullanarak içki ögeleriyle bunlar arasında bağlantılar kurar. Sâkînâmede şarabın faydalarından da bahsedilir. Manzumenin sonunda Sabûhî, çektiği dertlerden bahseder ve şaraptan bir anlamda yardım ister (Arslan, 2012, s. 422-425).

Şeyhülislâm Bahâyî (doğ. 1596-öl. 1653/ 1654): Şairin sâkînâmesi, aruzun *Fa 'û lün/ Fa 'û lün/ Fa 'û lün/ Fa 'ûl* kalıbıyla yazılmıştır ve 88 beyittir (Arslan, 2012, s. 437-439). Tasavvufi nitelikte yazılmış olan sâkînâmenin daha ilk beytinden, şairin genel alışkanlık olan sâkîye seslenmek yerine mutribe seslendiği görülmektedir. Şair, manzumenin ilk beyitlerinde mutribden içinde bulunduğu güçlükleri herkese anlatmasını ve çaresizliğine yardımcı olmasını diler. Şair, mutribden bir istekte daha bulunur ve ondan eski günlerden bahsetmesini ister. Eserde elest meclisine hatırlatmada da bulunulur.

Sâkînâmenin daha sonraki bölümlerinde IV. Murad'ın övgüsü vardır. Padişaha övgülerde bulunan şair, uğradığı haksızlıkları da anlatmaktadır. Aslında eser, giriş bölümü sâkînâme olan bir medhiye gibidir. Sâkînâme özellikleri gösteren birinci bölüm için "bezm", padişaha medhiye olan ikinci bölüm için de "rezm" özellikleri taşıyor

denilebilir. Bahâyî'nin asıl amacı padişahın rezm dolayısıyla dünyada kurmuş olduğu düzeni bir meclis düzenine benzetmektir (Uludağ, E., 1998, s. 53-57).

Cem'î Mehmed (öl. 1659): Sâkînâme, aruzun *Fa 'û lün/ Fa 'û lün/ Fa 'û lün/ Fa 'ûl* kalıbı kullanılarak yazılmıştır ve 91 beyittir. Şair, eserine alışılagelmiş olunduğu üzere sâkîye seslenerek başlamıştır ve onunla can sohbeti yapmak istemektedir. Bu sohbetle ilgili olarak tasvirler yapan Cem'î yine sâkîye seslenir. Şair bir içki meclisi kurar ve doğadaki unsurları da bu meclisin unsurlarıyla bağdaştırır. Manzume boyunca şairin sâkîye seslenip ondan şarap istediği görülmektedir (Arslan, 2012, s. 434-436).

Tıflî (öl. 1659/ 1660): Eser, aruzun *Mef 'û lü/ Me fâ 'i lün/ Fa 'û lün* vezniyle yazılmıştır ve 241 beyitten oluşmaktadır. Tıflî, sâkînâmesinde Bayramiyye Tarikatı içerisindeki kendi silsilesini vermektedir. Bu sâkînâme, metot açısından diğer tasavvufi örneklerden farklılık göstermektedir. Şair, eserinin orijinalliğini kendi tarikat silsilesini anlatarak göstermiştir. Tıflî, eserinde insanoğlunun bilgi ve ahlak güzelliği bakımından olgunluğunu açıkladıktan sonra peygamberi över. Daha sonra Hacı Bayram Velî'ye ve Hacı Bayram'dan kendi zamanına kadar olan Melâmî silsilesini yazar.

133 beyitlik birinci bölümden sonra peygambere na't başlığıyla ikinci bölüme geçilir. Şair, şeyhi Ali Rıza Efendi'yi övdükten sonra felekten şikâyet eder ve bahtının kötülüğünden yakınır. Tıflî peygamberi över, Allah'a dua eder ve şeyhini tekrar över. (Çınar, 2002, s. 121; Devellioğlu, 2004, s. 121; Arslan, 2012, s. 392-400).

Nâzükî (öl. 1686/ 1688): Sâkînâme, aruzun *Fa 'û lün/ Fa 'û lün/ Fa 'û lün/ Fa 'ûl* kalıbıyla yazılmıştır ve toplam 64 beyittir. Eser, tasavvufi niteliktedir. Şair bir bezm tasviri yapar, şarap ve kadehten bahseder. Adı geçen şarabın ve kadehin, bezmin sâkîsinin özellikleri anlatılır. Nâzükî eserinde sâkîye seslenir, onunla konuşur, ondan bâde ister. Eserin sonunda da kendine seslenen şair sözü uzatmaması gerektiğini belirtip sâkînâmesini bitirir (Arslan, 2012, s. 449-451).

1.5.3. XVIII. Yüzyıl Sâkînâmeleri ve Sâkînâme Yazarları

Suphizâde Feyzî (öl. 1739/ 1740): Şairin Mir'ât-ı Alemnümâ (Mir'ât-ı Sûretnümâ) isimli eseri aruzun *Fa 'û lün/ Fa 'û lün/ Fa 'û lün/ Fa 'ûl* kalıbıyla yazılmıştır ve eser 700 beyittir (Arslan, 2012, s. 252-276). Mir'ât-ı Alemnümâ'nın içerisinde bir münâcât, bir na't, bir mi'râciye, bir çâryâr medhiyesi, bir İmam Hasan ve Hüseyin medhiyesi, bir sebeb-i telif manzumesinden sonra ilkbaharın, Anadolu ve Rumeli Hisarları'nın, gündüz, gece ve mehtabın, mey meclisinin, sâkî ve saz ile gerçek aşkın tavsifinden

sonra bir hâtime yer almaktadır (Canım, 1990, s. 436; Canım, 1998, s. 75-76; Kortantamer, 2004, s. 197; Canım ve Karaismailoğlu, 2009, s. 14; Canım, 2011, s. 218).

Sâkînâme, tevhid bölümüyle, şairin Allah'a hamdetmesiyle başlar. Na'ttan sonra gelen bölümde ise şair günahkâr olduğundan, isyanda bulunduğundan söz eder. Ancak, şair peygamberin şefkatinden ve Allah'ın rahmetinden ümidini kesmediğini anlatır. Bu bölümlerden sonra manzumenin yazılış sebebi verilir ve asıl konuya geçilir. Eserde sâkînin, meyin, kadehin, cur'anın, dürdün, meyhanenin ve bunun gibi bezmin diğer ögelerinin vasıflarının anlatıldığı bölümler vardır.

Bezmin ögelerinden sonra mevsimlerle ilgili tasvirlere geçilir. Sâkînâme eserin 32 fasıldan, 700 beyitten oluştuğunun ve bir haftada yazıldığının bilgisi verilerek bitirilir (Arslan, 2012, s. 252-276).

Benlizâde İzzet (öl. 1809): Sâkînâme, aruzun *Mef 'û lü/ Me fâ 'i lün/ Fa 'û lün* kalıbıyla yazılmıştır ve 296 beyittir (Arslan, 2012, s. 382-391). Şairin sâkînâmesinde klasik mesnevilerde olduğu gibi bir bölümlemeye gidilmemiştir ve sâkînâmenin içindeki 10 beyit Farsça söylenmiştir. Eserin ilk iki beytinde sâkîye sesleniş vardır. Sâkîden şarap istenirken âşığın içinde bulunduğu durum, şarabın özellikleri, dünyanın geçiciliği, öğütler, şarap ve kadeh tasvirleri, aşk yolunun belalarla dolu olması gibi konular ele alınmaktadır. Eserin sonlarına gelindiğinde âşık, rüyada olduğunu fark ederek aniden uyanmakta ve hikâyenin üzerine kurgulandığı unsurların tamamı anlamsızlaşmaktadır. 283-298. beyitler arasında varlık felsefesi yapılmakta ve âdeta her şeyin rüya olduğu söylenmektedir.

Manzume geleneğe uygun olarak dua bölümüyle sona ermektedir ve sonu pişmanlık olmayan muhabbet şarabıyla sarhoş olmak temenni edilmektedir (Okumuş, 2009, s. 874-875).

Aynî (doğ. 1766-öl. 1837): Eser, aruzun *Me fâ 'î lün/ Me fâ 'î lün/ Fa 'û lün* kalıbında yazılmıştır. Sadece manzumenin tarih kısmı *Mef 'û lü/ Fâ 'i lâ tün/ Mef 'û lü/ Fâ 'i lâ tün* kalıbıyla yazılmıştır. Eserde 2008 beyte ek olarak yirmi beşer mısralı 17 tardiye vardır. Yani metin, beyit hesabıyla, toplam 2220 beyittir.

Manzume Pertev Paşa, İsmet Beyefendi-zâde Ârif Hikmet Bey, Tâhir Selâm Bey, Vak'a-nüvîs Es'ad Efendi, Dâhiliye müsteşarı Şerîf Bey, Mümeyyiz Kemâl Efendi, şu'arâdan Rahmî Efendi, Vâsıf Efendi-zâde Lebîb gibi şairlerin manzum takrizlerini içermektedir. Şair, esere 1247 tarihini düşürmüştür.

Sâkînâme bir tevhidle başlamaktadır. Tevhidi Hz. Muhammed, Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hüseyin haklarında yazılan na‘tlar izlemektedir ve II. Mahmud'un övgüsüyle eserin giriş kısmı sona ermektedir.

Eser şu bölümlerle devam eder: yaratılışın başlangıcı; Hz. Musa'nın, Hz. Âdem'den önceki âlemin durumu hakkında Allah'a suali; Hz. Muhammed'in nurundan âlemin yaratılması; mevcudatın meydana gelişi; âlemlerin sayısı; Hz. Âdem'in yaratılışı; ruhun Hz. Âdem'in vücuduna girmesi; anne karnında ceninin durumu; mebde' ve ma‘âd; rûh-ı hayvânînin ahirette azap göreceği; levh-i mahfûz, cebir, kader, ihtiyâr, hüküm, kaza ve kaderin anlatılması. Bu bölümler tasavvufi remizlerle anlatılmıştır.

Yukarıda adı geçen bölümlerden sonra mecazi ve hakiki şarap anlatılır, böylece gerçek sâkînâmeye başlanıldığı işaret edilir. Bu bölümler de tasavvufi nitelikte yazılmıştır. 967. beyitten itibaren eser, dünyevi bir sâkînâme hüviyeti kazanmaktadır. Şarap, şarabın icadı, şarabın sıfatları ve işret meclisiyle ilgili ögeler, mevsim tasvirleri gibi konular anlatılmaktadır.

Bundan sonraki bölüm Aynî'den önceki ve sonraki hiçbir sâkînâmede olmayan bir özelliktedir. Şâ‘irnâme özelliği taşıyan bu bölümde şairler konu edilmiştir, ondan sonra da şiirin önemini vurgulayan konular işlenmiştir. Sâkînâmenin sonunda tekrar şarap konusuna dönülmüş ve bir hikâyeyle de eser tamamlanmıştır (Arslan, 2012, s. 55-147).

1.5.4. XIX. Yüzyıl Sâkînâmeleri ve Sâkînâme Yazarları

Süleyman Rüşdî (doğ. 1762-öl. 1855): Şair, sâkînâmesini aruzun *Me fâ ‘î lün/ Me fâ ‘î lün/ Fa ‘û lün* kalıbıyla yazmıştır ve eser 47 beyittir. Eserin ilk beytinde şair, âşığa seslenmektedir ve ona mey içip müdamî aşkla elest sarhoşu olmasını öğütlemektedir. Böylece elest meclisine ve ilahî aşk sarhoşu olmaya telmih yapılmaktadır. Daha sonra kadehin, meyin özelliklerinden bahsedilmekte ve sâkîden mey istenmektedir. Söz vahdet meyine getirilip öğütler verilmektedir. Son olarak da şair kendine seslenerek aşk tarihini bitirmesini salık vermektedir (Arslan, 2012, s. 457-458).

Süleyman Celaleddin (doğ. 1838-öl. 1890): Sâkînâmenin hepsi (eserin sonundaki tarih de dâhil olmak üzere) aruzun *Fâ ‘i lâ tün/ Fâ ‘i lâ tün/ Fâ ‘i lün* kalıbıyla yazılmıştır. Eser, sonundaki 6 beyitlik tarih kısmı ile birlikte toplam 150 beyittir.

Manzume 12 bezmden ve bir tarihten meydana gelir. Şair birinci bezmin ilk beytinde sâkîye seslenir ve ondan bir şarap kadehi ister. Meyle birlikte gönülde başka arzu kalamayacaktır. İkinci bezmin başında da sâkîye seslenilir ve ayrılık derdinin, şairi

harap ettiği anlatılır. Süleyman Celaleddin üçüncü bezmde de dertlerini anlatmaya devam eder ve ne kadar saf olduğundan bahseder. Dördüncü ve beşinci bezmlerde sâkîden kadeh isteyen şair, sorunlarını anlatmaya devam eder. Dördüncü bezmde kalbini fetheden peri, beşinci bezmde zaman ve dünya hakkında konuşur. Şair son bezmde eserini nasıl bir zevkle kaleme aldığını anlatır ve sâkîden meded umar. Eserin tarihi verilerek sâkînâme bitirilir (Arslan, 2012, s. 407-412).

Hüznî (öl. 1891): Şairin sâkînâmesi, aruzun *Mef ʻû lü/ Me fâ ʻi lün/ Fa ʻû lün* kalıbıyla yazılmış bir sâkînâmedir. Eser toplam 63 beyittir. Manzume şarapla başlamaktadır ve onun gam giderdiğinden bahsedilmektedir. Daha sonra yine şarapla ilgili benzetmelere yer verilmektedir. Sâkîye seslenen şair, onu elinde kadehle tasvir eder ve ondan bâde ister. Şair, zahidden ve âşıklardan da bahseder. Âşığın üç sermayesi olduğu söylenmektedir. Bunlar dilber, mey ve neydir. Üç sermaye hakkında sözler söyleyen şair bu şekilde manzumeyi bitirir (Arslan, 2012, s. 452-454).

Aşkî (XIX. Yüzyıl): Sâkînâme, aruzun *Me fâ ʻî lün/ Me fâ ʻî lün/ Fe ʻû lün* kalıbıyla yazılmıştır ve 71 beyitten oluşmaktadır (Arslan, 2012, s. 446-448). Sâkînâme, tasavvufi niteliktedir. Aşkî manzumeye tasavvufi mesnevilerin ortak özelliği olan besmele, hamdele ve salvele ile başlamıştır. Manzumede öncelikle dünya ve ahirette insan için yaratılmış çeşitli nimetler olduğundan bahsedilmektedir. Daha sonra söz bu nimetlerden biri olan üzüme ve ondan yapılan şaraba getirilir. Şarabın dağıtıldığı meyhaneden, şarap içenin sarhoş olmasından ve şarabı tekrar tekrar içmek istemesinden bahsedilir. Bundan sonra ise şarabın bilinen şarap olmadığı anlatılmaktadır.

17. beyitten başlayarak şarabın bilinen şarap değil, sırlara vakıf olmanın meyi olduğu; meyhaneyle ve sâkîyle kastedilenin Hz. Muhammed olduğu; bu şaraptan içmenin vahdet kitabını vasıtasız okumak anlamına geldiği söylenmektedir. Velilerin de Hz. Muhammed gibi birer meyhane ve sâkî olduğu anlatılmaktadır. Eserde Musa ve Hızır'a da telmih yapılmıştır.

41. beyitten itibaren peygamberi öven mısralara yer verilmiştir. Bu mısralardan sonra şair, aşk sarhoşu olduğunu dile getirir. Aşkî, Allah'tan rahmet ister. Eserin son beytinde geçen Mustafa, peygamberin ismi olduğu gibi Aşkî'nin de ismidir ve şairin adı eserde gizlenmiştir (Baş, 2012, s. 270).

BÖLÜM II

İNCELENEN SÂKÎNÂMELERDE ŞARAP

2.1. Sâkînâme Metinlerinde Yer Alan Şarapla İlgili Unsurlar

2.1.1. Şarabın İcadıyla İlgili Hikâyeler

Şarabın icadıyla ilgili farklı efsaneler ve mitler vardır. Mitolojik kaynaklara göre şarabı icat eden -Yunan ve Anadolu mitlerinde de yer alan- şarap tanrısı Dionysos'dur. Dionysos Yunan mitolojisinde, bir tanrı Anadolu mitlerinde ise kutsal bir kişi olarak karşımıza çıkar. Çeşitli varyasyonları da olan bu mitolojik söylencelere göre ilk şarap şöyle yapılmıştır:

> Aziz Dionysos henüz daha küçük iken Naxia'ya gitmek üzere Helas'tan yola çıkmış. Yol uzun olduğu için yorulunca dinlenmek amacıyla bir taşın üzerine oturmuş. Önüne baktığında, ayaklarının altında yerden yükselen bir bitki görmüş. Hoşuna giden bitkiyi birlikte götürüp yetiştirmeye karar vermiş. Bitkiyi alıp yoluna devam etmiş. Hava çok sıcak olduğundan bitki sıcaktan kurur endişesiyle onu yolda bulduğu bir kuşun bacak kemiğinin içine koymuş ve yoluna devam etmiş. Onun kutlu ellerinde asma çubuğu gelişip büyümeye başlamış ve içinde bulunduğu kuşun bacak kemiğinin üstünden ve altından dışarıya taşmış. Kuruyacak endişesiyle, bulduğu bir aslanın bacak kemiğinin içine, asma çubuğunu içinde bulduğu kuşun bacak kemiğiyle birlikte, yerleştirmiş. Fakat kısa bir zaman sonra asma çubuğu daha da gelişip büyüyünce onu içinde bulduğu kemiklerle birlikte daha büyük olan, bir eşeğin bacak kemiğinin içine koymuş. Sonunda Naxia'ya varmış ve orada bitkiyi içinde bulunduğu kemiklerle birlikte toprağa ekmiş. Bitki çabuk büyümüş ve çok güzel üzüm vermeye başlamış. Asmadan ilk şarabı hazırlamış ve insanlara içmeleri için vermiş. Bir de bakmış ki şaraptan içenler kuş gibi ötmeye, daha fazla içenler arslan gibi kendilerini güçlü hissetmeye ve daha da fazla içenler eşek gibi olmaya başlamışlar (Özdemir, 1993, s. 149-150).

Efsanelerden birinde şarabı icat edenin İran hükümdarı Cem veya Cemşid olduğu anlatılır. Cem'in şarabı icat etmesiyle ilgili hikâye şu şekildedir:

> Rivayete göre Cem, maiyyeti ile birlikte bir kır gezisindeyken, gökte bir kuş görür. Kuşun ayaklarına bir yılan sımsıkı sarılmıştır. Okçularına kuşa zarar getirmeden yılanı vurmalarını söyler. Kuş kurtulunca Cem'in yanına gelir ve gagasından çıkardığı birkaç taneyi bırakır. Bu taneler toprağa ekilince üzüm ve asma elde edilir. Üzümün suyunu içmek âdet hâline gelir. Ayrıca çok bekleyen üzüm sularının zehirli olduğu inancı yaygınlaşır. Bir gün Cem'in cariyelerinden birisi intihar etmek ister. Bunun için de bir köşede unutulmuş ve köpürmüş olan üzüm şırasını içer. Daha sonra kendisinde değişik ruh hâlleri belirir. Kendisine geldiğinde keyfiyeti Cem'e anlatır. O da şırayı uzun müddet bekletip içmeyi âdet hâline getirir. Bu şıra, şaraptır (Pala, 2002, s. 93).

Bahsettiğimiz hikâye[29] Revânî'nin Sâkînâmesi'nde de (küçük farklılıklarla) anlatılmaktadır. Ancak, Revânî'nin eserinde hikâyenin başkahramanı Cem değil bir Arap beyidir:

İşit benden yine bir hoş hikâyet
Egerçi muhtelif durur rivâyet (Revânî Sâk., 243-291)

Tevârîh içre olmuş böyle tahrîr
Anı kârî ider her yerde takrir (Revânî Sâk., 244-291)

(…)

Bu sözden degülüz vallâhi nâdim
Bizüz mahdûm şehdür şimdi hâdim (Revânî Sâk., 285-292)

Bilindi anda çün keyfiyyet-i mey
Nola eksilmez ise hürmet-i mey (Revânî Sâk., 286-292)

Bir başka efsanede ise şarabın, şeytanın icadı olduğu söylenmektedir. Bu efsane konumuz itibarıyla oldukça önemlidir ve Türk sözlü geleneğindeki bir varyantı Süheyl Ünver tarafından derlenmiştir[30]. Derlenen anlatı şöyledir:

> Nuh peygamber, üzüm veren asma yetiştirmek istedi. Fakat şeytan diktiği asmalarını bağa gelerek kurutuyordu. Bir gün, Nuh onu suçüstünde yakaladı. Şeytan Nuh'a: Bu bağlardan edeceğin kâra beni ortak yaparsan, senin asmalarına karışmam, dedi. Nuh razı oldu. Şeytan; arslan, keçi, maymun ve domuz kanlarını karıştırarak asmaları suladı. Üzümler yetişti. Nuh kendi payına düşen üzümle pekmez, şıra, pestil yaptı. Şeytan da kendi payıyla sirke ve şarap yaptı ve dedi ki: Yaptığım şaraplardan her kim içerse, arslan gibi kuvvetli olsun. İki miktar içen, keçi gibi inatçı, fazla içen maymun iştahlı, pek fazla içen domuz kinli ola. İşte o günden beri şaraba bu beddua sindi (Özdemir, 1993, s. 135-136).

Türk sözlü geleneğinde tespit edilmiş bu anlatının yazılı bir varyantına Aynî (XVIII. yüzyıl)'nin Sâkînâmesi'nde rastlanmıştır. Ancak, Aynî'nin eserinde anlatılan efsanede Nuh'un yerini Âdem almıştır. Aynî'nin Sâkînâmesi'nde anlatılan efsane şu şekildedir:

---

[29] Detaylı bilgi için bk. Arslan, age., s. 291-292'de 243-289. beyitler arası.
[30] Detaylı bilgi için bk. A. Süheyl Ünver, "İçki Müptelâları Neden Yalancıktan Kuvvetli, İnatçı, Geçici Hevesli ve Kindar Olurlar?", *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*, C 1, S 2, Eylül, 1949, s. 17-19.

> İnsanoğlunun atası Âdem asma çubuğunu ilk defa diktiğinde lanetlenmiş şeytan, yüzü sevinçten kızarmış hâlde gelip bir tavus kurban eder ve hayvanın kanıyla Âdem'in diktiği asma çubuğunu sular. Asma gelişip yaprak verdiği zaman şeytan gelip bir maymun kurban eder ve maymunun kanıyla asmanın kökünü sular. Sonra koruklar belirince şeytan bu sefer bir arslan keser ve onun kanıyla asmayı sular. Koruklar, çiçeklerin suya kanmış tomurcukları gibi arslanın kanıyla beslenir. Üzümler olgunlaştığında şeytan sevinerek gelir, bir domuz kurban eder ve onun kanıyla asmayı sular. Bundan dolayı şaraba bu dört hayvanın nitelikleri geçmiştir: Sarhoş olan bir kişi yüzü önce renk renk ve her davranışı tavus gibi gösterişli olur. Daha fazla şarap içenin maymun gibi maskaralık ve oyun olur bütün işi. Daha çok şarap içen ise, kendini arslan gibi yürekli bir yiğit sanır. En sonunda, yani çok daha fazla miktarda şarap içen, domuzun özelliklerini kazanır ve Tanrı yolundan uzaklaşır. Şarabın mucidi lanetli şeytandır (Özdemir, 1993, s. 138).

Aynî, eserinde bu hikâyeyi ve şarabı icat eden kişi olarak bilinen Cemşid'in efsanesini içki meclislerinde duyduğunu söyler. Yani Aynî bu hikâyenin sözlü varyantından haberdardır. Aynî, bunların yanı sıra bazılarının şarabın icadını Şit peygambere istinat ettiğini de belirtir. Ancak, metinden aynı efsaneyi mi yoksa bambaşka bir efsaneyi mi kastettiği anlaşılmamaktadır (Özdemir, 1993, s. 138-139).

Aynı efsaneye Revânî (XVI. yüzyıl)'nin İşretnâmesi'nde de yer verilmektedir. Efsanenin Revânî tarafından anlatılan şekli ise şöyledir:

> Âdem peygamber asma çubuğunu ilk defa ektiği zaman, şeytan gelir bir tavus kurban eder ve tavusun kanıyla Âdem'in diktiği asma çubuğunu sular. Bitki tutup, yaprakları yeşermeye başladığında şeytan güle oynaya gelip bir maymun boğazlar ve maymunun kanıyla asmayı sular. Üzümler olgunlaşıp, yenecek duruma geldiklerinde de şeytan bir arslan keser ve onun kanıyla asmayı sular. Üzümler toplanıp bitki meyvesiz kaldığında da şeytan bir domuz kurban eder ve domuzun kanıyla asmayı sular. İşte şeytanın kesip kanlarıyla asmayı suladığı bu hayvanların vasıfları "kırmızı" şaraba ve onu içen insanlara geçmiştir. Her kim şarap kadehini eline alsa gönlü ferahlar. Bir iki kadeh içince insan keyiflenip papağan gibi konuşkan olur, tatlı sözler eder, yüzüne renk gelir, neşesinden cilve eder. Bu hâliyle tavusa benzer. Şaraptan bir miktar daha içerse aklına hiffet gelir, delilik belirtileri baş gösterir, maymun gibi oynamaya başlar. Daha çok içerse, ihtiyarını yitirir, gözleri akik taşı gibi kızarır, hayallere dalar. Durduğu yerde hay u huy eder, ağzından sular akmaya başlar. Daha da çok içip sarhoş olursa onu zincirle bile zapt etmek mümkün olmaz. Arslan gibi çevresindekilere zarar verir onları üzer ve türlü türlü fenalıklar yapar. Haddinden çok içerse, başı aşağıya sarkmaya, uyuklamaya başlar kendinden geçip sızar kalır ve domuz gibi horlamaya başlar (Özdemir, 1993, s. 142-143).

Revânî[31] ve Aynî'nin[32] sâkînâmelerinde anlattığı hikâyeler hemen hemen aynıdır. Ancak, Hasan Özdemir hikâyeler arasında bazı farklar olduğunu belirtir. Aynî'nin

[31] Detaylı bilgi için bk. Arslan, age., s. 289-291'de 199-242.beyitler arası.
[32] Detaylı bilgi için bk. Arslan, age., s. 105-106'da 967-985. beyitler arası.

hikâyesinde, şeytanın üzümler olgunlaştığında domuzu kesip asmayı suladığı anlatılırken Revânî'ninkinde şeytanın, asmanın üzümleri toplandıktan sonra domuzu kesip asmayı suladığı anlatılmaktadır. Böyle olduğunda ise domuz kanının işlevi kalmamaktadır. Buna rağmen hikâyede hâlâ domuz kanının işlevi varlığını sürdürmektedir.

Bu efsanenin Türkçe bir başka tarihî belgesi de Mostarlı 'Alî Dede (b. Mustafa) al-Bosnavî'nin (öl. 1598) "Muhâdarat al-avâ'il va-musâmarât al-avâhir" adlı eserinde görülmektedir. Réne Basset, 'Alî Dede'nin bu efsaneyi XV. yüzyılın Arap yazarı al-Damirî'nin (Kamâl-ad-dîn Muhammad b. Mûsâ, öl. 1405) "Hayât al-hayavân al-kubrâ" adlı eserinden aktarmış olduğunu söyler.

Arap yazarlarından al-İbşihî'nin (Muhammad b. Ahmad, öl. 1446) "al-Mustatraf fî-kull fann mustazraf" adında ve Türkçeye de çevrildiği bilinen eserindeki varyant ile Aynî'nin eserindeki hikâye -bazı ayrıntılar dışında- hemen hemen aynıdır.

Efsane al-İbşihî'nin anlattığı biçimiyle al-Damirî'nin "Hayât al-hayavân al-kubrâ" adlı kitabında yer almaktadır. Al-İbşihî'nin, Revânî'nin, 'Alî Dede'nin ve Aynî'nin aktardığı hikâyenin kaynağı al-Damirî'nin "Hayât al-hayavân al-kubrâ" adlı kitabı olmalıdır. Al-Damirî aynı eserde efsanenin bir başka varyantını daha vermektedir ve bu varyantta Türk sözlü varyantında anlatıldığı gibi Âdem'in yerini Nuh peygamber almaktadır.

Yukarıda bahsettiğimiz Arap tarihî belgelerindeki varyantların dışında efsanenin Orta Doğu, Avrupa (Bulgaristan, Macaristan, Yunanistan), İbrani ve Hint varyantları da vardır.

Bu efsane hem geniş bir coğrafyada yaygındır hem de oldukça eskidir. Anlatının Arap-İslam ve İbrani geleneklerinin etkisiyle yeniden biçimlendiği anlaşılmaktadır. İslam'da şarabın yasak olması sebebiyle şarabın şeytanın işi olarak görülmesi normaldir. Arap, Türk ve İbrani varyantlarında şarabın mucidi olan şeytan, Avrupa varyantlarında yerini Nuh'a bırakmıştır. Kuşkusuz bu durumda Hristiyanlıkta şaraba İslam'daki gibi bakılmamasının etkisi vardır (Özdemir, 1993, s. 135-160).

Şarabın icadıyla ilgili anlatı örnekleri sâkînâme metinlerinde de yer almaktadır. Anlatılar arasında bazı farklar olsa da genel olarak hikâyelerin olay örgüleri aynıdır. İncelediğimiz sâkînâme metinlerinden sadece Revânî ve Aynî'ye ait olanlarda bu tür örnekler bulunmaktadır.

2.1.2. Sâkînâmelerde Şarap Anlamına Gelen Kelimeler

Divan edebiyatı Türk, Arap ve Fars edebiyatlarının bir bileşimidir. İslamiyet'ten sonra diğer milletlerin edebiyatlarından etkilenerek oluşturulan divan edebiyatında kullanılan dil de diğer milletlerin dillerinden etkilenmiştir. Aruz vezninin Türkçeye uygulanmasının zorluğu vb. sebeplerle dilimize Arapça ve Farsça kelimeler girmeye başlamıştır.

Bahsettiğimiz sebeplerden dolayı divan şiirinde, bir kelimenin hem Türkçedeki hem Arapçadaki hem de Farsçadaki karşılıkları bir arada kullanılmıştır. Şarap da bu kelimelerden biridir.

Çalışmamızda gerçek anlamı şarap olan kelimeler ve mecazi anlamda şarap yerine kullanılan kelimeler alfabetik bir liste oluşturulacak şekilde verilmiştir. Şarap anlamına gelen kelimelerin somutlaştırılabilmesi için de sâkînâmelerde geçen örneklerden yararlanılmıştır.

2.1.2.1. Gerçek Anlamda Şarap Yerine Kullanılan Kelimeler

Aşağıda verdiğimiz başlıkların altında yer alan beyitlerde şarabın gerçek anlamda kullanıldığı görülmektedir.

Bâde: Bâde, sâkînâme metinlerinde "şarap" için en çok kullanılan kelimelerden biridir. İncelediğimiz sâkînâme metinlerinde bâde 365 yerde görülmektedir. Sâkînâmelerde tespit ettiğimiz bâdeyle ilgili tamlamalar ve kullanım sıklıkları şöyledir: bâde-i 'aşk (6), bâde-i 'aşk-ı pâk (4), bâde-i ahmer (1), bâde-i bî-bedel (1), bâde-i bî-gaş (1), bâde-i cân-fezâ (1), bâde-i cân-fürûz (1), bâde-i cemâlî (1), bâde-i cinânî (1), bâde-i dırahşân (1), bâde-i dîrîne-sâlî (1), bâde-i engûrî-câme (1), bâde-i ergavân (7), bâde-i ezel (1), bâde-i feyz (1), bâde-i gam (1), bâde-i gam-küsil (1), bâde-i gam-neverd (1), bâde-i gam-zidâ (1), bâde-i girye-hîz (1), bâde-i gül-fâm-ı bâkî (1), bâde-i gül-gûn (1), bâde-i hayret (1), bâde-i hoş-güvâr (3), bâde-i hûb-rû (1), bâde-i la'l (1), bâde-i la'l-gûn (3), bâde-i lâle-gûn (1), bâde-i letâfet (1), bâde-i magz (1), bâde-i mahabbet (1), bâde-i mecâzî (1), bâde-i mihr-i tecellî (2), bâde-i müdâm (1), bâde-i nâb (21), bâde-i nâb-ı neş'e-bahşâ (1), bâde-i nâz (2), bâde-i nutfe (1), bâde-i rahmet (1), bâde-i revân (4), bâde-i rûh (1), bâde-i sâf (1), bâde-i sîne-rûb (1), bâde-i sürh-ı neş'e-perver (1), bâde-i şevk (2), bâde-i ter (4), bâde-i zevk-i 'aşk (1).

Metinlerde bâdenin yanı sıra bâde-âşâm (1), bâde-efşân (1), bâde-fürûş (2), bâde-gûn (2), bâde-hâr (8), bâde-keş (1), bâde-nûş (8), bâde-nûşân (4), bâde-perest (6), bâde-perestân (2), bâde-peymâ (3), bâde-peymâyân (1), bâde-veş (2) gibi kelimeler de vardır.

Göze gelmege bâde-i hoş-güvâr
Nazar-gâhı hûb olmanuñ dahli var (Nev'izâde Atâyî Sâk., 438-173)[33]

Bir bâde ki itse zehr eger nûş
Fi'l-hâl ola hâ'sı çeşme-i nûş (Riyâzî Sâk., 71-216)[34]

[33] Örnek beyitlerin sonunda sırasıyla beytin alındığı sâkînâme, beyit ve sayfa numaraları verilmiştir.
[34] Bâde, örnek olarak verdiğimiz beyitlerin dışında Revânî Sâk., 2-282, 10-283, 26-283, 235-290, 641-305, 674-306; Kalkandelenli Fakîrî Sâk., 82-432; Beyânî Sâk., 40-372, 112-375, 115-375, 116-375, 138-376, 166-377, 202-378, 207-378, 217-378, 233-379, 234-379, 249-379, 250-379, 279-380, 297-381; Kafzâde Fâizî Sâk., 23-401, 24-401, 25-401, 26-402, 27-402, 42-402, 107-404, 109-404, 114-404, 133-405; Azmîzâde Hâletî Sâk., 8-318, 20-319, 27-319, 33-319, 34-319, 54-320, 125-322, 232-326, 260-327, 264-327, 285-328, 288-328, 313-329, 319-329, 338-330, 345-330, 383-331, 400-332, 405-332, 417-332, 480-335; Selanikli Es'ad Sâk., 6-418, 7-418, 12-418, 13-418, 20-418, 36-419, 39-419, 42-419, 43-419, 44-419, 45-419, 46-419, 58-420, 60-420, 67-420, 112-421; Şeyhî Mehmed Allâme Efendi Sâk., 45-427, 96-429, 110-429; Nev'izâde Atâyî Sâk., 12-158, 43-159, 49-159, 313-168, 461-173, 501-175, 520-175, 641-179, 769-184, 776-184, 782-184, 784-184, 791-184, 799-185, 809-185, 829-186, 879-187, 899-188, 927-189, 962-190, 974-191, 980-191, 981-191, 1098-195, 1160-197, 1170-197, 1189-198, 1193-198, 1199-198, 1201-199, 1393-205, 1415-206, 1442-207, 1486-208, 1495-209, 1500-209; Şeyhülislâm Yahyâ Sâk., 13-443, 52-444, 60-445; Riyâzî Sâk., 2-214, 4-214, 21-214, 52-215, 56-216, 57-216, 65-216, 73-216, 80-216, 88-217, 103-217, 107-217, 112-218, 157-219, 191-220, 203-221, 215-221, 228-222, 258-223, 259-223, 269-223, 276-223, 315-225, 327-225, 399-228, 421-228, 430-229, 473-230, 481-231, 487-231, 489-231, 501-231, 514-232, 517-232, 596-235, 597-235, 598-235, 606-235, 607-235, 636-236, 656-237, 693-238, 694-238, 703-238, 709-238, 714-239, 718-239, 738-240, 746-240, 747-240, 783-241, 791-241, 816-242, 842-243, 844-243, 857-244, 877-245, 885-245, 893-245, 897-245, 949-247, 970-248, 1030-250, 1041-250; Sabûhî Sâk., 3-422, 28-423; Cem'î Mehmed Sâk., 9-434, 38-435, 83-436; Tıflî Sâk., 4-392, 7-392, 11-392, 28-393, 33-393, 36-393; Nâzükî Sâk., 14-449; Suphizâde Feyzî Sâk., 88-255, 116-256, 120-256, 122-256, 130-257, 131-257, 133-257, 147-257, 161-258, 190-259, 211-259, 217-260, 228-260, 248-261, 303-263, 316-263, 330-264, 338-264, 339-264, 341-264, 348-264, 351-264, 354-264, 356-264, 359-265, 367-265, 384-265, 386-265, 411-266, 445-268, 452-268, 454-268, 466-268, 488-269, 501-269, 524-270, 533-271, 534-271, 543-271, 546-271, 576-272, 666-275, 689-276; Benlizâde İzzet Sâk., 103-385, 129-386, 131-386, 296-391; Aynî Sâk., 9-69, 33-70, 60-71, 71-71, 80-72, 137-74, tard. 1/1-74, tard. 1/3-75, tard. 1/4-75, 157-75, 185-76, 243-78, 259-78, tard. 2/1-80, 317-81, 335-81, 353-82, 365-83, 376-83, 468-86, tard. 3/3-86, tard. 3/4-86-87, tard. 3/5-87, 491-87, 492-87, 494-87, 547-89, 705-96, 731-96, 759-97, 759-97, 768-98, 770-98, 796-99, 833-100, 837-100, tard. 5/2-100, 844-101, 884-102, 896-103, 926-104, 947-105, 964-105, 983-106, 991-106, 1005-107, 1007-107, 1025-108, 1028-108, 1035-108, 1053-109, 1083-110, 1086-110, 1087-110, 1099-111, 1106-111, 1147-112, 1177-113, tard. 8/1-114, tard. 8/5-114, 1207-115, 1209-115, 1222-115, 1223-115, 1224-116, 1226-116, 1227-116, 1229-116, 1266-117, 1288-118, 1292-118, 1303-119, 1307-119, 1317-119, 1363-121, 1376-121, 1380-121, 1400-122, tard. 10/2-122, 1422-123, tard. 11/1-126, 1532-127, 1552-128, 1584-129, 1591-129, 1592-130, 1612-131, 1630-131, 1633-131, 1635-131, 1661-132, 1666-133, 1676-133, 1691-134, 1696-134, 1700-134, tard. 14/1-136, tard. 14/4-137, 1903-142, tard. 15/1-142, tard. 15/3-142, tard. 15/4-142, 1919-143, 1924-143, 1949-144, 1957-144, 1967-145, 1970-145, 1987-146; Süleyman Rüşdî Sâk., 1-457, 3-457, 39-458; Hüznî Sâk., 3-452, 5-452, 7-452, 12-452, 18-452, 32-453, 36-453, 39-453, 41-453, 43-453; Aşkî Sâk., 13-446, 17-446, 24-446, 28-447, 33-447, 64-448, 70-448'de de geçmektedir.

Bordo/ Kumandarya/ Şampanya (Şanpanya): Bordo, kumardarya ve şampanya şarap çeşitleridir. Kelimeler, metinlerde bir kez geçmektedir.

Kumandarya vü şanpanya vü bordo
Koyup câma içer ol çeşm-i câdû (Aynî Sâk., 992-106)

Cur'a: Verilen örneklerde cur'anın gerçek anlamda kullanıldığı görülmektedir. İncelediğimiz sâkînâme metinlerinde cur'anın 73 kez kullanıldığını tespit ettik. Sâkînâmelerde, cur'ayla kurulan tek tamlama "cur'a-i feyz-ittisâlî (1)"dir.

Metinlerde cur'anın yanı sıra cur'a-cûyân (1), cur'a-efşân (1), cur'a-hâr (1), cur'a-keş (2), cur'a-nisâr (1), cur'a-nûş (3), cur'a-rîz (2), cur'a-vâr (1), cur'a-veş (1) gibi kelimeler de vardır.

Genc-i tarabuñ zekâtı yok mı
Bir cur'aya lutfuñ olsa çok mı (Kafzâde Fâizî Sâk., 9-401)

Bir cur'asın itse mâh-ı nev nûş
Fi'l-hâl ide bedrini der-âgûş (Riyâzî Sâk., 68-216)[35]

Dem: Kelimenin taşıdığı anlamlardan biri de "şarap"tır. Şarap anlamına gelen dem, sâkînâme metinlerinde 3 kez geçmektedir. Ayrıca metinlerde demden türetilen dem-hâne (2)'nin kullanıldığı da görülmüştür.

Tâ subh çeküp o şevk ile dem
Allâh yekdür ola terânem (Kafzâde Fâizî Sâk., 105-404)

İç bâde-i nâbı subh-demdir

[35] Cur'a, örnek olarak verdiğimiz beyitlerin dışında Revânî Sâk., 14-283, 95-286, 474-299, 491-300; Beyânî Sâk., 192-377, 221-378; Azmîzâde Hâletî Sâk., 22-319, 51-320, 96-321, 233-326, 255-327, 350-330, 510-336; Selanikli Es'ad Sâk., 14-418, 29-419, 103-421, 114-421; Şeyhî Mehmed Allâme Efendi Sâk., 18-426, 99-429; Nev'izâde Atâyî Sâk., 468-174, 591-178, 863-187, 1021-192, 1354-204; Şeyhülislâm Yahyâ Sâk., 38-444; Riyâzî Sâk., 79-216, 440-229, 617-235, 696-238, 764-240, 988-248; Sabûhî Sâk., 4-422, 38-423, 109-425; Cem'î Mehmed Sâk., 19-434, 35-435, 48-435; Tıflî Sâk., 10-392; Nâzükî Sâk., 45-450; Suphizâde Feyzî Sâk., 148-257, 149-257, 150-257, 151-257, 152-257, 153-257, 154-257, 155-257, 156-257, 157-257, 158-257, 159-258, 160-258, 161-258, 162-258, 163-258, 164-258; Aynî Sâk., 58-71, 59-71, 90-72, 93-72, tard. 3/3-86, 759-97, 1194-114, 1395-122, 1592-130, tard. 14/1-136, 1987-146; Süleyman Celaleddin Sâk., 7-407; Hüznî Sâk., 32-453, 33-453, 49-453'te de geçmektedir.

Hoş gör bu demi ki dem bu demdir (Riyâzî Sâk., 315-225)[36]

Dürd: "Tortu, çöküntü" anlamına gelir. İncelediğimiz metinlerde dürd kelimesinin 43 kere geçtiğini tespit ettik. Sâkînâmelerdeki dürdle ilgili diğer kullanımlar şöyledir: dürd-i pâk (1), dürd-i fenâ (1), dürd-i batâlet (1), dürd-i hasret (1), dürd-i derd (1).

Metinlerde, dürdden türetildiğini gördüğümüz kelimeler; dürd-keş (2) ve dürd-nûşân (1)'dır.

Kadeh-veş dehâna gele cân-ı pâk
Mekânım ola dürd-i mey gibi hâk (Nev'izâde Atâyî Sâk., 1584-212)

'Aceb dürd-i mey cevher-i pâk olur
Girîbân-ı gam dem-be-dem çâk olur (Suphizâde Feyzî Sâk., 168-258)[37]

Dürdî: "Tortu, çöküntü" anlamına gelir. Kelime, incelenen metinlerde beş kez geçmektedir. Metinlerde dürdînin yanı sıra dürdî-âşâm (1) ve dürdî-keşân (1) gibi kelimeler de vardır.

Sanur nefhasın şemm iden hûn-ı müşk
'Abîr ola dürdîsi ger ola huşk (Nev'izâde Atâyî Sâk., 871-187)

Alsa ele muşt-ı hâk-i kemter
Dürdî-i şarâb-veş olur zer (Riyâzî Sâk., 851-244)[38]

Hamr: İncelenen metinlerde "şarap" anlamına gelen hamrın dört kez kullanıldığı görülmüştür. Sâkînâmelerde tespit ettiğimiz, hamrla ilgili diğer kullanımlar şu şekildedir: hamr-ı sûzende-gam (1), hamr-ı humret-nümâ-yı safâ (1).

---

[36] Dem, örnek olarak verdiğimiz beyitlerin dışında Riyâzî Sâk., 1058-251'de de geçmektedir.
[37] Dürd, örnek olarak verdiğimiz beyitlerin dışında Beyânî Sâk., 195-378, 197-378, 198-378, 199-378; Azmîzâde Hâletî Sâk., 68-320; Selanikli Es'ad Sâk., 1-418; Nev'izâde Atâyî Sâk., 63-160, 439-173, 782-184, 1334-203, 1385-205, 1448-207; Riyâzî Sâk., 145-219, 146-219, 147-219, 149-219, 150-219, 894-245, 994-249; Sabûhî Sâk., 68-424; Cem'î Mehmed Sâk., 19-434; Tıflî Sâk., 6-392, 130-396; Suphizâde Feyzî Sâk., 120-256, 169-258, 170-258, 171-258, 172-258, 173-258, 174-258, 176-258, 180-258, 186-258; Aynî Sâk., 14-69, 492-87, 759-97, 835-100, 867-102, 1054-109, 1149-112, 1660-132'de de geçmektedir.
[38] Dürdî, örnek olarak verdiğimiz beyitlerin dışında Nev'izâde Atâyî Sâk., 9-158, 783-184; Riyâzî Sâk., 844-243'te de geçmektedir.

Bir âteşdür ol hamr-ı sûzende-gam
Şerer-bâr olur meclise dem-be-dem (Beyânî Sâk., 200-378)

‘Arab’da müdminân-ı hamrı kıl yâd
Sekizdir eyle bir bir böyle ta‘dâd (Aynî Sâk., 1158-113)[39]

Kındîd: Şarabın adlarından biridir ve kelime, aşağıda verilen örnekte gerçek anlamıyla kullanılmaktadır.

Şarâb u ism ü kındîd ü humeyyâ
Müdâm u hamr u sırf u sekr ü sahbâ (Aynî Sâk., 988-106)

Kümeyt: “Doru at” anlamına da gelen kelime genel olarak tevriyeli bir şekilde kullanılmaktadır. Sâkînâmelerde, kümeytle ilgili dört örnek vardır. Metinlerde geçen diğer kullanımlar; kümeyt-i bâde (1), kümeyt-i merdüm-efgen (1) ve kümeyt-i sürûr (1)’dur.

‘Arakla mey-i nâbı eyle revân
Kümeyti ol eşheble kıl hem-‘inân (Nev‘izâde Atâyî Sâk., 1187-198)

Aldı o kümeyt-i merdüm-efgen
Zûr ile ‘inân-ı ‘aklı elden (Riyâzî Sâk., 424-229)[40]

Lây: “Tortu” anlamındaki kelimeyle ilgili beyitlerin sayısı üçtür.

O bir mey ki lâyı gül-i neş’e-ver
Ki andan safâlar düzer kûze-ger (Beyânî Sâk., 196-378)

Tururdı kemersüz binâ-yı nühüm
Konulsa horâsânî-i lây-ı hum (Nev‘izâde Atâyî Sâk., 924-189)[41]

[39] Hamr, örnek olarak verdiğimiz beyitlerin dışında Suphizâde Feyzî Sâk., 123-256; Aynî Sâk., 988-106’da da geçmektedir.
[40] Kümeyt, örnek olarak verdiğimiz beyitlerin dışında Nev‘izâde Atâyî Sâk., 770-184; Aynî Sâk., 27-70’te de geçmektedir.

Mey: İncelediğimiz sâkînâmelerde 872 kez geçtiği görülmektedir. Bu nedenle meyin şaraptan bile fazla kullanıldığı tespit edilmiştir. Sâkînâmelerde bulduğumuz, meyle ilgili diğer kullanımlar şu şekildedir: mey-i ‘adl (1), mey-i ‘aşk (18), mey-i ‘aşk-ı hudâ (1), mey-i ‘aşk-ı ilâhî (1), mey-i ‘aşk-ı pâk (3), mey-i ‘aşk-ı resûl-i hakk (1), mey-i ‘aşk-ı tahkik (1), mey-i ‘ayş ü dem (1), mey-i ‘ilm-i hadîs (1), mey-i ‘ilm-i ledünnî (1), mey-i ‘irfân (4), mey-i ‘isyân (1), mey-i ‘işret (1), mey-i ‘ömr (1), mey-i âdâb-ı şâhî (1), mey-i âfitâb (1), mey-i ahmer (1), mey-i âteşîn (9), mey-i belâ-yı hayret (1), mey-i bî-direng (1), mey-i bî-gaş (5), mey-i cân (1), mey-i cân-fezâ (6), mey-i cân-fürûz (1), mey-i çâr-sâl (1), mey-i dil-güşâ (3), mey-i dil-nüvâz (1), mey-i ef‘âl (1), mey-i envâr (1), mey-i ergavân (10), mey-i esrâr-ı ‘aşk (1), mey-i esrâr-ı Yezdân (1), mey-i fenâ (1), mey-i ferah-fezâ (2), mey-i ferah-resân (1), mey-i feyz-i pâk (1), mey-i feyz-i seher (1), mey-i gam-zidâ (2), mey-i gayret (1), mey-i güher-sân (1), mey-i gül-fâm (1), mey-i gül-gûn (1), mey-i gül-reng (1), mey-i hâm (1), mey-i havf-ı hudâ (1), mey-i hayâl-i dildâr (1), mey-i hikmet (1), mey-i hilm (1), mey-i hoş-güvâr (5), mey-i hoş-nümâ (1), mey-i hubb-ı hudâ (1), mey-i hubb-ı resûl (1), mey-i hubb-ı resûl-i hakk (1), mey-i hurşîd (1), mey-i ihsân-ı şâhî (1), mey-i ihtisâs (1), mey-i irşâd-ı feyz (1), mey-i kirâmî (1), mey-i küfr (1), mey-i la‘l-fâm (1), mey-i la‘l-gûn (7), mey-i la‘l-i leb (1), mey-i la‘l-reng (1), mey-i lâle-gûn (1), mey-i mahabbet (2), mey-i mâtem (1), mey-i mihr-tâb (2), mey-i mugân (1), mey-i musaffâ (1), mey-i müzâb (1), mey-i nâb (26), mey-i nâb-ı âteşîn (1), mey-i nâb-ı dil-pezîr (1), mey-i nagme (1), mey-i nâz (2), mey-i nazm (2), mey-i nazm-ı cân-bahş (1), mey-i nazm-ı hamriyye (1), mey-i nusret (1), mey-i pâk (1), mey-i pür-cûş (1), mey-i pür-neş’e (1), mey-i pür-safâ (1), mey-i rahîk (1), mey-i reng-i gül (1), mey-i revân (5), mey-i rûh-bahş (1), mey-i rûh-ı revân (1), mey-i rûşen (3), mey-i sâde (1), mey-i sâf (7), mey-i sıdk (1), mey-i sîne-sûz (1), mey-i şegaf (1), mey-i şevk (5), mey-i şu‘le-dâr (2), mey-i şu‘le-zen (1), mey-i tâb-dâr (2), mey-i tayy-ı mekân (1), mey-i tecellî-i hakk (1), mey-i telh (3), mey-i telh-i dûrî (1), mey-i telh-i girye-engîz (1), mey-i tesbîh (1), mey-i tünd-hû (1), mey-i vahdet (3).

Metinlerde meyin yanı sıra mey-âlûde (1), mey-âşâm (5), mey-âver (1), mey-efrûz (2), mey-fürûş (6), mey-gûn (2), mey-güsâr (1), mey-güsârî (1), mey-hâne (107), mey-hâne-dâr (1), mey-hâr (9), mey-hâre (11), mey-hûr (1), mey-kede (20), mey-keş (3), mey-keşân (7), mey-nûş (6), mey-perest (7), mey-perestân (7) gibi kelimeler de vardır.

---

[41] Lây, örnek olarak verdiğimiz beyitlerin dışında Şeyhî Mehmed Allâme Efendi Sâk., 22-426’da da geçmektedir.

Sâkiyâ kande durur sohbete gelsün mey-i nâb
Biz anı görmeyeli hayli zamân oldı yine (Revânî Sâk., 610-304)

O meyden zebânda hemân kîl ü kâl
Ne hoş beñzer aña bu dil-keş misâl (Kalkandelenli Fakîrî Sâk., 22-430)

Bir kadeh atdım mey-i gül-fâmdan
Eyledim zihnim rehâ evhâmdan (Süleyman Celaleddin Sâk., tar. 5-412)[42]

[42] Beytin sonunda sırasıyla tarihin alındığı sâkînâme, beyit ve sayfa numaraları verilmiştir. Mey, örnek olarak verdiğimiz beyitlerin dışında Revânî Sâk., 3-282, 9-283, 12-283, 13-283, 20-283, 21-283, 95-286, 226-290, 231-290, 275-292, 286-292, 290-292, 292-292, 382-296, 384-296, 499-300, 502-300, 510-300, 523-301, 631-305, 634-305, 635-305, 639-305; Kalkandelenli Fakîrî Sâk., 2-430, 3-430, 10-430, 13-430, 14-430, 15-430, 17-430, 18-430, 19-430, 21-430, 27-431, 28-431, 31-431, 38-431, 41-431, 47-431, 91-433, 98-433, 104-433; Beyânî Sâk., 43-372, 44-372, 46-372, 97-374, 115-375, 116-375, 118-375, 119-375, 120-375, 128-375, 142-376, 149-376, 168-377, 171-377, 172-377, 173-377, 174-377, 175-377, 176-377, 177-377, 179-377, 183-377, 185-377, 186-377, 187-377, 188-377, 189-377, 190-377, 193-377, 194-377, 195-378, 196-378, 197-378, 198-378, 199-378, 201-378, 213-378, 214-378, 291-381, 296-381; Kafzâde Fâizî Sâk., 15-401, 16-401, 17-401, 18-401, 19-401, 20-401, 28-402, 110-404, 118-405, 141-405, 149-406, 155-406; Azmîzâde Hâletî Sâk., 2-318, 5-318, 9-318, 15-319, 23-319, 49-320, 67-320, 75-321, 85-321, 94-321, 95-321, 96-321, 97-321, 109-322, 195-325, 205-325, 212-325, 213-325, 226-326, 230-326, 238-326, 249-327, 262-327, 266-327, 269-327, 283-328, 314-329, 317-329, 319-329, 322-329, 324-329, 325-329, 327-329, 339-330, 341-330, 342-330, 382-331, 386-331, 393-332, 395-332, 396-332, 419-332, 483-335, 485-335, 487-335, 490-335, 512-336, 513-336, 517-336; Selanikli Es‘ad Sâk., 33-419, 41-419, 57-420, 69-420, 76-420, 82-420, 111-421; Şeyhî Mehmed Allâme Efendi Sâk., 12-426, 13-426, 14-426, 16-426, 17-426, 20-426, 24-426, 26-427, 30-427, 47-427, 60-428, 73-428, 74-428, 86-429, 87-429, 98-429, 102-429, 109-429, 111-429; Nev‘izâde Atâyî Sâk., 9-158, 10-158, 40-159, 43-159, 44-159, 63-160, 69-160, 85-161, 86-161, 105-161, 114-162, 307-168, 419-172, 429-172, 443-173, 494-174, 500-175, 503-175, 511-175, 557-177, 759-183, 761-183, 772-184, 774-184, 778-184, 779-184, 780-184, 791-184, 822-185 , 825-186, 842-186, 844-186, 847-186, 848-186, 852-187, 855-187, 865-187, 869-187, 877-187, 882-188, 883-188, 884-188, 885-188, 889-188, 895-188, 897-188, 919-189, 922-189, 951-190, 952-190, 961-190, 963-190, 972-191, 973-191, 1000-192, 1057-194, 1059-194, 1119-196, 1129-196, 1130-196, 1133-196, 1168-197, 1187-198, 1192-198, 1200-199, 1203-199, 1206-199, 1207-199, 1232-200, 1234-200, 1254-200, 1255-200, 1293-202, 1294-202, 1299-202, 1319-203, 1353-204, 1354-204, 1356-204, 1362-204, 1364-204, 1390-205, 1411-206, 1414-206, 1415-206, 1436-207, 1443-207, 1444-207, 1446-207, 1448-207, 1451-207, 1454-207, 1456-207, 1465-208, 1467-208, 1481-208, 1487-208, 1488-208, 1489-208, 1497-209, 1505-209, 1514-209, 1523-210, 1524-210, 1534-210, 1537-210, 1573-211, 1584-212; Şeyhülislâm Yahyâ Sâk., 7-443, 9-443, 10-443, 15-443, 34-444, 35-444, 39-444, 46-444, 50-444, 53-444, 55-445, 60-445; Riyâzî Sâk., 4-214, 5-214, 10-214, 60-216, 64-216, 66-216, 67-216, 69-216, 81-217, 85-217, 86-217, 87-217, 97-217, 98-217, 104-217, 106-217, 113-218, 114-218, 115-218, 123-218, 133-218, 135-218, 188-220, 225-222, 249-222, 252-222, 260-223, 264-223, 265-223, 279-223, 302-224, 319-225, 322-225, 326-225, 328-225, 335-225, 337-225, 342-226, 422-228, 425-229, 426-229, 427-229, 431-229, 433-229, 440-229, 477-230, 480-231, 485-231, 491-231, 497-231, 506-231, 565-234, 566-234, 591-234, 592-234, 599-235, 602-235, 604-235, 605-235, 608-235, 609-235, 611-235, 622-236, 652-237, 654-237, 659-237, 704-238, 708-238, 720-239, 723-239, 724-239, 725-239, 726-239, 733-239, 740-240, 745-240, 756-240, 757-240, 766-241, 771-241, 773-241, 774-241, 775-241, 780-241, 781-241, 785-241, 792-242, 794-242, 818-242, 846-243, 861-244, 871-244, 873-244, 874-244, 875-245, 876-245, 925-246, 934-247, 1026-250, 1037-250; Sabûhî Sâk., 1-422, 5-422, 6-422, 7-422, 38-423, 45-423, 48-423, 55-423, 58-424, 67-424, 68-424, 75-424, 80-424, 85-424, 90-425, 91-425, 97-425, 99-425, 104-425, 105-425, 106-425, 107-425; Şeyhülislâm Bahâyî Sâk., 20-437, 29-438; Cem‘î Mehmed Sâk., 18-434, 25-434, 40-435, 71-436; Tıflî Sâk., 5-392, 6-392, 12-392, 27-393, 30-393, 56-394; Nâzükî Sâk., 8-449, 33-450, 40-450, 45-450, 47-450, 53-450, 54-450, 61-451; Suphizâde Feyzî Sâk., 71-254, 77-255, 81-255, 91-255, 93-255, 95-255, 100-255, 104-256, 108-256, 109-256, 110-256, 111-256, 112-256, 114-256, 117-256, 120-256, 126-256, 131-257, 135-257, 140-257, 141-257, 147-257, 151-257, 159-258, 160-258, 165-

Müdâm: Kelime, "şarap" anlamına da gelmektedir. Sâkînâme metinlerindeki altı beyitte geçmektedir.

Al destiñe keştî-i müdâmı
Sal bahr-ı fenâya neng ü nâmı (Riyâzî Sâk., 701-238)

Su katma sâkiyâ aslâ müdâma
Helâli sen karışdırma harâma (Aynî Sâk., 1003-107)[43]

Mül: İncelediğimiz sâkînâme metinlerinde "mül"ün de kullanıldığı görülmüştür. Mül; XVI, XVII, XVIII ve XIX. yüzyıllarda yazılmış olan sâkînâmelerin 37 beytinde geçmektedir. Metinlerde geçen, mülle ilgili diğer örnekler; mül-i 'aşk (2) ve mül-i şâdî (1)'dir.

Ne hoşdur kokusı görüñ ol mülüñ

258, 166-258, 168-258, 169-258, 170-258, 171-258, 172-258, 174-258, 176-258, 177-258, 179-258, 180-258, 181-258, 183-258, 186-258, 188-259, 190-259, 193-259, 211-259, 213-259, 224-260, 253-261, 258-261, 261-261, 262-261, 266-261, 288-262, 291-262, 292-262, 293-262, 296-262, 301-262, 306-263, 313-263, 315-263, 317-263, 318-263, 323-263, 324-263, 326-263, 328-263, 337-264, 345-264, 346-264, 347-264, 351-264, 353-264, 360-265, 366-265, 368-265, 371-265, 373-265, 378-265, 382-265, 410-266, 412-266, 415-266, 417-267, 418-267, 421-267, 429-267, 431-267, 432-267, 434-267, 439-267, 442-267, 443-267, 448-268, 449-268, 450-268, 451-268, 453-268, 455-268, 457-268, 460-268, 466-268, 467-268, 471-268, 484-269, 486-269, 490-269, 491-269, 495-269, 497-269, 500-269, 501-269, 506-270, 510-270, 512-270, 515-270, 516-270, 526-270, 530-271, 535-271, 536-271, 540-271, 542-271, 552-271, 554-271, 558-271, 559-272, 566-272, 567-272, 593-273, 681-276; Benlizâde İzzet Sâk., 2-382, 5-382, 19-382, 75-384, 155-387, 165-387, 200-388, 201-388, 205-388, 212-389, 221-389, 252-390, 294-391; Aynî Sâk., 14-69, 17-69, 18-69, 25-70, 39-70, 47-70, 50-70, 53-71, 64-71, 68-71, 70-71, 76-71, 83-72, 92-72, 96-72, 97-72, 101-72, 102-72, 104-72, 111-73, 129-73, 133-74, 140-74, 155-74, 164-75, 217-77, 246-78, 250-78, 337-82, 497-88, 505-88, 517-88, 578-91, 596-91, 660-94, 681-95, 717-96, 759-97, 775-98, 776-98, 779-98, 780-98, 781-98, 784-98, 787-98, 788-98, 790-99, 793-99, 795-99, 798-99, 799-99, 821-100, 835-100, 836-100, tard. 5/4-100, 851-101, 857-101, 860-101, 865-102, 873-102, 883-102, 935-104, 968-105, 991-106, 1002-107, 1009-107, 1011-107, 1043-108, 1052-109, 1061-109, 1079-109, tard. 7/4-110, 1096-110, 1108-111, 1110-111, 1142-112, 1143-112, 1149-112, 1150-112, 1151-112, 1152-113, 1153-113, 1164-113, 1192-114, tard. 8/1-114, tard. 8/4-114, tard. 8/5-114, 1202-115, 1220-115, 1225-116, 1289-118, tard. 9/3-118, tard. 9/4-118, tard. 9/5-118, 1294-118, 1298-118, 1320-119, 1324-119, 1334-120, 1369-121, 1370-121, 1383-121, 1394-122, tard. 10/4-122, 1412-123, 1501-126, 1507-126, tard. 11/2-126, tard. 11/3-126, tard. 11/5-126, 1509-126, 1531-127, 1542-128, 1553-128, 1556-128, 1569-129, 1576-129, 1578-129, 1582-129, 1589-129, 1609-130, tard. 12/1-130, 1610-131, 1614-131, 1619-131, 1620-131, 1621-131, 1625-131, 1631-131, 1634-131, 1635-131, 1646-132, 1650-132, 1654-132, 1660-132, 1663-132, 1665-132, 1670-133, 1682-133, 1707-134, 1726-135, 1742-136, 1757-136, 1847-140, 1859-140, tard. 15/2-142, tard. 15/3-142, tard. 15/5-142, 1913-143, 1920-143, 1923-143, 1931-143, 1943-144, 1964-145, 1979-146, 1996-146, 1998-146, 2002-146, 2004-147; Süleyman Rüşdî Sâk., 1-457, 7-457, 22-457, 23-457, 24-457, 25-457, 26-458, 27-458, 28-458, 32-458, 35-458, 39-458, 5-407, 6-407, 49-408, 121-411, 127-411; Hüznî Sâk., 4-452, 13-452, 19-452, 20-452, 21-452, 22-452, 23-452, 24-452, 26-452, 28-453, 29-453, 40-453, 53-453; Aşkî Sâk., 11-446, 36-447, 44-447'de de geçmektedir.

[43] Müdâm, örnek olarak verdiğimiz beyitlerin dışında Riyâzî Sâk., 428-229; Suphizâde Feyzî Sâk., 545-271; Aynî Sâk., 988-106; Hüznî Sâk., 16-452'de de geçmektedir.

Ezelden odur hem-nişîni gülüñ (Beyânî Sâk., 218-378)

O meyden gülüñ sâgarı tolı mül
Konulmuş aña bir avuç berg-i gül (Şeyhülislâm Yahyâ Sâk., 34-444)[44]

Müselles: Müselles aslında yapılış şekli yönünden farklılık gösteren bir şarap çeşididir. Müsellesin XVII ve XVIII. yüzyıllarda yazılmış sâkînâmelerdeki dört beyitte geçtiği tespit edilmiştir.

Müselles ko câm-ı müseddeslere
Tılâdur münâsib gümüş sâgara (Nev'izâde Atâyî Sâk., 939-190)

Hurûfunda müselles neş'esi var
Hum-ı terkîbi pür-sahbâ-yı esrâr (Aynî Sâk., 1309-119)[45]

Nebîd (Nebîz): Bir şarap çeşididir. Sâkînâmelerde, kelimenin geçtiği beyit sayısı ikidir.

Kanı sâkiyâ şîşelerle nebîd
Revân eyle mânend-i hûn-ı şehîd (Nev'izâde Atâyî Sâk., 764-184)

Rahîk u bikr ü ümmü'd-dehr ü 'azrâ
Nebîz ü kahve tiryâka vü zerkâ (Aynî Sâk., 990-106)

Papazkarası: Papazkarası şarabın bir çeşidine verilen addır. Papazkarası, Aynî'nin XVIII. yüzyılda yazdığı sâkînâmesinde, iki yerde geçmektedir.

Varup sûfî içer Papazkarası
Olur mey-hânede yüzler karası (Aynî Sâk., 1000-107)

---

[44] Mül, örnek olarak verdiğimiz beyitlerin dışında Revânî Sâk., 18-283, 339-294, 512-300, 550-302, 552-302; Beyânî Sâk., 238-379, 245-379; Selanikli Es'ad Sâk., 4-418; Nev'izâde Atâyî Sâk., 1334-203, 1416-206, 1433-207, 1569-211; Şeyhülislâm Yahyâ Sâk., 28-444, 33-444; Riyâzî Sâk., 89-217, 193-220, 476-230, 647-236, 653-237; Sabûhî Sâk., 23-422; Aynî Sâk., 991-106, 1187-114, tard. 10/4-122, 1594-130, 1596-130, 1599-130, 1607-130, tard. 13/2-133, 2006-147; Süleyman Celaleddin Sâk., 45-408, tar. 6-412; Hüznî Sâk., 4-452, 35-453, 61-454; Aşkî Sâk., 17-446'da da geçmektedir.

[45] Müselles, örnek olarak verdiğimiz beyitlerin dışında Aynî Sâk., 993-106, 1104-111'de de geçmektedir.

İçer ol mug-beçe Papaz Karası
Bu şeb var duht-ı rezle mâ-cerâsı (Aynî Sâk., 1555-128)

Râh: Râh da şarap anlamındaki kelimeler arasındadır. 14 beyitte geçmektedir. İncelenen metinlerde geçen, râhla ilgili diğer kullanımlar; râh-ı la'l-efser (1) ve râh-ı sâde (1)'dir.

Yine sâkiyâ irdi vakt-i sabâh
Safâ-bahş olur subh-dem rûha râh (Kalkandelenli Fakîrî Sâk., 39-431)

Getür râhı toldur hum u sâgara
Viren rûh odur ferbih ü lâgara (Şeyhî Mehmed Allâme Efendi Sâk., 10-426)[46]

Rahîk: Gerçek anlamı şarap olan kelimelerden biridir. İncelenen metinlerdeki 10 beyitte geçtiği tespit edilmiştir. Sâkînâmelerde geçen, rahîkle yapılmış tamlamalar; rahîk-i hayât (1), rahîk-i feyz (1), rahîk-i zencebîl-i hikmet (1) ve rahîk-i bâtınî (1)'dir.

Olup pür hurûş-ı rahîk-i beyân
Güzel deprene tâ kümeyt-i zebân (Nev'izâde Atâyî Sâk., 524-175)

Dâ'im içegör mey-i rahîki
Hiç yâdıña gelmesün rahîkî (Riyâzî Sâk., 780-241)[47]

Rûm: Rom, aslında yabancı bir içki çeşididir. Aynî, eserinde şaraba verilen isimleri sayarken romdan da bahsetmektedir. Bu durum sâkînâmenin yazıldığı yüzyılda (XVIII. yüzyıl) yabancı içkilerin tanındığının göstergesidir. Kelimenin geçtiği tek örnek beyit vardır.

Müselles 'anberiyye rûm u vişnâb
İder ruhsâre-i cânânı pür-tâb (Aynî Sâk., 993-106)

[46] Râh, örnek olarak verdiğimiz beyitlerin dışında Revânî Sâk., 325-294, 478-299, 540-301; Şeyhî Mehmed Allâme Efendi Sâk., 49-427; Nev'izâde Atâyî Sâk., 1385-205; Riyâzî Sâk., 278-223, 728-239, 772-241; Aynî Sâk., 492-87, 989-106, 1369-121, 1570-129'da da geçmektedir.
[47] Rahîk, örnek olarak verdiğimiz beyitlerin dışında Beyânî Sâk., 170-377; Nev'izâde Atâyî Sâk., 1211-199, 1590-212; Riyâzî Sâk., 54-216; Aynî Sâk., 71-71, 330-81, 990-106, 1095-110'da da geçmektedir.

Sabûh: Sabûh da şarap anlamına gelir, ancak "sabah vakti içilen şarap" olduğundan diğerlerinden biraz farklıdır. Şarabın içildiği zamana göre farklı bir isim alması dikkat çekicidir. İncelediğimiz sâkînâme metinlerinde sabûhun sekiz kez kullanıldığını tespit ettik. Metinlerde, sabûhun yanı sıra ondan türetilmiş sabûh-âşâm (3) ve sabûh-nûşân (1) kelimeleri de vardır.

Sâkî sun o keştî-i sabûhı
Ammâ ki ola şarâb-ı Nûhî (Riyâzî Sâk., 84-217)

Yetişdir tîg-i emvâc-ı sabûhı
Halâs it ejder-i gamdan u rûhı (Aynî Sâk., 118-73)[48]

Sahbâ: İncelediğimiz sâkînâme metinlerinde sahbâ 141 kere kullanılmıştır. Sâkînâme metinlerinde bulunan, sahbâyla kurulmuş tamlamalar şunlardır: sahbâ-yı 'aşk (5), sahbâ-yı 'irfân (4), sahbâ-yı âl (1), sahbâ-yı cehâlet (1), sahbâ-yı esrâr (2), sahbâ-yı eş'âr (1), sahbâ-yı feyz-i hakk (1), sahbâ-yı fütûhât (1), sahbâ-yı güftâr (1), sahbâ-yı gül-fâm (1), sahbâ-yı gül-gûn (2), sahbâ-yı hamrâ (1), sahbâ-yı Hızr (1), sahbâ-yı kevser (1), sahbâ-yı leb (1), sahbâ-yı melâmet (1), sahbâ-yı merd-efgen (1), sahbâ-yı mevt (1), sahbâ-yı nâb (18), sahbâ-yı rivâyet (1), sahbâ-yı sübhânî (1), sahbâ-yı şecâ'at (1), sahbâ-yı tecellî (1), sahbâ-yı tevbe (1), sahbâ-yı vahdet (3). Metinlerde, sahbânın yanı sıra sahbâ-keş (1) ve sahbâ-perestân (1) gibi kelimeler de vardır.

Demâguñ ter itseydi sahbâ-yı nâb
Bulurduñ vücûduñda çok âb u tâb (Azmîzâde Hâletî Sâk., 318-329)

Temûz irdi sahbâ firâvân ola
Şeh ile gedâ cümle yeksân ola (Suphizâde Feyzî Sâk., 496-269)[49]

[48] Sabûh, örnek olarak verdiğimiz beyitlerin dışında Revânî Sâk., 630-305; Nev'izâde Atâyî Sâk., 982-191; Riyâzî Sâk., 51-215; Aynî Sâk., 72-71, 870-102, 1652-132'de de geçmektedir.
[49] Sahbâ, örnek olarak verdiğimiz beyitlerin dışında Beyânî Sâk., 127-375, 280-381; Kafzâde Fâizî Sâk., 159-406; Azmîzâde Hâletî Sâk., 53-320, 277-328, 323-329, 369-331, 387-331, 481-335, 514-336; Selanikli Es'ad Sâk., 1-418, 2-418, 15-418, 48-419, 50-419, 54-419, 56-419, 66-420, 113-421, 114-421; Şeyhî Mehmed Allâme Efendi Sâk., 36-427, 100-429; Nev'izâde Atâyî Sâk., 8-158, 984-191, 1045-193, 1099-195, 1120-196, 1363-204, 1418-206; Şeyhülislâm Yahyâ Sâk., 9-443, 10-443, 11-443, 25-444; Riyâzî Sâk., 39-215, 82-217, 143-219, 198-221, 480-231, 482-231, 594-235, 769-241, 935-247, 1038-250, 1040-250; Cem'î Mehmed Sâk., 73-436, 85-436, 90-436; Nâzükî Sâk., 35-450; Suphizâde Feyzî Sâk., 89-255, 107-256, 115-256, 119-256, 157-257, 288-262, 317-263, 322-263, 363-265, 370-265, 408-266, 416-267, 421-267, 423-267, 424-267, 458-268, 480-269, 481-269, 493-269, 504-270, 532-271, 544-

Gerçek anlamda şarap yerine kullanılan kelimelerden sâkînâmelerde tespit edebildiklerimiz bâde, bordo, cur‘a, dem, dürd, dürdî, hamr, kındîd, kumandarya, kümeyt, lây, mey, müdâm, mül, müselles, nebîd (nebîz), papazkarası, râh, râhîk, rûm, sabûh, sahbâ, şampanya (şanpanya)dır. Metinlerde örneklerini bulabildiğimiz kelimelerden mey (872) kullanım sıklığı açısından birinci sıradadır ve şarabı bile geçmiştir. Meyi sırasıyla şu kelimeler takip etmektedir: bâde (365), sahbâ (141), cur‘a (73), dürd (43), mül (37), râh (14), râhîk (10), sabûh (8), müdâm (6), dürdî (5), hamr (4), kümeyt (4), müselles (4), dem (3), lây (3), nebîd (2), papazkarası (2), bordo (1), kındîd (1), kumandarya (1), rûm (1), şampanya (1).

Kaynaklarda verilen, ama sâkînâme metinlerinde örneklerini tespit edemediğimiz gerçek anlamda şarap yerine kullanılan kelimeler ise şunlardır: ân, badya, bâz, belbele (bülbüle), besyâ, bor, câdiyyâ, cebîl, cels, çağır (çakır), evnû, ferkaf, feyhec, gabûk, gareb, gasân, habûk, halle, handerîs, hâniye, hurdâziyy, isfend (isfent), karkaf, kelfâ, kenderîş, kındîr, meşmûle, mukalkal, mu‘rak, mustâr, mütra‘a, nûşîne, pâkend, râzıkıyye, reyâh, sabûhî, sarhad, seker, sîgî, sorma (surma, sürme), süci (sücü, süçi, süçig), sülâf (sülâfe), ‘ukâr, unûşe, zencebîl.

2.1.2.2. Mecazi Anlamda Şarap Yerine Kullanılan Kelimeler

Günlük konuşma dilinde kullanılan kelimelerin çoğu, şiir dünyasında yeni bir anlamlandırma sürecinden geçer. Divan şairleri şiirlerinde mecazi olarak birçok kelimeden yararlanmaktadırlar. Divan şiirinde, mecazi anlamda şarap yerine kullanılan kelimeler de vardır.

Metinlerde su ve su kaynakları (çeşme, cûy vb.leri), gök cisimleri, değerli taşlar, zehirli otlar ve sular gibi birçok şeyle şarap arasında anlam bağı kurulduğu ve bu unsurların şarap yerine kullanıldığı görülmüştür.

Âb/ Su: Su ve şarap arasında akıcılık, renk gibi çeşitli yönlerden anlam ilişkileri kurulmuştur. Sâkînâmelerde, suyun şarabı ifade ettiği beyit sayısı 41’dir. Yine sâkînâme metinlerinde görülen suyla ilgili kullanımlar şöyledir: âb-ı âteş-efrûz (1), âb-ı âteş-

271, 581-272, 587-272, 638-274; Benlizâde İzzet Sâk., 4-382, 127-386, 128-386, 247-390; Aynî Sâk., 11-69, 12-69, 23-70, 26-70, 56-71, 87-72, 98-72, 108-73, 120-73, 130-73, 131-73, 209-77, 228-77, 243-78, 507-88, 520-88, 573-90, tard. 4/2-91, 683-95, 721-96, 722-96, tard. 5/5-101, 843-101, 867-102, 871-102, 875-102, 924-104, 926-104, 941-104, 946-105, 967-105, 988-106, 1010-107, 1024-108, 1048-108, 1074-109, 1093-110, 1171-113, 1195-114, 1214-115, 1236-116, 1257-117, 1300-119, 1309-119, 1371-121, 1373-121, 1414-123, 1521-127, 1572-129, 1593-130, 1616-131, 1642-132, 1690-134, 1694-134, 1706-134, 1755-136, 1888-141, 1910-143, 1942-144, 1951-144, tard. 16/3-145; Aşkî Sâk., 63-448’de de geçmektedir.

mizâc (1), âb-ı âteş-nümûn (1), âb-ı âteş-şitâb (1), âb-ı âzer-şitâb (2), âb-ı bekâ (1), âb-ı beyâbân (1), âb-ı cân-fezâ (1), âb-ı cân-perver (1), âb-ı cârî (1), âb-ı ferah (1), âb-ı gam-zidâ (1), âb-ı la'l (1), âb-ı lâle-gûn (1), âb-ı nâb (4), âb-ı nâfi' (1), âb-ı neş'e-bâr (1), âb-ı rengîn (1), âb-ı rezân (2), âb-ı safâ-fezâ-yı dil (1), âb-ı sûzende (1), âb-ı tâb-nâk (1), âb-ı tarab (1), âb-ı yâkût (1), âb-ı zer (1), âb-ı zindegânî (2), âb-ı zülâl (1), âb-ı zülâl-i pür-melâhat (1), sürh-âb (1).

Hum-ı husrevânîdür ol hum meger
İçi tolu yâkût anuñ âb-ı zer (Beyânî Sâk., 211-378)

Tolup âb-ı rengîn ile şîşeler
Gül-i câm turmak gerek tâze ter (Nev'izâde Atâyî Sâk., 960-190)[50]

'Acûz: Kelime, "kocakarı, (mec.) cadı karı" anlamına gelir. Şarabın kadın olarak adlandırıldığı örnekler çoktur. Şarap, insanı büyüler ve kendinden geçirir. 'Acûz, Aynî'nin eserindeki (XVIII. yüzyıl) bir beyitte şarabı ifade etmek için kullanılmıştır.

'Acûz ümmü'l-habâ'is râh u râhat
Dem ü bintü'l-'ineb uhtü'l-meserret (Aynî Sâk., 989-106)

Âfitâb/ Hurşîd: Şarap ve güneş arasında renk, parlaklık gibi türlü benzerlikler vardır ve güneş bu sebeple şarabı ifade eder olmuştur. İncelediğimiz sâkînâme metinlerinde güneşle ilgili dört örneğe rastlanmıştır. Bu metinlerde şarabı ifade eden güneşle ilgili şu tamlamalar kullanılmaktadır: hurşîd-i çarh-ı neşât (1), hurşîd-i subh-ı rûz-ı vuslat (1), hurşîd-i çarh-ı bezm-i rindân (1).

Bahâr oldı sâkî tolansun şarâb
Bitürsün gül-i neşve ol âfitâb (Nev'izâde Atâyî Sâk., 824-186)

[50] Âb/ su, örnek olarak verdiğimiz beyitlerin dışında Kalkandelenli Fakîrî Sâk., 31-431; Beyânî Sâk., 247-379, 255-380; Azmîzâde Hâletî Sâk., 14-319, 279-328, 380-331; Nev'izâde Atâyî Sâk., 460-173, 712-182, 791-184, 793-185, 828-186, 942-190, 1174-198; Şeyhülislâm Yahyâ Sâk., 63-445; Riyâzî Sâk., 116-218, 661-237, 881-245; Sabûhî Sâk., 11-422, 100-425; Cem'î Mehmed Sâk., 79-436; Aynî Sâk., 141-74, 700-95, 701-95, 763-98, 791-99, 822-100, 959-105, 1108-111, 1290-118, 1294-118, 1626-131, 1677-133, 1971-145; Süleyman Rüşdî Sâk., 12-457; Hüznî Sâk., 2-452, 6-452, 14-452, 31-453, 48-453, 8-452'de de geçmektedir.

Kanı sâkî ol mâye-i inbisât
O tâbende hurşîd-i çarh-ı neşât (Cem‘î Mehmed Sâk., 69-436)[51]

‘Anberiyye: Kelime, hem bir çiçek adı hem de bir çeşit ilaçtır. Şarapla arasında koku ve şifa verme yönüyle ilgi kurulmuştur.

Müselles ‘anberiyye rûm u vişnâb
İder ruhsâre-i cânânı pür-tâb (Aynî Sâk., 993-106)

‘Asîr: Şaraptan kinayedir. XVII. yüzyılda yazılmış sâkînâmelerdeki iki beyitte bu örneğe rastladık.

Bir tâze ‘asîrdir bu ammâ
Keyfiyyeti reşk-i köhne-sahbâ (Riyâzî Sâk., 935-247)

Sâkî getür ol ‘asîr-i hûnı
Ol şîre-i ahker-i cünûnı (Tıflî Sâk., 8-392)

Âteş/ Nâr: Ateşle şarap arasında yakıcı olmak ve renk yönünden ilgi kurulmuştur. Mecazi olarak şarap yerine geçen âteşle ilgili 25 örnek beyit bulunmaktadır. Şarabı ifade eden tamlamalar: âteş-i ‘akl-sûz (1), âteş-i bî-dûd (1), âteş-i bî-duhân (1), âteş-i gam-güdâz (2), âteş-i germ ü ter (1), âteş-i hâm-sûz (1), âteş-i hurrem (1), âteş-i seyyâle (1), âteş-i ter (5), âteş-i tîz-tâb (1), nâr-ı celâlüñ masdarı (1)**,** nâr-ı girye-hîz (1), nâr-ı pür-ziyâ (1)’dır.

Kanı sâkî ol âteş-i ‘akl-sûz
Şebi eyleyen şu‘lesiyle çü rûz (Azmîzâde Hâletî Sâk., 45-320)

Sâkî sun o nâr-ı girye-hîzi
Ebr içse ide şerâre-rîzî (Riyâzî Sâk., 595-235)[52]

[51] Âfitâb/ hurşîd, örnek olarak verdiğimiz beyitlerin dışında Aynî Sâk., 693-95, 1101-111’de de geçmektedir.
[52] Âteş/ nâr, örnek olarak verdiğimiz beyitlerin dışında Beyânî Sâk., 241-379; Kafzâde Fâizî Sâk., 119-405; Azmîzâde Hâletî Sâk., 254-327, 328-329; Şeyhî Mehmed Allâme Efendi Sâk., 33-427, 35-427; Nev‘izâde Atâyî Sâk., 798-185, 1201-199, 1358-204; Riyâzî Sâk., 878-245, 879-245; Cem‘î Mehmed

‘Azrâ: Şarap, el değmemiş bir kız olarak tasvir edilmektedir. İncelenen sâkînâme metinlerinde kelimenin geçtiği bir beyit tespit ettik.

Rahîk u bikr ü ümmü’d-dehr ü ‘azrâ
Nebîz ü kahve tiryâka vü zerkâ (Aynî Sâk., 990-106)

Bikr: Şarap, el değmemiş genç bir kız olarak düşünülmüştür. Bikr kelimesinin geçtiği üç örnek beyit vardır. Şarap anlamına gelen bikrle yapılan tamlamalar şunlardır: bikr-i ‘Azrâ-‘izâr (1) ve bikr-i tâbende-rûy (1).

Kanı sâkî ol bikr-i ‘Azrâ-‘izâr
Ki evvel Cem olmuş aña hâst-gâr (Azmîzâde Hâletî Sâk., 86-321)

Getür sâkî bir bikr-i tâbende-rûy
K’ola hâne-i Cem’de nâdîde-rûy (Azmîzâde Hâletî Sâk., 104-322)[53]

Bint-i Kerm/ Bintü’l-Kerm: Şarap, “üzüm kızı” şeklinde adlandırılmaktadır. Üzümden bahsedilerek şaraba gönderme yapılmaktadır. Mecazi olarak şarap anlamına gelen bu kelimeyle ilgili üç örnek beyit vardır.

O sûf-ı bâde-i engûrî-câme
Yaraşmış bint-i kerme şûh-ı câma (Aynî Sâk., 1106-111)

Vir ey sâkî baña câm-ı Cem-i ‘aşk
Olam pîr-i mugâna hem-dem-i ‘aşk
O bintü’l-kerm-i bezme mahrem-i ‘aşk
Süleymân-fer hidîv-i ‘âlem-i ‘aşk
Ola hükmümde her şûh-ı perî-veş (Aynî Sâk., tard. 10/3-122)[54]

Sâk., 63-436; Aynî Sâk., 691-95, 697-95, 765-98, 948-105, 991-106, 1097-111, 1171-113, 1402-122, tard. 11/4-126, 1679-133, 1680-133’te de geçmektedir.

[53] Bikr, örnek olarak verdiğimiz beyitlerin dışında Aynî Sâk., 990-106’da da geçmektedir.

[54] Bint-i kerm/ bintü’l-kerm, örnek olarak verdiğimiz beyitlerin dışında Aynî Sâk., 969-106’da da geçmektedir. Bendin sonunda sırasıyla bendin alındığı sâkînâme, tardiye, bent ve sayfa numaraları verilmiştir.

Bintü'l-'İneb: Üzümden bahsedilerek şarap kastedilir ve şarap bir kız olarak gösterilir. Bintü'l-'inebin şarap anlamında kullanıldığı üç beyit vardır.

Nikâb-ı çihre-i bintü'l-'inebdir
İzâr-ı nev-'arûs-ı pür-tarabdır (Aynî Sâk., 955-105)

Bu mevsim mevlid-i bintü'l-'inebdir
İçilen şerbet-i âb-ı tarabdır (Aynî Sâk., 1655-132)[55]

Bîş: Şarabın her zaman iyi özelliklerinden bahsedilmemektedir, bu sebeple -az da olsa- şarapla zehirli şeyler arasında ilgi kurulduğu örnekler de görülmektedir. Bir çeşit zehirli ot olan bîşle de şarap arasında böyle bir ilişki kurulmuştur. Kelimenin kullanıldığı tek örnek beyit vardır.

Biri şehd-i mükeyyifdir biri nîş
Biri cedvâr-ı a'zamdır biri bîş (Aynî Sâk., 684-95)

Cevher: Şarap, tiryakisi için bir mücevher kadar değerlidir; bu sebeple şaraptan cevher olarak bahsedilmektedir. Sâkînâme metinlerini incelediğimizde cevherin şarap anlamında kullanıldığı beş örnek beyit tespit ettik.

Efkâr demâgım itdi ta'tîl
Cevherle mizâcım eyle ta'dîl (Kafzâde Fâizî Sâk., 79-403)

Ol cevheri vir ki eyleye celb
Bu cân-ı za'îfe kuvvet-i kalb (Kafzâde Fâizî Sâk., 95-404)[56]

Cûy-ı Rengîn: Cûy ve şarap arasında akıcılık yönünden bir benzerlik vardır. Hatta verilen örnekte "renkli ırmak" denilerek şarapla ırmak arasında renk ilgisi de kurulmuştur. Cûyla ilgili tek örnek beyit XVI. yüzyılda yazılmış olan bir sâkînâmeye aittir.

[55] Bintü'l-'ineb, örnek olarak verdiğimiz beyitlerin dışında Aynî Sâk., 989-106'da da geçmektedir.
[56] Cevher, örnek olarak verdiğimiz beyitlerin dışında Nev'izâde Atâyî Sâk., 1295-202; Süleyman Rüşdî Sâk., 29-458, 30-458'de de geçmektedir.

Kesdi suyumuz ‘adû-yı pür-kîn
Aksun demidür o cûy-ı rengîn (Kafzâde Fâizî Sâk., 104-404)

Dâfi‘-i Gam: Şarap, insanı bütün kederlerinden, sıkıntılarından uzaklaştıran bir içkidir yani gam defedendir. Tamlama sâkînâmelerdeki bir beyitte geçmektedir.

Baña sâkiyâ dâfi‘-i gam getür
Meded eyle câm-ı dem-â-dem getür (Kalkandelenli Fakîrî Sâk., 80-432)

Dârû/ ‘İlâc: Şarap, insanı kısa bir süreliğine de olsa mutlu eder, rahatlatır. Bu nedenle ilaç gibi şifa vericidir. Metinlerde ilaçla ilgili beş örneğe rastlanmıştır. İncelenen metinlerde görülen, dârûyla yapılmış tamlamalar şunlardır: ‘ilâc-ı ebter (1), ‘ilâc-ı derûn (1), dârû-yı dermân (1).

Sâkî nice bir ‘ilâc-ı ebter
Kâr eylemiyor bize bu sâgar (Kafzâde Fâizî Sâk., 120-405)

Ne dârûdur ol kim virür bî-direng
Ruh-ı haste-i derd-i endûha reng (Azmîzâde Hâletî Sâk., 416-332)[57]

Duht-i Rez/ Duhter-i Rez/ Rez Duhteri: Şarap, yine “üzüm kızı” olarak adlandırılmaktadır. İncelediğimiz metinlerde tamlamanın kullanıldığı 21 örnek beyit tespit ettik.

Muganniyle hem nagme-senc ol birez
Gül-efşân ola bezme tâ duht-i rez (Beyânî Sâk., 287-381)

Kadehdir vâsıta meclisde her dem
İder duht-i rezi rindâna mahrem (Aynî Sâk., 1012-107)[58]

[57] Dârû/ ‘ilâc, örnek olarak verdiğimiz beyitlerin dışında Azmîzâde Hâletî Sâk., 401-332; Nev‘izâde Atâyî Sâk., 1210-199; Suphizâde Feyzî Sâk., 479-269’da da geçmektedir.
[58] Duht-i rez/ duhter-i rez/ rez duhteri, örnek olarak verdiğimiz beyitlerin dışında Selanikli Es‘ad Sâk., 61-420; Nev‘izâde Atâyî Sâk., 872-187, 873-187, 874-187, 878-187, 994-191, 1015-192, 1044-193; Riyâzî Sâk., 341-226; Tıflî Sâk., 13-392; Aynî Sâk., 759-97, 956-105, 991-106, 1299-119, 1410-123, 1555-128, tard. 15/5-142, 1955-144’te de geçmektedir.

Duhter-i Gül-'izâr-ı Engûr: Verilen örnekte de şarap yerine bir kız tasviri kullanıldığı görülmektedir. Tamlama tek örnek beyitte bulunmaktadır.

Ey duhter-i gül-'izâr-ı engûr
Gördi seni gözin açdı mahmûr (Riyâzî Sâk., 323-225)

Evîze: Şarap, genel olarak "saf, temiz" şeklinde nitelendirilir. Şarapla yapılan tamlamalarda da şarabın bu niteliği her zaman vurgulanır. Metinlerde bir örnek beyit bulunmuştur.

Mey ü mül duhter-i rez ey birâder
Evîze bâde bekmâz âteş-i ter (Aynî Sâk., 991-106)

Gevher: Şarap, tiryakisi için çok değerli bir taştan farksızdır; bu nedenle gevherin, şarabı ifade etmek için kullanılması normaldir. İncelediğimiz sâkînâme metinlerinde gevherin bir kez kullanıldığı görülmektedir.

Kanı sâkî ol gevher-i dil-fürûz
O sermâye-i hâce-i nîm-rûz (Azmîzâde Hâletî Sâk., 57-320)

Gül: Şarap ve gül arasında renk, koku gibi benzerlikler vardır. İncelenen metinlerde gülle ilgili dört beyte rastlanmaktadır. Sâkînâmelerde tespit ettiğimiz, gülle ilgili kullanımlar şunlardır: gül-i sürh-gûn (1), gül-i bezm-gerd (1), gül-neş'e-i bâg-ı cinân (1).

Kanı sâkiyâ ol gül-i sürh-gûn
Bahâr irdi geldi zamân-ı cünûn (Kalkandelenli Fakîrî Sâk., 29-431)

Kanı sâkiyâ ol gül-i bezm-gerd
K'olur tâze peyker içen sâl-hord (Azmîzâde Hâletî Sâk., 98-321)[59]

[59] Gül, örnek olarak verdiğimiz beyitler dışında Beyânî Sâk., 219-378; Aynî Sâk., 694-95'te de geçmektedir.

Gül-âb: Şarapla gül suyu arasında koku ilgisi vardır. İncelenen sâkînâme metinlerinde, gül-âbla ilgili beş örnek bulunmaktadır. Sâkînâmelerde geçen, gül-âbla ilgili diğer örnekler; mülevven gül-âb (1), gül-âb-ı Meryem (1), gül-gûn gül-âb (1)'dır.

Bize 'îd-gâh oldı bezm-i şarâb
Nisâr eyle şîşeyle gül-gûn gülâb (Nev'izâde Atâyî Sâk., 821-185)

Sâkî kanı ol gül-âb-ı Meryem
'Îsî gibi oldı bâd-ı hoş-dem (Riyâzî Sâk., 502-231)[60]

Hoş-güvâr: Şarap -özellikle tiryakisi olan için- tatlı, lezzetli bir içkidir. Hoş-güvâr, incelenen metinlerin içerisinde bir beyitte geçmektedir.

İç döke saça o hoş-güvârı
Kıl hırka-i zühde tâze kârı (Riyâzî Sâk., 789-241)

Humeyyâ: Humeyyâ da mecazi olarak şarap anlamında kullanılan kelimelerden biridir. Humeyyâ metinlerde bir kez geçmektedir.

Şarâb u ism ü kındîd ü humeyyâ
Müdâm u hamr u sırf u sekr ü sahbâ (Aynî Sâk., 988-106)

Hûn/ Kan: Kan ve şarap arasında bir renk ilgisi vardır, bu sebeple kan çoğunlukla şarabı ifade etmek için kullanılmaktadır. Kanın geçtiği beyit sayısı sekizdir. Bu sekiz beyit XVII ve XVIII. yüzyıla ait sâkînâme metinlerindedir. Metinlerde geçen, kanla ilgili tamlamalar; hûn-ı nâb (2), hûn-ı kebûter (1), hûn-ı 'ankâ (1)'dır.

Kadeh itdi her zevrakı hûn-ı nâb
Bürîde-ser ol meyde yer yer habâb (Nev'izâde Atâyî Sâk., 307-168)

Ol derde niçe olur müdâvâ
Kim ola 'ilâcı hûn-ı 'ankâ (Riyâzî Sâk., 734-239)[61]

[60] Gül-âb, örnek olarak verdiğimiz beyitlerin dışında Azmîzâde Hâletî Sâk., 288-328; Nev'izâde Atâyî Sâk., 760-183; Tıflî Sâk., 17-392'de de geçmektedir.

İksîr: İksîr-i cân (2) ve iksîr-i hayât (1) olmak üzere farklı tamlamalar şeklinde şarabı ifade etmek için kullanılır. İksîrin geçtiği üç örnek beyit vardır.

Biri iksîr-i cândır dîgeri mis
Biri dünyâya mâlik biri müflis (Aynî Sâk., 690-95)

İç iksîr-i hayâtı bul hayâtı
Getürme ‘akluña âb-ı hayâtı (Aynî Sâk., 996-106)[62]

İsm: “Suç, günah” anlamına gelen ism de şarabı ifade etmek için kullanılır. İsmin geçtiği tek örnek beyit vardır[63].

Kufl: Mecazi anlamda şarap yerine kullanılan kelimelerden biri de kufl yani “kilit”tir. Kelimenin bulunduğu tek örnek beyit vardır.

Kadehdür füsûn-sâz-ı genc-i ümîd
Olur kufl-i la‘le bilûrîn kilîd (Nev‘izâde Atâyî Sâk., 964-190)

Kuvvet-i Ebdân: Şarap içen insan kuvvet bulur. Bu sebeple “bedenlerin kuvveti” şarap anlamında kullanılmaktadır. Tamlama, incelenen sâkînâmeler içerisinde bir beyitte geçmektedir.

Sâkî getür ol kuvvet-i ebdânı meded
Pür itdi gamuñ bu dil-i nâlânı meded (Nev‘izâde Atâyî Sâk., 1412-206)

Künyet-i ‘Aşk-ı Câvidânî: “Ebedî aşkın künyesi” tamlaması da mecazi olarak şarabı ifade etmek için kullanılmaktadır. Tamlamanın geçtiği bir beyit bulunmuştur.

Sâkî sun o bâde-i revânı
Ol künyet-i ‘aşk-ı câvidânî (Riyâzî Sâk., 65-216)

---

[61] Hûn/ kan, örnek olarak verdiğimiz beyitlerin dışında Nev‘izâde Atâyî Sâk., 440-173, 493-174, 499-175, 973-191; Aynî Sâk., 683-95, 701-95’te de geçmektedir.
[62] İksîr, örnek olarak verdiğimiz beyitlerin dışında Aynî Sâk., 1108-111’de de geçmektedir.
[63] Örnek beyit, humeyyâ maddesinde de yer aldığı için -tekrara düşmemek adına- burada verilmemiştir.

La‘l: La‘l, kırmızı renkli ve çok değerli bir taştır. La‘lle şarap arasında bahsettiğimiz bu özellikler yönünden anlam ilişkisi kurulmaktadır. La‘lin geçtiği beyit sayısı 11’dir. Metinlerde geçen, la‘lle ilgili kullanımlar şunlardır: la‘l-i cân-perver (1), la‘l-i müzâb (4), la‘l-i müzâb-ı gussa-fersâ (1), la‘l-i nâb (2), la‘l-i ter (2), la‘l-reng (1).

Gel ey sâkî ser-pûşın al sâgaruñ
Görelüm yüzin la‘l-i cân-perverüñ (Beyânî Sâk., 235-379)

Kosuñ câma yahla o la‘l-i teri
‘Aceb hûb terkîb olur cevheri (Nev‘izâde Atâyî Sâk., 1295-202)[64]

Mâ’-yı ‘İneb: “Üzüm suyu”, mecazi olarak şarabı ifade etmek için kullanılan tamlamalardan biridir. Tamlamanın, şarap anlamında kullanıldığı bir örneğe rastlanmıştır.

Leb-â-leb humları âb-ı tarabla
Surâhîler tolı mâ’-yı ‘ineble (Aynî Sâk., 822-100)

Mâye: “Öz”, mecazi anlamda şarap yerine kullanılmaktadır. Şarapla ilgili bu kelime sadece dört beyitte görülmektedir. İncelenen sâkînâme metinlerinde tespit ettiğimiz, mâye ile ilgili tamlamalar şunlardır: mâye-i cezbe (1), mâye-i cünûn (1), mâye-i inbisât (1), mâye-i ‘ömr-i câvidân (1).

Sâkî sun o mâye-i cünûnı
Ol mülzem-i ‘akl-ı zû-fünûnı (Riyâzî Sâk., 420-228)

Sun sâkî şarâb-ı ergavânı
Ol mâye-i ‘ömr-i câvidânı (Sabûhî Sâk., 36-423)[65]

[64] La‘l, örnek olarak verdiğimiz beyitlerin dışında Kalkandelenli Fakîrî Sâk., 76-432, 81-432; Beyânî Sâk., 210-378; Azmîzâde Hâletî Sâk., 367-331; Nev‘izâde Atâyî Sâk., 887-188, 966-190, 993-191; Riyâzî Sâk., 782-241; Şeyhülislâm Bahâyî Sâk., 57-438’de de geçmektedir.
[65] Mâye, örnek olarak verdiğimiz beyitlerin dışında Şeyhî Mehmed Allâme Efendi Sâk., 89-429; Cem‘î Mehmed Sâk., 69-436’da da geçmektedir.

Merhem: Şarap öyle bir ilaçtır ki onu içenler bütün dert ve kederlerini unuturlar. Bu nedenle şarap merhem kelimesiyle karşılanmaktadır. İncelenen metinlerde merhemin şarap anlamında kullanıldığı iki beyit bulunmaktadır. Metinlerde fark edilen, merhemle ilgili tamlamalar şunlardır: merhem-i Cem-pesend (1) ve merhem-i sîne-i figârî (1).

Bulunmaz mı ol merhem-i Cem-pesend
Ki dâg-ı dil andan olur bî-gezend (Azmîzâde Hâletî Sâk., 43-320)

Sâkî yine sür o hoş-güvârı
Ol merhem-i sîne-i figârî (Riyâzî Sâk., 344-226)

Mis: "Bakır", mecazi olarak şarabı anlatmak için kullanılmaktadır. Ancak, örnek beyitte de görüldüğü gibi bakırın seçilmesi tesadüfi değildir. Çünkü, "içki" anlamına gelen şarap, can iksiri karşısında çok değersizdir[66].

Mug-beçenin Süd Dâderi: "Meyhanecinin süt kardeşi", mecazi anlamda şarap yerine kullanılmaktadır. İncelenen sâkînâmelerde, mug-beçenin süd dâderi ile ilgili tek örnek beyit bulunmaktadır.

Birisi mug-beçe süd dâderidir
Diğer pîr-i mugânuñ duhteridir (Aynî Sâk., 704-96)

Mühr: "Mühür", mecazi olarak şarap yerine kullanılan kelimelerden biridir.

Meded öldük ey sâkî-i nev-cüvân
Elüñde degül mi o mühr-i emân (Nev'izâde Atâyî Sâk., 830-186)

Nîş: "İğne, diken, zehir" anlamlarındaki nîş de şarabı ifade etmek için kullanılır. İncelenen metinlerde, nîşle ilgili bir örnek beyit tespit edilmiştir[67].

Nûr: Şarapla aydınlık arasında bir ilgi kurulduğundan nûr da mecazi olarak şarabı ifade eder. İncelenen metinlerde, nurla ilgili beş beyit olduğu görülmektedir. Sâkînâme metinlerinde tespit edilen, nûrla ilgili kullanımlar şunlardır: nûr-ı cemâlüñ mazharı (1), nûr-ı çerâg-ı bezm-i lâhût (1), nûr-ı mücessem (1), nûr-ı sabâh-ı rûz-ı vuslat (1).

[66] Örnek beyit, iksîr maddesinde de yer aldığı için -tekrara düşmemek adına- burada verilmemiştir.
[67] Örnek beyit, bîş maddesinde de yer aldığı için -tekrara düşmemek adına- burada verilmemiştir.

Biri nûr-ı sabâh-ı rûz-ı vuslat
Biri deycûr-ı şâm-ı derd ü mihnet (Aynî Sâk., 686-95)

Biri nûr-ı çerâg-ı bezm-i lâhût
Biri nâr-ı ocag-ı mülk-i nâsût (Aynî Sâk., 697-95)[68]

Nüsha-i A'zam: "Büyük nüsha" anlamındaki bu tamlama da mecazi olarak şarabı ifade etmektedir. İncelenen metinlerde tamlamayla ilgili tek örnek beytin XVII. yüzyıldaki bir sâkînâmeye ait olduğu görülmektedir.

Getür sâkî ol nüsha-i a'zamı
O hallâl-ı düşvâr-ı bend-i gamı (Cem'î Mehmed Sâk., 61-436)

Pâd-zehr: Şarap, içeni mutlu etmesi, kısa bir süre için de olsa içene dertlerini unutturması vb. yönlerden şifa kaynağı olarak görülmektedir. Bu nedenle panzehirin şarap anlamında kullanılması çok doğaldır. Kelime, incelenen metinlerde bir kez geçmektedir.

Sâkî gel içür o pâd-zehri
Def' itmege zehr-i kahr-ı dehri (Riyâzî Sâk., 96-217)

Pîr-i Mugânuñ Duhteri: Şarap, "pîrin kız kardeşi" şeklinde anlatılmaya çalışılmıştır. Bu örnekte şarabın tasavvufi anlamının kastedildiği görülmektedir. Metinlerde pîr-i mugânuñ duhterinin geçtiği bir örnek vardır[69].

Râhat: Mecazi olarak şarap anlamına gelen kelimelerden biridir. Şarap, içildiğinde insana bir rahatlık verir. O nedenle, şarabın râhat şeklinde adlandırılması normaldir[70].

Rûh: Kelime, genellikle tevriyeli bir şekilde kullanılır. Rûhun içinde geçtiği beş örnek beyit bulunmaktadır. Metinlerde tespit ettiğimiz, rûhla ilgili tamlamalar; rûh-ı nebâtî (1), rûh-ı revân (2) ve rûh-ı revân-ı Cem ü Kayser (1)'dir.

---

[68] Nûr, örnek olarak verdiğimiz beyitlerin dışında Aynî Sâk., 691-95, 1018-107, 1025-108'de de geçmektedir.

[69] Örnek beyit, mug-beçenin süd dâderi maddesinde de yer aldığı için -tekrara düşmemek adına- burada verilmemiştir.

[70] Örnek beyit, 'acûz maddesinde de yer aldığı için -tekrara düşmemek adına- burada verilmemiştir.

Meded sâki rûh-ı revânı getür
Baña bâde-i ergavânı getür (Suphizâde Feyzî Sâk., 445-268)

Degül mey sâkiyâ rûh-ı revândır
Bu âb-ı gam-zidâ iksîr-i cândır (Aynî Sâk., 1108-111)[71]

Rûh-ı Sânî: "İkinci ruh" anlamında bir tamlamadır ve mecazi olarak şarabı ifade etmek için kullanılır. Tamlamayla ilgili tek örnek beyte rastlanmıştır.

Sâkî yürisün o rûh-ı sânî
Gam öldüriyor bu nâ-tüvânı (Riyâzî Sâk., 333-225)

Sekr: "Sarhoşluk" anlamına gelen kelime, şarabı ifade etmek için de kullanılmaktadır. Sekr, incelenen metinlerde bir kez geçmektedir[72].
Seng: "Taş", şarabı ifade etmek için kullanılan kelimelerden bir başkasıdır. Örnekte değerli bir taş olan yakut (yani aşk)la değersiz, sıradan bir taş (yani "içki" anlamındaki şarap) arasında kıyaslama yapıldığı görülmektedir. Seng, incelenen metinlerde bir kez geçmektedir.

Biri yâkûtetü'l-hamrâ biri seng
Biri âyîne-i 'âlem biri jeng (Aynî Sâk., 689-95)

Sermâye: Şarap yerine, onu anlatmak için sermayenin kullanıldığı görülmektedir. İncelenen metinlerde, sermâyenin geçtiği dört beyit bulunmaktadır. Metinlerde rastladığımız, sermâyeyle ilgili tamlamalar; sermâye-i kûre-i âteş (1), sermâye-i nâle-i deff-i râz (1), sermâye-i hâce-i nîm-rûz (1) ve sermâye-i 'ömr-i câvidân (1)'dır.

Getür sâkiyâ ol mey-i bî-gaşı
O sermâye-i kûre-i âteşi (Şeyhî Mehmed Allâme Efendi Sâk., 47-427)

Sâkî getür ol fütûh-ı cânı

[71] Rûh, örnek olarak verdiğimiz beyitlerin dışında Şeyhî Mehmed Allâme Efendi Sâk., 49-427; Nev'izâde Atâyî Sâk., 763-184; Aynî Sâk., 1648-132'de de geçmektedir.
[72] Örnek beyit, humeyyâ maddesinde de yer aldığı için -tekrara düşmemek adına- burada verilmemiştir.

Sermâye-i ‘ömr-i câvidânı (Riyâzî Sâk., 901-245)[73]

Seyl: Mecazi olarak şarap yerine kullanılan kelimelerden biri de “sel”dir. Tamlamayla ilgili bir örnek beyit vardır.

Kanı sâkiyâ seyl-i sürhî-nümâ
Kızılırmag olsun akup dâ’imâ (Nev‘izâde Atâyî Sâk., 792-184)

Sırf: Sırf, su katılmamış şarabı anlatmak için kullanılan bir kelimedir. İncelenen metinlerde, sırfla ilgili bir örnek beyte rastlanmıştır[74].
Sikke: “Para” da mecazi olarak şarap yerine kullanılan kelimelerden biridir.

Bezl eyle o sikke-i revânı
Vir ‘âleme revnak-ı Keyânı (Kafzâde Fâizî Sâk., 87-404)

Silâh: Örnekte de görüldüğü gibi şarap yerine silâh kelimesi kullanılmaktadır. Silâh-ı merdînin, incelenen metinlerde sadece bir kez geçtiği görülmektedir.

Sâkî kanı ol silâh-ı merdî
Kim ceyş-i gamuñ göründi gerdi (Kafzâde Fâizî Sâk., 92-404)

Sürh: Divan şiirinde şarap, genel olarak kırmızı renklidir. Sürhün, şarap anlamında kullanıldığı iki örnek vardır.

Sürhın o hazînenüñ nisâr it
Lütfuñla cihânı kâm-kâr it (Kafzâde Fâizî Sâk., 90-404)

Urup sâkiyâ mihber-i sürha dest
Gehî yaz humârım gehî eyle mest (Nev‘izâde Atâyî Sâk., 796-185)

[73] Sermâye, örnek olarak verdiğimiz beyitlerin dışında Azmîzâde Hâletî Sâk., 57-320; Cem‘î Mehmed Sâk., 63-436’da da geçmektedir.
[74] Örnek beyit, humeyyâ maddesinde de yer aldığı için -tekrara düşmemek adına- burada verilmemiştir.

Şehd-âbe-i Âb-ı Hayâtî: "Bal şerbeti" de şarap yerine kullanılan kelimelerden biridir. Tamlamayla ilgili tek örnek beyit XVIII. yüzyıla ait bir sâkînâmede geçmektedir.

Biri şehd-âbe-i âb-ı hayâtî
Biri zehr-âbe-i 'ayn-ı memâtî (Aynî Sâk., 695-95)

Şem': "Mum", şarap anlamında kullanılmaktadır. İncelenen sâkînâme metinlerinde, şem'le ilgili üç örnek beyit vardır. Metinlerde rastladığımız, şem'le ilgili kullanımlar şunlardır: şem'-i murassa'-legen (1), duhânı yok şem' (1), şem'-i safâ-bahş u âlâm-sûz (1).

Sâkî kanı ol duhânı yok şem'
Olsun yine zîb ü zînet-i cem'(Riyâzî Sâk., 110-217)

Kanı sâkiyâ ol mey-i cân-fürûz
O şem'-i safâ-bahş u âlâm-sûz (Cem'î Mehmed Sâk., 71-436)[75]

Şerbet: Şarapla şerbet arasında tat bağı kurularak şerbet, şarabı ifade etmek için kullanılmıştır. İncelenen metinlerde, şerbetin geçtiği 10 beyit bulunmaktadır. Metinlerde rastladığımız, şerbetle ilgili kullanımlar; şerbet-i âb-ı tarab (1), şerbet-i cân-nüvâz (1), şerbet-i kevser (1), şerbet-i nev-bahâr-ı 'aşk (1), tâze şerbet (1)'tir.

Kanı sâkî ol şerbet-i cân-nüvâz
Ki dıkk-ı belâya ola çâre-sâz (Azmîzâde Hâletî Sâk., 414-332)

Yandı yüregim temûz-ı gamdan
Bir şerbet içür o câm-ı Cem'den (Riyâzî Sâk., 662-237)[76]

Şîre: Şarap yerine kullanılan kelimelerden biridir. İncelenen sâkînâme metinlerinde, şîrenin üç beyitte geçtiği görülmüştür. Metinlerde şîreyle ilgili şîre-i ahker-i cünûn (1) tamlaması da kullanılmaktadır.

[75] Şem', örnek verdiğimiz beyitlerin dışında Nev'izâde Atâyî Sâk., 774-184'te de geçmektedir.
[76] Şerbet, örnek olarak verdiğimiz beyitlerin dışında Revânî Sâk., 235-290, 410-297; Beyânî Sâk., 255-380; Azmîzâde Hâletî Sâk., 381-331; Nev'izâde Atâyî Sâk., 938-189; Tıflî Sâk., 9-392; Suphizâde Feyzî Sâk., 113-256; Aynî Sâk., 1655-132'de de geçmektedir.

Dime duhter-i rez yahod şîredür
Leb-i la‘l-i cânâna hem-şîredür (Nev‘izâde Atâyî Sâk., 874-187)

Biri şehd-i pür-şîr ü şîre biri
Sagîre birisi kebîre biri (Nev‘izâde Atâyî Sâk., 875-187) [77]

Tılâ: “Saf altın” anlamına gelen kelime, mecazi olarak şarap yerine kullanılan bir kelimedir. Aslında divan şiirindeki şarap genellikle kırmızı renklidir. Ama bu örneklerde sarı renkten bahsedilmektedir. Kelime, incelenen metinlerde iki kez geçmektedir.

Müselles ko câm-ı müseddeslere
Tılâdur münâsib gümüş sâgara (Nev‘izâde Atâyî Sâk., 939-190)

San pertev-i mihr idi tılâsı
Yog idi sabâhınıñ mesâsı (Riyâzî Sâk., 815-242)

Tiryâk: “Panzehir” anlamına gelen kelime, şarabı anlatmak için kullanılmaktadır. Şarap her derde devadır, özellikle de dert zehrine panzehirdir.

Biri tiryâk-ı a‘zam biri mesmûm
Biri memdûh-ı ‘âlem biri mezmûm (Aynî Sâk., 699-95)

Tiryâka: Mecazi olarak şarap yerine kullanılan kelimelerden biridir[78].

Tohm-ı İnbisât: “Ferahlık tohumu” demek olan tamlama, gerçekten de insana ferahlık, rahatlık veren şarabı ifade etmek için kullanılmıştır. İncelenen metinlerde, tamlamayla ilgili bir örnek beyte rastlanmıştır.

Sâkî vir o hâsıl-ı neşâtı
Her katresi tohm-ı inbisâtı (Kafzâde Fâizî Sâk., 99-404)

[77] Şîre, örnek olarak verdiğimiz beyitler dışında Tıflî Sâk., 8-392’de de geçmektedir.
[78] Örnek beyit, ‘azrâ maddesinde de yer aldığı için -tekrara düşmemek adına- burada verilmemiştir.

Uhtü'l-Meserret: İçildiğinde insana sevinç veren şarabı anlatmak için kullanılan tamlamalardan biridir. Tamlamayla ilgili bir örnek beyit vardır[79].

Ümmü'd-Dehr: Şarap yerine kullanılan tamlamalardan bir diğeri de "zamane anası" anlamındaki ümmü'd-dehrdir[80].

Ümmü'l-Fesâd: "Fesadın anası" anlamındaki bu tamlama da anneyle yapılan bir başka tamlamadır. Şarap kötülüklerin anası olarak düşünülmektedir. Şarabı olumsuz nitelikleriyle anlatan nadir tamlamalardandır. Tamlamanın, şarap anlamında kullanıldığı tek beyit XVII. yüzyılda yazılan bir sâkînâmede yer almaktadır.

Dinürken meye duhter-i pâk-zâd
Sen itdüñ anuñ nâmın ümmü'l-fesâd (Azmîzâde Hâletî Sâk., 314-329)

Ümmü'l-Habâ'is: Anneyle yapılan bir başka tamlama da "kötülüklerin anası" anlamındaki ümmü'l-habâ'istir. Şarap olumsuz özellikleriyle nitelendirilmiştir. İncelediğimiz sâkînâme metinlerinde, tamlamanın dört kez kullanıldığını tespit ettik.

Biri pek eski şeydir biri hâdis
Biri sâlih biri ümmü'l-habâ'is (Aynî Sâk., 685-95)

Olur eñ soñra bu ümmü'l-habâ'is
Cünûn u izdiyâd-ı bevle bâ'is (Aynî Sâk., 1959-144)[81]

Vişnâb: "Vişne suyu" da şarabı ifade etmek için kullanılan kelimeler arasındadır. Çünkü bu ikisi arasında renk ve tat ilgisi bulunmaktadır[82].

Yâkût: Yakut çok değerli bir taştır ve şarapla arasında renk ilgisi vardır. Yâkûtla ilgili beyitlerin sayısı 10'dur. İncelenen metinlerde rastladığımız, yâkûtla ilgili tamlamalar şunlardır: yâkût-ı nâb (2), yâkût-ı seyyâl (2), yâkût-ı seyyâle (1), yâkûtetü'l-hamrâ (1), yâkûtetü's-seyyâle (2).

Odur gülzâr-ı 'îşe mâ-i selsâl

[79] Örnek beyit, 'acûz maddesinde de yer aldığı için -tekrara düşmemek adına- burada verilmemiştir.
[80] Örnek beyit, 'azrâ maddesinde de yer aldığı için -tekrara düşmemek adına- burada verilmemiştir.
[81] Ümmü'l-habâ'is, örnek olarak verilen beyitlerin dışında Aynî Sâk., 989-106, 1040-108'de de geçmektedir.
[82] Örnek beyit, 'anberiyye maddesinde de yer aldığı için -tekrara düşmemek adına- burada verilmemiştir.

Anuñ bir adıdur yâkût-ı seyyâl (Revânî Sâk., 299-293)

Müreccah câm-ı Cemşîd'e be-her-hâl
Mekân itmiş anı yâkût-ı seyyâl (Aynî Sâk., 960-105)[83]

Zehr-âbe: "Zehirli su" anlamındaki zehr-âbe, şarap yerine kullanılmaktadır. Kelime, incelenen metinlerde iki defa geçmektedir[84]. Zehr-âbeyle yapılan tamlamalar şunlardır: zehr-âbe-i 'ayn-ı memâtî (1), zehr-âbe-i nîk ü bedî (1).

Biri âb-ı hayât-ı sermedîdir
Biri zehr-âbe-i nîk ü bedîdir (Aynî Sâk., 692-95)

Zemzem: Zemzem de şarap yerine kullanılan kelimeler arasındadır. Örnek beyitten de anlaşılacağı gibi şarabın tasavvufi anlamı ön plandadır. "İçki" anlamına gelen şaraba karşılık "aşk" anlamındaki şarap cennet şarabıdır, zemzemdir.

Biri cennet şarâbıdır biri kan
Biri Zemzem biri âb-ı beyâbân (Aynî Sâk., 701-95)

Zer: "Altın" da şarabı ifade etmek için kullanılan kelimeler arasındadır. İncelenen metinlerde, zerle ilgili bir beyte rastlanmıştır.

Dem-â-dem üfür âteşîn sâgarı
Akıt pûteden külçe külçe zeri (Nev'izâde Atâyî Sâk., 781-184)

Zerkâ: Mecazi olarak şarap yerine kullanılan kelimeler arasındadır[85].

Zeyt-i Ferah: Şarabın vasıflarından biri insanı ferahlatmaktır. Altın renkli kadeh meyhanenin kandiliyse şarap o kandilin içindeki ferahlık yağıdır. Çünkü kandilin etrafı aydınlatmasını sağlayan şey yağ yani şaraptır.

---

[83] Yâkût, örnek olarak verdiğimiz beyitlerin dışında Beyânî Sâk., 211-378; Azmîzâde Hâletî Sâk., 5-318, 242-326; Nev'izâde Atâyî Sâk., 523-175, 771-184; Aynî Sâk., 5-69, 689-95, 1107-111'de de geçmektedir.

[84] Örnek beyit, şehd-âbe-i âb-ı hayâtî maddesinde de yer aldığı için -tekrara düşmemek adına- burada verilmemiştir.

[85] Örnek beyit, 'azrâ maddesinde de yer aldığı için -tekrara düşmemek adına- burada verilmemiştir.

O mey-hâne kandîlidür zer-kadeh
Konulmuş o kandîle zeyt-i ferah (Beyânî Sâk., 150-376)

Zülâl: "Tatlı su" anlamındaki zülâl de şarap yerine kullanılan kelimelerden biridir. Zülâl, incelenen sâkînâmelerin iki beytinde geçmektedir. Beyitlerde rastladığımız, zülâlle ilgili tamlamalar şunlardır: zülâl-i cân (1), zülâl-i sâf (1).

Sâkî kanı ol zülâl-i sâfi
Gadr-i felege kıla telâfî (Kafzâde Fâizî Sâk., 71-403)

Zülâl-i cân u dil âb-ı bekâdır
Hayât-ı câvidân 'ayn-ı şifâdır (Aynî Sâk., 763-98)

Mecazi anlamda şarap yerine kullanılan kelimeler ve tamlamalar kullanım sıklıklarına göre şu şekilde sıralanabilir: âb/ su (41), âteş/ nâr (25), duht-i rez/ duhter-i rez/ rez duhteri (21), la'l (11), şerbet (10), yâkût (10), hûn/ kan (8), cevher (5), dârû/ 'ilâc (5), gül-âb (5), nûr (5), rûh (5), âfitâb/ hurşîd (4), gül (4), mâye (4), sermâye (4), ümmü'l-habâ'is (4), bikr (3), bint-i kerm/ bintü'l-kerm (3), bintü'l-'ineb (3), iksîr (3), şem' (3), şîre (3), 'asîr (2), merhem (2), sürh (2), tılâ (2), zehr-âbe (2), zülâl (2), 'acûz (1), 'anberiyye (1), 'azrâ (1), bîş (1), cûy-ı rengîn (1), dâfi'-i gam (1), duhter-i gül-'izâr-ı engûr (1), evîze (1), gevher (1), hoş-güvâr (1), humeyyâ (1), ism (1), kufl (1), kuvvet-i ebdân (1), künyet-i 'aşk-ı câvidânî (1), mâ'-yı 'ineb (1), mis (1), mug-beçenin süd dâderi (1), mühr (1), nîş (1), nüsha-i a'zam (1), pâd-zehr (1), pîr-i mugânun duhteri (1), râhat (1), rûh-ı sânî (1), sekr (1), seng (1), seyl (1), sırf (1), sikke (1), silâh (1), şehd-âbe-i âb-ı hayâtî (1), tiryâk (1), tiryâka (1), tohm-ı inbisât (1), uhtü'l-meserret (1), ümmü'd-dehr (1), ümmü'l-fesâd (1), vişnâb (1), zemzem (1), zer (1), zerkâ (1), zeyt-i ferah (1). Sâkînâme metinlerinde en çok, su ve suyla kurulan tamlamalar şarabı ifade etmek için kullanılmaktadır. Suyu takip eden kelime ise ateştir.

Sâkînâme metinleri üzerinde yaptığımız araştırma sonucunda gerçek anlamda şarap yerine kullanılan kelimelerle verilen örnek sayısının, mecazi anlamda şarap yerine kullanılan kelimelerle verilen örnek sayısından daha fazla olduğunu tespit ettik.

Kaynaklarda geçen, ancak sâkînâme metinlerinde örneklerine rastlayamadığımız şarap anlamındaki kelimeler ve tamlamalar şunlardır[86]: âb-ı ahmer, âb-ı ‘aşk, âb-ı âteş-gûn, âb-ı âteş-havâss, âb-ı âteşîn, âb-ı âteş-nâk, âb-ı âteş-nümâ, âb-ı âteş-nümây, âb-ı âteş-pâre, âb-ı âteş-reng, âb-ı âteş-sâ, âb-ı âteş-zây, âb-ı âteş-zede, âb-ı âzer, âb-ı âzer-âsâ, âb-ı âzer-sâ, âb-ı Cem, âb-ı dîde-i câm, âb-ı dürd, âb-ı erguvânî, âb-ı güşâde, âb-ı harâbât, âb-ı harâm, âb-ı ‘ineb, âb-ı işret, âb-ı la‘lî, âb-ı Meryem, âb-ı mesîhâ, âb-ı mey, âb-ı mey-gûn, âb-ı nâr, âb-ı nârdân, âb-ı rez, âb-ı sâfî, âb-ı siyâh, âb-ı sürh, âb-ı şakâyık, âb-ı şengerfî, âb-ı telh, âb-ı ter, âb-ı tereb, âb-ı unkûd, âb-ı zehre, âb-küşâde, acı bâdem, akîk, ârık, âteş-fâm, âteş-gûn, âteş-i bî-bâd, âteş-i bî-zebâne, âteş-i câm-ı zîbekî, âteş-i pür-âb, âteş-i rez, âteş-i serd, âteş-i şecer, âteş-i tâk, âteş-i tevbe-sûz, âteşîn-âb, âteşîn-devâc, atîku sinîn, bâde-i âteşîn-nümâ, bâde-i cüvân, bâde-i Dergamî, bâde-i engûr, bâde-i gül, bâde-i gül-renk, bâde-i hamrâ, bâde-i la‘l-fâm, bâde-i la‘l-perver, bâde-i lâle-fâm, bâde-i lâle-reng, bâde-i mest, bâde-i mestâne, bâde-i musaffâ, bâde-i nûşîn, bâde-i pîr, bâde-i sad-sâle, bâde-i sâfî-sıfat, bâde-i sehil-i havas, bâde-i süheyl-havâs, bâde-i yek-sâle, bedahş-ı muzâb, benevşî, bevl-i şeytân, bîcâde-i müzâb, bikr-i meşşâta-i hazân, bikr-i pûşîde-rûy, bintü’l-meserret, cân, cân-ı âlem, caniye, cân-nüvâz, ci‘a, cihân murdârı, ciryâl, ciryâle, çeşm-i horos, çeşm-i horosân, dâzî, demü’z-zıkk, dermân-ı gulû, devâ’-yı cân, devâ’-yı derûn, dırahşân, dîde-i horos, dil-nüvâz, diryâka, duhter-i âftâb, duhter-i Cemşîd, duhter-i gül-‘izâr, duhter-i hum, duhter-i ‘ineb, duht-ı ‘ineb, efsûn, fadîh, Felâtûn-ı hum-nîşîn, ferah-fezâ, feyz-i câvid, feyz-i neş’e, güher, gül-efsûn, gül-fâm, gül-i neşât, hâne-harâb, harâmî-zâde, hâtûn-ı Cem, hûn-ı batt, hûn-ı câm, hûn-ı cân, hûn-ı Cem, hûn-ı hâm, hûn-ı horos, hûn-ı hum, hûn-ı rez, hûn-ı siyâvuş, hûn-ı siyâvuşân, hûn-ı şîşe, hûn-ı tâk, hûn-ı tezerv, hurtûm, İsî suyu, kandîd, kızıldeli, kızıl süci, kimyâ-ger, kimyâ-yı sa‘âdet, kümeyt-i neşât, la‘l-i kabâ, la‘l-i musaffâ, la‘l-i rengîn, la‘l-i revân, la‘l-i rummânî, la‘l-i seyyâl, la‘l-i süfte, letâfet-nümâ, mâ-yı tahûr, mâziyye, mel‘ûn, mesih suyu, mey-i al, mey-i asfar, mey-i atîk, mey-i bâkî, mey-i dûşîne, mey-i engûr, mey-i engübîn, mey-i hamrâ, mey-i köhne, mey-i kübrâ, mey-i la‘l, mey-i mür, mey-i râhat, mey-i revâk, mey-i sâf-ı mürevvak, mey-i sâfî, mey-i sâl-horde, mey-i sûfî-efgen, mey-i sûsen, mey-i sürh, mey-i şi‘râ-feş, mey-i yâkût-reng, mıztâr, miftâh, miftâhü’l-esrâr, mistâr, mûg-beçenin dâderi, musa‘ad, muşa‘şa‘a, mürr-i sâfî, müstebâ, nâcûd, nâkis, nâr-ı mecûsî, neşât-âver, neşât-bahş, neşât-efzâ, neşât-engîz,

[86] İncelediğimiz sâkînâme metinlerinde örneklerine rastlayamadığımız şarap anlamındaki kelimeler ve tamlamalarla ilgili detaylı bilgi çalışmamızın “Divan Şiirinde Kullanılan Şarap Mazmunları ve Şarap Çeşitleri” başlığı altında verilmiştir.

nev-bâde, nûr-âverî, nûr-ı çeşm, nûş-dârû, pîr-i dihkan, pîr-i sâl-hurde, pür-cûş, pürüz, râf, râh-ı müdâm, râh-ı reyhân, rasâtûn, râvek-i hum, resâtûn, reyhânî, reyne, rüsûb, rüsûbü'l-hamr, sâfiyetü'l-edîm, sahbâ-yı âteşîn, selsâl, semm-i Bâbilî, sevîk, sibâ, sorkut, süfl, süfl-i şerâb, şâh-dârû, şemûl, şemûs, şîre-i engûr, şu'le-i cevvâl, şu'le-i cevvâle, tahûr, talle, tâmûr, tefâğ, tib', ubûk, ümm-i fücûr, ümmü'l-kerm, ümmü'l-Leylâ, vîn, yâkût-ı ahmer, yâkût-ı müzâb, yâkût-ı revân, zarî', zer-âb, zerecûn, zer-gûn, zukk.

2.1.3. Şarapla İlgili Benzetmeler

Sâkînâme metinlerini incelediğimizde şarapla ilgili çok çeşitli benzetmelere yer verildiğini gördük. Şarapla yapılan benzetmelerde şarap, kimi zaman benzeyen kimi zaman da kendisine benzetilen konumundadır. Çalışmamız sırasında şaraba benzeyen unsurların sayısının daha fazla olduğu sonucuna ulaştık.

Şaraba benzeyen ve benzetilen unsurların bazıları ortaktır. Ortak olan unsurlar şunlardır: 'aşk/ mahabbet (64), âfitâb/ hurşîd/ mihr/ şems (28), hûn/ kan (12), gül/ verd (8), feyz (6), gam/ gussa/ ye's (6), eş'âr/ nazm (5), la'l (5), sırr (2), şafak (2).

İncelediğimiz sâkînâmelerde şaraba benzetilen unsurlar, kullanım sıklıklarına göre şu şekilde sıralanabilir: vahdet (9), 'irfân (8), şevk (8), nâz (6), kevser (5), leb (5), safâ (4), esrâr (3), eşk (3), nagme (3), 'adl/ sıdk (2), belâgat (2), güftâr/ söz (2), hayât/ 'ömr (2), hayret (2), hikmet (2), 'ilm (2), melâmet (2), rahmet (2), tevbe (2), 'afv (1), belâ (1), bûd (1), ef'âl (1), emel (1), envâr (1), gayret (1), gönül (1), havf (1), 'iffet (1), ihsân (1), ihtiyâr (1), istikâmet (1), 'isyân (1), kudret (1), mâtem (1), mevt (1), nahvet (1), na't (1), nusret (1), nutfe (1), sadâkat (1), tesbîh (1), usûl (1), zevk (1). Şaraba benzetilen unsurlardan aşk birinci sıradadır. Aşkın şaraba benzetildiği örnek sayısının fazla olması, şarabın tasavvufi anlam kazanma süreciyle de alakalıdır.

İncelenen sâkînâme metinlerinde hem soyut hem de somut unsurların şaraba benzetildiği görülmüştür. Ayrıca soyut unsurların şaraba benzetildiği örnek sayısının, somutlarınkinden daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Soyut anlamlı kelimeler, şaraba benzetilerek somutlaştırılmıştır. Şaraba benzetilen unsurların en çok yer aldığı sâkînâme, Aynî'ye aittir. Bu tespit, şairin eserinin çok kapsamlı bir sâkînâme olmasıyla açıklanabilir.

İncelediğimiz sâkînâmelerde şarabın benzetildiği unsurlar ve kullanım sıklıkları şöyledir: âteş/ nâr (44), âb/ su (14), bahr/ deryâ/ yem (11), cevher (9), dârû/ 'ilâc (8), nûr

(8), at (7), devâ (6), mevc (6), mâye (5), âb-ı hayât/ âb-ı hayvân (4), hâk (4), merhem (4), şeb-çerâg (4), yâr (4), gevher (3), hem-şîre (3), kût-ı cân (3), pâdişâh (3), rûh (3), sermâye (3), şem‘(3), şem‘a (3), şifâ (3), şu‘le (3), ‘arûs (2), câdû/ sâhir (2), cilâ (2), delîl (2), dilber-i gül-‘izâr (2), harîf (2), kîmyâ (2), kuhl (2), mâh (2), mâh-tâb (2), mazmûn (2), nigâr (2), revgan (2), tûtiyâ (2), ‘abîr (1), akıncı (1), ‘asâ (1), azîn-bend-i dükân-ı cân (1), cemre (1), çâre (1), dâg (1), dâl (1), dâm (1), devlet (1), duhter-i pâk-zâd (1), ejdehâ (1), eşme (1), fesân (1), genc (1), gonce-i ter (1), hamîr-i mâye-i zevk (1), hâtem-i nûr-ı nübüvvet (1), havz-ı kevser (1), hem-sohbet (1), iksîr-i ebker (1), kand-i nebât (1), Kızılırmak (1), kibrît-i âteş-medâr (1), kîmyâ-sâz (1), kitâb (1), levh-i yâkût (1), lücce-i bahr-ı risâlet (1), mâ-yı selsâl (1), mangal (1), menba‘-ı râz-ı hakîkat (1), minkâr-ı sürh (1), mir’ât-ı ‘âlem-nümâ (1), murg (1), muşta-i âhenîn (1), mücevher (1), nahl-bend (1), nakd (1), nevâle (1), neyyir-i ‘âlem-i ‘aşk (1), Nîl (1), Nûş-ı Revân-ı mülk-i cân (1), pâd-zehr (1), penâh-gâh (1), reh-nümâ (1), sakankûr (1), selsebîl (1), semender (1), sened (1), ser-çeşme (1), server (1), seyl (1), silâh (1), şehbâz (1), şehd-i nâb (1), şerbet (1), tabîb (1), tenû-mend (1), tîg (1), tohm-ı ‘işret-nümâ (1), üstühân (1), vesme-i meh-veşân (1), yâkût (1), zebân (1), zehr-âb (1), zekât (1), zer-i pâk (1), zîbende (1), zülâl-i hayât (1).

Benzetmelerde şarabın benzeyen olduğu örneklerin, en çok XVII. yüzyılda yazılmış olan sâkînâmelerde geçtiği görülmektedir.

Şarabın benzetildiği unsurlar arasında soyut ve somut olanlar vardır. Ancak, şarabın somut olan unsurlara benzetilme oranı, soyut olanlarınkine kıyasla daha fazladır. Zaten listeden anlaşılacağı gibi şarap en çok ateşe benzetilmektedir.

Benzetmelerde şarabın vasıfları, kokusu ve rengi ile ilgili özellikler öne çıkmaktadır. Şarapla yapılan benzetmelerde şarabın benzeyen olduğu örnek sayısı, şarabın kendisine benzetilen olduğu örnek sayısından fazladır. Yani çeşitli unsurların (aşk, emel, bela vb.) şaraba benzetilerek anlatıldığı beyit sayısı, şarabın başka unsurlara benzetildiği beyit sayısından azdır. Sâkînâme metinlerinde dikkatimizi çeken benzetme örneklerinden birkaçı aşağıda verilmiştir:

Şarâb-ı hum gibi kılsun sözüm cûş
Ki ‘âlem halkı andan ola ser-hoş (Revânî Sâk., 24-283)

Mukavvîdür ki eyler zâtı mesrûr
Ki her bir katresidür bir sakankûr (Revânî Sâk., 316-293)

O meyden içen saña içdim dimez
Hum-ı genci bulan ‘ayân eylemez (Kalkandelenli Fakîrî Sâk., 18-430)

Mey olsa n’ola penâh-gâhım
Şîr-i siyeh-i gam aldı râhım (Kafzâde Fâizî Sâk., 118-405)

Ol mey ki tabî‘ata fesândır
Rûşen-ger-i hançer-i zebândır (Kafzâde Fâizî Sâk., 149-406)

İdüp her yaña çeşm-i mestüñ nazar
Mey-i nâzı isrâfdan kıl hazer (Azmîzâde Hâletî Sâk., 266-327)

Şarâbına yaglı dinilse nola
O bir üstühândur ki pür-magz ola (Nev‘izâde Atâyî Sâk., 903-188)

Olup tûtî-i sebz o mînâ-yı ter
Akan bâde minkâr-ı sürha döner (Nev‘izâde Atâyî Sâk., 980-191)

Mey Nûş-ı Revân-ı mülk-i cândır
Hükmi dile cân gibi revândır (Riyâzî Sâk., 433-229)

Gül-gûnını sür mey-i revânıñ
Basdırma yere ayagın anıñ (Riyâzî Sâk., 506-231)

Bahr oldı akup şarâb-ı gül-fâm
Çekdirse ‘aceb mi zevrak-ı câm (Riyâzî Sâk., 730-239)

San mey-kede şâh-beyt-i Câmî
Mazmûnı şarâb-ı şâd-kâmî (Riyâzî Sâk., 804-242)

Saç kabrime dürd-i câmı bî-bâk
At üstüme ya‘nî bir avuç hâk (Riyâzî Sâk., 894-245)

Leb-â-leb derûnı mey-i feyz-i pâk

Niçe olmasün mey-kede tâb-nâk (Suphizâde Feyzî Sâk., 346-264)

Nihâyet bâde-i nutfe olup ben
O humm-ı rahmı itdim bezm-i me'men (Aynî Sâk., 494-87)

Beni mest eyledi sahbâ-yı tevbe
Humârı def' ider sevdâ-yı tevbe
Olur şeydâ gibi rüsvâ-yı tevbe
Dile dârü'ş-şifâ sahrâ-yı tevbe
Ki zencîr-i peşîmânî be-gerden (Aynî Sâk., tard. 16/3-145)

2.1.4. Sâkînâmelerde Şarabın Anlamları

Şarabın gerçek anlamı "içki"dir. Ancak, şarabın bir diğer anlamı ise tasavvufi ve mecazidir. Tasavvufta şarap, bâde "Allah aşkı" anlamına gelmektedir. Araştırmamızın önceki bölümlerinde şarabın gerçek ve tasavvufi anlamları üzerinde durulduğundan bu bölümde sadece konuyla ilgili örneklere yer verilecektir.

Şarabın hem tasavvufi hem de gerçek anlamının kullanıldığı örnek beyitler ve bunlarla ilgili tespitler çalışmamızın "Sâkînâmelerde Şarap Anlamına Gelen Kelimeler" ve "Şarapla İlgili Benzetmeler" başlığı altında verildiği için bu bölümde, tekrara düşmemek adına, incelediğimiz sâkînâme metinlerden konuya açıklık getireceğini düşündüğümüz birkaç örnek beyit vermekle yetineceğiz.

2.1.4.1. Sâkînâmelerde Şarabın Gerçek Anlamı

Şarap aşağıdaki örneklerde içki meclisinin yani bezminin en önemli unsuru olan "içki" anlamıyla kullanılmaktadır.

Eline sûsen almışdur kılıçlar
Şarâb içmeyenüñ gögsin kılıçlar (Revânî Sâk., 549-302)

İrişse mevsim-i gül olma bî-mül
Yaraşmaz mülsüz ola sohbet-i gül (Revânî Sâk., 550-302)

Temûz irdi sâkî mey-i nâb sun
Harâretle öldüm meded âb sun (Kalkandelenli Fakîrî Sâk., 31-431)

Şeb ü rûz içilsün mey-i şu‘le-dâr
Bir olsun bize sâkî leyl ü nehâr (Kalkandelenli Fakîrî Sâk., 38-431)

Sür bâdeyi geçmedin bu fursat
Kim itmededür zamâne sür’at (Kafzâde Fâizî Sâk., 42-402)

Ol bâde ki itse teb-zede nûş
Saht-ı bedeninden eyleyüp cûş (Kafzâde Fâizî Sâk., 114-404)

Dem-i ‘îddür sâkiyâ kıl şitâb
Akıt hûn-ı kurbân yerine şarâb (Nev‘izâde Atâyî Sâk., 818-185)

Tolı duhter-i rezle câm-ı şarâb
Miyânında Kız Kullesi’dür habâb (Nev‘izâde Atâyî Sâk., 878-187)

Mînâdan akıt şarâb-ı dil-cû
Âlâyiş-i ‘akldan eliñ yu (Riyâzî Sâk., 429-229)

Nergis gibi kim buña yolunmaz
Kim mey göze çekmege bulunmaz (Riyâzî Sâk., 726-239)

Yetdi bize çünki nevbet-i câm
Nûş eyleyelim şarâb-ı gül-fâm (Sabûhî Sâk., 39-423)

Sun sâkî mey-i ferah-resânı
Zühdüñ kurısun teninde cânı (Sabûhî Sâk., 48-423)

Sun ey sâki câm-ı meyi râygân
Sürülsün hemân bâde-i ergavân (Suphizâde Feyzî Sâk., 466-268)

Bahâr irdi mahv ola dilde elem

Mey ile gider dilde endûh u gam (Suphizâde Feyzî Sâk., 516-270)

Laht-ı cigeri olurdı nukli
Yâd eyleyicek şarâb-ı la‘li (Benlizâde İzzet Sâk., 55-383)

Reng-i ruh-ı sâkiyân-ı meh-rû
Sahbâya virürdi reng-i dil-cû (Benlizâde İzzet Sâk., 128-386)

Şarâbuñ biñ kadar ismi bulundı
Kitâb-ı Halbe’de tezkâr olundı (Aynî Sâk., 1022-107)

Mey ü mahbûbı yok meclisde turmam
Varup kendi ayagımla oturmam
Ta‘âma sâz u sahbâsız buyurmam
Bu sırrı yâr u agyâra tuyurmam
Hafîce bâde-hâram bir güneh-kâr (Aynî Sâk., tard. 8/1-114)

Dûd-ı âhım neşr ider bûy-ı kebâb
Bezm-i hecre sâkiyâ eşkim şarâb (Süleyman Celaleddin Sâk., 48-408)

Bir kadeh atdım mey-i gül-fâmdan
Eyledim zihnim rehâ evhâmdan (Süleyman Celaleddin Sâk., tar. 5-412)

Sundukda nedîm-i bezme bâde
Lutfuñla getür beni de yâda (Hüznî Sâk., 39-453)

Sermâyesi ‘âşıkıñ bu üç şey
Dilber biri ikisi mey ü ney (Hüznî Sâk., 53-453)

2.1.4.2. Sâkînâmelerde Şarabın Tasavvufi Anlamı

Mutasavvıfların kendilerine has dünyalarında şarabın anlamı da farklılık göstermektedir. Şarap tasavvufta “Allah aşkı” anlamına gelmektedir. “Mey-i ‘aşk”,

"şarâb-ı 'aşk" gibi benzetmeye dayalı tamlamaların kullanıldığı örnekler şarabın geçirdiği anlam yolculuğunu göstermesi açısından oldukça önemlidir.

Şuña kim mey deyü virdiler adı
Nedür ehl-i dilüñ andan murâdı (Revânî Sâk., 639-305)

Benem sâkiyâ mest-i bed-nâm-ı 'aşk
Hakîkat meyinden suna câm-ı 'aşk (Kalkandelenli Fakîrî Sâk., 41-431)

O meydür ki bir katresinden cihân
Zuhûr itdi halk oldı ins ile cân (Beyânî Sâk., 119-375)

Bizi eyle bu bâdeden hûş-yâr
Şarâb-ı elestiyle kıl neş'e-dâr (Beyânî Sâk., 297-381)

Mey-i sâf-ı vahdetden it neşve-dâr
Sürûd-ı dilüm hû'da kılsun karâr (Azmîzâde Hâletî Sâk., 2-318)

Eyle ol bâdenüñ esîri bizi
Sulaya bezm-gâh-ı dînimizi (Selanikli Es'ad Sâk., 13-418)

Eyle teh-cur'a-i hüdâdan mest
Câm-ı sahbâ-yı 'âfiyet ber-dest (Selanikli Es'ad Sâk., 114-421)

Şu meyden ki anuñ melek mestidür
Felek aña bir kemterîn destidür (Şeyhî Mehmed Allâme Efendi Sâk., 20-426)

O mey k'aña olmaz dü-'âlem bahâ
Olur neşvesinden 'asâ ejdehâ (Şeyhî Mehmed Allâme Efendi Sâk., 26-427)

Hum-ı sîneye bâdeden mâye kıl
Meyi feyz-i câvîde sermâye kıl (Nev'izâde Atâyî Sâk., 1415-206)

Gönüldür şarâb-ı belâ ile mest

Göñüldür velî-‘ahd-ı mülk-i elest (Nev‘izâde Atâyî Sâk., 1432-206)

Konulmuş o sahbâya esrâr-ı Hak
Nice mest olmaya hûşyâr-ı Hak (Şeyhülislâm Yahyâ Sâk., 11-443)

İt vasfın o bâde-i revânıñ
Kim oldı bir adı ‘aşk anıñ (Riyâzî Sâk., 56-216)

Bu deyre o bâdedir viren nâm
Ol bâde ile döner bu nüh câm (Riyâzî Sâk., 57-216)

Getür sâkî sahbâ-yı merd-efgeni
Ki mahv ola bu nefs ü bu küştenî (Nâzükî Sâk., 35-450)

İçenler hemîşe bu meyden içer
Velî her biri bir hevâdan geçer (Nâzükî Sâk., 54-450)

Mey-i ‘aşk ile neşve tahsîl kıl
Safâ-bahş-ı ‘âlem ola cân u dil (Suphizâde Feyzî Sâk., 552-271)

Humistân-ı ezelden neş’e almış
Yem-i sahbâ-yı feyz-i Hakk’a talmış (Aynî Sâk., 56-71)

Gel ey sâkî-i vahdet pür-belâgat
Baña bir bâde-i feyz it ‘inâyet (Aynî Sâk., 157-75)

Mey-i ‘irfân u vahdetden idüp cûş
Ser-â-pâ oldı cismi mest ü medhûş (Aynî Sâk., 337-82)

Vir ey sâkî-i bezm-i râz-ı vahdet
Baña bir câm-ı sahbâ-yı melâmet (Aynî Sâk., 1195-114)

Gel ey ‘âşık mey iç bâde-perest ol
Müdâmî ‘aşk ile mest-i elest ol (Süleyman Rüşdî Sâk., 1-457)

Tarîk-i ‘aşkda bâde-perest ol
İçüp vahdet meyin mest-i elest ol (Süleyman Rüşdî Sâk., 39-458)

Mey dime de di sen aña kevser
Sâkîsi anıñ cenâb-ı Haydar (Hüznî Sâk., 29-453)

Bu bâde bildigiñ bâde degildür
Bu sırr-ı ‘ârifândır özge müldür (Aşkî Sâk., 17-446)

Bu meydir ‘ârifâna bahş-ı ‘irfân
Bu mey sâkîsidir Mahbûb-ı Sübhân (Aşkî Sâk., 36-447)

Hem rindâne hem de tasavvufi nitelikte yazılmış olan sâkînâmelerde şarabın aşk anlamı kullanılmaktadır. Özellikle, sâkînâme metinlerinde geçen mey-i ‘aşk, şarâb-ı ‘aşk gibi aşkın şaraba benzetildiği örneklerin geçtiği eserler şu şairlere aittir: Revânî, Kalkandelenli Fakîrî, Beyânî, Azmîzâde Hâletî, Nev‘izâde Atâyî, Şeyhülislâm Yahyâ, Riyâzî, Suphizâde Feyzî, Benlizâde İzzet, Aynî, Süleyman Rüşdî.

Selanikli Es‘ad, Şeyhî Mehmed Allâme Efendi, Tıflî, Nâzükî ve Aşkî tasavvufi nitelikte sâkînâmeler yazmış olmalarına rağmen eserlerinde mey-i ‘aşk, şarâb-ı ‘aşk gibi tamlamalara yer vermemişlerdir.

İncelediğimiz sâkînâme metinlerinden (Aynî’nin XVIII. yüzyılda yazdığı eserinden sonra yazılan sâkînâmelerde) Süleyman Celaleddin’e, Hüznî’ye ve Aşkî’ye ait olanlarda da mey-i ‘aşk gibi tamlamalara rastlanmamıştır. Yani XIX. (Süleyman Rüşdî’ye ait sâkînâme dışında) yüzyıla ait sâkînâmelerde bu kullanımın örnekleri görülmemiştir.

Ayrıca tasavvufi nitelikte yazılmamış sâkînâme örneklerinde de şarabın tasavvufi anlamından bahseden beyitler ve sadece bu konuya yer veren bölümler vardır.

2.1.5. Sâkînâmelerde Şarabın Vasıfları ve Etkileri

Divan edebiyatı şairleri yazdıkları eserlerde içkiyle, şarapla ilgili vasıflardan bahsetmişlerdir. Şarap, içki ve işret meclisleri sâkînâmelerin ana konusu olduğundan bu tür eserlerde de şarabın vasıflarının anlatıldığı bölümler vardır. Sâkînâmelerde genel olarak şarabın olumlu vasıflarından bahsedilmektedir. Şarabın olumsuz vasıflarının

anlatıldığı örnek sayısı ise daha azdır. Şarabın vasıfları ve etkileri aşağıda maddelendirilerek verilmiştir.

2.1.5.1. Cesaret Vermek: İçki insana zavallılığını ve çaresizliğini unutturarak insanı yürekli kılar. İçki, insanın toplum tarafından konulmuş olan değer yargılarını umursamamasına, onlardan sıyrılmasına yardımcı olur. İnsanı gurur ve benliğinden uzaklaştıran da içkidir (Mengi, 1985, s. 22).

Şarap içen insanlar sarhoş olmaya yaklaştıkları zaman vücuttaki alkolün etkisiyle kendilerini daha cesur hissetmeye başlarlar. Hiç yapmayacakları şeyleri yapıp karşılarındaki insanlara diklenirler. Bunun sonucunda da kavgalar olur. Divan edebiyatında bu durumun adı kan yapmaktır. Şairlerimiz şarap içeni bazen aslan bazen de levent olarak anlatmaktadırlar (Bahadır, 2013a, s. 98).

Eger derd üstine içse müselles
Olur bir şîr-gîr-i ner mü'ennes (Aynî Sâk., 1104-111)

Yukarıda verilen örnek beyitte içkinin insana cesaret vermesinden bahsedilmektedir. İnsan şarap içtiğinde aslan gibi kuvvetli ve cesur olur.

2.1.5.2. Rahatlık Vermek: İnsan, içkinin verdiği sarhoşlukla hayatın her türlü sıkıntısını ve üzüntüsünü unutur, karşılaşılan güçlüklere içki aracılığıyla göğüs gerer. Dünyanın varından yoğundan, gerçeğin baskısından içki sayesinde kurtulur (Mengi, 1985, s. 22). Bâde, ruhu ferahlatır (Aziz b. Erdeşir-i Esterâbâdî, 1990, s. 377). Şarabın verdiği rahatlıkla insan ruh hâlini, davranış bozukluklarını saklayamaz hâle gelir (Bahadır, 2013a, s. 103).

Virür hâtırlara dâyim ferâgı
Odur gam gicesinüñ şeb-çerâgı (Revânî Sâk., 295-293)

Beni eyle mest-i mey-i ihtisâs
Bu 'akl u bu idrâkdan kıl halâs (Azmîzâde Hâletî Sâk., 9-318)

Düşnâm-ı lebiñ tarab-fezâdır
Gûyâ mey-i telh dil-güşâdır (Riyâzî Sâk., 135-218)

Sıksa kimi teng-nây-ı devrân

Bezm-i mey olur ferâh-meydân (Riyâzî Sâk., 265-223)

İç bâde-i nâbı olma dil-teng
Mînâña gelüp tokunmadın seng (Riyâzî Sâk., 709-238)

Eger nûş ola bâde-i la'l-gûn
Olur âşikâre safâ-yı derûn (Suphizâde Feyzî Sâk., 122-256)

Yukarıdaki beyitlerde içkinin insana verdiği rahatlık anlatılmaktadır. Şarap, gönül daralmasına ve gam derdine iyi gelir.

2.1.5.3. Kederi, Hüznü Gidermek: Şarap gam, keder ve sıkıntıyı unutturur. Hatta şiirlerde şarap, gam ilacı olarak anlatılır. Şarap yalnızca ayrılık acısına deva olamaz (Bahadır, 2013a, s. 99).

Şu kim evvel içe câm-ı şarâbı
İçüp komaz göñülde ıztırâbı (Revânî Sâk., 223-290)

Musâhib olanı ol bî-gam eyler
Sehâvetde le'îmi Hâtem eyler (Revânî Sâk., 307-293)

Komaz hâtırda gamdan hîç pâsı
Göñül mir'âtınuñ oldur cilâsı (Revânî Sâk., 322-293)

Meyle lutfuñ eli virmezse idi aña cilâ
Göñül âyînesi olmazdı mücellâ sâkî (Revânî Sâk., 499-300)

Gel ey sâkî sun aña ol bâdeyi
Halâs eyle gamdan o dil-dâdeyi (Beyânî Sâk., 234-379)

Sun ey sâkî ol âteş-i hurremi
Kebâb idelüm dilde murg-ı gamı (Beyânî Sâk., 241-379)

Bulunmaz mı ol merhem-i Cem-pesend
Ki dâg-ı dil andan olur bî-gezend (Azmîzâde Hâletî Sâk., 43-320)

Anuñla olur zahm-ı endûh pâk
Aña huşk-bend olımaz sûd-nâk (Azmîzâde Hâletî Sâk., 44-320)

Eger olmasaydı mey-i cân-fezâ
Ser-i mâr-ı endûha kim kordı pâ (Azmîzâde Hâletî Sâk., 49-320)

Savup zâhidi al ele câm-ı Cem
İçilsün şarâb idelüm def‘-i gam (Nev‘izâde Atâyî Sâk., 773-184)

Bir toz koparup kümeyt-i bâde
Virsün keder-i derûnı bâda (Riyâzî Sâk., 80-216)

Mey bezme ayak kosa hemân-dem
Kefşin bıragup firâr ider gam (Riyâzî Sâk., 81-217)

Turdukça gelûya gussa vü gam
Su yerine iç şarâbı her dem (Riyâzî Sâk., 100-217)

Câna mey añup safâ virürsin
Mir’ât-ı dile cilâ virürsin (Riyâzî Sâk., 745-240)

Sâkî kanı ol şarâb-ı pür-zûr
Bâr-ı gamı dilden eylesün dûr (Riyâzî Sâk., 884-245)

Elüñden o kim bâdeyi nûş ider
Gumûm u hümûmı ferâmûş ider (Nâzükî Sâk., 14-449)

Mey-i çâr-sâle ‘aceb neşve-ver
Safâ-bahş olup mahv olur derd-i ser (Suphizâde Feyzî Sâk., 117-256)

Bulur meyle mir’ât-ı dil incilâ
Virür dürd-i bâde derûna cilâ (Suphizâde Feyzî Sâk., 120-256)

‘Aceb dürd-i mey cevher-i pâk olur

Girîbân-ı gam dem-be-dem çâk olur (Suphizâde Feyzî Sâk., 168-258)

Ne dem nâr-ı mey kalbe sûzân olur
Has-ı gam yanar hâke yeksân olur (Suphizâde Feyzî Sâk., 179-258)

Mey ile derûnuñ olup tâb-nâk
Gam u mihnet ü derd oldı helâk (Suphizâde Feyzî Sâk., 301-262)

Yukarıdaki örnek beyitlerde meyin kedere iyi geldiği, insanı bütün dertlerinden kurtardığı anlatılmaktadır. Mey gönül aynasını cilalar, kalpteki bütün sıkıntılara son verir.

2.1.5.4. İyileştirmek: İçki her derde deva, her türlü gönül yarasına şifadır (Mengi, 1985, s. 21). İçki hastayı iyileştirir, onun kederlerini giderir (Aziz b. Erdeşir-i Esterâbâdî, 1990, s. 98-99).

Nola bulsa etibbâ içre ragbet
Marîz içerse bulur anı sıhhat (Revânî Sâk., 300-293)

Marîz ol meyi nûş ide bî-gümân
Şifâ-yâb olur içdügi dem hemân (Beyânî Sâk., 193-377)

Şifâ-sâz-ı dil-hastegândur o mey
Devâ-yı dil ü kût-ı cândur o mey (Beyânî Sâk., 194-377)

O bir mey ki dürdi ‘alîle şifâ
Nola olsa biñ dürlü derde devâ (Beyânî Sâk., 195-378)

Bulunmaz mı ol merhem-i Cem-pesend
Ki dâg-ı dil andan olur bî-gezend (Azmîzâde Hâletî Sâk., 43-320)

Teh-i pâda kalsaydı bir haste mûr
Olur cur‘asın çekse sîmurg-ı zûr (Azmîzâde Hâletî Sâk., 51-320)

Dilde oñulur mı yâre-i gam

Dürd-i kadeh olmayınca merhem (Riyâzî Sâk., 149-219)

Her derde bu dürdde bir devâ var
Her rence bu meyde bir şifâ var (Sabûhî Sâk., 68-424)

Devâ-yı derûn dürd-i mey sâkiyâ
Bulur yâre-i gam derûnda şifâ (Suphizâde Feyzî Sâk., 174-258)

Tabîbüñ ‘ilâcıyla olma zebûn
Hemân nûş idüñ bâde-i la‘l-gûn (Suphizâde Feyzî Sâk., 534-271)

Yukarıdaki beyitlerde şarabın iyileştirici özelliği üzerinde durulmuştur. Beyitlerde şarap doktorun verdiği ilaçtan bile daha üstün tutulmaktadır. Doktorun ilacı, gönlü hasta olana şifa olmaz; gönlü hasta olanın ilacı şaraptır.

2.1.5.5. Mutlu Etmek: Şarap insanı neşelendirir, coşturur (Mengi, 1985, s. 56). Şarap içildiğinde oluşan haz duygusuyla keyif ve mutluluk da artar (Bahadır, 2013a, s. 104).

Bir iki sâgarı kim nûş eyler
Anuñla hâtırını hôş eyler (Revânî Sâk., 224-290)

Be-gâyet hoş dutar ol tende cânı
Anuñ-çün dirler aña rûh-ı sânî (Revânî Sâk., 301-293)

Virür bezm ehline tâze safâyı
Komazmış dilde eski mâ-cerâyı (Revânî Sâk., 306-293)

Ferah-bahş u sürûr-engîzdür ol
Safâ bezm-ârâ vü gül-rîzdür ol (Revânî Sâk., 311-293)

Mukavvîdür ki eyler zâtı mesrûr
Ki her bir katresidür bir sakankûr (Revânî Sâk., 316-293)

Ol âteşle rûşen ola göñlümüz
İçüp bâdeyi şen ola göñlümüz (Beyânî Sâk., 250-379)

Ol bâde ki andan içse bir dem
Nâz ide neşâta ehl-i mâtem (Kafzâde Fâizî Sâk., 25-401)

Al destiñe câm-ı dil-güşâyı
İç bâde-i nâbı gör safâyı (Riyâzî Sâk., 703-238)

O sahbâdan oldukça dil neşve-yâb
Dil-i mürde andan bulur âb u tâb (Suphizâde Feyzî Sâk., 115-256)

Anuñ neşvesi şevk-bahşâ-yı dil
Olurdı hemân zevk-efzâ-yı dil (Suphizâde Feyzî Sâk., 124-256)

Örnek olarak verdiğimiz beyitlerde şarabın insanı mutlu etmesinden bahsedilmektedir. Şarap içen insanın gönlü dertlerden kurtulduğu için rahatlar ve insan mutlu olur.

2.1.5.6. Anlayışı Arttırmak: İçki insanın dünyaya değişik bir gözle bakmasına, varlığın gerçek yüzünü görmesine yardımcı olur. Yani gönül ehlinin, âşıkların gönüllerindeki pası siler. Sıradan insan içkinin bu yönünü anlayamaz (Mengi, 1985, s. 23).

Olurmuş tab‘ anuñla güşâde
İdermiş kişinüñ fehmin ziyâde (Revânî Sâk., 323-294)

Yukarıdaki beyitte şarabın anlayışı arttırması üzerinde durulmuştur. Şarap içen farklı bir bakış açısına sahip olur ve bu yüzden onun anlayışı da artar.

2.1.5.7. Kalbi Tazelemek: Şarap kalbi tazeleyen, ona güzellik bahşeden bir içkidir. Şarap içenler sıkıntılarından kurtulur ve onların kalpleri güzelliklerle dolar.

O sahbâdan oldukça dil neşve-yâb
Dil-i mürde andan bulur âb u tâb (Suphizâde Feyzî Sâk., 115-256)

Hemân nûş idüñ la‘l-rengîn şarâb
Derûn-ı dile ol virür âb u tâb (Suphizâde Feyzî Sâk., 118-256)

2.1.5.8. Kalbin Işığını Aydınlatmak: Kalbin ışığı söndüğünde beş faydalı şey onu yeniden aydınlatır. Bunlar: şarap, güzel koku, ay yüzlü sâkî, gönül okşayan şarkı, vefalı sevgilidir (Aziz b. Erdeşir-i Esterâbâdî, 1990, s. 377).

Sun ey sâkî ol şeb-çerâg-ı müli
Ki rûşen ola kalbimiz menzili (Beyânî Sâk., 245-379)

Kanı ol derûn-perver-i şeyh u şâb
İden kalbi rûşen viren câna tâb (Azmîzâde Hâletî Sâk., 46-320)

Virüp tâb kalbe mey-i nâb ile
Ol âteşle nakd-i dili tâbla (Nev'izâde Atâyî Sâk., 885-188)

Yukarıdaki beyitlerde içkinin kalbin ışığını aydınlatması üzerinde durulmuştur. Şarap, bir kandil gibi düşünülmüştür. İşte bu kandil kalbin yolunu aydınlatıp ona yol gösterir.

2.1.5.9. Sarhoşluk Vermek: Şarabın bilinen etkilerinden birisi de sarhoşluktur. Aslında sarhoşluk sadece şarabın değil, diğer alkollü içkilerin tüketilmesiyle de meydana gelen bir durumdur. Divan edebiyatında ise içki denildiğinde aklımıza şarap geldiğinden şairlerimiz de sarhoşluk kavramını şarapla birlikte kullanmışlardır. Hatta şairlerin şiirlerinde, sarhoşluğun derecelerine göre sarhoşluğu farklı farklı adlandırdıkları (mest, ayyaş, kanzil vb.) görülmektedir (Bahadır, 2013a, s. 64-66).

O meyden mest ü şeydâ oldı bülbül
O meyden hırkasın çâk eyledi gül (Revânî Sâk., 13-283)

Şarâb-ı 'aşkdan mest eyle ânı
Ki bilmeye zemîn ü âsumânı (Revânî Sâk., 32-283)

Ne mey cur'asın nûş iden ehl-i dil
Olur mest-i hayrân olup kânzil (Suphizâde Feyzî Sâk., 110-256)

Beni mest eyledi sahbâ-yı tevbe
Humârı def' ider sevdâ-yı tevbe

Olur şeydâ gibi rüsvâ-yı tevbe
Dile dârü'ş-şifâ sahrâ-yı tevbe
Ki zencîr-i peşîmânî be-gerden (Aynî Sâk., tard. 16/3-145)

Gel ey 'âşık mey iç bâde-perest ol
Müdâmî 'aşk ile mest-i elest ol (Süleyman Rüşdî Sâk., 1-457)

Getür sâkî meyi mest ola diller
Açıldı bâg-ı vahdet içre güller (Süleyman Rüşdî Sâk., 32-458)

Mest ide serim o cur'a-i câm
Bahş ide dile bî-hôdî-i tâm (Hüznî Sâk., 33-453)

Yukarıdaki örneklerde şarabın sarhoş ediciliğinden bahsedilmektedir. Şarap hem bir "içki" olarak hem de "aşk" anlamında insanı sarhoş etmektedir. Örneklerde Allah aşkından sarhoş olmak da anlatılmaktadır.

2.1.5.10. Arsızlık Vermek: Şarap insanın sahip olduğu utanma duygusunu ortadan kaldırır. Sarhoş olanlar kendilerinin ne yaptıklarını bilmedikleri için her türlü edepsizliği, arsızlığı yaparlar. Kendilerine geldiklerinde ise hiçbir şey hatırlamazlar. Şairler, şarap içerek utanmanın ortadan kalkmasını şiirlerinde işlemişlerdir (Bahadır, 2013a, s. 97).

Anuñla irişür 'aklına hiffet
İder dîvânelik aña sirâyet (Revânî Sâk., 229-290)

Urunmuş mey yine gül-gûn nikâbı
Götürmüş ara yerden ol hicâbı (Revânî Sâk., 292-292)

Bu şeb nûş idüñ câm-ı sahbâ-yı nâb
Hemân ref' olunsun aradan hicâb (Suphizâde Feyzî Sâk., 370-265)

Sâkiyâ lutf eyle bir câm-ı şarâb
Rûy-ı dilden ref' ola tâ kim hicâb (Süleyman Celaleddin Sâk., 1-407)

Örnek beyitlerde şarap içen insanların utangaçlıktan kurtulduğu anlatılmaktadır. Çünkü şarap içen rahatlar ve gevşer. Bu durumda da utangaçlık ortadan kalkar.

2.1.5.11. Gözleri ve Yanakları Kızartmak: Alkolün etkisiyle damarlar genişleyip kan akışı hızlanır. Bu sebeple yüzde bir kızarıklık meydana gelir (Bahadır, 2013a, s. 105). Şarabın etkilerinden birisi de yanakların kızarmasının ardından gözlerin de kızarması ve göz bebeklerinin büyümesidir. Divan edebiyatında göz ya çok ağlamaktan ya da şarap yüzünden kızarır (Bahadır, 2013a, s. 99).

Anı bu vasfa koyar hâlet-i mey
Yüzine reng virür behcet-i mey (Revânî Sâk., 226-290)

Gözi anuñ döner rengîn ‘akîka
Yemen seyrânın eyler fi’l-hakîka (Revânî Sâk., 232-290)

Yüzin sâkîlerüñ hep gül gül eyler
Gül iken her birini bülbül eyler (Revânî Sâk., 310-293)

Eger olmasa bâde-i ergavân
Kalur mıydı bir kimse beñzinde kan (Azmîzâde Hâletî Sâk., 54-320)

Virür haste-gân-ı gama intihâz
Anuñla gider dîdelerden beyâz (Azmîzâde Hâletî Sâk., 80-321)

Ne dârûdur ol kim virür bî-direng
Ruh-ı haste-i derd-i endûha reng (Azmîzâde Hâletî Sâk., 416-332)

Görüp şîşe-i bâde-i ergavân
Olur kıpkızıl dîde-i mey-keşân (Suphizâde Feyzî Sâk., 356-264)

Örnek beyitlerde de anlatıldığı gibi şarap hem gözlere hem de yüze kırmızılık verir. Şarap kırmızı renklidir ve onun insanın üstünde bıraktığı etki de kırmızılıktır.

2.1.5.12. Kalbi Temizlemek: Gamla dolu insan kalbini ancak şarabın temizler (Bahadır, 2013a, s. 102). Örnek beyitte de belirtildiği gibi şarap bütün sıkıntılardan

kurtulmaya yardımcı olan bir içecektir. Şarap, insan kalbini dertlerden kurtardığı için kalbi temizler.

Sun ey sâkî ol âb-ı sûzendeyi
Yuya levsi-kalbi yaka jendeyi (Beyânî Sâk., 247-379)

2.1.5.13. Konuşkan Yapmak: Sarhoşlar fazla konuşmaya meyillidirler. Şarap insan üzerinde konuşturucu bir etkiye sahiptir (Bahadır, 2013a, s. 103).

Söze geldükçe şekker-hâlık eyler
Hemân tûtî gibi gûyâlık eyler (Revânî Sâk., 225-290)

Yüzin sâkîlerüñ hep gül gül eyler
Gül iken her birini bülbül eyler (Revânî Sâk., 310-293)

Örneklerde şarabın insanı konuşkan yapmasından bahsedilmektedir. Şarap utanmayı giderdiğinden insanı konuşkan yapar. İnsan o kadar konuşkan olur ki papağana, bülbüle benzer.

2.1.5.14. Uyku Vermek: Şarap aşırı miktarda içildiğinde insanı sarhoş eder. İnsan bir süre sonra uykuya dalar. Bu uyku "sızmak" olarak adlandırılır (Bahadır, 2013a, s. 105). Örneklerde de çok içki içip sızmaktan bahsedilir.

Ki dâyim hem-kadeh olan kabaga
Uyuklanıp kalur başı aşaga (Revânî Sâk., 236-291)

Geçüben kendüden kalur yabanda
Yatup hınzîr gibi horlar anda (Revânî Sâk., 237-291)

2.1.5.15. Akıl Gözünü Aydınlatmak: Şairler şarabın bir damlasının bile akıl gözünü aydınlattığından bahsetmektedirler. Çünkü, şarap içen insan dünyaya ve olaylara farklı bir gözle bakmaya başlar.

Ne mey katresinden idenler safâ
İder dîde-i 'aklını rûşenâ (Suphizâde Feyzî Sâk., 109-256)

2.1.5.16. Coşkunluk Vermek: Şarap öyle bir şeydir ki genç ya da yaşlı olsun içene coşkunluk verir. Örneklerde hem "içki" hem de "Allah aşkı" anlamına gelen şarabın insana coşkunluk verdiği anlatılmaktadır.

Ne mey kim vücûduñda gösterse cûş
Ne reg kor ne pey itmedük pür-hurûş (Azmîzâde Hâletî Sâk., 95-321)

Ne mey pîr-i sad-sâle de itse nûş
Olur bahr-i 'ummân gibi pür-hurûş (Suphizâde Feyzî Sâk., 111-256)

Olan fikr-i sahbâ ile pür-hurûş
Misâl-i hum eyler şeb ü rûz cûş (Suphizâde Feyzî Sâk., 119-256)

Hakîkat şarâbın o kim nûş ider
Dem-i haşre dek turmayup cûş ider (Suphizâde Feyzî Sâk., 127-256)

2.1.5.17. İnsanın Aklını Yitirmesine Sebep Olmak: Şarap akıl sahiplerinin hâlini bozar, değiştirir. Aşağıdaki beyitlerde içkinin insanın aklını başından alması anlatılmaktadır. İçki âdeta bir büyücüdür, bezm ehline büyü yapar ve onların aklını yitirmesine sebep olur.

Anuñla irişür 'aklına hiffet
İder dîvânelik aña sirâyet (Revânî Sâk., 229-290)

Olur mecnûn gibi hâli diger-gûn
İder bâzîleri niteki maymun (Revânî Sâk., 230-290)

Aşuran şerbetin hadden ziyâde
Virürmiş 'aklını bâdeyle bâda (Revânî Sâk., 235-290)

Okur bezm ehline biñ dürlü efsûn
K'olur 'âkillerüñ hâli diger-gûn (Revânî Sâk., 294-293)

2.1.5.18. İnsanı Cömert Yapmak: Örnek beyitte anlatıldığı gibi şarap, insanı gamsız yapmasının yanı sıra cömert de yapar. Cimri olan insan şarap sayesinde cömert olur.

Musâhib olanı ol bî-gam eyler
Sehâvetde le'îmi Hâtem eyler (Revânî Sâk., 307-293)

2.1.5.19. Cana Kuvvet Vermek: Şarabın insana kuvvet verici özelliğinden bahseden örnek beyitler aşağıda verilmiştir. Şarap, güçsüz olanı güçlü yapacak etkiye sahip bir içkidir. Şarap bir karıncayı bile aslana pençe atacak kadar cesaretlendirir ve kuvvetlendirir.

Anuñla olur peşşeler pîl-i zûr
Salar şîre pençe eger içse mûr (Azmîzâde Hâletî Sâk., 47-320)

Anuñla olur saht bâzû-yı merd
O kuvvetle gögsin döger ehl-i derd (Azmîzâde Hâletî Sâk., 48-320)

Teh-i pâda kalsaydı bir haste mûr
Olur cur'asın çekse sîmurg-ı zûr (Azmîzâde Hâletî Sâk., 51-320)

Anuñla gelür cism-i rindâna tâb
Düşer hâke san pertev-i âfitâb (Azmîzâde Hâletî Sâk., 52-320)

2.1.5.20. Kan Vermek: Şarap insana kan verir. Aşağıdaki beyitlerde de şarabın bu özellikleri anlatılmaktadır. Şarap yüzü sarı olan insanların yüzüne bir kırmızılık verir.

Çekilseydi tenden eger cûy-ı hûn
Telâfî ider bâde-i lâle-gûn (Azmîzâde Hâletî Sâk., 417-332)

Meded sâkiyâ sür mey-i bî-direng
Ruh-ı zerd-i 'uşşâkı it lâle-reng (Nev'izâde Atâyî Sâk., 1353-204)

2.1.5.21. Gözleri Açmak: Şarap gözleri görmeyenin gözlerini bile açıp onun bu sorununu ortadan kaldırır. Aşağıda verilen örnek beyitte şarabın, körlerin gözünü açacak güce sahip olduğu anlatılmaktadır.

Bunuñ câmı a‘mâyı bînâ ider
Mey-i nâbı emvâtı ihyâ ider (Nâzükî Sâk., 8-449)

2.1.5.22. Ölüleri Diriltmek: Şarap ölüleri bile diriltecek güce sahiptir. Aşağıda örnek olarak verdiğimiz beyitlerde şarabın bu etkisinden bahsedilmektedir. Şarap, içene can bahşettiği için ölüleri bile mezarından kaldırır.

O mey cân-bahşende-i mürdegân
O mey zâ’ika-bahş-ı efsürdegân (Beyânî Sâk., 187-377)

Ne meydür bu kim hâke olsa revân
Bula hâkde rind-i Şîrâzî cân (Nev‘izâde Atâyî Sâk., 1524-210)

Her mürde-dile mey oldı cân-bahş
Şem‘i nola itse zinde âteş (Riyâzî Sâk., 114-218)

2.1.5.23. Cilve Yapmak: İnsan, şarap içtiğinde sevincinden cilve yapar. Örnekte de görüldüğü gibi aşırı şarap içen insan fil ve tavusa ait özellikleri gösterip cilve yapar hâle gelir.

Neşâtından turuben cilve eyler
Olur ol fi‘l ile tâvûsa mazhar (Revânî Sâk., 227-290)

2.1.5.24. İnsana Seçim Yapma Kabiliyetini Kaybettirmek: Şarap fazlaca içildiğinde insan seçim yapma kabiliyetini, otokontrolünü yitirir. Örnekte de görüldüğü gibi çok şarap içen insan kontrolünü kaybedip rahata kavuştuğu için kendine sahip çıkamaz.

Ne dem kim başa çıka mey buhârı
Kişinüñ gider elden ihtiyârı (Revânî Sâk., 231-290)

2.1.5.25. Ağız Suyunu Akıtmak: İnsan, fazla sarhoş olduğunda kendinden geçer ve ağzına, yüzüne sahip çıkamaz. Böylelikle ağzının suları akar.

İder durdugı yerde hây u hûyı
Ki bir dem durmaz akar agzı suyı (Revânî Sâk., 233-290)

Örnekte içki içildiğinde insanın fiziksel kontrolünü kaybettiği anlatılır. Bu sebepten insanın ağzının suyu akar.

2.1.5.26. Yüzü Aydınlatmak: Şarap; içildikten sonra insanın yüzüne, yanaklarına parlaklık vermektedir.

Ruhuñ kim ola bâdeden tâb-dâr
Gelür ‘îde gûyâ zamân-ı bahâr (Azmîzâde Hâletî Sâk., 260-327)

Şarap, örnekte de görüldüğü gibi insanın yüzünü aydınlatır, çünkü insan şarapla mutluluğu bulur.

2.1.5.27. Gözleri Aydınlatmak: Şairler şiirlerinde şarabın, içkinin gözleri aydınlattığından bahsetmektedir. Şarap, insanı mutlu eder. Mutlu olan insanın gözlerinin içi güler ve aydınlanır.

İder dürd-i mey dîdemüz rûşenâ
Kadîmî şarâb ile dil âşinâ (Suphizâde Feyzî Sâk., 180-258)

Şitâ irdi sâkî ‘arak sun baña
Anuñla olur dîdeler rûşenâ (Suphizâde Feyzî Sâk., 470-268)

2.1.5.28. Sonsuz Hayat Bahşetmek: Şarap aşağıdaki örneklerde de görüldüğü gibi insana sonsuz bir yaşam sağlar.

Şarâb-ı ba‘s olur haşruñ nişânı
Virür cisme hayât-ı câvidânı (Aynî Sâk., 506-88)

Getür sâkî mey-i rûh-ı revânı
Bu cisme vir hayât-ı câvidânî (Aynî Sâk., 596-91)

Eski şiirimizde içkinin zararlarına yer veren beyit sayısı azdır. İçkinin eleştirilen yönleri; içkinin verdiği coşku ve mutluluğun kısa süreli oluşu ve sarhoşluk sonrası gelen baş ağrısıdır (Mengi, 1985, s. 52). Humarın geçmesini sağlamanın yolu yine şarap içmektir (Bahadır, 2013a, s. 100). Nâbî, "Hayriyye" adlı eserinde içkinin insanın adını kötüye çıkardığını, insana toplumdaki saygınlığını yitirttiğini anlatır (Mengi, 1985, s. 53). Yine de şarabın yararlarının ağır bastığı görülmektedir: "Şarap haramdır. Fakat akıllı olanlara kusuru da hüneri de olan bir şeyi bırakmak yakışmaz." (Aziz b. Erdeşir-i Esterâbâdî, 1990, s. 99). Aşağıdaki beyitlerde şarabın zararlarından, humar ve sonrasında gelen baş ağrısından yakınıldığı görülmektedir:

Olalum neşve-dâr-ı mey biz de
Olmaya hiç humâr-ı mey bizde (Selanikli Es'ad Sâk., 41-419)

Bize bir bâde sun humârımızı
Dagıdup ide pür-neşât bizi (Selanikli Es'ad Sâk., 45-419)

Kanı sâkiyâ ol mülevven gül-âb
Sudâ'-ı humâr ile hâlim harâb (Nev'izâde Atâyî Sâk., 760-183)

Nola olsa dil-beste-i câm-ı mey
Ayak bagıdur âdeme dâm-ı mey (Nev'izâde Atâyî Sâk., 855-187)

Mey hoş görilür humârı ile
Gül tutılur elde hârı ile (Riyâzî Sâk., 322-225)

Devâm-ı şürb-i sahbâ pek yamândır
Demâg u zihn ü a'sâba ziyândır (Aynî Sâk., 1951-144)

Şarâb-ı sırf u hâlis ey perî-zâd
Demâg u kebd ü hûnı eyler ifsâd (Aynî Sâk., 1953-144)

Ziyânı vardır a'sâb u havâsa
Sakın nûş eyleme kâse-be-kâse (Aynî Sâk., 1956-144)

Yemekde yâ yemekden soñra cânâ
Şarâb içmek zarardır eyle ısgâ (Aynî Sâk., 1958-144)

2.1.6. Şarap İçme Adabı

Bezmin en önemli unsurlarından olan şarabın kendine has içilme kuralları vardır. Müslümanlar suyu ayakta içmezler ve içenleri de hoş karşılamazlar. Çünkü su da tuz, ekmek gibi bir nimettir ve dolayısıyla hürmeti hakketmektedir. Bu yüzden suyun oturularak ya da çömelerek içilmesi âdet edinilmiştir. Eski ayyaşlar su gibi şarabı da ya oturarak ya da çömelerek içmişlerdir (Onay, 2000, s. 416).

Harâbât âlemlerinde rindler bir halka oluşturacak şekilde otururlar ve bu halkanın kendine has birtakım kuralları vardır:

> Bu halkanın iki ucu ortasının ser-halka tâbir olunan meclis reisine mahsus olduğu, halka ortasında bulunan ve meclisin intizâmını idâre eden, sâkînin doldurduğu ilk kadehi "evvel sâkî, sonra bâkî" kaidesince kendi içtiği, bundan maksat sunacağı şarabın zehirli veya uyuşturucu bir bâdeyi hâvi olmadığını göstermek olduğu, sonra ser-halkadan başlayarak sıra ile tek bir kadehle bütün rindlere şarap sunduğu mervîdir (Onay, 2000, s. 416).

Harâbât âlemleri saatlerce sürer ve rindler arasında asla bir terbiyesizlik görülmez. Sarhoş olanlara verilen ceza, bir daha halkaya alınmamaktır (Onay, 2000, s. 416).

Sâkî, ilk kadehi meclisin ulusuna sunar ve kadeh böylece elden ele dolaşmaya başlar. Herkes bir yudum aldıktan sonra kadehi yanındakine verir. Bazen sâkînin kadehi ortada devrettiği de görülür. Bu durumda sâkî sol eline içki testisini alıp sağ elindeki kadehi doldurarak kadehi tek tek herkese sunar. Buna devr-i meclis de denir (Pala, 2002, s. 124). Aşağıda verdiğimiz örnek beyitler şarap kadehinin bezmde devretmesini anlatmaktadır:

Diler devr itdüre sohbetde râhı
Elinde zanbaguñ sîmîn surâhî (Revânî Sâk., 540-301)

Devr itmesi sâgarı şarâbıñ
Tahvîli degil mi âfitâbıñ (Riyâzî Sâk., 281-224)

Mahall-i şebâb oldı hâlet-fezâ
Hemân devr ide câm-ı mey sâkiyâ (Suphizâde Feyzî Sâk., 432-267)

Es-salâ her dem açık mey-hânemiz
Sübha-âsâ devr eder peymânemiz (Süleyman Celaleddin Sâk., 122-411)

Sâkî, dayanaklı sarhoşlara kadehi dolu sunar, dayanıksız olanlara da yarım sunar. Meclisin sonuna doğru çok sarhoş olanlara ise boş kadeh sunulur. Sarhoş olan, boş kadehe de saldırırsa onu uyuması için başka bir tarafa götürürler (Onay, 2000, s. 416).

Eskiden harâbât müdavimleri arasında son cur'ayı yere dökmek bir âdetti. Bastığımız toprakta binlerce insan ve sayısız rindânın vücut zerreleri olduğu için bu vücutlara ait ruhları sevindirmek maksadıyla şarabın yere dökülmesi âdeti vardı (Onay, 2000, s. 142). Başka bir kaynakta da aynı inanıştan şu şekilde bahsedilmektedir: Aslında iri kadehler için dibe çöken tortunun dökülmesi doğaldır. Ancak şairler bunu yaparken kadehteki içkinin bir yudumunun Cem'in hakkı olduğunu söylerlerdi. O son yudumun yere dökülmesi ile Cem'in ruhunun şad olacağı düşünülürdü (Pala, 2002, s. 104). Aşağıda verilen beyitlerde toprağa cur'a dökme âdetinden bahsedilmektedir:

Kaçan cur'asın hâke rîzân ider
Anı kân-ı la'l-i Bedahşân ider (Beyânî Sâk., 221-378)

Eger sâkiyâ cur'a dökseñ yere
İşâretdür ol rind-i gam-pervere (Azmîzâde Hâletî Sâk., 510-336)

Kadeh-veş dehâna gele cân-ı pâk
Mekânım ola dürd-i mey gibi hâk (Nev'izâde Atâyî Sâk., 1584-212)

Bir de eski bezm-i Cemlerde tek kadehle içildiği için bu cur'aların feyiz ve şifadan başka aşk ve vefa da devrettiğine inanılırdı (Onay, 2000, s. 142).

Şeriatın haram saydığı içki, gizli içilir. Şaire göre su katılmamış şarabı daha lezzetli ve zevk verici kılan da şarabın gizli saklı içilmesidir. Şarabın gizli içilmesi tatlıdır. Yahudiler de şarabı sevmelerine rağmen gizli içtiklerinden divan şiirinde gizli içki içmeye "şürb-i Yehûd" denilir (Mengi, 1985, s. 81). Şarabın gizli gizli içilmesiyle ilgili örnekler aşağıda verilmiştir:

Tururken mey-i nâb u âvâz-ı rûd
Ne mümkin anuñ gibi şürbü'l-Yehûd (Nev'izâde Atâyî Sâk., 1200-199)

Ser-pûş ile câmı çekmeziz dâmâna
Biz gizli kapaklı içmeziz sahbâyı (Riyâzî Sâk., 737-239)

Meyi sâkî içerler gizlü rindân
'İbâdâtın ider sûfîler i'lân (Aynî Sâk., 1061-109)

Eskiler müselles şarabın helal olduğunu söylemektedirler; çünkü bu şarap, şarabın üçte ikisi buharlaştırılarak elde edilir. Yani yapılış şeklinin bu şarabı helal yaptığına inanılır (Mengi, 1985, s. 81).

İçki içip eğlenmek için makbul sayılan mevsim ilkbahardır ve içki içmeye tövbe edenler bile bu mevsimde tövbelerini bozarlar (Mengi, 1985, s. 81). Zaten bezmin kurulduğu mevsimin ilkbahar olduğu da düşünülünce bu durum çok normaldir.

Cem'in içkiyi bulmasından ve içkili meclislerin başlamasından beri içki sunan güzelin sunduğu her kadehten sonra bir öpücük vermesi âdeti de şairlerin şiirlerinde bahsettiği olaylardandır (Mengi, 1985, s. 82).

Divan şairlerinin bahsettiği, içkiyle ilgili geleneklerden biri de "selâse-i gassâle"dir. İçmeye başladıktan sonra içilen ilk üç kadehe bu ad verilir. İçen kişi üçüncü kadehten sonra çekingenlikten sıyrılır, pervasızlaşır. Gassâle adı verilen üç kadeh içkinin sabah içilmesinin sağlığa yararlı olacağı inancıyla hekimler bunu tavsiye ederlerdi (Mengi, 1985, s. 82-83).

Eski gelenekte, içki sonrası ortaya çıkan sersemlik ve baş ağrısını gidermek için yine bir miktar içki içilirdi. Buna "mahmurluk bozmak" denirdi. Sabûh adı verilen şarabın da bu gelenekle ilgisi vardır. Sabah vakti içilen bu şarap geceden kalan mahmurluğu gidermek amacıyla içilirdi (Mengi, 1985, s. 83). Örnek olarak verdiğimiz beyitlerde mahmurluktan kurtulmak için içilen şaraptan bahsedilmektedir:

Getür sâkiyâ bir mey-i hoş-güvâr
Yine idelüm def'-i hâb u humâr (Nev'izâde Atâyî Sâk., 1168-197)

Humâruñ 'ilâcına sahbâ gerek
Dil-i zâra câm-ı musaffâ gerek (Suphizâde Feyzî Sâk., 416-267)

Yetişdir tîg-i emvâc-ı sabûhı
Halâs it ejder-i gamdan u rûhı (Aynî Sâk., 118-73)

Sabâh uykusını rindân sabûha
İdüp tebdîl râhat virdi rûha (Aynî Sâk., 1652-132)

Yine divan şiirinde konu edilen içki geleneklerinden bazıları şunlardır: içki kadehine gül yaprağı koymak; ağızdaki içki kokusunu gidermek için karanfil, nane, su'd gibi çeşitli otları çiğnemek vb.leri (Mengi, 1985, s. 84-85).

Şarâbuñ kokusın def' eylemekde
Kurı andızla darçındır felekde (Aynî Sâk., 1963-144)

Basal na'na' u su'd u 'ûd-ı râtib
Olur bûy-ı meyi dâfi' 'acâ'ib (Aynî Sâk., 1964-145)

O dönemlerde şaraba tuz katılırsa şarabın sirke olacağı ve haram olmayacağı düşüncesi de mevcuttur (Onay, 2000, s. 418). Şaraba tuz katmayla ilgili örnek aşağıda verilmiştir:

Nârına nemek su koydı anıñ
Bozuldugı bu mey-i revânıñ (Riyâzî Sâk., 720-239)

Bektaşi ve Kızılbaşlarca şarap Hüseyin'in kanına benzetildiği için kadehi avuç içinde saklayarak içmek âdeti vardır (Onay, 2000, s. 381).

Eski dönemlerde içkiye, şaraba su katmanın helale haram karıştırmak olduğu yani bunun caiz olmadığı da söylenmektedir (Levend, 1984a, s. 312; Onay, 2000, s. 416). Ama, özellikle baharda, içine su katılarak akışkanlığı artırılmış şarap içmek gelenektendir. Sulandırılmış bu şaraba "ince şarap" denir (Mengi, 1985, s. 81). Aşağıdaki örneklerde ince şaraptan, şarabı suyla karıştırmaktan bahsedilmektedir:

Şarâb oldur k'ola inceden ince
Kimesne içmeye anı doyınca (Revânî Sâk., 505-300)

Katı ince olmak gerekdür şarâb
Ki gâyetde nâzükdür ol la'l-i nâb (Nev'izâde Atâyî Sâk., 966-190)

Bu nazm-ı dakîka dime sâde
Kim gördi bu gûne ince bâde (Riyâzî Sâk., 949-247)

Su katma sâkiyâ aslâ müdâma
Helâli sen karışdırma harâma (Aynî Sâk., 1003-107)

Kimisi sırf içer sahbâ-yı nâbı
Kimisi cem‘ ider âteşle âbı (Aynî Sâk., 1171-113)

Şarapta olması gereken özellikler ve şarap içme adabıyla ilgili kurallardan bazıları da şunlardır: Şarap süzülmüş olmalıdır, şarabın yüzünde köpük olmamalıdır ve şarap uygun kıvamda olmalıdır. Şarap, doyuncaya kadar içilmemelidir. Şarabın kokusu miskten daha güzel olmalıdır. Şarabın yenisi değil, yıllanmışı makbuldür. Humarı çabuk geçen şarap iyidir. Şarap yemek yenir yenmez içilmemelidir, yemekten iki-üç saat sonra içilmelidir. Şarap yemekle ve suyla karıştırılmamalıdır, soğuk bir şekilde içilmelidir. Bahar mevsimi geldiğinde şarap her gün içilmelidir. Şarapla ve şarap içmeyle ilgili, diğer mevsimlerde de görülen bazı kurallar vardır. Ayrıca eserlerde şarabın aşikâr bir şekilde içilmemesi gerektiğinden de bahsedilir. Aşağıdaki beyitler bahsettiğimiz bu konulara örnek olarak verilmiştir:

Şarâb evvel gerek k’ola musaffâ
Gerekmez keff ola yüzinde aslâ (Revânî Sâk., 503-300)

Ögerseñ ög şarâb-ı la‘l-fâmı
Kim anuñ mu‘tedil ola kıvâmı (Revânî Sâk., 504-300)

Şarâb oldur k’ola inceden ince
Kimesne içmeye anı doyınca (Revânî Sâk., 505-300)

Kokusı miskden a‘lâ gerekdür
Cilâsı la‘lden eclâ gerekdür (Revânî Sâk., 506-300)

Gerek kim durdugınca ola ol sâf
Safâsını görenler diye insâf (Revânî Sâk., 508-300)

Yeñi olan şarâb olmaz iñen hûb
Bilüñ kim eskisidür hûb mergûb (Revânî Sâk., 509-300)

İñende hûb olmaz çün mey-i hâm
Anı içmege itmeñ hîç ikdâm (Revânî Sâk., 510-300)

İdüñüz şol şarâba i‘tibârı
K’anuñ bir lahzada geçe humârı (Revânî Sâk., 511-300)

Yemek yendügi gibi içmeñüz mül
İki üç sâ‘at eyleñüz tahammül (Revânî Sâk., 512-300)

Karışdurmañ şarâb ile ta‘âmı
Dahi susuz içüñ meclisde câmı (Revânî Sâk., 513-300)

Sovuduñ kar ile evvel şarâbı
Getürüñ ortaya soñra kebâbı (Revânî Sâk., 514-301)

Gerek sohbetde sâgar ola kûçek
Büyükden didiler enfa‘ küçücek (Revânî Sâk., 515-301)

Kaçan kim devr ide meclisde sâgar
Biri birini basmaya kadehler (Revânî Sâk., 516-301)

Ne dem kim irişe nev-rûz u pîrûz
Gerek içile ol mevsimde her rûz (Revânî Sâk., 517-301)

Hazânda öyleden olınca ahşâm
Revâ görmeñ kim elden konıla câm (Revânî Sâk., 518-301)

Yay irse taşradan el ur şarâba
‘Işânuñ âhirinde var harâba (Revânî Sâk., 519-301)

Nice içmek gerekdür kış gelince

‘Asırdan başla nısfu’l-leyl olınca (Revânî Sâk., 520-301)

Kanı sâkî ol bâde-i gam-neverd
K’ola pîr-i mey-hâne-veş sâl-hurd (Azmîzâde Hâletî Sâk., 232-326)

Hatâdur açılmaz bu pûşîde kâr
Yasakdur içilmez şarâb âşikâr (Şeyhî Mehmed Allâme Efendi Sâk., 106-429)

Pür it câmı yah-pârelerle baña
Meyi kaynamış içsün ehl-i riyâ (Nev‘izâde Atâyî Sâk., 1294-202)

Bir olur mı üstâd ile pey-revi
Meyüñ bir midür köhnesiyle nevi (Nev‘izâde Atâyî Sâk., 1534-210)

Vir vâyesini dem-i şebâbıñ
Sad-sâlesin iç şarâb-ı nâbıñ (Riyâzî Sâk., 585-234)

2.1.7. Şarap İçilen Mekânlar

Bezm, “içkili, eğlenceli meclis” anlamına gelen Farsça bir kelimedir (Devellioğlu, 2004, s. 98). Bezm, şiirde âşıkların; normalde ise şairlerin bir araya geldiği, hep beraber yiyip içerek musiki dinleyip sohbet ettikleri ve eğlendikleri yerdir (Kut, 1999, s. 616).

Bezm ile birlikte bezm-i Cem, bezm-i nûşânûş, bezm-i işret, bezm-i mey, bezm-i safâ sıfat tamlamaları da kullanılır. Bezm kelimesinin Arapçası meclistir (Kut, 1999, s. 616). Divan şiirinde, bezm kelimesinin her türlü topluluk anlamında kullanıldığı da görülmektedir. Örneğin bu anlamda, “bezm-i cân, bezm-i yâr, bezm-i hâs, bezm-i gam vb.” terkipler eski şairlerimizin sık kullandığı terkipler arasındadır (Mengi, 1985, s. 34). Aşağıdaki beyitlerde “bezm-i şarâb, bezm-i safâ, bezm-i hâs” gibi bezmle oluşturulan tamlamalara örnekler verilmiştir:

Tolusuz eylemeñ bezm-i şarâbı
Güzellerden dahi kılmañ hicâbı (Revânî Sâk., 476-299)

Beni kıl o bezm-i safâya sezâ

Mey-i ‘aşk ola aña hâlet-fezâ (Kalkandelenli Fakîrî Sâk., 3-430)

Nice mey-kede kasr-ı bezm-i safâ
Nice mey-kede rinde hâlet-fezâ (Kalkandelenli Fakîrî Sâk., 8-430)

Budur evvelîn şart-ı bezm-i şarâb
Vefâdan harîfân ola behre-yâb (Azmîzâde Hâletî Sâk., 280-328)

Eyle ol bezm-i hâsda bizi hâk
Saçıla cur‘a-i Şeh-i Levlâk (Selanikli Es‘ad Sâk., 14-418)

Mest odur bezm-i bâdeden gitmez
Âsumân u zemîni fark itmez (Selanikli Es‘ad Sâk., 60-420)

İdüp güm vücûd-ı hıred-mendini
Hemân bezm-i meyde bulur kendini (Nev‘izâde Atâyî Sâk., 40-159)

Gülşen didigiñ bu bezm-i müldür
Ol bülbül ise bu tâze güldür (Riyâzî Sâk., 193-220)

Yapılış sebebine, kimin yaptığına göre değişik adlar alan meclis çeşitleri de vardır: Daha çok ordunun zaferle ülkeye dönmesi ya da saltanat mensuplarının düğün, sünnet vb. önemli olaylarını kutlamak için düzenlenen meclislere “meclis-i âli”; gece başlayıp sabahlara kadar devam eden meclislere “bezm-i ayş-ı sultanî (bezm-i şâdî)”; padişahın tertiplediği ve ser-halka olarak bulunduğu meclislere “meclis-i hâs (bezm-i hâs)”; çok gösterişli olmayan, sıradan insanların şarap içip eğlenmek adına yaptığı meclislere ise “bezm-i mey (meclis-i mey)” denilirdi (Bahadır, 2013a, s. 196-198).

Bezm özellikle bahar mevsiminde yapılır; ancak evde kurulmaz. Bezmin kurulması için ağaçlık yerler, akarsu kenarları tercih edilir. Mum, tütsü, tütsü kabı ve vazodaki çiçekler akşamları yapılan bezmin önemli ögelerindendir. Evin içinde ya da avluda yapılan içkili, yemekli toplantılardaysa havuz başı tercih edilir. Bu işret meclislerinin içki, meze, sâkî, bezm ehli ve musiki unsurlarından oluştuğu minyatürlerde de açıkça görülmektedir. Kışın yapılan içkili toplantılar için ise genellikle ocakbaşı tercih edilir. Bezm genellikle kalabalık bir toplulukla gerçekleştirilir. Mey,

sürahi, kadeh, meze, musiki bezmin unsurlarıdır. Sâkînâmeler de bu konu üzerinde yazılan manzum eserlerdir (Kut, 1999, s. 616). Örnek beyitlerde baharın gelmesiyle şarap içmek için acele edilmesi gerektiğinden, baharın gelip geçici olduğundan, sabah veya akşam farkı gözetilmeden sürekli şarap içmek gerektiğinden bahsedilmektedir:

Kanı sâkiyâ ol gül-i sürh-gûn
Bahâr irdi geldi zamân-ı cünûn (Kalkandelenli Fakîrî Sâk., 29-431)

Temûz irdi sâkî mey-i nâb sun
Harâretle öldüm meded âb sun (Kalkandelenli Fakîrî Sâk., 31-431)

Şeb ü rûz içilsün mey-i şu‘le-dâr
Bir olsun bize sâkî leyl ü nehâr (Kalkandelenli Fakîrî Sâk., 38-431)

Yine sâkiyâ irdi vakt-i sabâh
Safâ-bahş olur subh-dem rûha râh (Kalkandelenli Fakîrî Sâk., 39-431)

Bahâr oldı sâkî tolansun şarâb
Bitürsün gül-i neşve ol âfitâb (Nev‘izâde Atâyî Sâk., 824-186)

Al destiñe câm-ı hoş-güvârı
Tîz tut ki geçer dem-i bahârî (Riyâzî Sâk., 503-231)

Bahâr irdi sâkî mey-i dil-güşâ
Olur cân-ı zâra letâfet-nümâ (Suphizâde Feyzî Sâk., 510-270)

Bahâr irdi gelsün mey-i cân-fezâ
Odur ya‘ni mir’ât-ı ‘âlem-nümâ (Suphizâde Feyzî Sâk., 512-270)

Bahâr irdi gelsün mey-i ergavân
İçilsün mey-i la‘l-gûn râygân (Suphizâde Feyzî Sâk., 515-270)

Bahâr irdi mahv ola dilde elem
Mey ile gider dilde endûh u gam (Suphizâde Feyzî Sâk., 516-270)

Bahar gül mevsimidir, sevgiliyle buluşma zamanıdır. Bu mevsimde doğa canlanmıştır yani bezm için en uygun zaman bahardır. Hava bu mevsimde ılımandır. Bahar bahsettiğimiz özellikleriyle aranılan bir mevsimdir ve gül devrinin kısa olması gibi bahar mevsimi de kısadır, çabucak geçer. Bezm bahar mevsiminde çemenlikte, gül bahçesinde, dere kenarında yapılır (Mengi, 1985, s. 34; Kut, 1999, s. 617-618).

Mevsim her zaman bahar mevsimi olarak kalmayacaktır. Bunu bilen şairler, dolayısıyla da âşıklar, ramazan dışında her fırsatta bezm düzenler ve sevgili ile beraber olmak için can atarlar. Şairlere göre bezm yapmanın belli bir zamanı yoktur. Her mevsimde bu fırsat kaçırılmamalıdır. Hatta Ahmed-i Dâ'î de "kıl" redifli kasidesinde bezmi kış aylarında bile yaptıklarını ve yapmaları gerektiğini dile getirir (Kut, 1999, s. 618). Yine ramazan dışında nevruz, bayram gibi özel günlerde de meclisler kurulur (Bahadır, 2013a, s. 183). Aşağıdaki örnek beyitlerde kışın geldiğinden, bu mevsimde şaraba ve bezme çok ihtiyaç duyulduğundan bahsedilmektedir. Çünkü, bütün kalpler gamla dolmuştur ve istenen tek ilaç şaraptır.

Gâfil olmañ çün şitâ irdi şarâb-ı nâbdan
Bir kadeh mey yeg durur semmûr ile sincâbdan (Revânî Sâk., 631-305)

Bu demlerde bezm-i şarâb it müdâm
Şitâ vakti 'ayşa şitâb it müdâm (Nev'izâde Atâyî Sâk., 1359-204)

Şitâ irdi sâkî 'arak sun baña
Anuñla olur dîdeler rûşenâ (Suphizâde Feyzî Sâk., 470-268)

Şitâ irdi gelsün mey-i la'l-gûn
Ola bâri hâsıl safâ-yı derûn (Suphizâde Feyzî Sâk., 471-268)

Şitâ irdi dilde 'ayân pîç ü tâb
Gerekdür meded sâki gül-gûn şarâb (Suphizâde Feyzî Sâk., 473-269)

Şitâ irdi diller olup bî-mecâl
İder câm-ı sahbâyı dâ'im hayâl (Suphizâde Feyzî Sâk., 480-269)

Şitâ irdi dilde elem âşikâr

Meded câm-ı meyle olam neş'e-dâr (Suphizâde Feyzî Sâk., 486-269)

Meysiz bezm olmaz. Bezmin vazgeçilmez ögesi meydir ve bezmde sâkî, mey, sevgili birbirinden ayrılmaz. Sâkî ile sevgili de çoğunlukla aynı kişidir. Mey, sâkî tarafından sunulduğu için âşık hep sâkîye seslenir (Kut, 1999, s. 621).

Musiki olmadan bezm olmaz. Bezmde, musiki denilince Zühre (Çulpan, Nahid, Venüs) akla gelir. Zühre üçüncü gökteki seyyaredir ve minyatürlerde çeng çalarken görülmektedir. Musiki bu yıldıza aittir (Mengi, 1985, s. 33; Kut, 1999, s. 622).

Sevgilisinden ayrı olan âşığın musikisi kendi ağlamaları ve inlemeleridir. Sevgilinin yokluğundaki bezm, bezm-i gam veya bezm-i belâdır. Bu bezmlerde şairin nâlesi ve âhı çeng ü rebâbın yerini tutar. Âşığın feryadı kopuzun, iniltisi neyin sesini bastırır (Kut, 1999, s. 622-623).

Bezmde gazel okunduğu, raks edildiği, kimi zaman hikâyelerin anlatıldığı da görülmektedir (Kut, 1999, s. 623-624).

Bezmin havasını tazelemek ve bezm ehline ferahlık vermek için mutlaka micmer adı verilen buhurdânlıklar mecliste gezdirilir ve güzel kokunun etrafa yayılması sağlanır. Şairler micmer, öd, sandal, anber gibi tütsüleri şiirlerine konu ederler (Kut, 1999, s. 624-625).

Bezm ehli sâkî (sevgili), âşık (lar) (nedîmler, rindler) ve mutribden ibarettir. Âşık, rakibin veya sofunun bezme gelmesini istemese de bazen rakip ve sofu meclise gelir. Âşığı rahatsız eden zahid, sofu aşkı ve içkiyi yasaklar. Âşık bu kesimin söylediklerini hep göz ardı eder. Âşık, onları bezme sokmak istemez ve şairler de aşk ve içki konusunda zahide sataşıp onun gizli gizli içki içtiğini iddia ederler (Kut, 1999, s. 626-627).

Örnek beyitlerde bezmin tertibinden bahsedilmektedir. Bezmde kadehler bir yıldız gibi dizilmeli, sürahiler seher vaktinden hazırlanmalı, bezm her mevsime uygun olacak şekilde düzenlenmeli, bezmdeki herkes kurallara uygun davranmalı, kadehler hiç boş kalmamalı, bezmde her çeşit meze ve yiyecek olmalı, sazlar çalınmalı, sohbetler edilmelidir.

Olup meclis müheyyâ vü müretteb
Dizilsün sâgar-ı mey misl-i kevkeb (Aynî Sâk., 1110-111)

Ola her mevsime meclis münâsib

Tufeylî olmaga Cem ola tâlib (Aynî Sâk., 1111-111)

Ri‘âyet hürmet itsün bezme ahbâb
Otursun mutribân ber-vech-i âdâb (Aynî Sâk., 1112-111)

Surâhîler kıyâm itsün seherden
Ola pür-nûr o vakt-i feyz-eserden (Aynî Sâk., 1113-111)

Kadehler olmasun meclisde hâlî
Budur elfâz-ı rengînüñ me’âli (Aynî Sâk., 1114-111)

Konup envâ‘-ı nukliyyât bezme
Bûy-efşân ola ‘ıtriyyât bezme (Aynî Sâk., 1115-111)

İdince mutribân çeng ü çegâne
Ola dem-sâz-ı ney sîne-kemâne (Aynî Sâk., 1116-111)

Olup hânende-gân âvâze-perdâz
Çıka eflâke âvâz-ı ser-efrâz (Aynî Sâk., 1117-111)

Gehî sâz u şarâb u üns ü ülfet
Gehî hezl ü latîfe nukl-i sohbet (Aynî Sâk., 1118-111)

Yesün ruhsârına defler tabanca
Ola sîne-hırâş-ı cân kemânçe (Aynî Sâk., 1119-111)

Ele rakkâs alınca çâr-pâre
Ola Zühre semâda pâre pâre (Aynî Sâk., 1120-111)

Ola bezme göre yârân u ahbâb
Heme erbâb-ı ‘irfân ehl-i âdâb (Aynî Sâk., 1121-111)

Kederlü sohbeti her kim iderse
Reh-i nâ-refteye her kim giderse (Aynî Sâk., 1122-111)

Anı sâkî ide meclisde te'dîb
Safâ vü neş'eye teşvîk u tergîb (Aynî Sâk., 1123-111)

Ola cân sohbeti eş'âr u ebyât
Ola meclisleri kân-ı füyûzât (Aynî Sâk., 1124-111)

Bezm herkesin girebileceği bir yer değildir. Bezm-i Cem'de hafiflik, ukalalık caiz değildir. Bezmde herkes eşittir, humar hoş görülmesine rağmen ağlamak ayıptır. (Levend, 1984a, s. 310-311). Aşağıdaki beyitte de olgunlaşmamış insanların bezmde yeri olmadığı anlatılmaktadır:

Gerek bezm ola puhtelerle tamâm
Duhûl itmeye bâdeden gayri hâm (Azmîzâde Hâletî Sâk., 285-328)

Bezm olgun insanların toplandığı, sohbet ettiği bir yerdir. Bezmde bir araya gelen insanlar sadece yemek yiyip içki içmezler, aynı zamanda ruhlarını da doyururlar. Bezmde sohbet ederken uyuyakalmak hoş karşılanmaz. Mecliste toplanan insanların içilen her kadehten sonra öpüşmesi gelenektendir. Bezmin kendine has kuralları vardır ve mecliste olanlar bu kurallara uymalıdır:

Gerek bezm ehli ola cümle kâmil
Gerekmez sohbetüñ içinde câhil (Revânî Sâk., 465-299)

Gerek her birisi bir fende fâyik
Ki söylene hakâyıkdan dekâyık (Revânî Sâk., 466-299)

Fesâhatdan kaçan kim uralar dem
Belâgat ehli ola cümle mülzem (Revânî Sâk., 467-299)

Yazalar okuyalar şi'r ü inşâ
Ki her bir sözleri ola mu'ammâ (Revânî Sâk., 468-299)

Kaçan kim bezm içinde söylene râz
Ola her birisi bir nükte-perdâz (Revânî Sâk., 469-299)

Gerekmez sözlerinde hîç zâyid
Bu bezm içinde söylenmez zevâyid (Revânî Sâk., 470-299)

Kaçan kim cem‘ ola bir yere ashâb
Ri‘âyetler olına anda âdâb (Revânî Sâk., 471-299)

Biri birine hürmet eyleyeler
Gelüp gittikçe ‘izzet eyleyeler (Revânî Sâk., 472-299)

Kadehde itmeyeler çok kelâmı
İñende dutmayalar elde câmı (Revânî Sâk., 473-299)

Sunuldugı gibi nûş eyleyeler
Derûnın cur‘adan boş eyleyeler (Revânî Sâk., 474-299)

Ayak üstinde çok durmaya sâkî
Ki nâ-geh incine durmakda sâkı (Revânî Sâk., 475-299)

Tolusuz eylemeñ bezm-i şarâbı
Güzellerden dahi kılmañ hicâbı (Revânî Sâk., 476-299)

Ne hâcetdür el ucıyla görüşmek
Tolu başında ‘âdetdür öpüşmek (Revânî Sâk., 477-299)

Giceden kim alursuz ele râhı
Müşerref eyleñüz ol gün sabâhı (Revânî Sâk., 478-299)

Oturmag ile bulur bezm revnak
Yaraşmaz sohbet içinde uyumak (Revânî Sâk., 479-299)

Gerek sohbetde her ne olsa ma‘zûr
Niçün yarındası ol ola mezkûr (Revânî Sâk., 480-299)

‘Arab dilinde çünkim bu mesel var

"Kelâmu'l-leyl yemhûhu'n-nehâr" (Revânî Sâk., 481-299)

İdeler ehl-i diller bezme tergîb
Ri'âyet oluna her dem bu tertîb (Revânî Sâk., 482-299)

Kişinüñ hem-demi kim ola 'ârif
Revânî sözleri olur ma'ârif (Revânî Sâk., 483-299)

Âşık, sevgilisi ile baş başa olmayı tercih eder. Bu durumu da meclis-i hâs/ bezm-i hâs terkibini kullanarak belirtir. Bazen de meclis-i hâs tamlaması toplantıya katılan kişilerin önemine göre kullanılır. Özel meclislerde özel sohbetler yapılır, bu sohbetler genellikle sevgili ile olur (Kut, 1999, s. 627).

Divan şairinin bezmle ilgili hoşnut olmadığı yönler; bezmin geçiciliği ve kısa süreli olması, sarhoşluk sonrası ayılmayla başlayan baş ağrısıdır (Mengi, 1985, s. 35).

Geçmiş dönemlerde işret meclisleri her zaman hayatın içinde yer almıştır. İranî geleneğin temsilcisi klasik şiir, saray işret meclislerinde gelişmiştir. En seçkin şairler işret meclislerine davet edilen şairlerdir. İşret meclislerinde şairler, işret ve ziyafetle birlikte, şiirlerini sunar ve "meliku'ş-şu'ara" seçilirlerdi. Klasik-divan şiirinin hükümdarın patronajı altında, en yüksek düzeyde temsil edildiği yer kadim İran'dan beri işret meclisleridir. Sâkînâmeler de saray işret meclislerini tasvir eden eserlerdir, daha sonradan şairlerce ayrı bir edebî tür olarak bağımsız risalelere konu olması bu gerçeği değiştirmemektedir.

Osmanlı'da da işret meclisi âdeti olmasına rağmen, her padişah bunu yerine getirmemiştir. I. Murad bunlardan biridir. I. Murad'ın aksine II. Murad ise işret meclislerine çok düşkündür, hatta bu yüzden tahtı oğluna bırakmak zorunda kalmıştır.

Birçok sultan, özellikle genç şehzadeler, işret meclislerinin cazibesinden kendilerini alamamışlar hatta bu yüzden halkın ya da siyasi rakiplerinin kurbanı olmuşlardır. Aziz b. Erdeşir-i Esterâbâdî'nin "Bezm u Rezm" isimli eserinde de bu konudan bahsedilmektedir. Eserde, Eretna sultanlarının işret meclisleri anlatılmaktadır (İnalcık, 2007, s. 281-289).

Gerçek hayattaki içki âlemleri ile divan edebiyatındaki bezm birbirinden pek farklı değildir. Şairlerin her fırsatta bir araya gelip Galata'da veya Tahtakale'de içtikleri bilinmektedir. Kanuni'nin şarap yüklü gemileri Galata ile İstanbul arasında

yaktırmasına o zamanın şairleri çok üzülmüştür ve bu üzüntülerini gazellerinde dile getirmişlerdir (Kut, 1999, s. 627).

İstanbul'da bazı yüksek şahsiyetlerin evlerinde kurulan ve şairlerin de katıldıkları içki meclisleri, içki haram ve yasak olmasına rağmen, kolaylıkla devam etmiştir. Şairler, genel olarak içki içerler. Hatta şairlerin içinde afyon kullananlar da vardır. Evlerinde içki ve eğlence meclisleri düzenleyen isimlerden en meşhurları şunlardır: Sultan Süleyman'ın nedimi Kara Bâlîzâde (öl. 944/ 1537), Cafer Çelebi'nin oğlu Caferî mahlaslı Bâlî Çelebi, Kaptan Seydî Ali Reis (öl. 970/ 1563)[87] (İpekten, 1999, s. 224). Şair Sinoplu Safâyî'nin, Müeyyedzâde Abdurrahman Çelebî'nin, Nigârî mahlaslı Galatalı Nakkaş Haydar'ın ve İlmî mahlaslı Yahyâ Çelebî'nin evleri de bu tür toplantıların yapıldığı, şairlerin bir araya geldiği mekânlar arasında sayılabilir[88] (Çavuşoğlu, 2006, s. 49-50).

Büyük memurların, zengin şahısların konaklarında toplanan içki meclislerinin de bir adabı vardır. Bu meclislerde hoşsohbet, güzel sesli ve saz çalan insanlar bulunur. Mecliste sohbet koyulaşmadan kadeh kadeh içip kendinden geçmek hoş karşılanmaz. Mecliste olur olmaz sözler söylemek veya susup oturmak da ayıp sayılır. Herkesin keyiflendiği sırada, meclis reisi tarafından emektar hizmetlilere de kadeh verilmesi âdettir.

Meclisin düzenine önem vermenin yanı sıra meclisi süslemek de lazımdır. Bezmde vazoların içinde çiçekler, eğer gül mevsimiyse gül bulundurmak gerekmektedir.

Bu içki meclislerine kebaplar, kavurmalar, ekşili çorba, köfteler, her çeşit deniz mahsulü, balık, ıstakoz, istiridye ve midye gibi yiyecekler yaraşır; ağır yağlı yemekler, börekler buraya uygun düşmez. Ayrıca fındık, fıstık, kavrulmuş badem, balık yumurtası, kurutulmuş etler, mevsimine göre meyveler de yenir (İpekten, 1999, s. 224). Aşağıdaki beyitlerde şarap içerken yenilen meyveler, kebaplar üzerinde durulmaktadır:

Tolu içelim olup safâda

[87] Makalede dönemle ilgili bilgiler, dönem şairlerinin içki ile olan ilişkileri ve bezm geleneği anlatılmaktadır. Makalenin sadece bezm geleneğinden bahsedilen kısmı tez çalışmamıza dâhil edilmiştir. Diğer kısımlar hakkında detaylı bilgi için bk. Halûk İpekten, "[Divan] Şairlerin[in] Toplantı Yerleri: Meyhaneler", *Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler*, haz.: Mehmet Kalpaklı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1999, s. 224-228.

[88] Makalede dönemle ilgili bilgiler, dönem şairlerinin içki ile olan ilişkileri ve bezm geleneği anlatılmaktadır. Makalenin sadece bezm geleneğinden bahsedilen kısmı tez çalışmamıza dâhil edilmiştir. Diğer kısımlar hakkında detaylı bilgi için bk. Mehmed Çavuşoğlu, "Galata'da Ayak Seyri I-II", *Divanlar Arasında*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 47-59.

Şeftâluñı eyle nukl-i bâde (Riyâzî Sâk., 103-217)

Gice gündüz içüp Erdek şarâbı
Ola nukl ü mezeñ ördek kebâbı (Aynî Sâk., 999-107)

Sıgır dili kavurma kuş kebâbı
Söğüş büryân ile nûş it şarâbı (Aynî Sâk., 1064-109)

Kirâs emrûd erik tuffâh u rümmân
Çilek incîr üzüm bıttîh-i bostân (Aynî Sâk., 1068-109)

Genel olarak bahsettiğimiz içki meclisinin yani bezmin özelliklerini Aziz b. Erdeşir-i Esterâbâdî'nin "Bezm u Rezm" isimli eserinin ilgili bölümlerinde görmek mümkündür. Eserde içki meclisinin şu özelliklerinden bahsedilir: İçki ve sâkî bezmin en önemli unsurlarıdır. Bezmde sabahtan, akşama kadar çalgı ve şarkı dinlenir. Bezmde güzeller bulunur. İçkinin yanı sıra bezmde yer alan mezeler de vardır. Udlar çalınıp bülbül sesli şarkıcılar şarkı söylerler. Bezmde buhurdanlar yakılmıştır. Mecliste sâkîden bahsedilirken onun güzellik unsurları da konu edilmektedir. Bezmin diğer unsurları olan sürahi, kadeh, kâse gibi şarabın içine konulduğu unsurlardan da söz edilir. Yine eserde şarabın içildiği yer olarak açık havadan, bağdan, bahçeden mevsim olarak da bahardan bahsedilmektedir (Aziz b. Erdeşir-i Esterâbâdî, 1990, s. 98-409).

Mecliste fazla şarap içip kendinden geçmek hoş karşılanan durum değildir. Şarap içilirken geçmişlerin hatırlanması da bir âdettir. Gelen konukların güzel bir şekilde ağırlanması amaç edinilir. Bunun gerçekleşebilmesi için de para şarttır. Meclise zamanında gelmek önemlidir. Yaşlı insanların ve yabancıların meclise girmesi ise uygun düşmez.

Mecliste sâkî elindeki kadehi herkese sırayla ve dudaklarının değmeyeceği şekilde sunardı. Mecliste tek kadeh olurdu ve herkes o kadehten içerdi. Eğer sarhoşlar tek başlarına içeceklerse kadehlerini yanlarında taşırlardı. Meclislere şahsi eşya ya da hizmetçi götürmek pek hoş karşılanmazdı (Bahadır, 2013a, s. 190-194).

Şarap içilen yerlerden biri de meyhanelerdir. İçki satılan yerlerin birçok ismi vardır: hâne-i hammâr, harâbât, meyhâne, meykede, humhâne, der-i mugân, serây-ı duhter-i rez, sahn-ı harâbât, kûy-ı mugân, ocak, cihân-âbâd, deyr-i mugân, dergâh-ı Cem. Bunlar genel olarak "içki satılan, içilen yer; meyhane; gazino" anlamlarına

gelmektedir. Sadece harâbât bütün bu kelimelerden farklı olarak "büyük meyhane" anlamına gelir (Onay, 2000, s. 233-234; Pala, 2002, s. 327).

Harâbât "yıkıntılar, bakımsız yerler, meyhane" anlamına gelmektedir. İnsanın maddi varlığı yani bedeni, sarhoşluğu nedeniyle meyhanede yıkıldığı için bu kelime asıl anlamının dışında meyhane anlamında kullanılmıştır. Ayrıca mecazi olarak "dünya" anlamında kullanıldığı da görülmektedir (Mengi, 1985, s. 110).

Eskiden izbe, rutubetli, mahzen ve bodrum katları gibi gizli işletilen yerlerde meyhaneler olurdu. Meyhaneler sıkıntıların, gamın, kederin unutulduğu bir sığınaktır. Meyhane mecazi olarak da (tasavvuf ehli için) tekke anlamına gelir (Pala, 2002, s. 203-204).

Divan edebiyatında şarapla ilgili birçok unsurun kaynağı Hristiyanlıktır. Edebiyatımızda sıkça kullanılan meyhane-kilise kavramı etrafında oluşturulan imajlar şiirimizin vazgeçilmezlerinden olmuştur. Meyhane-kilise mazmununun oluşmasının temelinde tarihî bir gerçeklik yatmaktadır. Kiliselerde yapılan ekmek-şarap ayinleri sırasında gelenlerin şarap ihtiyacını karşılamak amacıyla manastırın alt bölümlerinde (manastır gibi büyük yapıların alt bölümleri soğuk, rutubetli ve şarabın uzun süre saklanmasına elverişli olduğu için) şarap imalathaneleri kurulmuştur (Bozkurt vd., 2000, s. 457-458). Divan edebiyatında da bu gerçeklikten hareketle kiliselerin olduğu yerin meyhane, meyhanenin olduğu yerin de kilise olarak düşünüldüğü görülmektedir. Bu sebeple meyhane tasvirleri manastır gibi soğuk ve rutubetli olmuştur. Meyhane-kilise, şarap-ekmek ayini, Hz. İsa (kanını şarap olarak düşündükleri için), İsa suyu, şarabın yasak olmaması gibi kavramlar Hristiyanlıktan edebiyatımıza geçmiştir (Bahadır, 2013a, s. 22). Aşağıdaki beyitlerde meyhanenin mübarek bir yer ve can kıblesi olduğundan bahsedilmektedir:

Viren pîr-i mey-hâneye kadr u şân
O hâne mübârekligidür hemân (Nev'izâde Atâyî Sâk., 1019-192)

Âteş-kededir o kıble-i cân
Olsa nola cây-ı mey-perestân (Riyâzî Sâk., 796-242)

Harâbât yani meyhane rindin ve rind olan şairin de ayrılmaz bir parçasıdır. Bu nedenle eski şairler arasında harâbâtın sözünü etmeyen yok gibidir. Harâbât zevk, sefa ve şenlik yeridir. Orada içki ve eğlence bir arada bulunur. Bu yüzden, eski şiirimizde

harâbâtın yanı sıra meyhane, meykede karşılığı olarak işrethane, işretgâh, işretkede gibi kelimeler de sık sık kullanılmıştır.

Meyhanenin kapısı rinde, sanatçıya her zaman açıktır ve burası coşkunluk, taşkınlık yeridir; ilham kaynağıdır. Özellikle rinde gönül bilgisini kazandıran yerdir. Çünkü, meyhanede rindin gönül ve dil bağı çözülür. Meyhane, insanın sarhoş olup maddi varlığından sıyrıldığı yerdir. Zaten yıkıntılar, harabeler anlamına gelen harâbât kelimesinin mecazi olarak meyhane anlamında kullanılmasının nedeni de budur (Mengi, 1985, s. 24-28). Aşağıdaki beyitlerde meyhane, rind ve şarap arasındaki ilişkiden bahsedilmektedir:

Her rind şarâb-ı bî-gaş üzre
Ditrerdi çü şu‘le âteş üzre (Riyâzî Sâk., 582-234)

Bezl eyledi bâde-i revânın
Rindân yolına eritdi cânın (Riyâzî Sâk., 857-244)

‘Aceb dürd-i mey zahm-ı dil çâresi
Olur rind-i mey-nûş âvâresi (Suphizâde Feyzî Sâk., 170-258)

Yanup mey-hânede rindüñ çerâgı
Söyündi ehl-i takvânuñ ocagı (Aynî Sâk., 828-100)

Divan edebiyatı şairleri de çeşitli yönleriyle meyhaneden bahsetmektedirler. Mesela; Necâtî nasıl hazık hekimin olmadığı şehirde yaşanamazsa meyhanesi olmayan mahallede de yaşanamayacağını söyler. Fuzûlî için ise meyhanede güzelin sunduğu bir kadeh içki, medresede müderrisin verdiği bin dersten üstündür.

Harâbât rindinden zahidine; mutlusundan mutsuzuna kadar hemen herkesin gittiği bir safa yeri, hayatın hiçliğinden kurtulmak için sığınılan bir yerdir (Mengi, 1985, s. 24-28).

Meyhaneler, şairlerin toplandığı yerler arasındadır. O yüzyıllarda meyhaneler İstanbul tarafında Tahtakale ve Balık Pazarı’nda, Beyoğlu tarafında da Galata’da toplanmıştır. Yazın deniz kenarında kurulan açık meyhaneler de vardır.

Tahtakale İstanbul halkının bir kısmının eğlence yeridir. Burada Efe ve Yani Meyhanesi oldukça meşhurdur ve özellikle Efe Meyhanesi şairlerin toplantı yeri olarak

oldukça rağbet görmüştür. Şairler bu meyhanelerde toplanıp bir taraftan içki içerken diğer taraftan şiirler okur, münakaşa yapar, sohbet ederlerdi. Efe Meyhanesi'nin oldukça uzun bir zaman çalışmakta olduğu anlaşılmaktadır. Şairlerin kimi zaman bu meyhanelere, daha hesaplı olsun diye, pazardan aldıkları mezeleri götürdüğü görülmektedir.

Galata tarafında zaten daha çok gayrimüslimler oturduğu için hayat burada İstanbul tarafındakine kıyasla daha serbesttir. Bu tarafın meyhaneleri daha da meşhurdur (İpekten, 1999, s. 224-225).

Evliya Çelebi de Seyâhatnâmesi'nde şarap satıcılarından ve meyhanelerden bahsetmektedir. Evliya Çelebi Kumkapı, Samatya, Yeni Balık Pazarı, Unkapanı, Aya Kapusı, Cibali, Fener Kapusu gibi yerlerde meyhanelerin çokluğundan da söz etmektedir. Galata için ise, "Galata demek meyhane demektir." der (Kut, 1999, s. 622).

BÖLÜM III

SONUÇ

Doğu edebiyatlarında içkili meclisleri (bezmleri) ve bu meclislerin unsurlarını gerçek ya da mecazi anlamıyla anlatan eserlere sâkînâme denir. Sâkînâmelerde sâkîden, içki ve içki çeşitlerinden, bezm adabı ve unsurlarından bahsedilmektedir. Sâkînâmelerin kökeni Arap edebiyatındaki hamriyyâtlardır.

İslamiyet'in kabul edilmesinden önce, Arap edebiyatında "hamriyyât" adıyla anılan ve şarabı konu alan şiirler yazılmaktaydı. Hamriyyâtlar, sâkînâmelerin ortaya çıkmasına katkıda bulunmuş olmasına rağmen müstakil sâkînâmelerin ortaya çıkışı İran edebiyatına dayanmaktadır.

Türkler Müslüman olduktan sonra Arap ve Fars edebiyatının etkisinde kalarak divan edebiyatını oluşturmaya başlarlar. Divan edebiyatı eserlerinin çoğunda, bu edebiyatta geniş yer tutan bezm geleneğine ve bezmin en önemli unsuru olan şaraba sıklıkla değinilmektedir. Divan şairleri, şarabın yanı sıra şarap çeşitlerinin, bezm ve bezm unsurlarının anlatıldığı çok sayıda sâkînâme türü eserler yazmışlardır.

Mesnevi, tercî'-i bend, terkîb-i bend vb. gibi çeşitli nazım şekillerinde; tasavvufi veya rindâne özelliklerde; müstakil eser niteliğinde ya da bir eserin, divanın içinde yer alan sâkînâmelerin divan edebiyatında çok sayıda örneği vardır. İlk örneği XIV. yüzyılda görülen sâkînâmeler, XX. yüzyıla kadar varlığını sürdürmüştür. Doksan bir şair, bazıları birden fazla olmak üzere, sâkînâme türünde eser vermiştir. Altı yüzyıl boyunca birçok şair tarafından sâkînâme yazılmış olması bu tür eserlerin önemini ortaya koymaktadır.

Üzüm veya çeşitli meyve sularının mayalandırılmasıyla elde edilen alkollü içkiye şarap denir. Şarap, insanlık tarihi boyunca semavi olsun ya da olmasın birçok dinde, mitlerde adı geçen bir içkidir. Hatta dinî ritüellerde bile kullanılır. Bu sebeple şarap, edebiyatta da çok sık söz konusu edilmiştir.

Divan edebiyatında genellikle sarhoş etme özelliği, rengi, içki meclisi tasviri vb.leri dolayısıyla şiirlerde şaraba yer verilmiştir. Şarap aynı zamanda divan edebiyatında çok kullanılan bir mazmun ve benzetme ögesidir. Sâkînâmeler şarabın çeşitli özellikleriyle ayrıntılı bir şekilde ele alındığı metinler olduğu için şarapla ilgili bilgilerin elde edilebileceği önemli kaynaklardır.

Çalışmamıza, Mehmet Arslan'ın "Sâkî-nâmeler" isimli eserinde yer alan, mesnevi nazım şekliyle yazılmış, yirmi iki sâkînâme dâhil edilmiştir. Bunlar: XVI. yüzyılda Revânî, Kalkandelenli Fakîrî ve Beyânî'nin sâkînâmeleri; XVII. yüzyılda Kafzâde Fâizî'nin, Azmîzâde Hâletî'nin, Selanikli Es'ad'ın, Şeyhî Mehmed Allâme Efendi'nin, Nev'izâde Atâyî'nin, Şeyhülislâm Yahyâ'nın, Riyâzî'nin, Sabûhî'nin, Şeyhülislâm Bahâyî'nin, Cem'î Mehmed'in, Tıflî'nin ve Nâzükî'nin sâkînâmeleri; XVIII. yüzyılda Suphizâde Feyzî'nin, Benlizâde İzzet'in, Aynî'nin sâkînâmeleri; XIX. yüzyılda, Süleyman Rüşdî'nin, Süleyman Celaleddin'in, Hüznî'nin ve Aşkî'nin sâkînâmeleri.

İncelediğimiz sâkînâmelerde gerçek anlamda şarap yerine kullanılan; "bâde, bordo, cur'a, dem, dürd, dürdî, hamr, kındîd, kumandarya, kümeyt, lây, mey, müdâm, mül, müselles, nebîd (nebîz), papazkarası, râh, rahîk, rûm, sabûh, sahbâ, şampanya" kelimelerini tespit ettik. Araştırmamızda yararlandığımız yirmi iki sâkînâme metni içerisinde şarap ve şarap anlamına gelen diğer kelimelerin en az kullanıldığı örnek Şeyhülislâm Bahâyî'nin eseridir.

Sâkînâme metinlerinde şarap yerine kullanılan kelimeler arasında en sık rastlanan kelime meydir. Kullanım sıklığı açısından meyi, şarap ve bâde takip etmektedir. Mey ve bâdeden türetilmiş "mey-hâne, mey-nûş, bâde-fürûş" vb. kelimeler de sâkînâme metinlerinde çokça yer almıştır. Birden fazla anlamı ve bu anlamlardan biri şarap olan kelimeler örneklerde genel olarak tevriyeli kullanılmıştır. Kümeyt vb. kelimeler bu tür örneklerdendir. Ayrıca şarap içildiği zamana, yapılış şekline, rengine vb.lerine göre farklı şekillerde adlandırılmıştır. Sabah içilen şarabın adı "sabûh"ken su katılmadan içilen şarabın adı "sırf"tır.

Şarabı anlatmak için kullanılan birçok kelime vardır. Bu kelimelerin bir kısmı gerçek bir kısmı da mecazi anlamda şarabın yerini tutmaktadır. Mecazi anlamda şarap yerine kullanılan kelimelerde su, birinci sıradadır. İncelediğimiz sâkînâme metinlerinde gerçek anlamda şarabın yerini tutan kelimelerin sayısının mecazi anlamdakilerden fazla olduğu görülmüştür. Şarapla soyut ve somut anlamlı kelimeler arasında çeşitli anlam ilgileri kurulmuştur. Bahsettiğimiz bu anlam ilgileri kurulurken de büyük ölçüde benzetmelerden ve diğer edebî sanatlardan yararlanılmıştır. Şarap, çeşitli özellikleriyle farklı unsurlara benzetilmiş ya da farklı unsurlar şaraba benzetilmiştir. İncelenen metinlerde şaraba benzetilen unsurlar arasında aşk, şarabın benzetildiği unsurlar arasında da ateş birinci sıradadır. Soyut unsurların şaraba benzetildiği örnek sayısının somutlarınkinden daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Soyut anlamlı kelimeler şaraba benzetilerek somutlaştırılmıştır. Şaraba benzetilen unsurların yer aldığı örnek beyitlerin

en çok Aynî'nin Sâkînâmesi'nde geçtiği tespit edilmiştir. Bu tespit şairin eserinin çok kapsamlı bir sâkînâme olmasıyla açıklanabilir. Sâkînâmelerde şarabın "benzeyen" olarak kullanıldığı örneklerin, en çok XVII. yüzyılda geçtiği görülmektedir. Mecâz-ı mürsel ve kinaye yoluyla şarap kapları söylenip şarabın kendisi anlatılmak istenmiştir.

Mecazen şarap anlamında kullanılan kelimeler arasında zıt anlamlı örnekler de vardır. Su ve ateş, zehir ve panzehir bu tür örneklerdendir. Gevher, cevher, la'l, yâkût gibi değerli nesneler de kimi zaman şarap anlamını karşılamaktadır. Su, ateş, nehir, güneş gibi tabiat ögeleri; gelin, üzüm kızı gibi insan; bîş gibi çeşitli otlar; iksir ve âb-ı hayât gibi efsanevi ögeler; ilaç, merhem ve panzehir şarabı anlatmak için sıkça tercih edilen kelimelerdendir.

Mecazen şarap, insan olarak düşünüldüğünde güzel bir kız gibi tasvir edilmiştir. Şarap, bint "kız", duhter "kız, kerime" gibi kelimelerle anlatılmaya çalışılmıştır. Bunların yanı sıra şarabı anlatmak için bint "dokunulmamış, kız oğlan kız" ve 'azrâ "kız oğlan kız; delinmemiş inci; üzerinde yürünmemiş kum" anlamlarına gelen kelimeler de seçilmiştir. Şarabın el değmemiş genç bir kız olarak vasıflandırılması dikkat çekicidir.

Şarap içildiğinde insana rahatlık verir, gam ve kederi unutturur. Böylece insanın ruhu, kalbi aydınlanır. İşte bu sebeplerle şarap ve ışık veren çeşitli ögeler arasında anlam ilgisi kurulmuştur. "Ay, güneş, ateş, nur, mum" sâkînâme metinlerinde sık kullanılan bu tür ögelerdendir.

"Ümmü'd-dehr, ümmü'l-fesâd, ümmü'l-habâ'is" gibi örneklerde şarap birçok kötülüğün anası olması yönüyle öne çıkmaktadır. Genel olarak divan edebiyatında şarap iyi özellikleriyle anılmasına rağmen bu örnekler şarabın kötü yönlerini vurgulamaktadır.

Şarabın insan üzerinde hem fiziksel hem de ruhsal etkileri vardır. Sâkînâme metinlerinde bu etkilerin anlatıldığı beyitleri görmek mümkündür. Örneklerde genel olarak insanları cömert yapmak, ölüleri diriltmek, kederi unutturmak vb. gibi şarabın olumlu etkilerinden bahsedilmiştir. Şarapla ilgili en çok şikâyet edilen etki sarhoşluktan sonraki baş ağrısıdır. Şairler bu durumdan yakınırlar ve sâkîden tekrar şarap vermesini isterler.

Sâkînâmelerde, şarap içilen mekânlar, bezm ve bezm unsurları, şarap içme adabı hakkında da bilgi verilir. Hatta genel olarak sâkînâmeler bezmde yer alan her ögenin ayrı ayrı anlatıldığı bölümlerden oluşur. Şairler, içki meclisindeki her ögenin vasıflarından bahseder ve onu tasvir ederler.

Divan edebiyatı şairlerinden bazıları sâkînâmelerini tamamen tasavvufi anlayışla yazmışlardır. Hatta, rindâne anlayışla yazılan sâkînâme örnekleri içinde de tasavvufi niteliklere sahip bazı bölümlerin ya da beyit örneklerinin bulunduğu görülmüştür.

Şarap divan edebiyatında sadece gerçek ya da mecazi anlamda değil, tasavvufi anlamda da kullanılmıştır. Tasavvufta şarap "Allah aşkı" anlamındadır. Bu anlam tasavvufi geleneğe uygun olarak verilmiştir. Divan edebiyatının önemli kaynaklarından biri olan tasavvuf, şarabın anlamlandırılmasını da etkilemiştir. Sâkînâme metinlerinde geçen "mey-i 'aşk", "şarâb-ı 'aşk" gibi aşkın şaraba benzetildiği örnekler bu anlamlandırma sürecini daha güzel ortaya koymaktadır. Bahsettiğimiz tamlama örneklerinin görüldüğü eserler: Revânî, Kalkandelenli Fakîrî, Beyânî, Azmîzâde Hâletî, Nev'izâde Atâyî, Şeyhülislâm Yahyâ, Riyâzî, Suphizâde Feyzî, Benlizâde İzzet, Aynî ve Süleyman Rüşdî'nin eserleridir. Selanikli Es'ad, Şeyhî Mehmed Allâme Efendi, Tıflî, Nâzükî ve Aşkî tasavvufi nitelikte sâkînâmeler yazmış olmalarına rağmen eserlerinde "mey-i 'aşk", "şarâb-ı 'aşk" gibi tamlamalara yer vermemişlerdir.

Aynî'nin XVIII. yüzyılda yazdığı sâkînâmesinden sonra yazılmış örneklerden Süleyman Celaleddin'e, Hüznî'ye ve Aşkî'ye ait olanlarda "mey-i 'aşk" gibi şarabın tasavvufi anlamda kullanıldığı tamlamalar bulunmamaktadır. Yani XIX. yüzyıla ait - Süleyman Rüşdî'nin Sâkînâmesi dışındaki- sâkînâmelerde bu tamlamalar yoktur.

Sâkînâme metinlerinde şarabın bulunuşuyla ilgili çeşitli anlatılara da yer verilmiştir. Bu tür anlatılarda hem efsanevi hem de dinî ögelerin izleri vardır. Ayrıca şarap içme adabı ve bezm kuralları da sâkînâmelerde ele alınmıştır. Okuyucu; âdetler, gelenekler ve kurallar konusunda bilgilendirilmiştir. Bezmlerde sâkîden genellikle şarap istenir. Ancak, daha geç dönemlerde yazılan sâkînâmelerde şarabın başka çeşitlerinden de bahsedilmektedir. Muhtemelen yabancı milletlerle kurulan ilişkilerden sonra onlara ait içkiler de bezme girmiştir. Şampanya, rom vb. gibi.

Sonuç olarak, kısaca söylemek gerekirse "Sâkinâmelerde Şarap" başlıklı tezimizde divan edebiyatında bir benzetme ve hayal unsuru olarak sıklıkla yararlanılan şarabın hangi yönleriyle ve nasıl anlatıldığını ortaya koymaya çalıştık. İncelemeye çalıştığımız sâkînâmelerde şarap yerine kullanılan kelimeler; şarabın gerçek ve mecazi anlamları, tasavvuftaki anlamı; şarapla ilgili benzetmeler, efsaneler; şarabın çeşitli özellikleri, insan üzerindeki etkileri konusunda tespitlerde bulunmaya gayret ettik. Bu bağlamda sâkînâmelerin dönemin içki kültürüne, sosyal hayatına, şarapla ilgili efsane ve inançlarına dair önemli bilgiler içerdiğini; divan şiirinde şarabın yerinin

anlaşılmasına katkıda bulundukları için üzerinde durulup incelenmeye değer örnekler olduğunu söyleyebiliriz.

BÖLÜM IV

ŞARAP TERİMLERİ SÖZLÜĞÜ[89]

- **Âb-ı ahmer [kırmızı su]:** Şarap; kırmızı şarap.
- **Âb-ı ‘aşk:** Şarap.
- **Âb-ı âteş-gûn [ateş renkli, kırmızı su], âb-ı âteş-havâss [ateş özellikleri taşıyan su], âb-ı âteşîn [ateşli su; ateş renkli, kırmızı su], âb-ı âteş-mizâc [ateş mizaçlı su], âb-ı âteş-nâk [ateşli su], âb-ı âteş-nümâ, âb-ı âteş-nümây, âb-ı âteş-nümûn [ateş gösteren su], âb-ı âteş-pâre [ateş gösteren su; ateş parçası gibi su], âb-ı âteş-reng [ateş renkli su]:** Kırmızı şarap; şarap.
- **Âb-ı âteş-sâ:** Kırmızı şarap.
- **Âb-ı âteş-zây [ateş doğurucu, ateş doğuran su]:** Şarap; kırmızı şarap.
- **Âb-ı âteş-zede [ateş vurmuş su]:** Şarap; kırmızı şarap.
- **Âb-ı âzer, âb-ı âzer-âsâ, âb-ı âzer-sâ [ateş; ateş suyu; ateş gibi su]:** Şarap; kırmızı şarap.
- **Âb-ı bâde-reng:** Şarap rengindeki su.
- **Âb-ı beste:** (mec.) Şarap şişesi; kadeh; billur, sırça, şişe.
- **Âb-ı cân-perver:** Şarap.
- **Âb-ı Cem:** Şarap.
- **Âb-ı dîde-i câm [bardağın, kadehin gözyaşı]:** Şarap.

---

[89] Bölüm başlığındaki “şarap terimleri” ifadesiyle şarap; şarapla aynı anlama gelen kelimeler; şarabın içine konulduğu küp, sürahi, kadeh, şişe gibi kaplar; şarap içenlere verilen isimler, şarapla doğrudan veya dolaylı olarak bağlantısı olan kullanımlar anlatılmak istenmektedir. Sözlükte verdiğimiz bilgiler şu kaynaklardan derlenmiştir: Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C 1, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1971; Agâh Sırrı Levend, *Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1984a; Mine Mengi, *Divan Şiirinde Rindlik*, Ankara, 1985; Rıdvan Canım, *Türk Edebiyatında Sâkînâmeler ve İşretnâme*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1998; *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, “Şarap” maddesi, C 8, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1998, s. 105-106; Günay Kut, “Divan Edebiyatında Bezm, Âlât-ı Bezm ve Âdab-ı Sohbet”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, C 9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, s. 616-629; Ahmet Talât Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, haz.: Cemal Kurnaz, Akçağ Yayınları, Ankara, 2000; Rıdvan Canım, *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü*, C 1, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2001; İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Leyla ile Mecnun Yayıncılık, İstanbul, 2002; Şerife Yağcı, “Klâsik Şiirimizdeki İçki Terimleri Üzerine”, *Türk Kültürü*, S 466, Şubat, 2002, s. 96-104; Mehmet Arslan, *Aynî Sâkînâme*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2003; Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, 2004; Ahterî Mustafa Efendi, *Ahterî-i Kebir*, haz.: H. Ahmet Kırkkılıç ve Yusuf Sancak, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2009; Mehmet Kanar, *Farsça-Türkçe Sözlük*, Say Yayınları, İstanbul, 2010; Mehmet Arslan, *Osmanlı Edebiyat-Tarih-Kültür Araştırmaları-1 Sâkî-nâmeler*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2012; Savaşkan Cem Bahadır, *Divan Edebiyatında Şarap ve Şarapla İlgili Unsurlar*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2013a.

- **Âb-ı dürd:** Şarap.
- **Âb-ı engûr, âb-ı engür:** Üzüm suyu; üzümden çekilen şarap veya rakı; şarap; şıra.
- **Âb-ı ergavânî, âb-ı ergevânî, âb-ı erguvânî [erguvan rengindeki su]:** Şarap; kırmızı şarap.
- **Âb-ı füsürde:** Billur, şişe; şarap şişesi; kadeh.
- **Âb-ı güşâde [açılmış su]:** Sulandırılmış şarap, kötü şarap; beyaz şarap veya rakı; kötü ve az sarhoş eden şarap.
- **Âb-ı harâbât [harabelerin, meyhanelerin suyu; meyhanede içilen su]:** Şarap; üzüm şarabı.
- **Âb-ı harâm [yasak su]:** Şarap.
- **Âb-ı hayât, âb-ı hayvân:** Şaraptan kinayedir.
- **Âb-ı hufte, âb-ı huşk:** Kadeh, bardak, şişe.
- **Âb-ı ‘ineb:** Şarap.
- **Âb-ı işret [işret suyu]:** Şarap.
- **Âb-ı lâle-gûn, âb-ı la‘lî [la‘l renkli su]:** Şarap; kırmızı şarap.
- **Âb-ı Meryem [Meryem çeşmesi; Meryem’in suyu]:** Şarap; üzüm şarabı; şıra.
- **Âb-ı mesîhâ:** Şarap. Kaynaklarda tam karşılığına rastlanmayan bu terkip Hristiyanlıkta şarabın Hz. İsa’nın kanı olarak addedilmesi ve içilebilmesinden dolayı şarap anlamında kullanılmıştır.
- **Âb-ı mey:** Şarap.
- **Âb-ı mey-gûn [şarap renkli su]:** Şarap.
- **Âb-ı mün‘akid:** Şişe; kadeh.
- **Âb-ı müncemid:** Billur veya cam bardak; şişe; kadeh.
- **Âb-ı nâb [saf su]:** Halis, saf şarap; şarap.
- **Âb-ı nâfî’ [faydalı su]:** Şarap; üzüm şarabı.
- **Âb-ı nâr [ateşin suyu]:** Şarap; kırmızı şarap.
- **Âb-ı nârdân [yabani nar suyu]:** Kırmızı şarap.
- **Âb-ı rengîn [renkli su]:** Şarap.
- **Âb-ı revân:** Şarap.
- **Âb-ı rez, âb-ı rezân [üzüm suyu; asma kütüğünün suyu]:** Şarap.
- **Âb-ı safâ:** Şarap.
- **Âb-ı sâfî:** Katıksız, saf şarap.

- **Âb-ı siyâh, âb-ı siyeh [siyah su]:** Şarap; üzüm şarabı.
- **Âb-ı surh, âb-ı sürh [kırmızı su]:** Şarap.
- **Âb-ı şakâyık [şakayık suyu]:** Şarap.
- **Âb-ı şengerfî [al renkli su]:** Şarap; kırmızı şarap.
- **Âb-ı tarab:** Şarap.
- **Âb-ı telh [acı su]:** Şarap.
- **Âb-ı ter:** Şarap.
- **Âb-ı tereb:** Üzüm şarabı.
- **Âb-ı unkûd [salkım suyu]:** (mec.) Şarap.
- **Âb-ı yâkût [yakut gibi su]:** Kırmızı şarap.
- **Âb-ı zehre [safra suyu]:** Şarap.
- **Âb-ı zer [altın suyu]:** Altın renkli şarap.
- **Âb-ı zülâl:** Şarap; kadeh.
- **Âb-câme, âb-dân:** Su kabı; kadeh.
- **Âb-gîne:** Şişe, sürahi; kadeh; şarap.
- **Âb-hâr, âb-hârd:** Kadeh, bardak.
- **Âbî:** Şarap yapılan bir nevi üzüm.
- **Âbiş-hâr:** Kadeh, bardak, tas.
- **Âb-kâr:** Sucu, saka; sâkî; şarap tüccarı; ayyaş.
- **Âb-keş:** Su çeken, sucu; delikli kevgir; sâkî; şarap tiryakisi.
- **Âb-küşâde:** Hafif şarap.
- **Âb-süvârân:** Su ya da şarap üzerindeki hava kabarcıkları.
- **Âb-vend:** Su kabı, maşrapa, bardak, kadeh.
- **Acı bâdem:** Şaraptan kinayedir.
- **‘Acûz:** İçki; şarap.
- **‘Acûz-ı dehrin hemşiresi [yaşlı ve hilekâr dünyanın kız kardeşi]:** (mec.) Şarap.
- **Âf-tâb:** Şarap; kadeh.
- **Âftâbe:** Su kabı; güneş biçiminde yapılan mücevher; şarap kadehi.
- **Akîk:** (mec.) Şarap.
- **Âlem-nümâ:** Kadehten kinayedir.
- **Altın:** Şaraptan kinayedir.
- **Altun ayak:** Beylik sembolü olan bir içki kadehi.

- **Ân:** Şarap.
- **‘Anberiyye:** Anberden elde edilen bir çeşit şarap, likör; (mec.) rakı.
- **Arak:** İçine şeker konularak içilen şarap.
- **Ârık:** Su katılmış şarap.
- **Ases:** Şarap içenleri yakalayan, şarap içmeyi meneden görevliler.
- **‘Asîr:** Usâre yani bir maddenin sıkılmış hâli; şırası veya yağı alınmak için sıkılan şey; üzümün sıkılmışı; içki; şarap.
- **At kulağı:** Büyük kadeh; bir çeşit kadeh; ayaklı kadeh.
- **Âteş:** (mec.) Şarap.
- **Âteş kayığı:** Kadeh.
- **Âteş ü âb:** Kadeh dolusu şarap.
- **Âteş-i bî-bâd:** Şarap.
- **Âteş-i bî-dûd, âteş-i bî-duhân, dumansız âteş:** Kırmızı şarap; şarap.
- **Âteş-i bî-zebâne:** Şaraptan kinayedir.
- **Âteş-i câm-ı zîbekî:** Gümüş veya billur kadehte içilen şarap.
- **Âteş-i gam-güdâz:** Şarap.
- **Âteş-i pür-âb [su dolu ateş]:** Üzüm şarabı; şarapla dolu kadeh; içine şarap doldurulmuş yaldızlı kadeh.
- **Âteş-i rez:** Üzüm şarabı.
- **Âteş-i serd:** Kırmızı şarap; şarap.
- **Âteş-i seyyâl, âteş-i seyyâle [akıcı ateş; su gibi akan ateş]:** Kırmızı şarap; şarap.
- **Âteş-i şecer:** Taze şarap.
- **Âteş-i tâk:** Şarap.
- **Âteş-i ter:** Kırmızı şarap.
- **Âteş-i tevbe-sûz:** Şarap.
- **Âteş-fâm, âteş-gûn, âteşîn-âb:** Kırmızı şarap.
- **Âteşîn-devâc:** Şarap.
- **Âteşîn-peyker:** Kadehten kinayedir.
- **Atîku sinîn:** Yıllanmış, eski şarap.
- **Âvendî:** Şarap fıçısı, şarap kabı.
- **Âvîje, âvîze, evîje, evîze:** Halis şarap; saf şarap; temiz şarap; üzüm şarabı.
- **Avşıla şarâbı:** Adı Evliya Çelebi’de geçen bir şarap cinsidir.

- **Ayag, ayağ, ayah, ayak, eyag, eyağ:** Kadeh; ayaklı şarap kadehi; ayaklı kadeh.
- **Âyîne-i âlem:** Şaraptan kinayedir.
- **Âyîne-i âlem-nümâ, âyîne-i gîtî-nümâ:** (mec.) Kadeh.
- **Âyîne-i İskender:** Kadeh; tasavvufta kâmil insanın Allah'tan başka şeylerden arınmış olan kalbi.
- **Âyîne-i zer:** (mec.) Kadeh.
- **Ayş-ı müdâm:** Şarap içme, sürekli yiyip içip eğlenme.
- **Ayyâş:** Çok içki içen; sarhoş, çok şarap içen, devamlı şarap içen.
- **Azrâ:** Taze şaraptan kinayedir.
- **Bâd:** Mutlak üzümden yapılan şarap; üzümden yapılan şarap; şarap.
- **Bâde:** Mutlak üzümden yapılan şarap; üzümden yapılan şarap; şarap; içki; mutlak içki; kadeh.
- **Bâde-i ahmer, bâde-i hamrâ:** Kırmızı şarap.
- **Bâde-i âteşîn-nümâ:** Kırmızı şarap.
- **Bâde-i cân-bahş:** Can veren şarap.
- **Bâde-i cüvân:** Taze şarap.
- **Bâde-i Dergamî:** Ana vatanı Semerkant civarındaki Dergam nahiyesi olan saf ve tatlı şarap.
- **Bâde-i engûr:** Şarap.
- **Bâde-i ergavân [erguvan şarabı]:** Erguvan renkli şarap, kırmızı şarap.
- **Bâde-i gül, bâde-i gül-fâm, bâde-i gül-gûn, bâde-i gül-reng, bâde-i gül-renk:** Kırmızı şarap; gül şarabı; gül renkli (kırmızı) şarap.
- **Bâde-i hum:** Şarap.
- **Bâde-i la'l-fâm, bâde-i la'l-gûn, bâde-i la'l-perver:** Kırmızı şarap.
- **Bâde-i lâle-fâm, bâde-i lâle-reng:** Lale renginde olan şarap, kırmızı şarap.
- **Bâde-i mest, bâde-i mestâne:** Keskin şarap.
- **Bâde-i musaffâ:** Süzülme işleminden geçirilmiş ve içinde çok az tortu olan şaraptır.
- **Bâde-i nâb:** Halis şarap; duru şarap; saf şarap.
- **Bâde-i nûşîn:** İçimi kolay ve hoş şarap.
- **Bâde-i pîr:** Eski, yıllanmış şarap.
- **Bâde-i sad-sâle:** Yüz senelik şarap; eski şarap. Bu şarap eski olduğu için değerli bir şaraptır.

- **Bâde-i sâf:** Katıksız, duru şarap.
- **Bâde-i sâfî-sıfat:** İyi nitelikli, duru şarap.
- **Bâde-i sahbâ:** Kırmızı renkli şarap.
- **Bâde-i sehil-i havas:** Kolay hassalı şarap.
- **Bâde-i süheyl-havâs:** Bir cins şarap.
- **Bâde-i ter:** Taze şarap.
- **Bâde-i yek-sâle:** Bir yıllık şarap.
- **Bâde-fersây:** Aşırı şarap içmekten yıpranmış kimse.
- **Bâde-fürûş:** Şarap satan, meyhaneci.
- **Bâde-hâr, bâde-keş, bâde-nûş:** Şarap içen, sarhoş.
- **Bâde-perest:** Şaraba tapan, şaraba pek düşkün, ayyaş.
- **Bâde-perestân:** Şaraba tapanlar, şaraba pek düşkün olanlar.
- **Badya:** İçine şarap konulan büyük kap; şarap.
- **Bâkî şarap:** Eğlenceler geceden sabaha kadar sürdüğünde, sabaha karşı kalan (artık) şarap.
- **Bâlig, bâliğ, bâlûğ:** Boynuzdan yapılmış içki kadehi; şarap kadehi; bir kadeh şarap.
- **Bânû:** Kadın, hanım, gelin; şarap ve gül suyu gibi sıvı maddelerin şişesi.
- **Bardak:** Kadeh.
- **Bat, batt:** Kaz şeklinde sürahi, su kabı; kadeh.
- **Bâtıye:** Kadeh.
- **Bâz:** Şarap.
- **Bec:** Su, şarap sızıntısı.
- **Bedahş-ı muzâb:** Şarap.
- **Bedevîne şarâbı:** Adı Evliya Çelebi'de geçen bir şarap cinsidir.
- **Bedr-i tâbân, bedr-i tamâm:** Kadehten kinayedir.
- **Begmaz, begmâz, bekmâz, bekmez, bigmâz, bikmâz, pekmez:** Pekmez; şarap; (mec.) kadeh; şarap meclisi; şarap içme.
- **Belbele, bülbüle:** Emzikli su kabı, sürahi; şarap kabı; içki bardağı; şarap; kadeh.
- **Benefşe şarâbı, benevşî, menekşe şarabı:** Menekşe şarabı.
- **Besyâ:** Şarap.
- **Bevl-i şeytân [şeytanın idrarı]:** (mec.) Şarap.
- **Bîcâde-i müzâb [erimiş yakut]:** Kırmızı şarap.

- **Bikr:** Şarap; taze, keskin şarap; henüz küpünün ağzı açılmamış şarap.
- **Bikr-i meşşâta-i hazân:** Henüz içilmeye başlanmamış şarap; henüz küpünün ağzı açılmamış şarap; şarap.
- **Bikr-i pûşîde-rûy:** Henüz küpünün ağzı açılmamış şarap; henüz içilmeye başlanmamış şarap.
- **Billûr:** Kadeh.
- **Bint-i 'ineb, bintü'l-'ineb [üzümün kızı]:** Şarap; üzümden çekilmiş rakı veya şarap; içki. Şairler tamlamadaki "bint (kız)"le kelime oyunları yaparlar.
- **Bint-i kerm, bintü'l-kerm, ibnetü'l-kürûm, ibnü'l-kerm:** Şaraptan kinayedir.
- **Bintü'l-meserret [sevincin kızı]:** Şaraptan kinayedir.
- **Bor:** Şarap.
- **Bordo:** Bir içki türü, şarap cinsidir.
- **Boza, bûzâ, bûze:** Boza; arpa, darı, mısır, buğday gibi tahılların hamurunun ekşitilmesiyle yapılan koyuca, tatlı ya da mayhoş içecek; pirinç ve darı unundan yapılan şarap; darıdan yapılan mayalı içki. Pirinçten ve ekmek içinden yapılıp şeker karıştırılanı biraz sarhoş eder. Bu özelliğinden dolayı keyif verici olarak kullanılır.
- **Bozven şarâbı:** Adı Evliya Çelebi'de geçen bir şarap cinsidir.
- **Bülbülî:** Emzikli su kabı; şarap; genel olarak içki; küçük kadeh.
- **Câdiyyâ:** Şarap.
- **Câm:** Sırça, cam; bardak, kadeh, şişe ve toprak cinsinden şarap kadehi; şarap; içki.
- **Câm-ı adl:** Herkese eşit olarak şarap verilen kadeh.
- **Câm-ı âteş-fâm, câm-ı âteş-reng:** Ateş renkli kadeh; kırmızı şarap dolu kadeh.
- **Câm-ı billûr:** Billur kadeh.
- **Câm-ı Cem:** Cem (Cemşid)'in kadehi; Cem'in şarap içtiği, yedi muhtelif madenden yapılmış sihirli kadeh; şarap.
- **Câm-ı ergavânî:** İçerisinde kırmızı şarap olan kadeh.
- **Câm-ı gevherî:** Billur kadeh; sevgilinin dudağı.
- **Câm-ı güherî:** Cam kadeh.
- **Câm-ı gül-fâm, câm-ı gül-gûn, câm-ı gül-reng:** Kadeh; gül renkli kadeh; kırmızı şarap dolu kadeh; kırmızı şarap.
- **Câm-ı hâlet-nümâ, câm-ı hevâ:** Kadeh.
- **Câm-ı hicrân:** Ayrılık kadehi; hicrandan dolayı içilen şarap, çekilen kadeh.
- **Câm-ı hoş-güvâr:** Lezzetli, tatlı, içimi hoş şarap.

- **Câm-ı işret:** İşret kadehi; kadeh.
- **Câm-ı kâm:** Kadeh.
- **Câm-ı la‘lîn:** La‘l renkli kadeh; kadeh.
- **Câm-ı lebrîz:** Ağzına kadar dolu kadeh; kadeh.
- **Câm-ı memlû:** Dolu kadeh.
- **Câm-ı mey:** Şarap kadehi.
- **Câm-ı mey-i ergavân:** Erguvan rengindeki kadeh; kırmızı şarap.
- **Câm-ı mînâ:** Kadeh; billur kadeh; şarap kadehi; açık mavi, gök renkli kadeh.
- **Câm-ı mînâ-reng:** Açık mavi renk boyayla süslenmiş kadeh, süslü kadeh; açık mavi renk kadeh.
- **Câm-ı musaffâ:** Parlak kadeh; kadeh; süzülmüş şarap.
- **Câm-ı müseddes:** Altı köşeli kadeh; altı köşeli şarap kadehi.
- **Câm-ı pür-ez-mey:** Şarap dolu kadeh.
- **Câm-ı reng:** Gök mavisi kadeh.
- **Câm-ı rûşen:** Parlak kadeh.
- **Câm-ı sabûh, câm-ı sabûhî:** Özellikle geceden kalma mahmurluğu gidermek için sabah içilen içki, bu içkinin kadehi.
- **Câm-ı safâ:** Safâ kadehi; kadeh.
- **Câm-ı safvet:** Kadeh.
- **Câm-ı sahbâ:** Kırmızı şarap kadehi.
- **Câm-ı sebz:** Yeşil renkli kadeh.
- **Câm-ı şarâb, câm-ı şerâb:** Şarap kadehi; kadeh.
- **Câm-ı şehriyârî:** Büyük kadeh.
- **Câm-ı şeş-hâne:** Üstü altı petalli çiçek motifiyle süslenmiş olan kadeh; altı köşeli, büyük şarap kadehi.
- **Câm-ı tarab-efzûn:** Kadeh.
- **Câm-ı tehî:** Boş kadeh.
- **Câm-ı vefâ:** Kadeh.
- **Câm-ı zer:** Altın kadeh; altın renkli kadeh.
- **Câm-ı zerrîn:** Kadeh; altın kadeh; altın renkli kadeh; beyaz şarap.
- **Câm-ı zümürrüd-gûn:** Yeşil renkli kadeh.
- **Câm-ber-seng zeden:** İşretten, şarap içmekten tövbe etmek.

- **Câmegî:** Kadeh, piyale.
- **Câmegî-hâr:** Sürekli şarap içen, ayyaş.
- **Cân:** (mec.) Şarap.
- **Cân-ı âlem:** Şarap.
- **Cân-bahş, cân-fezâ:** Şarap.
- **Cân-firûz:** (mec.) Şarap.
- **Câniye:** Şarap.
- **Cân-nüvâz:** Şarap.
- **Cebîl:** Şarap.
- **Cels:** Şarap.
- **Cevher:** (mec.) Şarap.
- **Cevher-i pâk:** Dürd.
- **Cevherî şarâb:** "Müdâm" yani has şarap.
- **Ci'a:** Arpa şarabı.
- **Cihân murdârı:** (mec.) Şarap.
- **Cihân-nümâ:** Kadehten kinayedir.
- **Cilâ:** (mec.) Şarap.
- **Ciryâl:** Kırmızı boya; altının kırmızılığı; su katılmadık şarap; saf şarap.
- **Ciryâle:** Saf şarap.
- **Cumhurî şarâb:** Üç senelik şarap. Müselles anlamına da gelir.
- **Cur'a, cür'a:** Yudum, içim; su, şarap gibi şeylerin içildikten sonra kadeh dibinde kalan cüzi artığı; şarap kadehindeki şarabın son damlası; tortu.
- **Cur'a dökmek:** Şarabı icat eden Cem'in ruhuna saygı için kadehte kalan son damlayı, "Bu toprağın ve Cem'in hakkıdır." diyerek içmeyip yere dökmek.
- **Cur'a-dân:** Kalan şarabı dökecek kap.
- **Cur'a-keşân:** Şarap içen.
- **Cûşek:** Şarap bardağı, kadeh.
- **Çağır, çakır:** Şarap; içki.
- **Çağırlık ayak:** Şarap kadehi.
- **Çanak:** Çanak; kadeh.
- **Çemân:** Şarap kadehi.
- **Çemâne:** Üzeri renkli ve resimli, kabaktan yapılan kadeh.

- **Çerâğ:** Fitilli mum veya kandil; kadeh; şarap.
- **Çeşm-i bülbül:** Küçük billur kadeh; sürahi.
- **Çeşm-i horos, çeşm-i hurûs [horoz gözü]:** Kırmızı şarap.
- **Çeşm-i Horosân:** Erguvan renkli şarap.
- **Dagu:** Sürahi.
- **Dânâ-yı hikmet-perest:** Pîr-i mugândan kinayedir.
- **Darçın:** Çiğnendiğinde şarabın kokusunu giderir.
- **Dârû:** İlaç; (mec.) şarap.
- **Dârû-yı dil:** (mec.) Şarap.
- **Dârûga:** Şarap içenleri yakalayan, şarap içmeyi meneden görevliler.
- **Dâzî:** Aynı adla anılan bir bitkiden yapılan güzel kokulu şarap.
- **Def-i gam:** (mec.) Şarap.
- **Delîl:** (mec.) Şarap.
- **Dem:** İçki; şarap. Bektaşilerce "rakı" veya "şarap" demektir. Dem çekmekle alakalı olarak kullanılır.
- **Dem çekmek:** İçki içmek; şarap içmek.
- **Dem-keş:** Şarap içen.
- **Demlenmek:** İçki içmek; şarap içmek.
- **Demü'z-zıkk [şarap tulumunun kanı]:** Şaraptan kinayedir.
- **Denn:** Küp, büyük küp, şarap küpü.
- **Dermân-ı gulû:** (mec.) Şarap.
- **Dervîş-i 'aşk:** (mec.) Kadeh.
- **Deryâ-yı la'l:** Şarap küpü.
- **Dest-gîr:** (mec.) Kadeh.
- **Desti, testi:** Testi; şarap konulan alet.
- **Devâ':** (mec.) Şarap; tortu.
- **Devâ'-yı cân:** (mec.) Şarap.
- **Devâ'-yı derûn:** Dürd.
- **Deve tabanı:** Ayaklı büyük kadeh; bir çeşit şarap kadehi. Normal kadehten biraz daha büyüktür ve şekil bakımından deve tabanına benzediği için bu adı almıştır.
- **Devr, devre:** Şarap kadehi; içki meclisi. Bezm-i Cem'de kadehin elden ele dolaştırılmasına devr denir.

- **Dırahşân:** (mec.) Şarap.
- **Dîde-i horos, dîde-i horoz, dîde-i horûs, dîde-i hurûs [horoz gözü]:** Kırmızı şarap; şarap.
- **Dilber:** Şaraptan kinayedir.
- **Dil-nüvâz:** (mec.) Şarap.
- **Diryâka:** Rehavet veren, kemikleri hemen gevşeten şarap.
- **Dolap:** Kadehten kinayedir.
- **Dolu, tolu:** İçki; içki ile doldurulmuş kadeh; tasavvufta manevi feyz; kadeh, büyük kadeh; şarap.
- **Dostkâm, dostkâmî, dostkân, dostkânî:** Büyük kadeh; içki meclisinde kendi içeceği içkiyi başkasına içirmek ya da birinin aşkına içmek; arkadaş veya sevgililerle içilen şarap; bir toplantıda bulunanlara şarap ikram etme.
- **Duht-ı 'ineb, duhter-i 'ineb [üzümün kızı]:** Şarap.
- **Duht-i rez, duhter-i res, duhter-i rez, rez duhteri [asma kızı; üzümün kızı]:** Şarap.
- **Duhter-i âftâb [güneşin kızı]:** (mec.) Şarap.
- **Duhter-i Cemşîd, duhter-i gül-'izâr, duhter-i gül-'izâr-ı engûr:** Şarap.
- **Duhter-i hum [küp kızı]:** (mec.) Şarap.
- **Duhter-i pâk-zâd [temiz yaratılışlı kız]:** (mec.) Şarap.
- **Dûr-bîn-i safâ:** Kadeh.
- **Dürd, dürde, dürdî:** Tortu, çöküntü; şarabın dibindeki tortu.
- **Dürd çekmek:** Şarap tortusunu içmek.
- **Dürd-i şarâb:** Şarap tortusu.
- **Dürd-âlûde:** Şarabın tortusuna bulaşmış.
- **Dürd-keş:** Şarap tortusu içen, kalender.
- **Dürd-keşân:** Dürd çeken; (mec.) "zikr-i mahal irâde-i hâl" ile şarap içen.
- **Dürd-nûşân:** Dürd içen; (mec.) şarap içen.
- **Dürd-peymâ:** Sarhoş.
- **Ebu'l-envâr:** (mec.) Kadeh.
- **Ebu'l-gıyâs:** (mec.) Şarap.
- **Ediş, idhiş, idiş:** Kadeh.
- **Efsûn:** (mec.) Şarap.
- **Ejder:** Kadehten kinayedir.

- **Ekvâb-ı şarâb:** Şarap küpleri.
- **Elyak:** İnbikten iki kere çekilmiş rakı; şaraptan çekilmiş rakı.
- **Emrûdî kadeh:** Armut şeklinde bir kadeh cinsi.
- **Emvâc:** Dalgalar; şarap kadehinde veya küpünde şarabın hareket etmesi.
- **Encümen-i seher:** (mec.) Kadeh.
- **Engûr:** Üzüm. Mecâz-ı mürsel yoluyla şarap yerine de kullanılır.
- **Erdek şarabı:** Bir şarap çeşididir. Erdek, üzüm bağları ve şarabıyla meşhur bir yerdir.
- **Ergavân şarâbı, erguvân şarâbı:** Kırmızı renkli erguvan çiçeğinden yapılan, içene ferahlık verdiğine inanılan bir çeşit şaraptır. Şerbeti de sarhoşu ayıltır, mahmurluğu giderirmiş.
- **Ergavânî kadeh:** İçinde kırmızı şarap olan kadeh.
- **Evânî-i şarâb:** Şarap konulan kaplar; sürahi, küp, kadeh vb..
- **Evnû:** Şarap.
- **Fadîh:** Üzüm şırası; ham hurmadan yapılan şarap.
- **Fagfûr, fagfûrî:** Porselenden yapılan kadeh.
- **Felâtûn-ı hum-nîşîn [küpte oturan Eflatun]:** Şaraptan kinayedir.
- **Ferah-fezâ:** (mec.) Şarap.
- **Fercâm:** Şarap kadehi.
- **Ferkaf:** Şarap.
- **Fevvâre-i mey:** Şarabın çalkalanması; şarabın verdiği cesaret, kendinden geçme.
- **Feyhec:** Şarap.
- **Feyz:** Şaraptan kinayedir.
- **Feyz-i câvid, feyz-i neş'e:** Şarap.
- **Fıçı, fuçu:** Fıçı, içki kabı; içine şarap konulan, şarabın olgunlaşması için içinde bekletildiği ağaçtan yapılma kap.
- **Fıskiye:** Kadehten kinayedir.
- **Fışfış şarâbı:** Adı Evliya Çelebi'de geçen bir şarap cinsidir.
- **Fincan:** Rakı kabı; kadeh.
- **Fincân-ı fagfûr:** Cam, porselen kadeh.
- **Fota:** Şarap yapmaya yarayan uzun fıçı.
- **Fürûg:** Şarabın verdiği ışık; şarap içende meydana gelen açılma.
- **Fürûg-ı râh:** Şarabın ışığı, parlaklığı.

- **Fütâde:** Düşkün, müptela, biçare; şaraba düşkün olan.
- **Gabûk:** Akşam vakti içilen şarap. Sabûhun zıt anlamlısıdır.
- **Gam-zidâ-yı dil [gönül pasını silen]:** Kadeh.
- **Gareb:** Şarap.
- **Gasân:** Şarap.
- **Gassâle:** Sabahları içilen şarap; eski hekimlerin sabah içilmesini tavsiye ettikleri üç kadeh şarap. Divan şiirinde selâse-i gassâle şeklinde kullanımı yaygındır. Eskilere göre üç kadeh içki, insanın çekingenliğinden sıyrılmasına yardımcı olduğu için içki içme geleneğinde makbul sayılır.
- **Genc-i bî-renc, genc-i Cem, genc-i Kârûn, genc-i nihân:** Şarap küpü.
- **Gencîne-dâr:** Kadehten kinayedir.
- **Gevher:** Tortu.
- **Gevher-i cân:** Şarap.
- **Gevher-i pâk-i nâ-yâb:** Cur‘a.
- **Girdâp, gîtî-nümâ, gözlük:** Kadehten kinayedir.
- **Gulgul, gulgule:** Ağzı dar bir kaptan dökülen içki sesi; bir şeyin hareketinden, bir sıvının bir kaba boşaltılmasından çıkan ses; sürahiden kadehe şarap koyarken çıkan ses.
- **Gûre:** Koruk, olmamış ham üzüm.
- **Gûze, kûz, kûze:** Testi; şarap testisi.
- **Güher:** Şarap; kadeh.
- **Gül:** Şarap; (mec.) ayaksız kadeh.
- **Gül-i neşât, gül-i neş’e, gül-i nişât:** Üzüm şarabı; şarap.
- **Gül şarâbı:** Gülden yapılan şarap, likör.
- **Gül-âb:** (mec.) Şarap.
- **Gül-efsûn:** Büyülü, sihirli şarap.
- **Gül-fâm:** Gül kokulu şarap.
- **Gül-gûn:** Kadeh; mey.
- **Gül-gûn kümeyt:** Kırmızı şarap.
- **Gül-gûn şarap:** Kırmızı şarap.
- **Gümüş kal‘a:** Kadehten kinayedir.
- **Gümüş taht:** (mec.) Kadeh.
- **Hable:** Asma dalı, üzüm ağacı.

- **Habûk:** Akşamüzeri içilen şarap.
- **Hafîfü'r-rûh:** Hoşsohbet; şarap.
- **Hâk-pây-ı kadeh:** Dürd.
- **Halka:** Kadehten kinayedir.
- **Halle:** Şarap.
- **Hâm:** Şarabın köpük atmamış hâli.
- **Hamîr:** Tortu.
- **Hammâr:** Şarapçı, şarap yapan veya satan, meyhaneci; sâkî; tasavvufta yol gösteren, mürşit.
- **Hamr:** Şarap; sarhoş edici her türlü içki.
- **Hamr-ı humret-nümâ-yı safâ:** Şarap.
- **Hamriyye:** Şarabı öven kaside vs..
- **Handerîs:** Şarap; yıllanmış şarap.
- **Hâne-harâb [ev yıkan]:** (mec.) Şarap.
- **Hâniye:** Şarap.
- **Harâmî-zâde:** (mec.) Şarap.
- **Hâtem:** Kadehten kinayedir.
- **Hâtûn-ı Cem:** Şarap; şarap küpü.
- **Havcele:** Şarap şişesi; kadeh.
- **Havz-ı kevser:** (mec.) Şarap.
- **Hayât-ı câvidânî:** Şaraptan kinayedir.
- **Hemel şarâbı:** Adı Evliya Çelebi'de geçen bir şarap cinsidir.
- **Hîk-i şerâb:** Şarap tulumu.
- **Hilâlî kadeh:** Bir kadeh cinsi.
- **Hoş-güvâr:** (mec.) Şarap.
- **Hum:** Küp, şarap küpü.
- **Hum-ı bâde, hum-ı mey, hum-ı sahbâ:** Şarap küpü.
- **Hum-ı Eflâtûn:** Diyojen'in içinde yaşadığı küp; şarap küpü.
- **Hum-ı hüsrevânî:** Büyük kap; küp; sultani küp; çok büyük şarap küpü.
- **Humâr-âlûd:** Şaraptan dolayı şaşkın, kendinden geçmiş.
- **Humçe:** Küçük küp.

- **Humeyyâ:** Şarabın şiddeti ve istilası; çabuk sarhoş eden keskin şarap; şarabın verdiği sersemlik.
- **Humeyye'l-ke's:** Şarabın en şiddetli zamanı.
- **Hummâz şarabı:** Sözcük olarak Arapçadan dilimize giren hummâz, botanikte kuzukulağı bitkisini işaret etmektedir. Kuzukulağı ise, kırmızımtırak gövdeli, çiçekleri pembe renkli, yaprakları ok biçiminde bir bitkidir. Yaprakları ekşi lezzetleri nedeniyle, salata hâlinde sebze olarak yenir. Hummâz şarabı da, kaynaklardan elde edilen bilgiye göre kuzukulağı bitkisinden yapılan bir çeşit şaraptır.
- **Hûn:** (mec.) Şarap.
- **Hûn-ı bat, hûn-ı batt:** Şarap; kırmızı şarap.
- **Hûn-ı bed:** (mec.) Şarap.
- **Hûn-ı câm:** Şarap; kırmızı şarap.
- **Hûn-ı cân:** Kırmızı şarap.
- **Hûn-ı Cem:** Şarap.
- **Hûn-ı hâm:** Üzüm şarabı.
- **Hûn-ı horos, hûn-ı horûs [horoz kanı]:** Şarap.
- **Hûn-ı hum:** Şaraptan kinayedir.
- **Hûn-ı kebûter [güvercin kanı]:** Şarap; kırmızı şarap.
- **Hûn-ı rez [üzüm kanı]:** Şarap; üzümden yapılan şarap.
- **Hûn-ı siyâvuş, hûn-ı siyâvuşân [tan yerinin kırmızılığı]:** Şarap; kırmızı şarap; üzüm şarabı.
- **Hûn-ı şîşe, hûn-ı tâk:** Şarap.
- **Hûn-ı tezerv:** (mec.) Şarap.
- **Hunb:** Küp; şarap küpü; büyük testi.
- **Hurdâziyy:** Şarap.
- **Hurma şarâbı:** Hurmadan çekilen şarap.
- **Hurmet:** Şarabın haramlığı.
- **Hurşîd:** Şaraptan kinayedir.
- **Hurşîd-i subh:** Şaraptan kinayedir.
- **Hurtûm:** Çabucak sarhoşluk veren şarap; ezilmeden önce üzümden akan ilk şıra.
- **Hurûş:** Coşma; şarabın kabarması; şarabın çağıltısı.
- **Ibrık, ıvrık, ibrîk:** İçine içki konulan kap; su kabı, şarap kabı.
- **Islama şarâbı:** Adı Evliya Çelebi'de geçen bir şarap cinsidir.

- **İçki, içkü:** İçki; şarap sohbeti.
- **İksîr:** İçki; tortu; (mec.) şarap.
- **İksîr-i cân, iksîr-i hayât:** Şaraptan kinayedir.
- **İlaç:** (mec.) Şarap.
- **İnce şerâb:** Akışkanlığı fazla olan şarap.
- **'İneb:** Üzüm. Mecâz-ı mürsel yoluyla şarap yerine de kullanılır.
- **İpsime şarâbı:** Adı Evliya Çelebi'de geçen bir şarap cinsidir.
- **İsfend, isfent:** Saf ve kaliteli şarap; şarap.
- **İsî suyu:** Kaynaklarda tam karşılığına rastlanmayan bu terkip Hristiyanlıkta şarabın Hz. İsa'nın kanı olarak addedilmesi ve içilebilmesinden dolayı "şarap" anlamında kullanılmıştır.
- **İsm:** Günah; şarap.
- **Kab, kap:** İçki kabı; şarap kabı; kadeh.
- **Kabak:** İçki tası, içki kadehi; şarap kadehi. Eskiden su kabaklarına şarap konulurmuş.
- **Kabakulak:** Testi, sürahi; kadeh.
- **Kadeh:** Bardak, küçük bardak, içki bardağı.
- **Kadeh-i zer-nigâr:** Altın süslemeli kadeh.
- **Kadehçe:** Küçük kadeh.
- **Kadeh-peymâ:** Şarap içen.
- **Kâfir:** Kadehten kinayedir.
- **Kahve:** Kahve; şarap; içeni başka bir şey yiyip içmekten alıkoyan şarap.
- **Kan:** Şaraptan kinayedir.
- **Kandîd:** Şeker kamışından elde edilen şarap; şeker kamışından yapılmış şıra; rom.
- **Kandil:** Sarhoş; şarap sarhoşu; kadeh.
- **Kandîl-i pâk, kandîl-i safâ:** Kadeh.
- **Kanya:** Kadeh.
- **Kanzil:** Çok sarhoş; şarap sarhoşu.
- **Karâbe:** Büyük testi; şarap testisi.
- **Karkaf:** Sıradan şarap anlamına geldiği gibi, içene titreme veren, kemiklerde hafif bir sızlama yaratan şarap anlamına da gelir.
- **Karpuz şarâbı:** Adı Evliya Çelebi'de geçen bir şarap cinsidir.
- **Karûre:** Camdan yapılan kadeh.

- **Kâse:** Çanak; içki kadehi.
- **Kâse-i fagfûr:** Cam, porselen kadeh.
- **Kedû:** Şarap kabı; içki kabı; kadeh.
- **Kedû-nîme:** Şarap kadehi.
- **Kef-i terâzû:** (mec.) Kadeh.
- **Kehrübâyî şarâb:** Sarı renkli şarap.
- **Kelâcû:** Kadeh.
- **Kelfâ:** Şarap.
- **Kenderîş:** Yıllanmış şarap; içen kişinin aklını başından alıp sakalını yolduran şarap.
- **Kengeş-ayak:** Düğün ziyafetlerinde kullanılan kadeh.
- **Kerm:** Üzüm çubuğu; asma, bağ kütüğü.
- **Ke's:** Çanak, kadeh; şarap dolu bardak; bir bardak şarap.
- **Keştî:** Gemi şeklinde kadeh; şarap dolu kadeh.
- **Keştî-i bâde, keştî-i mey, keştî-i sahbâ:** Kayık biçiminde olan bardak, kadeh; şarap kadehi.
- **Keştî-i Nûh:** Altın veya gümüşten burgu şeklinde yapılan kadeh. Ağaçtan da yapılırdı ve bunları Rum abdalları kullanırdı.
- **Keştî-i zer:** Yaldızlı ve süslü kadeh.
- **Kevkebe-i reh-nümûn:** (mec.) Kadeh.
- **Kevser:** Tatlı ve temiz, saf şarap.
- **Kıf:** Kadeh, bardak.
- **Kındîd:** Misk, anber, kâfur; şeker; şarap; tatlı şarap.
- **Kındîr:** Şarap.
- **Kırâbe:** Sürahi, testi; kadeh.
- **Kırâbe-perdâz:** Sürahi boşaltıcı yani sürahi dolusu şarap içen, ayyaş.
- **Kızıl süci:** Kırmızı şarap.
- **Kızıldeli:** Şarap. Bektaşiler kırmızı şaraba kızıldeli derler.
- **Kilender:** Şarap ölçeği.
- **Kilindir:** Küçük testi.
- **Kimyâ-yı sa'âdet, kimyâ-yı sürûr:** Şarap.
- **Kimyâ-ger:** Şarap.
- **Koknâr şarâbı:** Adı Evliya Çelebi'de geçen bir şarap cinsidir.

- **Komandariye, komandariyye, kumandarya:** Bir içki türü; bir şarap cinsi.
- **Köhne şarâb:** Eskimiş, yıllanmış şarap.
- **Kûb:** Küp; şarap küpü.
- **Kudeyh:** Küçük kadeh, kadehçik.
- **Kuhl:** Şaraptan kinayedir.
- **Kulkul:** Bir şeyin hareketinden, bir sıvının bir kaba boşaltılmasından çıkan ses; sürahiden kadehe şarap koyarken çıkan ses.
- **Kupa:** Kadeh.
- **Kuru andız:** Çiğnendiğinde şarabın kokusunu giderir.
- **Kuşgözü şarap:** İnce ve berrak akan sular; berrak, duru şarap.
- **Kûz:** Kadeh, bardak, tas, çanak.
- **Kûzdere:** Uzun şarap şişesi.
- **Kûze:** Su testisi; kâse; testi, şarap testisi; bardak; kadeh.
- **Kümeyt:** Siyaha çalan kırmızı şarap; kırmızı şarap; koyu renkli şarap; rengi kırmızı-siyah olan şarap. Yelesi ve kuyruğu siyah doru ata da kümeyt denmektedir. Şairler bu kelime ile daima tevriye yaparlar.
- **Kümeyt-i bâde:** Siyaha çalan kırmızı şarap; kırmızı şarap.
- **Kümeyt-i neşât:** Siyaha çalan kırmızı şarap; şarap. Yelesi ve kuyruğu siyah olan doru ata da kümeyt denildiğinden kelime çoğu zaman tevriyeli olarak kullanılmıştır.
- **Küp:** Genellikle meyhanelerde bulunur ve içinde şarap saklanır.
- **Kütahya fincanı:** Çini, porselen kadeh.
- **La‘l:** Şarap; kadeh.
- **La‘l-i kabâ:** Şarap.
- **La‘l-i musaffâ:** Süzülme işleminden geçirilmiş ve içinde çok az tortu olan şaraptır.
- **La‘l-i müzâb:** Şarap.
- **La‘l-i nâb:** Su katılmamış şarap; saf şarap.
- **La‘l-i rengîn:** Şarap.
- **La‘l-i revân, la‘l-i seyyâl [akan la‘l]:** Kırmızı şarap; şarap.
- **La‘l-i rummânî:** Nar kırmızısı şarap; (mec.) şarap.
- **La‘l-i süfte:** Kırmızı şarap.
- **Lâk:** Tahta kadeh.
- **Lâle:** Şarap; (mec.) ayaklı kadeh; kadeh.

- **Lâle-gûn:** Kadehten kinayedir.
- **Lây:** Tortu; şarap tortusu; kadehin dibindeki çöküntü. Telve veya tortuyu su ile karıştırıp içerler veya öylece yerlermiş.
- **Letâfet-nümâ:** Cur'a.
- **Leyle'l-hamr:** Şarabın neşvesi ve sekr (sarhoşluk) verme başlangıcı.
- **Leymûn şarâbı, limon şarabı:** Limondan yapılan şarap; limondan yapılan likör.
- **Lezzet-i sahbâ:** Şarabın tadı.
- **Mâ-yı 'ineb:** Üzüm suyu; (mec.) şarap.
- **Mâ-yı tahûr:** Hem temiz hem de temizleyici şarap; şer'an içilmesine cevaz verilen, müsaade edilen içilecek.
- **Ma'den-i güher:** Şarap küpü.
- **Mâh-ı pertev-efşân:** Kadehten kinayedir.
- **Matla'u'l-envâr:** (mec.) Kadeh.
- **Mâ'ü'l-'ineb:** Üzüm suyu; şarap.
- **Mavûze şarâbı:** Adı Evliya Çelebi'de geçen bir şarap cinsidir.
- **Mâye-i cünûn:** (mec.) Şarap.
- **Mâye-dâr:** Tortu.
- **Mâziyye:** Şarap.
- **Mebhût:** Şarap içmekten dolayı hayrette kalmış, şaşmış.
- **Mel'ûn [lanetlenmiş]:** (mec.) Şarap.
- **Mercân kadeh:** Etrafı kıymetli taşlar ve mercanlarla işlenmiş, nakışlar ve resimlerle süslenmiş bir çeşit kadeh.
- **Merhaba şarabı:** Şarap ve kadeh anlamlarına gelmektedir. Merhaba aslında "Hoş geldin, safalar getirdin, merhaba!" anlamında bir ilgi ve hitap edatı iken daha sonra meyhaneye yeni gelen kişilere, "Hoş geldin!" makamında sunulan şarap kadehini ifade etmeye (merhaba kadehi) başlamış ve bu yaygın uygulama daha sonra "merhaba" sözcüğünde "Hoş geldin!" anlamı ile tevriyeli olarak kullanılan bir istiare kalıbı oluşturmuştur.
- **Merhem:** Tortu; (mec.) şarap.
- **Merhem-i zahm-ı gam:** Dürd.
- **Merhem-i zahm-rîş-i derûn:** Dürd.
- **Mesih suyu:** İmam suyu; papaz suyu; şarap.
- **Mest-i müdâm:** Şarap sarhoşu; daima sarhoş.

- **Mest-i sahbâ:** Şarap sarhoşu.
- **Meşmûle:** Şarap.
- **Mevc:** Dalga; şarap kadehinin veya küpünün üzerindeki dalgalar.
- **Mevc-i serâb:** Şaraptan kinayedir.
- **Mey:** Üzüm şarabı; şarap; içki; (mec.) kadeh. Son zamanlarda "rakı"ya da mey denilmiştir. Mey kalite açısından puhte, hâm, sırf ve âbdâr (sulu) olarak geçer.
- **Mey-i ahmer, mey-i al:** Kırmızı şarap.
- **Mey-i asfar, mey-i asfer:** Sarı renkli şarap.
- **Mey-i 'aşk:** Aşk şarabı.
- **Mey-i âteşîn:** Kırmızı şarap.
- **Mey-i atîk:** Yıllanmış şarap.
- **Mey-i bâkî:** Eğlenceler geceden sabaha kadar sürdüğünde, sabaha karşı kalan (artık) şarap.
- **Mey-i bî-gış:** Halis, saf şarap.
- **Mey-i câm:** Kadehteki şarap.
- **Mey-i dil-güşâ:** Gönül açan, iç açan şarap.
- **Mey-i dûşîne:** Bir gece önce içilmiş şarap.
- **Mey-i engûr:** Üzümden yapılan şarap.
- **Mey-i engübîn:** Bal şarabı.
- **Mey-i ergavân:** Kırmızı şarap.
- **Mey-i gül-fâm, mey-i gül-gûn, mey-i gül-renk [gül renkli şarap]:** Kırmızı şarap.
- **Mey-i hamrâ, mey-i sürh:** Kırmızı şarap.
- **Mey-i hoş-güvâr:** Lezzetli, tatlı şarap.
- **Mey-i köhne:** Yıllanmış şarap.
- **Mey-i kübrâ:** Su katılmamış, halis şarap.
- **Mey-i la'l, mey-i la'l-gûn:** Kırmızı şarap.
- **Mey-i mür:** Acı şarap.
- **Mey-i nâb:** Halis şarap; saf şarap; su katılmamış şarap.
- **Mey-i nahvet:** Gurur şarabı.
- **Mey-i râhat:** Şarap.
- **Mey-i revâk, mey-i rivâk:** Saf şarap; halis şarap; süzülmüş şarap.
- **Mey-i sâf:** Cur'a.

- **Mey-i sâf-ı mürevvak:** Saf, süzülmüş, durulmuş şarap.
- **Mey-i sâfî:** Su katılmamış, halis şarap.
- **Mey-i sâgar:** Şarap.
- **Mey-i sahbâ:** Kırmızı şarap.
- **Mey-i sâl-horde:** Yıllanmış şarap.
- **Mey-i sûfî-efgen:** Sufiyi yere seren şarap.
- **Mey-i sûsen:** Susam şarabı.
- **Mey-i şi‘râ-feş:** Kırmızı şaraptan kinayedir.
- **Mey-i yâkût-reng [yakut renkli şarap]:** Kırmızı şarap.
- **Mey-âşâm:** Şarap içen.
- **Mey-dân:** Şarap kabı.
- **Mey-efrûz:** Şarabın parlaklığı, aydınlığı.
- **Mey-gûn:** Şarap renginde olan, kırmızıya çalan, şarâbî.
- **Mey-hâr, mey-hâre, mey-hôr, mey-keş:** Şarap içen; içkici, ayyaş.
- **Mıhcam, mıhcama:** Şarap şişesi; kadeh.
- **Mıztâr, mistâr:** Eski, yıllanmış şarap.
- **Miftâh:** (mec.) Şarap.
- **Miftâhü’l-esrâr:** Şarap.
- **Mihr:** Şaraptan kinayedir.
- **Mihr-i rahşende:** Kadeh.
- **Mihr-i tâb:** Şaraptan kinayedir.
- **Mînâ:** İçki şişesi; şarap şişesi; cam, şişe, billur, mine.
- **Mir’ât:** Kadehten kinayedir.
- **Misket şarâbı:** Güzel kokulu misket üzümünden yapılan şarap.
- **Mubattan:** Büyük karınlı şarap küpü.
- **Mûg-beçenin dâderi [meyhaneci çırağının kardeşi]:** (mec.) Şarap.
- **Muhtesib:** Şarap içenleri yakalayan, şarap içmeyi meneden görevliler.
- **Mukalkal:** Şarap.
- **Munkur:** İçki kabı; büyük kadeh.
- **Mu‘rak:** Şarap.
- **Musa‘ad:** Kaynatılmış şarap; kaynatılarak arıtılmış şarap.

- **Mustâr:** Çok sert ve keskin şarap; Rumcada ekşimiş şarap anlamına geldiği gibi, Suriye lehçesinde ilk çıkan üzümden taze sıkılan şarap anlamına da gelir.
- **Muşa‘şa‘a:** Şarap; su katılmış şarap.
- **Mutallâ piyâle:** Yaldızlı kadeh.
- **Müdâm, müdâme:** Cevherî şarap; şarap; uzun süre fıçıda kalan yıllanmış şarap.
- **Mühr-i Süleymân:** (mec.) Kadeh.
- **Mül:** Şarap.
- **Mülevven gül-âb:** Şarap.
- **Mümsik şarap:** Misket üzümünden yapılan şarap.
- **Mürr-i sâfî:** (mec.) Şarap.
- **Müselles:** “Üçte biri kalıncaya kadar kaynatılıp damıtılmış şarap; üç kere tasfiye olunarak çekilmiş bir cins şarap; taze şaraba bazı otlar karıştırılarak üç kere tasfiye olunup çekilen şarap” anlamındadır. Eskiler, üçte ikisi buharlaştırıldıktan sonra kalan şarabı helal sayarlardı. Müselles içilmesi haram sayılmaz. Müsellese selâse de denmektedir.
- **Müstebâ:** Su katılmamış saf şarap.
- **Müstehtir:** Sürekli şarap içen, ayyaş.
- **Mütra‘a:** Şarap; kadeh.
- **Nâcûd:** Büyük kadeh; şarap kadehi; iyi şarap, fıçıdan çıkarılan ilk şarap.
- **Nâkis:** Ekşi şarap.
- **Na‘na‘:** Nâne. Çiğnendiğinde şarabın kokusunu giderir.
- **Nâr:** Şaraptan kinayedir.
- **Nâr-ı mecûsî:** Şaraptan kinayedir.
- **Nârdenk şarâbı:** Adı Evliya Çelebi’de geçen bir şarap cinsidir. Nar, erik, kızılcık, elma gibi bazı meyvelerden çıkarılan ekşi pekmeze de bu ad verilir. Nârdek şerbeti olarak da bilinir, tadı ekşi bir şerbettir.
- **Nebîd, nebîz:** Hurma veya arpadan yapılan bir çeşit içki; şarap; hurma, kuru üzüm, bal, buğday vs.den yapılan içeceklere verilen genel ad olduğu gibi, bunlardan yapılan şaraba da denir.
- **Neşât-âver [sevinç getiren], neşât-bahş [sevinç, neşe bağışlayan], neşât-efzâ [sevinç arttıran], neşât-engîz [sevinç uyandıran]:** (mec.) Şarap.
- **Nev-bâde:** Taze şarap.

- **Nîlûfer şarabı:** Bu şarap tedavi amacıyla kullanılırmış. Çiçek çıkaranlara nîlûfer şarabı verirlermiş.
- **Nûhî şarâb:** Yıllanmış şarap.
- **Nûr:** (mec.) Şarap.
- **Nûr-ı çeşm:** (mec.) Şarap.
- **Nûr-âverî:** Cur'a.
- **Nûr-efşân:** Kadehten kinayedir.
- **Nûş-dârû:** Panzehir; (mec.) şarap.
- **Nûşîne:** Tatlı şarap.
- **Nühâ:** Şişe; kadeh; bardak.
- **Öküz topuğu:** Bir çeşit büyük ayaklı kadeh.
- **Pâd-zehr, panzehir:** Panzehir; şarap.
- **Pâkend:** Şarap.
- **Papaskarası, papazkarası:** Papazkarası adlı üzüm cinsinden yapılan bir tür kırmızı şaraptır. Bu şarap, güzel kokuludur. Aynı üzümden çekilen rakıya da bu isim verilmiştir.
- **Pâsbân:** Kadehten kinayedir.
- **Peymâne:** Kadeh; şarap kadehi; büyük kadeh.
- **Peymâne-i la'l-gûn:** Kırmızı şarapla dolu kadeh.
- **Pîr-i dihkan:** (mec.) Yıllanmış şarap.
- **Pîr-i mugânın duhteri [meyhanecinin kızı]:** (mec.) Şarap.
- **Pîr-i sâl-hurde, pîr-i sâl-hürde:** (mec.) Eski, yıllanmış şarap.
- **Piyâle:** Şarap kadehi; kadeh, bardak; ayaklı kadeh; içi şarap dolu kadeh.
- **Piyâle-i sîmîn:** Gümüş kadeh.
- **Puhte:** Pişmiş ve kaynaması tam olmuş şarap.
- **Puhte şarap:** Olmuş, olgunlaşmış, eskimiş şarap.
- **Pür-cûş:** Şaraptan kinayedir.
- **Pürüz:** Cur'a, yudum.
- **Râf:** Şarap.
- **Râh:** Şarap; insana rahatlık veren güzel kokulu şarap.
- **Râh-ı müdâm:** Şarap.
- **Râh-ı reyhân:** Fesleğenle kokulandırılmış şarap.

- **Râhat:** Şarap.
- **Râhat-dih [rahatlık veren]:** (mec.) Şarap.
- **Rahîk, ruhâk:** Halis şarap; şarap; duru ve temiz şarap; [kızıl renkli] duru ve temiz şarap; yıllanmış iyi şarap.
- **Rahşân:** (mec.) Şarap.
- **Rakı şarâbı:** Adı Evliya Çelebi'de geçen bir şarap cinsidir.
- **Rasâtûn, resâtûn:** Üzüm ve baldan elde edilen bir şarap türü; keskin şarap.
- **Ratl, rıtl:** Büyük kadeh; okkalık kadeh; ağır ve dolu kadeh; litreye yaklaşan bir sıvı ölçeği.
- **Ratl-ı girân, rıtl-ı girân:** Büyük ağır kadeh; iri ve dolu kadeh. Bu tür büyük kadehler bezmde sâkî tarafından ortada dolaştırılır ve içindeki içkiden herkese bir yudum sunulur.
- **Râvek-i hum:** Saf şarap.
- **Râzıkî:** Razakî üzümü; beyaz üzümden (razakî) yapılan şarap.
- **Râzıkıyye:** Şarap.
- **Rehzen:** Kadehten kinayedir.
- **Revgan-ı mey:** Şarap.
- **Revnak:** Kadehten kinayedir.
- **Reyâh:** Şarap.
- **Reyhânî:** Kokulu bir şarap cinsidir.
- **Reyne:** Şarap.
- **Rez:** Üzüm.
- **Rîzân:** Dökülen, akan şarap.
- **Rom, rûm:** Rom; bir çeşit içki; keskin şarap. Bu kelime tevriyeli olarak kullanılır.
- **Rûh:** Muhtelif çiçeklerden çekilen, derecesi yüksek rakı; iksir; gül, menekşe, nane gibi çiçeklerden çekilmiş içki, şarap. Kelime genellikle tevriyeli olarak kullanılır.
- **Rûh-ı revân:** Şarap.
- **Rûh-ı sânî:** Şarap; rakı.
- **Rummân şarâbı:** Adı Evliya Çelebi'de geçen bir şarap cinsidir.
- **Rûşen:** Şarap; kadeh.
- **Rüsûb, rüsûbü'l-hamr:** Tortu, çöküntü; şarap tortusu.
- **Sabûh:** Geceden artıp kalan ve mahmurluk sökmek, neşe tazelemek için sabahleyin içilen şarap; mahmurluk bozan içki.

- **Sabûh-âşâm:** Sabûh denilen şarabı içen.
- **Sabûhî:** Geceden artıp kalan ve mahmurluk sökmek, neşe tazelemek için sabahleyin içilen şarap; mahmurluk söken ayyaş; sabah içkisiyle ilgili.
- **Sâf:** Şarap; şarabın üstü, yüzü.
- **Safâ-yı müdâm:** Şarap zevki.
- **Sâfiyetü'l-edîm:** Rengi kan kırmızısına çalan şarap.
- **Sâgar:** Kadeh; içki bardağı; süzülmüş şarap.
- **Sâgar-ı keşîde:** Çekilmiş, içilmiş şarap.
- **Sâgar-ı mercân:** Kırmızı şarap dolu kadeh.
- **Sâgar-ı mînâ, sâgar-ı zücâc:** Cam kadeh.
- **Sâgar-ı sahbâ:** Şarap kadehi.
- **Sagrak, sağrak:** Bardak, maşrapa, tas; sürahi; kadeh.
- **Sağrak sürmek:** Kadeh dolaştırmak.
- **Sahbâ:** Kırmızı şarap; şarap; beyaz üzümden yapılan şarap; rengi kırmızıya çalan sarı renkli şarap; rengi beyaza çalan şarap; siyah renkli şarap.
- **Sahbâ-yı âteşîn:** Kırmızı şarap.
- **Sahbâ-yı gül-gûn:** Gül renkli, kırmızı şarap.
- **Sahbâ-yı hamrâ:** Kırmızı renkli şarap.
- **Sakız şarabı:** Sakız Adası üzüm bağları ve şarabıyla meşhurdur.
- **Salsâl, selsâl:** İçimi kolay şarap; hafif şarap.
- **Sarhad:** Şarap.
- **Sebî'e:** "İçmek için satın alınan şarap" anlamına gelen Arapça bir kelimedir.
- **Sebû:** Testi, büyük şarap kabı; şarap testisi.
- **Segrâk:** Büyük kadeh.
- **Seker:** Şarap.
- **Sekr:** Sarhoş olmak; sarhoşluk; şarap.
- **Selâse:** Müselles şarap.
- **Selâse-i gassâle:** Aç karnına veya tok karnına içilen üç kadeh şarap. Aç karnına mideyi temizlemek, iştahı açmak için; tok karnına hazmı kolaylaştırmak için içilir. Ayrıca içkideki ilk üç kadehe de denir ki üçüncü kadehten sonra artık perva kalmaz.
- **Semm-i Bâbilî [Babil zehri]:** Şarap.
- **Ser-çeşme:** Şarap.

- **Serû:** İçki kadehi.
- **Sevîk:** Şarap.
- **Sırça sarây:** (mec.) Kadeh.
- **Sırf:** Su katılmamış halis şarap; şarap içmek.
- **Sibâ:** Şarap.
- **Sifâl:** Çanak, çömlek; kadeh; içki çanağı; testi ve benzeri toprak eşya parçaları; fıstık, badem, ceviz kabuğu. Eski ayyaşlar bununla içki içerlermiş.
- **Sîgî:** Şarap.
- **Sorkut:** Cur'a, yudum.
- **Sorma, surma, sürme:** Şarap; bira.
- **Su'd:** Topalak dedikleri bitki köküdür. Çiğnendiğinde şarabın kokusunu giderir.
- **Surâhî:** Su şişesi; şarap şişesi.
- **Süci, sücü, süçi, süçig:** Şarap; içki içme.
- **Süfl:** Çöküntü, tortu.
- **Süfl-i şerâb:** Şarap tortusu.
- **Sülâf, sülâfe:** Üzümden çekilmiş çok halis şarap; şarap; henüz sıkılmamış üzüm ve hurmadan akan şıra; şarabın oluşmuş ilk hâli, taze şarap.
- **Sürh-âb:** Kırmızı su; kan ve şarap.
- **Şâh:** Kadeh.
- **Şâh-dârû:** Şarap.
- **Şahne, şıhne:** Şarap içenleri yakalayan, şarap içmeyi meneden görevliler.
- **Şampanya, şanpanya:** Bir şarap cinsi, köpüklü şarap.
- **Şarâb, şerâb:** İçilecek şey; şarap; tahammür etmiş, içeni sarhoş eden üzüm suyu; üzüm veya başka meyvelerin sularını belli usullerle mayalandırmak suretiyle elde edilen alkollü içki. Şarap, tedavi için de kullanılmaktadır. Fazla işret edenler mahmurluklarını sökmek ve mide ağrılarını geçirmek için şarabı tekrar içerler.
- **Şarâb-ı bî-gaş, şarâb-ı bî-gış, şerâb-ı bî-gaş:** Hilesiz ve katıksız şarap.
- **Şarâb-ı câvidânî:** Sonsuzluk şarabı.
- **Şarâb-ı cül, şerâb-ı cül:** Gül şarabı.
- **Şarâb-ı çekîde:** Daha çok rakı yapımında kullanılan damıtma metodunun şarap için de uygulandığını gösteren bir şarap çeşididir.
- **Şarâb-ı dil-güşâ:** Gönle ferahlık veren, içeni neşelendiren şarap.
- **Şarâb-ı engûr, şarâb-ı engür:** Üzüm şarabı.

• **Şarâb-ı ergavân, şarâb-ı ergavânî, şarâb-ı erguvân, şarâb-ı erguvânî, şarâb-ı ergavân-reng, şarâb-ı erguvân-renk, şerâb-ı ergavânî:** Erguvan rengindeki, kırmızı şarap.

• **Şarâb-ı gül-fâm, şarâb-ı gül-renk, şarâb-ı lâle-gûn, şerâb-ı gül-fâm:** Kırmızı şarap.

• **Şarâb-ı hânegî:** Evde yapılan şarap.

• **Şarâb-ı hoş-güvâr:** Hoş içimli, lezzetli şarap; tatlı ve sindirimi kolay şarap; baş ağrısı vermeyen şarap.

• **Şarâb-ı kevser, şerâb-ı kevser:** Kevser şarabı.

• **Şarâb-ı köhne:** Eskimiş, yıllanmış şarap. Şarap ne kadar küpte kalırsa ve eskirse o kadar sertleşir.

• **Şarâb-ı la'l, şarâb-ı la'l-fâm, şarâb-ı la'l-gûn:** Kırmızı şarap.

• **Şarâb-ı lâ-yezâlî:** Bitimsiz şarap.

• **Şarâb-ı mevhûm:** Laleye denir. Lale şarapla dolu kadehe benzer, ama içi boş olduğu için böyle denir.

• **Şarâb-ı musaffâ:** Saf şarap.

• **Şarâb-ı mürevvak, şerâb-ı mürevvak:** Süzülmüş şarap; halis şarap; saf şarap.

• **Şarâb-ı nâb, şerâb-ı nâb:** Halis şarap; katkısız şarap.

• **Şarâb-ı Nûhî, şerâb-ı Nûhî:** Bin senelik eski şarap; yıllanmış şarap.

• **Şarâb-ı portakal:** Portakal şarabı.

• **Şarâb-ı rummânî, şarâb-ı rümmânî, şerâb-ı rummânî:** Nar renginde kırmızı şarap.

• **Şarâb-ı sabûh:** Geceden kalan içki mahmurluğunu gidermek amacıyla sabah vakti içilen şarap.

• **Şarâb-ı safâ:** Zevk, sefa veren şarap.

• **Şarâb-ı sâfî:** Katkısız, saf şarap.

• **Şarâb-ı sırf:** Katıksız şarap.

• **Şarâb-ı sûsen:** Sûsen şarabı.

• **Şarâb-ı şi'râ-feş:** Kırmızı şarap.

• **Şarâb-ı tahûr, şerâb-ı tahûr:** Hem temiz hem de temizleyici şarap; şer'an içilmesine cevaz verilen, müsaade edilen içilecek; cennet şarabı. Tasavvufi anlamda da kullanılır.

• **Şarâb-ı telh:** Acı şarap.

• **Şarâb-ı tîz:** Keskin şarap.

- **Şarâb-ı Yehûd:** Yahudiler şarabı gizlice içtiği için gizli içilen şaraba şarâb-ı Yehûd denir.
- **Şaraba tuz katmak:** Şaraba tuz katılırsa sirke olur ve haram olmazmış.
- **Şarabı diz çökerek içmek:** Müslümanların ekmek ve tuza hürmet ettikleri gibi şarabı da diz çökerek veya oturarak içmeleri âdettenmiş.
- **Şarâbı mehtaba bırakmak:** Yeni şarap, gece vakti ayaza bırakılırsa (ayazlatılırsa) sâfîleşeceği, sertleşeceği zannedilirmiş.
- **Şarâb-âgîn:** Şarapla dolu, şarapla doldurulmuş (kadeh).
- **Şarâb-âşâm, şarâb-hâr:** Şarap içen.
- **Şarâb-hâne:** Şarap evi, şarap yapılan veya satılan yer, meyhane; büyük şarap fıçısı.
- **Şarâbî:** Şarap içen; şarapçı; kırmızı şarap renginde olan.
- **Şarâbiyye:** Şarabı öven kaside vs..
- **Şârib-i hamr:** Şarap içen, sarhoş.
- **Şâribü'l-leyl ve'n-nehâr:** Gece gündüz şarap içen, sarhoş olan.
- **Şeb-çerâg:** Kadeh; şarapla dolu kadeh.
- **Şehd-âbe:** Bal şerbeti; (mec.) şarap.
- **Şem':** Mum; şarap.
- **Şem'a-i bî-duhân:** Cur'a.
- **Şemûl:** Soğuk şarap. Kokusuyla insanın her tarafını kapladığı için bu isimle anılan şarap türüdür. Şimal rüzgârı gibi serin bir esinti verdiği için bu şekilde adlandırıldığı da söylenir.
- **Şemûs:** Çok keskin şarap.
- **Şenn:** Şaraba su karıştırma.
- **Şerbet:** Sözlüklerde "içilecek tatlı şey" anlamına gelen kelime divan edebiyatında "şarap" yerine kullanılmıştır.
- **Şeyh:** Kadehten kinayedir.
- **Şifâ:** (mec.) Şarap.
- **Şîre:** Şıra; şarap; boza ile haşiş suyundan yapılmış şarap; küçük kadeh.
- **Şîre-i engûr:** Üzüm suyu; şarap. Üzüm suyu, sıkıldıktan yedi gün sonra şıra adını alır ve az da olsa sarhoşluk verir.
- **Şîşe:** Şarap şişesi; kadeh.
- **Şîşe-i feyz:** Feyz kadehi; feyz şarabı.
- **Şu'le-i cevvâl, şu'le-i cevvâle:** Kırmızı şarap; şarap.

- **Şu‘le-fürûz:** Şaraptan kinayedir.
- **Şürb:** İçmek; şarap içmek.
- **Şürb-i hamr:** Şarap içmek.
- **Şürb-i müdâm:** Devamlı içme; şarap içme.
- **Şürb-i Yahûd, şürb-i Yehûd:** Yahudi’nin şarap içmesi, gizli şarap içmek. Güya Yahudiler şarabı severler, ama onu gizli içerlermiş. Böylece Hristiyanların şarap içme âdetine uymamış olurlarmış. Terkipler “yasak günlerinde gizli şarap içmek” anlamına da gelmektedir. Şairler özellikle içki yasağı olduğu dönemlerde, gizli mahzenlerde şarap içme âdetini bu şekilde ifade ederler. İslam’a göre şarabın küllisi haram iken Hristiyanlık ve Musevilikte çok içip sarhoş olmak haramdır. Yahudilerin şarabı az içmesinin sebebi bu olsa gerektir.
- **Tâb, tâb-nâk:** Şaraptan kinayedir.
- **Tahmîr:** Şarabın mayalanması.
- **Tahûr:** (mec.) Şarap.
- **Tâk:** Asma, üzüm kütüğü, asma dalı.
- **Talle:** Tatlı şarap.
- **Tâmûr:** Şarap.
- **Tâs:** Tas; su kabı; şarap kadehi.
- **Taze şarap:** Yeni yapılmış, yeni sıkılmış şarap.
- **Tefâğ:** Kırmızı şarap.
- **Telh-âbe [acı su]:** (mec.) Şarap.
- **Terâzû, terâzû-yı âb:** (mec.) Kadeh.
- **Tesbîh:** Kadehten kinayedir.
- **Tılâ’:** Meyve suyu ve şıranın üçte ikisinin buharlaşıncaya kadar kaynatılmasıyla elde edilen şarap; şarap.
- **Tib‘:** Şarap.
- **Tîg-ı Efrâsiyâb [Efrâsiyâb’ın kılıcı]:** (mec.) Şarap kâsesinin parıltısı.
- **Tîre-dil:** (mec.) Şarap küpü.
- **Tiryâk-i a‘zam:** Şaraptan kinayedir.
- **Tiryâka:** Şarap.
- **Tohm-ı işret-nümâ:** Cur‘a.
- **Tulum:** Tulum; şarap konulan kap.
- **Turd:** Kadeh.

• **Turnagözü şarap:** Özel olarak turnagözü şarabı adında bir içki türüne rastlanmadığını, "ince ve berrak akan sular" için bu tabirin kullanıldığını söyleyen kaynakların aksine bu şarabın anlamını "berrak, duru şarap" olarak veren kaynaklar da vardır.

• **Tut şarâbı:** Adı Evliya Çelebi'de geçen bir şarap cinsidir.

• **Tûtî-i sebz:** (mec.) Camdan yapılan şarap şişesi.

• **Tûtiyâ:** Şaraptan kinayedir.

• **Ubûk:** Akşamdan içilen şarap.

• **Ûd-ı râtıb:** Hoş kokulu bir ağaç köküdür, çiğnendiğinde şarabın kokusunu giderir.

• **Uhdü'l-meserret, uhtü'l-meserret [sevincin kız kardeşi]:** İçki; (mec.) şarap.

• **'Ukâr:** Kırmızı şarap; şarap; yıllanmış, yıllarca fıçıda beklemiş şarap.

• **Unnâb şarabı:** Kırmızı, güzel kokulu bir dağ yemişi olan unnâbdan yapılan şarap. Unnâb şarabı pek makbuldür.

• **Unûşe:** Şarap.

• **Usâre:** Özsu, sıkılan şeylerden çıkan su; şırası veya yağı alınmak için sıkılan şey; içki.

• **Uskûre:** Kadeh.

• **Ümm-i fücûr [sefihlik, günahkârlık anası]:** (mec.) Şarap.

• **Ümmü'd-dehr [zamane anası]:** İçki; şarap.

• **Ümmü'l-fesâd [fesadın anası]:** (mec.) Şarap.

• **Ümmü'l-habâis [kötülüklerin anası]:** İçki; şarap. "İçki, kötülüklerin anasıdır." anlamındaki hadisten kinayedir.

• **Ümmü'l-kerm:** Şarap.

• **Ümmü'l-Leylâ:** Şarap.

• **Üzüm suyu:** Şarap.

• **Veşnâb, vişnâb:** Saf, halis, kırmızı renkli şarap.

• **Vîn:** Siyah üzüm şarabı.

• **Yâkût:** Şaraptan kinayedir.

• **Yâkût-ı ahmer, yâkût-ı hamrâ, yâkûtetü'l-hamrâ [kırmızı yakut]:** (mec.) Şarap.

• **Yâkût-ı müzâb [erimiş yakut]:** Kırmızı şarap.

• **Yâkût-ı revân [akan yakut; yürüyen yakut]:** Kırmızı şarap.

• **Yâkût-ı seyyâl, yâkût-ı seyyâle, yâkûtetü's-seyyâle [akan yakut]:** (mec.) Kırmızı şarap; şarap.

• **Yem-i sahbâ:** Şarap denizi; deniz gibi dalgalanan şarap kadehi ya da küpü.

- **Zarf-ı bâde, zarf-ı şarâb, zurûf-ı bâde, zurûf-ı şarâb:** Şarap kabı, şarap kapları.
- **Zarî‘:** Duru şarap.
- **Zebîb:** Kuru üzümden çekilen rakı, şarap.
- **Zehr-âbe [zehir gibi acı su, zehirli su]:** (mec.) Şarap.
- **Zencebîl:** Şarap.
- **Zencefil:** Şaraba tat ve koku vermesi için kadehteki şarabın üzerine konur.
- **Zer:** Şaraptan kinayedir.
- **Zer-âb:** Beyaz şarap.
- **Zercûn:** Şarap.
- **Zerecûn, zer-gûn:** Altın renginde şarap; üzüm bağı; asma çubuğu.
- **Zerkâ:** Şarap.
- **Zevrak:** Kayık; zemzem şişesi; pul şişesi; gemi, kayık şeklinde kadeh.
- **Zevrakçe:** Küçük kadeh.
- **Zinde-dil:** Yüreği canlı olan, uyanık; şarabın verdiği canlılık.
- **Zukk:** Şarap.
- **Zücâc:** Cam, kadeh.
- **Zükre:** Küçük şarap tulumu.

KAYNAKÇA

Ahterî Mustafa Efendi (2009). *Ahterî-i kebir*. H. A. Kırkkılıç ve Y. Sancak (haz.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Akbulut, İ. (2003). İslam hukukunda suçlar ve cezalar. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 52(2), 167-181. http://auhf.ankara.edu.tr/dergiler/auhfd-arsiv/AUHF-2003-52-01/AUHF-2003-52-01-Akbulut.pdf. Erişim tarihi: 29.01.14.

Ana britannica genel kültür ansiklopedisi (2004). "Şarap" maddesi (C 20, s. 270-271). İstanbul: Ana Yayıncılık.

Arslan, M. (2003). *Aynî Sâkînâme*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Arslan, M. (2012). *Osmanlı edebiyat-tarih-kültür araştırmaları-1 sâkî-nâmeler*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Aydın, A. (2011, Bahar). Hanyalı Nûrî Osman'ın Sâkî-nâmesi. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 1, 1(1), 167-191. http://www.bingol.edu.tr/media/22754/sayi1.pdf. Erişim tarihi: 25.11.13.

Aziz b. Erdeşir-i Esterâbâdî (1990). *Bezm u rezm* (M. Öztürk, çev.). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Bahadır, S. C. (2013a). *Divan edebiyatında şarap ve şarapla ilgili unsurlar*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Bahadır, S. C. (2013b, Ocak). Şarap yasağının XVI. yüzyıl divanlarındaki izleri ve Kanunî Sultan Süleyman dönemi şarap yasağı. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 5, 71-101. http://www.sbe.ktu.edu.tr/sbe2/dosya/E_Dergi_5.pdf. Erişim tarihi: 25.01.14.

Baş, M. Ş. (2012). Aşkî Mustafa Efendi'nin hayatı eserleri ve sâkînâme mesnevîsi. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 35, 249-280. http://www.turkislamedebiyati.com/dosyalar/File/aski_mustafa_efendinin_hayati_eserleri_ve_sakiname_mesnevisi_DE%C3%9C%C4%B0FD_XXXV_2012.pdf. Erişim tarihi: 25.11.13.

Bozkurt, N., Demirci, K., Baktır, M. ve Tosun, M. (2000). "İçki" maddesi. *DİA* (C 21, s. 455-464). İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları.

Büyükyıldırım, A. (2009). Kâşif ve Sâkî-nâmesi. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi,* Prof. Dr. Hüseyin Ayan Özel Sayısı, 39, 763-776.

Canım, R. (1990). "Sâkînâme" maddesi. *Türk dili ve edebiyatı ansiklopedisi* (C 7, s. 433-437). İstanbul: Dergâh Yayınları.

Canım, R. (1998). *Türk edebiyatında sâkînâmeler ve işretnâme*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Canım, R. (2001). *Türk dünyası ortak edebiyatı Türk dünyası edebiyat kavramları ve terimleri ansiklopedik sözlüğü* (C 1). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Canım, R. (2011). *Divan edebiyatında türler*. Ankara: Grafiker Yayınları.

Canım, R. ve Karaismailoğlu, A. (2009). "Sâkînâme" maddesi. *DİA* (C 36, s. 13-15). İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları.

Cebecioğlu, E. (2009). *Tasavvuf terimleri ve deyimleri sözlüğü*. İstanbul: Ağaç Kitabevi.

Cöntürk, H. (2012). *Divan şiiri üstüne denemeler*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Çaldak, S. (2010). Câmî'nin El-Kasidetü'l-Hamriyye şerhi. S. Çaldak ve İ. H. Tuğluk (ed.). *Adıyaman Üniversitesi Ulusal Eski Türk Edebiyatı Sempozyumu (15-16 Mayıs 2009)* (s.173-182). Ankara: Sözkesen Matbaacılık.

Çavuşoğlu, M. (2006). *Divanlar arasında*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Çeneli, İ. (1972, Mayıs). Türk edebiyatında sâkî-nâmeler. *Türk Kültürü Dergisi*, 10(115), 427-429.

Çınar, B. (2002, Güz). Tıflî Ahmed Çelebi ve Sâkinâmesi. *Türklük Bilimi Araştırmaları (TÜBAR)*, 12, 111-154.

Devellioğlu, F. (2004). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.

Doğan, M. N. (2008). Divan şiirinde şarap metaforları. *İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 38(38), 63-98. http://www.iudergi.com/tr/index.php/turkdili. Erişim tarihi: 23.09.13.

Eliaçık, M. (2011). Tayyar Mahmud Paşa-yı Samsunî'nin Sâkînâmesi. *Samsun Sempozyumu (13-16 Ekim 2011).* Samsun. http://www.samsunsempozyumu.org/Makaleler/1470826377_02_Prof.Dr.Muhittin%20Elia%C3%A7%C4%B1k.pdf. Erişim tarihi: 06.05.13.

Fehîm-i Kadîm Dîvânı (1991). T. Üzgör (haz.). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Gürgendereli, M. (2002, Haziran). Hasan Dâniş Beğ'in Sâkînâmesi. *Türk Kültürü*, 40(470), 335-340.

Harmancı, M. E. (2011). Bir eskatoloji miti olan tufandan klasik Türk şiirinde şarap metaforuna. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 7, 57-68. http://www.devdergisi.com/Makaleler/1355229036_4.pdf. Erişim tarihi: 13.05.14.

İnalcık, H. (2007). Klasik edebiyat menşei: İranî gelenek, saray işret meclisleri ve musâhib şâirler. T. S. Halman vd. (ed.). *Türk edebiyatı tarihi* (C 1, s. 233-294). İstanbul: T.C. Turizm ve Kültür Bakanlığı Yayınları.

İpekten, H. (1999). [Divan] şairlerin[in] toplantı yerleri: meyhaneler. M. Kalpaklı (haz.). *Osmanlı divan şiiri üzerine metinler* (s. 224-228). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Kanar, M. (2010). *Farsça-Türkçe sözlük*. İstanbul: Say Yayınları.

Karahan, A. (1980). "Sâkînâme" maddesi. *Türk ansiklopedisi* (C 28, s. 66-68). Ankara: Millî Eğitim Basımevi.

Karaismailoğlu, A. (1991). *İran edebiyatında sâkînâmeler*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.

Karaismailoğlu, A. (1992). İran edebiyatında sâkînâmeler. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, 1-9.

Kaya, B. A. (2000). Azmî-zâde Hâletî'nin Sâkî-nâmesi. *Journal of Turkish Studies (Türklük Bilgisi Araştırmaları)*, Agâh Sırrı Levend Hâtıra Sayısı II, Harvard University, 59-106.

Kesik, B. ve Baka, Ş. (2013, Bahar). Bağdatlı Zihnî'nin Sâkî-nâmesi. *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8(4), 957-968. http://www.turkishstudies.net/Makaleler/1020232698_56KesikBeyhan-edb-957-968.pdf. Erişim tarihi: 23.01.14.

Kortantamer, T. (1997). *Nev'i-zâde Atâyî ve Hamsesi*. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Kortantamer, T. (2004). Sâkinâmelerin ortaya çıkışı ve gelişimine genel bir bakış. *Eski Türk edebiyatı makaleler* (s. 190-198). Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Kut, G. (1999). Divan edebiyatında bezm, âlât-ı bezm ve âdab-ı sohbet. *Osmanlı ansiklopedisi* (C 9, s. 616-629). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Kuzubaş, M. (2009). *Sâkînâme Nev'i-zâde Atâyî*. Samsun: Etüt Yayınları.

Levend, A. S. (1984a). *Divan edebiyatı kelimeler ve remizler mazmunlar ve mefhumlar*. İstanbul: Enderun Kitabevi.

Levend, A. S. (1984b). *Türk edebiyatı tarihi* (C 1). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Mengi, M. (1985). *Divan şiirinde rindlik*. Ankara.

Mengi, M. (1990, Mayıs). İşret-nâme-i Mesîhî üzerine. *Erdem Dergisi*, 6(17), 419-436.

Nef'î Divânı (1993). M. Akkuş (haz.). Ankara: Akçağ Yayınları.

Okumuş, S. (2009, Kış). Benlizâde İzzet Mehmed Bey'in Sâkînâmesi. *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 4(2), 867-877. http://www.turkishstudies.net/Makaleler/1464764601_34okumuşsait.pdf. Erişim tarihi: 23.02.11.

Onay, A. T. (2000). *Eski Türk edebiyatında mazmunlar ve izahı*. C. Kurnaz (haz.). Ankara: Akçağ Yayınları.

Özdemir, H. (1993). Şarabın icadı ve dört vasfı. *Türkoloji Dergisi*, 11, 135-160.

Özkırımlı, A. (1982). "Saki" ve "Sâkinâme" maddeleri. *Türk edebiyatı ansiklopedisi* (C 4, s. 1011-1012). İstanbul: Cem Yayınevi.

Öztekin, Ö. (2006). *XVIII. yüzyıl divan şiirinde toplumsal hayatın izleri: divanlardan yansıyan görüntüler*. Ankara: Ürün Yayınları.

Pakalın, M. Z. (1971). *Osmanlı tarih deyimleri ve terimleri sözlüğü* (C 1). İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.

Pala, İ. (2002). *Ansiklopedik divân şiiri sözlüğü*. İstanbul: Leyla ile Mecnun Yayıncılık.

Pürcevâdî, N. (1998). *Can esintisi İslâm'da şiir metafiziği* (H. Kırlangıç, çev.). İstanbul: İnsan Yayınları.

Saraç, M. A. Y. (2000). Tasavvuf edebiyatında içki kavramına giriş ve Yunus Emre örneği. *İlmî Araştırmalar Dil, Edebiyat, Tarih İncelemeleri*, 10, 135-154.

Şemseddin Sami (2004). *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Kapı Yayınları.

Şeyh Gâlîb Dîvânı (1994). M. Kalkışım (haz.). Ankara: Akçağ Yayınları.

Şeyhülislâm Yahya Divânı (2001). H. Kavruk (haz.). Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Türk dili ve edebiyatı ansiklopedisi (1990). "Sâkî" maddesi (C 7, s. 432-433). İstanbul: Dergâh Yayınları.

Türk dili ve edebiyatı ansiklopedisi (1998). "Şarap" maddesi (C 8, s. 105-106). İstanbul: Dergâh Yayınları.

Türkçe sözlük (2005). H. Ş. Akalın vd. (haz.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Uludağ, E. (1998). Dîvân edebiyatı türlerinden sâkînâmeler ve Şeyhülislâm Bahâyî'nin Sâkînâmesi. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 9, 49-64.

Uludağ, S. (2001). *Tasavvuf terimleri sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Uludağ, S. (2010). "Şürb" maddesi. *DİA* (C 39, s. 269-270). İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları.

Ünver, A. S. (1949, Eylül). İçki müptelâları neden yalancıktan kuvvetli, inatçı, geçici hevesli ve kindar olurlar?. *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi,* 1(2), 17-19.

Üstüner, K. (2013, Kış). Na'îm'in Sâkînâmesi. *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic,* Prof. Dr. Âmil Çelebioğlu Armağanı, 8(1), 2719-2786. http://www.turkishstudies.net/Makaleler/523817819_130_%c3%9cst%c3%bcner%20Kaplan-edb_S.pdf. Erişim tarihi: 16.04.13.

Wensinck, A. J. (1979). "Şarab" maddesi. *İslâm ansiklopedisi* (C 11, s. 343-344). İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.

Wensinck, A. J. (1988). "Hamr" maddesi. *İslâm ansiklopedisi* (C 5-I, s. 195-199). İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.

Yağcı, Ş. (2002, Şubat). Klâsik şiirimizdeki içki terimleri üzerine. *Türk Kültürü,* 466, 96-104.

Yazar, S. (2007, Yaz). XVII. asır şairlerinden Allâme Şeyhî, Divanı ve bir kasidesi. *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 2(3), 586-605. http://www.turkishstudies.net/Makaleler/816680457_yazarsadik.pdf. Erişim tarihi: 16.04.13.

Yoldaş, K. (2009). Şeyhülislâm Yahyâ Dîvânı'nda aşk şarabı. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi,* 22, 139-152.

Yoldaş, K. (2010). Divan-ı Hikmet'te içki kavramı. S. Çaldak ve İ. H. Tuğluk (ed.). *Adıyaman Üniversitesi Ulusal Eski Türk Edebiyatı Sempozyumu (15-16 Mayıs 2009)* (s. 645-653). Ankara: Sözkesen Matbaacılık.

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı **:** Gülnevil AŞCI
Doğum Yeri ve Tarihi **:** Adana, 1987
E-posta **:** g.nevil@hotmail.com

EĞİTİM DURUMU

2011-2014 : Tezli Yüksek Lisans, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Adana.

2008-2009 : Tezsiz Yüksek Lisans, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Ana Bilim Dalı, Adana.

2004-2008 : Lisans, Çukurova Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Adana.

2001-2004 : Lise, Hacı Ahmet Atıl Lisesi, Adana.

ESER VE KİŞİ ADLARI DİZİNİ

Abdî: 17.
Abdülahad Nuri: 18.
Adî b. Zeyd: 7.
Ahmed-i Dâ'î: 12.
Ahmed-i Dâ'î'nin Sâkînâmesi: 12.
Ahtal: 7.
Ahterî Mustafa Efendi: 166, 197.
Akalın, H. Şükrü: 200.
Akbulut, İlhan: 197.
Akkuş, Metin: 14, 200.
Al-Damirî: 85.
Al-İbşihî: 85.
Al-Mustatraf fî-kull fann mustazraf: 85.
Ali b. Osman Hucvîrî: 29.
Ali Rıza Efendi: 78.
Alî Şîr Nevâyî: 12, 20.
Antere b. Şeddâd: 7.
Arslan, Mehmet: 2, 3, 6, 7, 11, 12, 162, 166, 197.
A'şâ El-Ekber: 7.
Âşık Dertli: 17.
Aşkî: 19, 72, 81, 164.
Aşkî'nin Sâkînâmesi: 2, 81, 125, 162, 197.
Aşknâme: 15.
Aydın, Abdullah: 17, 197.
Aynî: 6, 16, 19, 72, 79, 80, 84, 85, 117, 125, 164.
Aynî'nin Sâkînâmesi: 2, 16, 79, 80, 83, 84, 85, 94, 95, 98, 125, 162, 163, 166, 197.
Aziz b. Erdeşir-i Esterâbâdî: 4, 69, 155, 157, 197.
Azmîzâde Hâletî: 19, 72, 74, 125, 164.
Azmîzâde Hâletî'nin Sâkînâmesi: 2, 74, 162, 199.
Bağdatlı Zihnî: 15.
Bağdatlı Zihnî'nin Sâkînâmesi: 15, 199.
Bahadır, Savaşkan Cem: 166, 197.
Baka, Şermin: 15, 199.
Baktır, Mustafa: 197.
Baş, Mehmet Şamil: 197.
Bayburtlu Zihnî: 17.
Beliğ: 16.
Beliğ'in Sâkînâmesi: 16.
Beng ü Bâde: 13.
Benlizâde İzzet: 72, 79, 125, 164.
Benlizâde İzzet'in Sâkînâmesi: 2, 79, 162, 200.
Beyânî: 6, 72, 73, 125, 164.
Beyânî'nin Sâkînâmesi: 2, 73, 74, 162.
Bezm u Rezm: 4, 69, 155, 157, 197.
Bozkurt, Nebi: 197.
Büyükyıldırım, Ayşe: 197.
Cafer Çelebi: 156.
Caferî: 156.
Câmî: 28, 31, 33, 34, 198.
Canım, Rıdvan: 2, 7, 11, 13, 166, 198.
Cebecioğlu, Ethem: 198.
Cem'î Mehmed: 14, 78.
Cem'î Mehmed'in Sâkînâmesi: 2, 14, 72, 78, 162.
Cilâü'l-Kulûb: 13.

Cinânî: 13.
Cöntürk, Hüseyin: 198.
Çâkerî: 12.
Çaldak, Süleyman: 28, 33, 198, 202.
Çavuşoğlu, Mehmed: 156, 198.
Çeneli, İlhan: 198.
Çınar, Bekir: 198.
Dâhiliye Müsteşarı Şerîf Bey: 79.
Dakîkî: 8.
Dâniş Mehmed Bey: 16, 19.
Dâniş Mehmed Bey'in Sâkînâmesi: 16.
Dede Korkut Hikâyeleri: 20.
Dede Ömer Rûşenî: 12.
Demirci, Kürşat: 197.
Destgayb-ı Şîrâzî: 10.
Devellioğlu, Ferit: 166, 198.
Dilsûz Mehmed Emin Tebrizî: 17.
Dionysos: 20, 82.
Divânü Lugati't-Türk: 20.
Doğan, Muhammet Nur: 198.
Ebû Mihcan: 7.
Ebû Nüvâs: 7, 27.
Edirneli Ali: 14.
Edirneli Ali Divanı: 14.
Edirneli Ali'nin Sâkînâmesi: 14.
Eliaçık, Muhittin: 17, 198.
Emir Hüsrev-i Dehlevî: 8, 9.
Emir Süleyman: 12.
Eski Ahit: 21, 70.
Evliya Çelebi: 48, 49, 50, 54, 55, 56, 57, 58, 61, 62, 63, 67, 160, 169, 171, 172, 177, 179, 180, 181, 182, 184, 187, 189, 195.
Fahreddin Es'ad-i Gürgânî: 9.
Fahreddin Irâkî: 10.
Fahreddin Irâkî'nin Sâkînâmesi: 10.
Fehîm-i Kadîm: 14.
Fehîm-i Kadîm Dîvânı: 198.
Fehîm-i Kadîm'in Sâkînâmesi: 14.
Ferrî: 17.
Fevrî: 14.
Fevzî: 15.
Feyzî-i Kefevî: 15.
Fuzûlî: 12, 18, 19, 159.
Fuzûlî'nin Sâkînâmesi: 12, 13.
Fuzûlî'nin Türkçe Divanı: 12.
Gelibolulu Alî: 14.
Gürgendereli, Müberra: 198.
Hâce Şemseddin: 9.
Hacı Bayram Velî: 78.
Hâcû-yi Kirmânî: 9.
Hâfız-ı Şirâzî: 8, 9.
Halbatu'l-Kumeyt: 7, 8.
Hâletî-i Gülşenî: 15.
Hamîd: 17.
Hamîd'in Sâkînâmesi: 17.
Hamza Nigârî Efendi: 17, 19.
Hanyalı Nûrî: 17, 19.
Hanyalı Nûrî'nin Sâkînâmesi: 17, 197.
Hârizmî: 11, 12.
Harmancı, M. Esat: 199.
Harputlu Hayri: 17.
Hasan Dâniş Bey: 17, 19.
Hasan Dâniş Bey'in Sâkînâmesi: 17, 199.
Hayât al-hayavân al-kubrâ: 85.
Hayretî: 14.
Hayriyye: 140.

Heft-Câm: 12, 19.
Hekim Rüknâ Mesih: 10.
Hekim Rüknâ Mesih'in Sâkînâmesi: 10.
Hekim Şifâyî: 10.
Hekim Şifâyî'nin Sâkînâmesi: 10.
Hemdem Çelebi: 17.
Hızır: 81.
Hoca Neş'et: 17.
Hum-kede: 11.
Hûşeng-i İbtihâc: 11.
Hüznî: 72, 81, 125, 164.
Hüznî'nin Sâkînâmesi: 2, 81, 162.
Hz. Âdem: 80, 83, 84, 85.
Hz. Ali: 36, 80.
Hz. Ebu Bekir: 80.
Hz. Hasan: 78, 80.
Hz. Hüseyin: 78, 80, 144.
Hz. İsa: 22, 45, 56, 158, 167, 181.
Hz. Muhammed: 23, 77, 80, 81.
Hz. Musa: 76, 80, 81.
Hz. Nuh: 21, 69, 70, 83, 85.
Hz. Osman: 80.
Hz. Ömer: 80.
Hz. Süleyman: 76.
Hz. Şit: 84.
I. Ahmed: 25.
I. Murad: 155.
II. Mahmud: 80.
II. Murad: 155.
II. Osman: 25.
II. Velid: 7.
III. Osman: 75.
IV. Murad: 25, 77.
İbni Nübate: 27.
İbnü'l-Fâred: 7.
İbnü'l-Fârız: 27.
İbnü'l-Mu'tez: 7.
İkbâlnâme: 9.
İlmî: 156.
İnalcık, Halil: 199.
İpekten, Halûk: 156, 199.
İran Hükümdarı Cem (Cemşid): 51, 76, 82, 83, 84, 142, 143, 172, 174.
İskender: 76.
İskendernâme: 9, 12.
İsmet Beyefendi-zâde Ârif Hikmet Bey: 79.
İstanbullu Lebîb: 17.
İşretî Mustafa: 14.
Kabûlî İbrâhim: 18.
Kafzâde Fâizî: 72, 74.
Kafzâde Fâizî'nin Sâkînâmesi: 2, 74, 162.
Kalkandelenli Fakîrî: 72, 73, 125, 164.
Kalkandelenli Fakîrî'nin Sâkînâmesi: 2, 73, 162.
Kalkışım, Muhsin: 200.
Kalpaklı, Mehmet: 156, 199.
Kanar, Mehmet: 165, 199.
Kanuni Sultan Süleyman: 25, 26, 155, 156, 197.
Kaptan Seydî Ali Reis: 156.
Kara Bâlîzâde: 156.
Karahan, Abdülkadir: 7, 199.
Karaismailoğlu, Adnan: 7, 198, 199.
Kâsım-ı Gunâbâdî: 10.
Kaşgarlı Mahmud: 20.
Kâşif: 14.

Kâşif Divanı: 14.
Kâşif'in Sâkînâmesi: 14, 198.
Kavruk, Hasan: 200.
Kaya, Bayram Ali: 199.
Kâzım Mûsâ Paşa: 17.
Keçecizâde İzzet Molla: 16.
Keçecizâde İzzet Molla'nın Sâkînâmesi: 16.
Kelâmî: 16.
Kelâmî'nin Sâkînâmesi: 16.
Kelîm Eyyûbî: 15.
Kelîm Eyyûbî'nin Sâkînâmesi: 15.
Kesik, Beyhan: 15, 199.
Kırkkılıç, H. Ahmet: 165, 197.
Kırlangıç, Hicabi: 35, 200.
Kortantamer, Tunca: 199.
Kur'an: 23, 24, 28, 29, 30, 31, 32, 70.
Kut, Günay: 165, 199.
Kutadgu Bilig: 20.
Kuzubaş, Muhammed: 199.
Lebîd b. Rabia: 7.
Levend, Agâh Sırrı: 166, 199, 200.
Leylâ vü Mecnûn: 13.
Mahabbetnâme: 11, 12.
Mehmed (Sağır Ahmed Beyzâde): 17.
Mehmed Çelebi: 12.
Memduh Paşa: 17, 18.
Memduh Paşa'nın Sâkînâmeleri: 17, 18.
Mengi, Mine: 18, 166, 200.
Mesîhî: 18.
Mesîhî'nin İşretnâmesi: 18, 200.
Mevlânâ Fazlî'nin İşretnâmesi: 6.
Meyhâne: 8, 11.
Mîr İsa Himmethan: 10.
Molla Abdünnebî Fahrü'z-zamânî-i Kazvînî: 8, 11.
Mostarlı 'Alî Dede (b. Mustafa) al-Bosnavî: 85.
Muhâdarat al-avâ'il va-musâmarât al-avâhir: 85.
Muhâkemetü'l-Lugateyn: 20.
Muhammed b. Abdullah: 7.
Muhammed Bâkır: 10.
Muhammed Es-Siirdî: 7.
Muhammed Lutfî: 18.
Mutî b. Ayas: 7.
Müeyyedzâde Abdurrahman Çelebî: 156.
Mümeyyiz Kemâl Efendi: 79.
Müslim b. El-Vâlid: 7.
Nâbî: 140.
Nâfi (Arab Tâhir Efendi-zâde): 17.
Na'îm: 15.
Na'îm'in Sâkînâmesi: 15, 201.
Nâmık Kemal: 17.
Nazîrî-i Nişâburî: 10.
Nazîrî-i Nişâburî'nin Sâkînâmesi: 10.
Nâzükî: 19, 73, 79, 125, 164.
Nâzükî'nin Sâkînâmesi: 2, 79, 162.
Necâtî: 160.
Nef'î: 14, 19.
Nef'î Divânı: 14, 200.
Nef'î'nin Farsça Sâkînâmesi: 14.
Nef'î'nin Türkçe Sâkînâmesi: 14.
Nergisî: 16.
Nergisî'nin Sâkînâmesi: 6.
Nev'î Efendi: 76.
Nev'î-i Habûşânî: 10.

Nev'î-i Habûşânî'nin Sâkînâmesi: 10.
Nev'izâde Atâyî: 73, 76, 125, 164, 199.
Nev'izâde Atâyî'nin Sâkînâmesi (Alemnümâ): 2, 76, 162, 199.
Nevres-i Kadîm: 18, 19.
Nevzer Pereng: 11.
Nigârî: 156.
Nizâmî-i Gencevî: 8, 9.
Nûrî (Diyarbakırlı Osman Nuri Paşa): 17.
Okumuş, Sait: 200.
Onay, Ahmet Talât: 25, 67, 166, 200.
Özdemir, Hasan: 84, 200.
Özkırımlı, Atilla: 200.
Öztekin, Özge: 67, 200.
Öztürk, Mürsel: 4, 197.
Pakalın, Mehmet Zeki: 166, 200.
Pala, İskender: 166, 200.
Pertev Paşa: 79.
Pertevî-i Şîrâzî: 10.
Pürcevâdî, Nasrullah: 35, 200.
Radî-i Âzerhaşî: 11.
Réne Basset: 85.
Revânî: 6, 11, 13, 72, 73, 84, 85, 125, 164.
Revânî'nin İşretnâmesi: 2, 6, 11, 18, 73, 77, 83, 84, 162.
Riyâzî: 6, 72, 77, 125, 164.
Riyâzî'nin Sâkînâmesi: 2, 72, 162.
Rüşdî: 15.
Rüşdî'nin Sâkînâmesi: 15.
Sabûhî: 72, 77.
Sabûhî'nin Sâkînâmesi: 2, 77, 162.
Sa'dî: 14.
Safânâme: 15.
Safiyyüddin Hılli: 27.
Sa'îd Efendi: 17.
Sancak, Yusuf: 166, 197.
Saraç, M. A. Yekta: 33, 200.
Selanikli Âkif: 16.
Selanikli Âkif'in Sâkînâmesi: 16.
Selanikli Es'ad: 19, 72, 74, 75, 125, 164.
Selanikli Es'ad'ın Sâkînâmesi: 2, 74, 162.
Selanikli Hâmî: 17.
Selmân-ı Sâvecî: 8, 9.
Selmân-ı Sâvecî Divanı: 9.
Selmân-ı Sâvecî'nin Sâkînâmesi: 9.
Sencer-i Kâşî'nin Sâkînâmesi: 10.
Sermed Mehmed: 17.
Sermed Mehmed'in Sâkînâmesi: 17.
Seyyid Nigârî: 17.
Sinoplu Safâyî: 156.
Suheyb: 77.
Sultan Murad b. Selim: 13.
Suphizâde Feyzî: 15, 72, 78, 125, 164.
Suphizâde Feyzî'nin Sâkînâmesi (Mir'ât-ı Alemnümâ/ Mir'ât-ı Sûretnümâ): 2, 15, 78, 79, 162.
Sükkerî: 18, 19.
Süleyman Celaleddin: 72, 80, 81, 125, 164.
Süleyman Celaleddin'in Sâkînâmesi: 2, 80, 81, 162.
Süleyman Rüşdî: 72, 80, 125, 164.
Süleyman Rüşdî'nin Sâkînâmesi: 2, 80, 125, 162, 164.

Şah İsmail: 13.
Şâkir Efendi: 17.
Şemseddin Muhammed Nâvecî: 7.
Şemseddin Sami: 200.
Şeref-i Cihân: 10.
Şerefnâme: 9.
Şeyh Gâlib: 16.
Şeyh Gâlib Divanı: 200.
Şeyh Gâlib'in Sâkînâmesi: 16.
Şeyhî Mehmed Allâme Efendi: 19, 72, 75, 125, 164.
Şeyhî Mehmed Allâme Efendi Divanı: 201.
Şeyhî Mehmed Allâme Efendi'nin Sâkînâmesi: 2, 75, 162.
Şeyhî Mehmed Efendi: 15, 19.
Şeyhî Mehmed Efendi'nin Sâkînâmesi: 15.
Şeyhülislâm Bahâyî: 19, 72, 77, 78.
Şeyhülislâm Bahâyî'nin Sâkînâmesi: 2, 77, 162, 201.
Şeyhülislâm Yahyâ: 19, 33, 72, 76, 125, 164.
Şeyhülislâm Yahyâ Divanı: 33, 201.
Şeyhülislâm Yahyâ'nın Sâkînâmesi: 2, 76, 162.
Şirvanlı Fâtih: 18.
Şu'arâdan Rahmî Efendi: 79.
Tâhir Selâm Bey: 79.
Talmud: 21, 22.
Tarafa b. Abd El-Bakrî: 7.
Taşlıcalı Yahyâ: 14.
Tayyar Mahmud Paşa: 17.
Tayyar Mahmud Paşa'nın Sâkînâmesi: 17, 198.
Tekvin Kitabı: 21.
Telafri: 27.
Telmisani: 27.
Tıflî: 19, 72, 78, 125, 164.
Tıflî'nin Sâkînâmesi: 2, 78, 162, 198.
Tıybî: 18.
Tıybî'nin Sâkînâmesi: 16, 23.
Tosun, Musa: 197.
Tuğluk, İbrahim Halil: 28, 33, 198, 202.
Türâbî: 17.
Uludağ, Erdoğan: 201.
Uludağ, Süleyman: 201.
Ümmîdî-i Râzî: 10.
Ünver, Süheyl: 83, 201.
Üstüner, Kaplan: 15, 201.
Vahşî-i Bafkî: 10.
Vak'a-nüvîs Es'ad Efendi: 79.
Vâsıf Efendi-zâde Lebîb: 79.
Wensinck, Arent J.: 201.
Yağcı, Şerife: 166, 201.
Yârî: 15.
Yavuz Sultan Selim: 15.
Yazar, Sadık: 201.
Yezîd b. Abdülmelik: 7.
Yoldaş, Kâzım: 33, 201.
Yusuf Has Hâcib: 20.
Ziver Paşa: 17.
Ziya Paşa: 17.
Zuhûrî: 11.
Zuhûrî'nin Sâkînâmesi: 10, 77.